

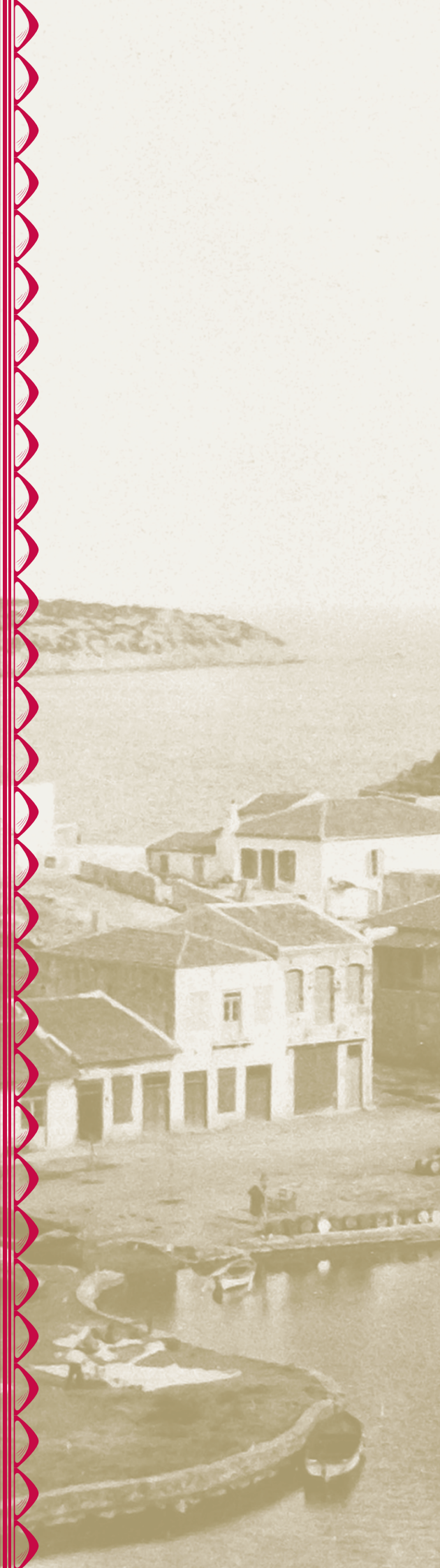
3-6

Οκτωβρίου
2013

*“Γυναικείοι
προβληματισμοί
και αναζητήσεις σήμερα”*

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΡΗΤΗΣ

16^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

Γυναικείοι Προβληματισμοί και αναζητήσεις σήμερα

**3-6 Οκτωβρίου 2013
Άγιος Νικόλαος Λασιθίου Κρήτης**

**Διοργάνωση:
Λύκειον των Ελληνίδων Παράρτημα Αγ. Νικολάου**

Ηλεκτρονική Έκδοση: Λύκειον των Ελληνίδων Αγίου Νικολάου
Επιμέλεια Έκδοσης: Παρούλα Κουτσάκη – Πρόεδρος ΛτΕ Αγ. Νικολάου
Μακέτα Εξωφύλλου: Φανή Μπατζάκη
Απομαγνητοφώνηση: Άννα Κοντού [ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΕΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ΑΡΤΕΜΙΣΙΑΣ 70 - ΝΕΑ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟ]

Άγιος Νικόλαος Απρίλιος 2015

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

16^{ου}

Πανελλήνιου Συνεδρίου
Λυκείου των Ελληνίδων

3-6 Οκτωβρίου 2013
Άγιος Νικόλαος Κρήτης

Χαιρετισμός
Προέδρου του Λυκείου των Ελληνίδων
Αγίου Νικολάου

*Σεβασμιότατε, Πανοσιολογιότατε, κ. Περιφερειάρχη,
κυρίες και κύριοι της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης,
κ. Πρόεδρε του Εμπορικού Επιμελητηρίου Λασιθίου, κ. Καθηγητά,
κυρία Πρόεδρε του Κεντρικού ΛτΕ αγαπητές Λυκειάδες, Φίλες και Φίλοι*

Με πολύ χαρά, αλλά και συγκίνηση, σας καλωσορίζω εκ μέρους του Δ. Σ. και των μελών του παραρτήματος μας, στο νησί των Μινωιτισσών και στην κοσμοπολίτικη πόλη μας που έχει την τιμή να φιλοξενεί το 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο του ΛτΕ με θέμα

“ Γυναικείοι προβληματισμοί και αναζητήσεις σήμερα ”

Το πρώτο συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων της νέας εκατονταετίας του, δεν θα μπορούσε παρά να είναι αφιερωμένο στη *Γυναίκα* και να πιάσουμε το μίτο, ξανά από την αρχή.

Γυναίκα λοιπόν

Παραδοσιακά: Σύμβολο του συναισθήματος, της ζεστασιάς, της τρυφερότητας, της ασφάλειας. Η μήτρα που φέρει τη ζωή, που γεννά, που δημιουργεί, αυτή που υπομένει, που επιμένει, που στηρίζει.

Γυναίκα της εποχής μας: Απέδειξε ότι μπορεί. Εκπαιδεύτηκε, ειδικεύτηκε, αυτονομήθηκε. Σήμερα, στέκεται πιο ελεύθερη από ποτέ, πιο ισότιμη, πιο ανεξάρτητη, πιο χειραφετημένη από ποτέ. Αληθινά είναι χειραφετημένη; Άραγε υπηρετεί τους δικούς της στόχους ή τους στόχους, που η κοινωνία δημιούργησε για εκείνη;

Εργαζόμενη, Μητέρα, Νοικοκυρά, Σύζυγος, Στυλοβάτης. Είναι όμως πλήρης στην ψυχή; Είναι ευτυχισμένη; Μήπως χάνει τελικά περισσότερα απ’ όσα κερδίζει;

Αλλά κυρίως πόσο την επιβαρύνει η πρόσφατη οικονομική κρίση, που δυσχεραίνει την καθημερινότητά μας; Διότι στις παρούσες συνθήκες η γυναίκα δοκιμάζεται περισσότερο σε όλα τα επίπεδα.

Έχει πραγματικά ισορροπήσει ανάμεσα στους πολλούς και δύσκολους ρόλους της; **Ποιοί είναι οι σύγχρονοι γυναικείοι προβληματισμοί και αναζητήσεις;**

Εξαιτίας της σημερινής κατάστασης που βιώνει η χώρα, το συνέδριό μας δεν θα μπορούσε να μοιάζει με κανένα από τα προηγούμενα, καθώς οι συνθήκες είναι ιδιαίτερες, και καθόλου ομαλές. Η οικονομική και η συνακόλουθη ψυχική ανασφάλεια, απαιτούν άμεσες λύσεις.

Το ΛτΕ πιστό στους προσανατολισμούς του, καλείται να ενεργοποιηθεί τώρα, ακόμα περισσότερο. Με την εμπειρία του, με τη διδαχή, το έργο του, αλλά και με τη δύναμη που προσφέρουν οι ρωμαλέες ρίζες της παράδοσης, εκείνο, μπορεί να δείξει τον δρόμο να πορευόμαστε, με τη διπλή σημασία της λέξης.

Κατά συνέπεια απαιτείται να προχωρήσει σε συγκεκριμένες αναπροσαρμογές στις δραστηριότητές του στις πρωτόγνωρες σημερινές συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψη και τις γυναίκες από διαφορετικούς τόπους που από επιλογή ή ανάγκη ζουν στη χώρα μας.

Η Κρήτη, και η ιστορική εμπειρία της, ίσως είναι πολύτιμα για το θέμα. Η κοινωνία της μπορεί να χαρακτηριστεί ως *πρώιμη πολυπολιτισμική* και μπορεί να δώσει ένα υπόδειγμα θετικής από παλιά συνύπαρξης.

Οι σκέψεις και οι προβληματισμοί αυτοί, μας απασχόλησαν αρκετό καιρό πριν να καταλήξουμε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος, το οποίο πιστεύουμε ότι συνάδει με όσα αποφασίσαμε στο επετειακό συνέδριο της Αθήνας, να θέσουμε δηλαδή στόχους και να συνεργαστούμε για το σχεδιασμό της «επόμενης μέρας» για το Λύκειο και να πιάσουμε έτσι το νήμα από την αρχή.

Οι πολύ αξιόλογοι ομιλητές, με τις εισηγήσεις τους στις επόμενες ημέρες του συνεδρίου, θα ανοίξουν μια παλέτα επίκαιρων θεμάτων και απόψεων, που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο πολύ ενδιαφερόντων προβληματισμών και αναζητήσεων και γιατί όχι, να αποτελέσουν εξειδικευμένη πλέον θεματολογία για επόμενα συνέδρια.

Τελειώνοντας τη δική μου σύντομη παρέμβαση επιθυμώ, να ευχαριστήσω πρωτίστως την πρόεδρο και το Δ. Σ. του κεντρικού ΛτΕ για την τιμή να αναθέσουν στο παράρτημα μας την διοργάνωση του 16^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου. Τα μέλη της μεγάλης Λυκειακής οικογένειας από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό που τιμούν με την παρουσία και τη συμμετοχή τους το 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο. Θα μου επιτρέψουν να αναφερθώ χωριστά στις αντιπροσωπείες από τα Λύκεια του εξωτερικού. Του Μονάχου, των Παρισίων, του Κιέβου, του μακρινού Σύδνεϋ και της λατρεμένης Αμμοχώστου. Η παρουσία τους πάντα συγκινεί και τις ευχαριστούμε ξεχωριστά για το έργο και την προσφορά τους στον Ελληνισμό.

Ευχαριστώ επίσης τους ευαισθητοποιημένους συμπολίτες μας και τους κοινωνικούς εταίρους, για την οικονομική και ηθική στήριξη σε αυτήν την προσπάθεια, σε καιρούς δύσκολους.

Την οικογένεια Κυριάκου και Ειρήνης Μαμιδάκη ιδιοκτητών των ξενοδοχείων *Hermes-Coral* και *Mirabello*, καθώς και το προσωπικό των ξενοδοχείων, για την άψογη συνεργασία και βοήθεια τους. Μια ξεχωριστή ευχαριστία στο Δ/τη Γιώργο Πελεκανάκη, που με την πολύχρονη πείρα του υπήρξε πολύτιμος βοηθός στην συνολική οργάνωση.

Δεν μπορώ να παραλείψω τα μέλη του Δ. Σ. του ΛτΕ Αγ. Νικολάου και τους εθελοντές, που ήταν κοντά μου όλο αυτόν τον καιρό και θα είναι δίπλα μας και τις επόμενες ημέρες.

Ευχαριστώ επίσης τους επιστημονικούς συμβούλους Γιάννη Ζέρβα ομότιμο καθηγητή του Παν/μιου Αθηνών και τον ιστορικό Νίκο Ανδριώτη, επιστημονικό συνεργάτη του Λυκείου, για τις παρεμβάσεις τους στη δομή των θεματικών ενοτήτων και την συνολική βοήθεια που μας προσέφεραν. Τους αξιόλογους επιστήμονες εισηγητές που ανταποκρίθηκαν ευγενικά στην πρόσκληση μας και όλους όσοι βοήθησαν με τον οποιονδήποτε τρόπο, στην επίτευξη αυτού του στόχου.

Ευχαριστώ από καρδιάς, τον διακεκριμένο Καθηγητή Βασίλειο Φθενάκη, που τιμά με την παρουσία του το Συνέδριο μας, αλλά και για την σημαντική ευκαιρία που μου έδωσε να μοιραστώ μαζί του, τους αρχικούς προβληματισμούς και τις αγωνίες μου.

Για το παράρτημά μας, που συμπλήρωσε πριν 2 μήνες, μόλις 5 χρόνια από την επανίδρυση και επαναλειτουργία του, ήταν ένα μεγάλο στοίχημα το συνέδριο που ξεκινά σήμερα. Οι αγωνίες και οι δυσκολίες πολλές και ποικίλες, αλλά το ταξίδι συναρπαστικό.

Ευχαριστώ όλους εσάς που είστε απόψε κοντά μας και σας εύχομαι καλή διαμονή στην πόλη μας.

Παρούλα Κουτσάκη

Χαιρετισμός Προέδρου του Κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων

Σεβασμιότατε, κ. Περιφερειάρχη, κύριοι εκπρόσωποι της πολιτείας και των φορέων, κυρίες και κύριοι, αγαπητές φίλες απ' όλη την Ελλάδα, αγαπητή Πρόεδρε του Λυκείου των Ελληνίδων Αγίου Νικολάου, αγαπητή Παρούλα Κουτσάκη

Αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά σήμερα που βρίσκομαι εδώ για να κηρύξω μαζί σας, την έναρξη των εργασιών του 16^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου του Λυκείου των Ελληνίδων στην Κρήτη αυτή τη φορά και μάλιστα σε τούτη την τόσο όμορφη πόλη, που οι επισκέπτες έρχονται από τα πέρατα του κόσμου για να την γνωρίσουν.

Ο Άγιος Νικόλαος με τις φυσικές του καλλονές αλλά και με το γνωστό παραδοσιακά φιλόξενο πνεύμα των κατοίκων του, αποτελεί προνομιακό πόλο έλξης για το τουρισμό εσωτερικό και ξένο. Είναι και αυτό ένας επιπρόσθετος λόγος για την ευχαρίστηση που νοιώθουμε όλοι όσοι συγκεντρωθήκαν εδώ, για να ανταλλάξουμε απόψεις, να συσφίξουμε τους δεσμούς μας και να δώσουμε ακόμα μια φορά ηχηρό το παρόν της μεγάλης Λυκειακής οικογένειας.

Όπως πάντοτε συμβαίνει σε κάθε συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων τα μέλη έχουν έρθει ως εδώ σχεδόν κάθε γωνιά της Ελλάδας, αλλά έχουν έρθει και από το εξωτερικό, ακόμα και από μέρη όπου τα γραφεία μας συχνά με περιορισμένα μέσα και καμιά φορά και υπό αντίξοες συνθήκες πασχίζουν από τη μία να προβάλλουν την εικόνα της Ελλάδος στους ξένους και από την άλλη να βηματοδοτούν τη καρδιά της ομογένειας στην οποία ανήκουν με τον ελληνικό τους παλμό.

Το κεντρικό Λύκειο όπως όλοι και όλες γνωρίζουμε παρακολουθεί από πολύ κοντά, με αδιάκοπη προσοχή και αμέριστο ενδιαφέρον, την δραστηριότητα των παραρτημάτων και των γραφείων και είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμο να προστρέξει και να συμπαρασταθεί στα άλλα Λύκεια οποτεδήποτε ζητηθεί η παρέμβαση ή η συνδρομή του.

Το θέμα το οποίο το ΛτΕ Αγίου Νικολάου επέλεξε έχει δύο όψεις. Ένα πλεονέκτημα και ένα μειονέκτημα μαζί. Είναι απολύτως γενικευτικό. Επικεντρώνεται μεν σε κάποια ειδικά προβλήματα που απασχολούν έντονα τις σύγχρονες κοινωνίες στο σύνολο τους και τις γυναίκες ειδικότερα, αλλά μ' αυτήν την εσκεμμένη αοριστία αφήνει τεράστια περιθώρια ευελιξίας για επικεντρωμένες παρεμβάσεις και γόνιμη ανταλλαγή απόψεων. Έτσι πρέπει να το αντιμετωπίσουμε πιστεύω.

Με την ελπίδα ότι στο τέλος των συζητήσεων θα έχουμε καταφέρει να χαράξουμε κάποιες κατευθυντήριες γραμμές και να παρουσιάσουμε κάποιες συγκεκριμένες απόψεις σχετικά με το πώς θέλουμε να πορευτούμε παραπέρα, σας καλωσορίζω και εγώ στο 16^ο Πανελλήνιο συνέδριο του ΛτΕ και εύχομαι κάθε επιτυχία στις εργασίες του.

Ωστόσο πριν παραχωρήσω το βήμα στον επόμενο ομιλητή θα ήθελα να σας καλέσω να στρέψουμε όλοι μαζί, για μία ακόμα φορά, τη σκέψη μας στη μεγάλη

Καλλιρρόη Παρρέν, στην Κρητικοπούλα Καλλιρρόη Σιγανού που πρώτη όρθωσε το ανάστημά μας για να διεκδικήσει μία διαφορετική μοίρα για όλες τις Ελληνίδες. Αυτήν στην οποία πρώτα απ' όλα χρωστάμε το ότι φτάσαμε μέχρι εδώ.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Ελένη Τσαλδάρη

Χαιρετισμός
Σεβασμιοτάτου Μητροπολίτου Πέτρας και Χερρονήσου
κ.κ. Νεκταρίου

Ωραία εικόνα.

Εμείς ως εκκλησία τονίζουμε πάντοτε ότι, «Εκ γυναικὸς ερρεΐει τὰ κρείττω», τα καλύτερα. Πάρτε αυτό το μήνυμα, η Παναγία εΐλκυσε το Θεό στη γη. Αν ένας Θεός σαρκώθηκε, τον εΐλκυσε η Παναγία και αυτό είναι τιμή για σας, τιμή για την αιώνια γυναίκα. Να πω ακόμα κάτι που το πιστεύω απόλυτα. Εμείς στην εκκλησία έχουμε την ωραιότερη έκφραση της πίστεως στα πρόσωπα των γυναικών. Και ακόμη κάτι, εάν οι γυναίκες κυβερνούσαν τον κόσμο δεν θα είχαμε κρίσεις και πολέμους. Ως εκκλησία και ως Επίσκοπος της εκκλησίας σας θεωρώ πρέσβειρες του πολιτισμού και έτσι πρέπει να σας αντιμετωπίζει η πατρίδα, η κοινωνία. Είστε πρέσβειρες πολιτισμού, παράγεται πολιτισμό.

Χαιρόμαστε απόψε γι' αυτήν την οικουμενική συνάντηση εδώ και θέλω να σας ευχαριστήσω γι' αυτό που είστε ως πρόσωπα και γι' αυτό που διακονείτε ως ιδέα. Ήλθατε σε μια πολυφυλετική και πολυπολιτισμική κοινωνία, τη κοινωνία μας του Αγίου Νικολάου, μια κοινωνία ανοιχτή. Εμείς το θεωρούμε αυτό ευλογία, έτσι το δεχόμαστε. Ο Άγιος Νικόλαος ευλογήθηκε από το Θεό και με τα δυο του χέρια. Εύχομαι να βελτιωθεί ο καιρός να δείτε με περισσότερο φως το τόπο μας.

Θέλω να σας πω τούτο, κρατήστε γερά τη σκυτάλη σας με μια παράκληση. Ανανέωση και ακόμα περισσότερο εθελοντισμό. Είναι κάτι που μας πληγώνει τα τελευταία χρόνια. Και εμείς στην εκκλησία δυσκολευόμαστε στον εθελοντισμό. Ότι ωραίο έγινε στη πατρίδα μας οφείλεται στο πύρωμα της καρδιάς των Ελλήνων και όχι στο συμφέρον.

Λοιπόν, το ΛτΕ στην Ελλάδα με την οικουμενική αυτή εμβέλεια στο εξωτερικό στηρίζεται στον εθελοντισμό, στη προσφορά, στη θυσία, στην αγάπη, στο πύρωμα της καρδιάς, της δική σας καρδιάς.

Θεωρώ ότι αυτή είναι η μεγαλύτερη κρίση και θα ήθελα περισσότερες νέες γυναίκες να μαθαίνουν κοντά σας. Να τους μεταγγίσετε τη πείρα σας, την αρχοντιά σας, την αξιοπρέπεια σας, τη σοφία σας καθώς αύριο θα πάρουν τη σκυτάλη από σας.

Συγκινήθηκα πριν από λίγο όταν άκουσα αυτό το όνομα, και εμείς υποκλινόμαστε στη μεγάλη αυτή μορφή και είμαστε ευγνώμονες σ' αυτές τις ηρωίδες γυναίκες που οραματίστηκαν αυτήν την ιδέα του Λυκείου των Ελληνίδων. Σας έχουμε ανάγκη τώρα περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Παράγετε πολιτισμό, να το καταλάβετε, παράγετε πολιτισμό.

Εμείς εδώ στον Άγιο Νικόλαο όταν έχουμε μια Παρούλα με τις συνεργάτιδες της, βγάζουμε αυτό το ωραίο συνέδριο. Αυτή η συνάντηση η αποψινή και των επόμενων ημερών είναι τιμή για τον τόπο μας.

Ως εκκλησία ευλογούμε, συγχαίρουμε, επαινούμε, προσευχόμαστε. Καλώς ήλθατε.

Θέλω να σας πω κάτι, νοιώθουμε πολύ ωραία που σας έχουμε μαζί μας, είναι η καλύτερη επίσκεψη που δεχτήκαμε φέτος το καλοκαίρι, η δική σας επίσκεψη.

Και το τελευταίο. Έθεσε ο Θεός την Κρήτη σε ένα σταυροδρόμι Ηπείρων και πολιτισμών, Ευρώπη, Ασία, Αφρική. Η Κρήτη, βλέπετε, το νοτιότερο σημείο της Ευρώπης, είναι σ' ένα σταυροδρόμι Ηπείρων και πολιτισμών. Έχουμε ανάγκη από ένα δυναμικό Λύκειο, με πνεύμα συγκρητισμού, να το καταλάβουμε όλοι αυτό και έχουμε χρέος αυτό το μήνυμα να το στέλνομε παντού. Τα επόμενα χρόνια, να με θυμάστε, η Κρήτη θα διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στις μελλοντικές εξελίξεις της ευρύτερης περιοχής και έχουμε ανάγκη και το Λύκειον των Ελληνίδων.

Αγαπητές μου να ακουμπάτε στην Κρήτη και να μην φοβάστε.

Σας ευχαριστώ.

Χαιρετισμός Περιφερειάρχη Κρήτης

*Σεβασμιότατε, κυρία Πρόεδρε του Κεντρικού, κυρία Πρόεδρε του ΛτΕ Αγίου Νικολάου,
κυρίες και κύριοι, αγαπητοί συνάδελφοι στην αυτοδιοίκηση,
κ. Πρόεδρε του Εμπορικού Επιμελητηρίου, κ. Καθηγητά*

Θα ήθελα να ευχαριστήσω για την πρόσκληση και να πω ότι είναι ιδιαίτερη τιμή για μένα και για την Κρήτη να βρίσκεστε σε ένα όμορφο μέρος όπως είναι ο Άγιος Νικόλαος.

Θα ήθελα απαντώντας στο Σεβασμιότατο να πω ότι ο Άγιος Νικόλαος έχει ακόμα μία ευλογία, έχει ένα φωτισμένο ιεράρχη που υπηρετεί το λαό και ακολουθούμε εμείς. Πραγματικά θέλουμε πάντα τις ευλογίες του και την ευχή του, για να κάνουμε πράγματα για το συνάνθρωπο.

Παρακολουθώ πάρα πολλά χρόνια τη δραστηριότητα σας. Πριν από 20 περίπου χρόνια είχα τη χαρά και την τιμή να συνεργαστώ με το Λύκειο Ελληνίδων Ηρακλείου, ως Δήμαρχος Αρχανών τότε, και πρέπει να πω ότι όλο αυτό το χρονικό διάστημα η συνεργασία με όλα τα μέλη ήταν η καλύτερη δυνατή, υπηρετώντας πάντα τον πολιτισμό, υπηρετώντας τη γυναίκα, πάνω απ' όλα όμως υπηρετώντας τον άνθρωπο και το συνάνθρωπο μας και αξίζουν συγχαρητήρια σε όλες εσάς. Απαντώντας και πάλι στο Σεβασμιότατο, θα ήθελα να πω. Σεβασμιότατε, έχουν πετύχει τα Λύκεια γιατί είναι γυναίκες. Άρα πρέπει να έχουμε σε όλα τα συλλογικά μας όργανα περισσότερες γυναίκες και το αναδεικνύουμε όχι μόνο με τη ποσόστωση, αλλά γιατί είναι ικανές και μπορούν πραγματικά να προσφέρουν σημαντικά.

Εμείς από τη πλευρά μας, συμβάλλουμε όπως μπορούμε, παρά τη δύσκολη οικονομική συγκυρία. Γνωρίζει και η αγαπητή Πρόεδρος, που της αξίζουν συγχαρητήρια για όλη αυτή τη προσπάθεια, ότι είμαστε δίπλα της και μια μικρή οικονομική ενίσχυση που ήδη έχω υπογράψει θα έρθει πολύ σύντομα στο Λύκειο σας. Αλλά πάνω απ' όλα είναι η συνεργασία, η συνέργεια, η συμπόρευση σε πολλά πράγματα που μπορούμε να κάνουμε όλοι μαζί, γιατί μόνο ενωμένοι, μόνο με ενότητα μπορούμε να πετυχαίνουμε τους στόχους σε δύσκολες περιόδους όπως είναι οι σημερινές.

Πιστεύω όμως απόλυτα με τη δύναμη του Θεού, με την αγάπη όλων εσάς, μπορούμε να έχουμε ένα καλύτερο αύριο για μας και για τα παιδιά μας.

Σας ευχαριστώ πολύ.

Σταύρος Αρναουτάκης

Χαιρετισμός Εκπροσώπου του Δημάρχου Αγίου Νικολάου

Σεβασμιότατε, κυρίες Πρόεδροι των Λυκείων, κυρίες και κύριοι, σας καλωσορίζουμε στον Άγιο Νικόλαο με την ευκαιρία του 16^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου σας.

Ευχαριστούμε που επιλέξατε το Δήμο μας γι' αυτό το σημαντικό συνέδριο και συγχαίρουμε το παράρτημα του Αγίου Νικολάου, που με επικεφαλής την Πρόεδρο του κα Παρούλα Κουτσάκη ανέλαβε αυτή τη σημαντική διοργάνωση σε μια μάλιστα πολύ δύσκολη οικονομική περίοδο.

Ο πολιτισμός και η παράδοση είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία της διατήρησης του κοινωνικού μας ιστού και ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης αξιών και ιδεών. Ο τουρισμός στη περιοχή μας που αποτελεί τη βασική μας οικονομική λειτουργία, πέραν της φύσης και των υποδομών, στηρίζεται στο μακραίωνα πολιτισμό και στην παράδοση η οποία και τον διαφοροποιεί.

Με ενδιαφέρον θα περιμένουμε τις εργασίες του συνεδρίου σας, καθώς και τα συμπεράσματα σας ώστε από κοινού και στο μέτρο του δυνατού να αναδείξουμε τόσο την παράδοση όσο και τον πολιτισμό του λαού μας.

Σας ευχαριστούμε πολύ για την παρουσία σας, σας μεταφέρω τις εγκάρδιες ευχές του Δημάρχου κ. Δημήτρη Κουνενάκη, ο οποίος απουσιάζει, και σας ευχόμαστε καλή επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου σας.

Ευχαριστώ πολύ.

*Νίκος Πάγκαλος
Πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου*

Χαιρετισμός Προέδρου Εμπορικού Επιμελητηρίου Λασιθίου

*Σεβασμιότατε, κ. Περιφερειάρχη, κυρίες και κύριοι της Τοπικής Αυτοδιοίκησης,
κ. Πρόεδροι των Λυκείων των Ελληνίδων*

Ως Πρόεδρος του Επιμελητηρίου Λασιθίου θα ήθελα και εγώ με τη σειρά μου να καλωσορίσω τις πολλές εκλεκτές συνέδρους στο Λασιθί, εδώ στη πρωτεύουσα του, στον Άγιο Νικόλαο.

Χαιρετίζω την έναρξη του 16^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου του ΛτΕ το οποίο αποτελεί και το πρώτο συνέδριο της 2^{ης} εκατονταετίας του Λυκείου και το οποίο οφείλει να δώσει τη κατεύθυνση στην οποία θα πορευτεί από 'δω και μπρος ο ανθρωποκεντρικός πολιτιστικός οργανισμός σας.

Νοιώθω ιδιαίτερη χαρά που η καρδιά του πολιτισμού θα χτυπά τις μέρες αυτές στο τόπο μας, γι' αυτό και θέλω να δώσω πολλά συγχαρητήρια στο Δ.Σ. του παραρτήματος του ΛτΕ Άγιου Νικολάου και ιδιαίτερα στη πρόεδρο κα Παρούλα Κουτσάκη τόσο για την ανάληψη της διοργάνωσης αυτού του πανελληνίου συνεδρίου, όσο και για την άψογη οργάνωση του.

Θέλω να τονίσω εδώ τη σημαντική προσφορά του ΛτΕ στη περιοχή μας, μέσα από τη συνεχή και αδιάλειπτη συνεισφορά του στη διάσωση και διάδοση των πολιτιστικών μας παραδόσεων. Σίγουρα αποτελεί ένα από τα υγιέστερα κομμάτια της κοινωνίας μας, προσφέροντας ουσιαστικά στο τόπο μας μέσα από τις πολλαπλές δράσεις του.

Το Επιμελητήριο Λασιθίου στηρίζει και θα συνεχίσει να στηρίζει το ΛτΕ ηθικά και υλικά, αναγνωρίζοντας με τον τρόπο αυτό το πολυδιάστατο έργο που παράγει.

Κλείνοντας θέλω να ευχηθώ καλή επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου σας, ένα ευχάριστο τριήμερο για όλους τους επισκέπτες μας, ελπίζοντας να σας ξαναδούμε σύντομα στο όμορφο Λασιθί.

Σας ευχαριστώ.

Θωμάς Χαριτάκης

Χαιρετιστήρια Επιστολή Υπουργού Τουρισμού, κ. Όλγας Κεφαλογιάννη

«Αγαπητή Πρόεδρε,

Σας ευχαριστώ για την πρόσκληση να συμμετάσχω στο 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο του ΛτΕ που πλαισιώνεται και από άλλες παράλληλες δράσεις που αναδεικνύουν τη δημιουργικότητα της Κρήτης.

Λυπάμαι που λόγω απουσία μου στο εξωτερικό, στο πλαίσιο της υλοποίησης του σχεδίου που εφαρμόζουμε για την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού, δεν μπορώ να παραβρεθώ στη τελετή έναρξης του συνεδρίου που πραγματοποιείται σε μια τόσο όμορφη περιοχή του νησιού όπως είναι ο Άγιος Νικόλαος.

Χαίρομαι που το ΛτΕ συμμετέχει στην μεγάλη ιστορία του μέσα από δράσεις, εκδηλώσεις και γενικά προσπάθειες που αποσκοπούν στην ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού, στη διάδοση και προβολή της παράδοσης μας, στη διάδοση της πολιτιστικής μας ιστορίας.

Θεωρώ σημαντική και την πρωτοβουλία να αναδείξετε και τα τοπικά προϊόντα και την οικοτεχνική δραστηριότητα και τη λαϊκή τέχνη με την διενέργεια της έκθεσης που πραγματοποιείται με την συνεργασία του Εμπορικού Επιμελητηρίου Λασιθίου.

Εύχομαι να συνεχίσετε τη σημαντική προσπάθεια σας ως παράρτημα Αγίου Νικολάου του ΛτΕ συμμετέχοντας και εσείς στην προσπάθεια μας που είναι να φέρουμε την Ελλάδα στη θέση που μπορεί να φτάσει.

Στο Υπουργείο Τουρισμού γνωρίζουμε και το επισημαίνουμε προς κάθε κατεύθυνση ότι ο τουρισμός, ένας τομέας με μετρήσιμες αποδόσεις στην οικονομία και μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης, είναι υπόθεση όλων μας.

Σας ευχαριστώ.»

Όλγα Κεφαλογιάννη
Υπουργός Τουρισμού

Χαιρετιστήρια Επιστολή Βουλευτή Λασιθίου κ. Γιάννη Πλακιωτάκη

«Σας ευχαριστώ θερμά για την πρόσκληση να παραστώ στο 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο των παραρτημάτων του ΛτΕ Ελλάδος και Εξωτερικού που το δικό μας παράρτημα του Αγίου Νικολάου έχει τη τιμή να φιλοξενεί.

Δυστυχώς ανειλημμένες υποχρεώσεις δεν μου το επιτρέπουν να είμαι παρών παρά την αντίθετη θέληση μου.

Η παράδοση αποτελείται από στοιχεία που βρίσκονται συνεχώς σε κίνηση και αλλαγή. Εξελίσσεται, αλλάζει, δημιουργείται καθημερινά, με σημείο αναφοράς την εκάστοτε πραγματικότητα στο παρελθόν, στο παρόν και με προοπτική τη συγκρότηση της στο μέλλον. Αυτή ακριβώς η δυναμική αντίληψη της παράδοσης μετουσιώνεται σε πράξη από το Λύκειο Ελληνίδων. Η κύρια συμβολή του είναι, ότι γνωρίζοντας μας όχι μόνο τις παραδόσεις μας, αλλά και τη λογική, που γεφυρώνει τον τρόπο ζωής της προηγούμενης γενιάς στο σήμερα και τη δημιουργία ενός καλύτερου αύριο.

Το Λύκειο Ελληνίδων πορεύεται όλα αυτά τα χρόνια χάρη στη προσπάθεια ανθρώπων που αγαπούν το τόπο τους. Αξίζουν την αμέριστη υποστήριξη μας σε κάθε δραστηριότητα τους.

Εύχομαι κάθε επιτυχία στην εκδήλωση σας, ενώ ελπίζω να έχω την ευκαιρία να είμαι παρών σε ανάλογη περίπτωση στο μέλλον».

Με εκτίμηση
Γιάννης Πλακιωτάκης
Βουλευτής Λασιθίου

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ

Η Γυναίκα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Ευκαιρίες, προκλήσεις και διλήμματα

Βασίλειος Φθενάκης
Ομότιμος καθηγητής Παν/μίου Βρέμης

Να αρχίσω μ' αυτό που είπε ο Σεβασμιότατος, ωραία εικόνα.

Σεβασμιότατε, κ. Περιφερειάρχα, αξιότιμη κυρία Πρόεδρε του Κεντρικού Λυκείου, αγαπητοί συνάδελφοι, αξιότιμα μέλη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Κυρίες και Κύριοι,

Είναι μεγάλη μου τιμή απόψε γιατί είμαι ανάθρεμμα της Κρήτης και της περιοχής αυτής, να με καλέσετε και να μοιραστώ μερικά από τα πορίσματα και τις γνώσεις που απέκτησα στην επιστημονική δραστηριότητα 40 ετών στο εξωτερικό και που εστιάζουν στο θέμα της οικογένειας, της ανάπτυξης, της διαφοροποίησης της και της μετουσίωσης της, ένα εντελώς νέο μοντέλο όπως θα δούμε, με τις δυσκολίες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ειδικά τον αιώνα αυτό.

Η οικογένεια είναι ένας ζωντανός οργανισμός. Στην αλλαγή, στη μεταβολή της, βρίσκεται το μυστικό της επιβίωσης. Μια οικογένεια που δεν αλλάζει σαν σύστημα κοινωνικό δεν μπορεί να επιβιώσει. Και θα δούμε ότι μέσα την οικογένεια, ο ρόλος της γυναίκας άλλαζε πάντοτε σε σχέση με τις αλλαγές που γινόνταν στο όλο οικογενειακό σύστημα. Και ο ρόλος της γυναίκας είναι πράγματι όχι πια υποκειμενικό κατασκεύασμα, τουλάχιστον ως τώρα, αλλά ήταν ένα κοινωνικό-οικονομικό και ιδεολογικό κατασκεύασμα. Δεν προσδιόριζε η γυναίκα μόνη της το ρόλο της, κατασκευαζόταν κοινωνικά. Και στα μοντέλα του γάμου που υπήρξαν τα τελευταία 100 χρόνια, παρουσιαζόταν εντελώς διαφορετικά μοντέλα του ρόλου της γυναίκας.

Το πρώτο μοντέλο το οποίο είχαμε ήταν το *νομικό μοντέλο γάμου* του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ο γάμος γινόταν μόνο με το σκοπό να διαιωνιστεί και να κατοχυρωθεί νομικά η περιουσία. Την περιουσία όμως την είχε ο άνδρας, όχι η γυναίκα. Και όλα όσα γνωρίζουμε σήμερα για τη γονεϊκή επιμέλεια ήταν μέλος του δικαίου ιδιοκτησίας, επομένως ο κεντρικός άξονας της οικογένειας, δεν ήταν η μητέρα και τα παιδιά, αλλά ήταν ο πατέρας και τα παιδιά. Και η οικογένεια είχε μία διαφορετική σύνθεση, ήταν μια μικρή βιομηχανία στην οποία ζούσαν οι γονείς, τα παιδιά, οι συγγενείς, αλλά και οι εργάτες που εργαζόταν, προκειμένου να διασφαλιστεί το προς το ζην. Και η σύνθεση της οικογένειας ήταν εντελώς δομικά από κάθε πλευρά κατοχυρωμένη, ο αρχηγός μπροστά, μετά η μητέρα και τα 6 έως 12

παιδιά που θα αποκτούσε η γυναίκα αυτή. Αυτό ήταν το μοντέλο που ήταν το επικρατέστερο στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Με την είσοδο στο 19^ο αιώνα και με τις μεγάλες αλλαγές που έγιναν τόσο στη βιομηχανία όσο και στην ίδρυση των εθνικών κρατών, άλλαξαν οι προϋποθέσεις για το οικογενειακό σύστημα και έχουμε ένα εντελώς νέο σύστημα, και η οικογένεια ως θεσμός στο εθνικό κράτος και στη κοινωνία της βιομηχανίας του 19^{ου} αιώνα. Αυτή η βιομηχανία πήρε τον πατέρα από το κεντρικό σημείο του συστήματος της οικογένειας και τον τοποθέτησε έξω. Τον έστειλε να εργαστεί στο εργοστάσιο, ο μέσος χρόνος εργασίας την εβδομάδα ήταν πάνω από 60 ώρες, επομένως δεν έμενε χρόνος για την οικογένεια. Στη μητέρα, στη γυναίκα, είπαν ότι είναι τόσο ωραίο να μένει στο σπίτι, να ασχολείται με τα παιδιά και να περιμένει τον άνδρα.

Γενικά ο 19^{ος} αιώνας παρουσιάζει διλήμματα για τις γυναίκες. Πρώτα η θέση της είχε επηρεαστεί από σημαντικούς παράγοντες, όπως η γενικότερη κατάσταση της εποχής, οι απόψεις για την οικιακή θέση της γυναίκας, την οποία κάναμε μετά κατά φύση, οι επιστημονικές απόψεις για τις φυσικές ικανότητες των γυναικών, η ταξικότητα και η εθνικιστική της εκπαίδευσης, ο αποκλεισμός των γυναικών από την αγορά εργασίας της εποχής εκείνης, η κρατική θεσμοθέτηση της πρόσβασης των γυναικών στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, διότι ξέρετε πολύ καλά ότι δεν επιτρέπετο στις γυναίκες την εποχή εκείνη να φοιτήσουν σε ορισμένες σχολές.

Παρ' όλα αυτά το άρθρο 58 του νομοθετικού Διατάγματος του Φεβρουαρίου το 1834, για την οργάνωση των δημοτικών σχολείων, όριζε επί λέξει: *« Τα σχολεία των κορασίδων όπου τούτο είναι δυνατόν πρέπει να είναι χωριστά από των παίδων, να προΐστανται δε αυτών διδασκάλισσαι »*. Δείτε την διαφορά, κορασίδων και παίδων.

Ο αναλφαβητισμός των γυναικών ανερχόταν το 1879 στο 93% και οι ανασταλτικοί παράγοντες που οδήγησαν στην κατάσταση αυτή ήταν η απαγόρευση της συνεκπαίδευσης των δύο φύλλων, η έλλειψη σχολείων στις αγροτικές περιοχές, αλλά και οι αντιλήψεις και προκαταλήψεις του λαού για την αναγκαιότητα της γυναικείας εκπαίδευσης. Η μητέρα μου δεν συγχώρησε ποτέ στη μητέρα της, που δεν της επέτρεψε να συνεχίσει και να σπουδάσει.

Παρ' όλα αυτά υπήρχαν φωνές την εποχή εκείνη που ήταν πολύ κριτικές και ενάντια στη κατάσταση αυτή. Ο Αδαμάντιος Κοραής έλεγε: *« Και άνδρες και γυναίκες επίσης πρέπει να παιδεύονται την παιδείαν ταύτην χωρίς πρόφασιν καμίαν »*.

Το 1825 έγινε η ίδρυση του πρώτου εξωμοναστηριακού σχολείου για κορίτσια στην Αθήνα, από τη φιλόμουσο εταιρεία «Παρθενών» και ο ρόλος των δυτικών ιεραποστόλων, των διδασκάλων που εκπαιδεύτηκαν στη δύση και των φιλελληνικών σωματείων, συνετέλεσαν σε μια κάποια βελτίωση.

Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 Έλληνες λόγιοι και παιδαγωγοί επηρεασμένοι από τις ιδέες ευρωπαϊών διαφωτιστών παιδαγωγών, συνηγορούν για την εκπαίδευση και των κοριτσιών. Παρ' όλα αυτά και παρ' όλο τους διαφωτιστές, οι έμφυτες κλήσεις των φύλων δεν αμφισβητούνται, παραμένουν με το στερεότυπο τι είναι η γυναίκα, τι πρέπει να είναι η γυναίκα.

Ο ευρωπαϊκός λοιπόν διαφωτισμός δεν ξεπέρασε τις παραδοσιακές πατρικές και μητρικές αντιλήψεις. Η γυναικεία φύση και ο γυναικείος προορισμός όριζαν κοινωνικά τη θέση της γυναίκας τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και στην κοινωνία.

Η γυναίκα δεν πρέπει να παραμείνει «..εις παχυλήν αμάθειαν, γιατί από αυτήν εξαρτάται, η σωστή ανατροφή των τέκνων, η ευτυχία των ανδρών και η ευημερία της οικογένειας...» Επομένως η γυναίκα είχε τοποθετηθεί λειτουργικά σε ένα ορισμένο πλαίσιο από το οποίο η ίδια δεν μπορούσε να βγει. Ότι είναι συστημικό δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ατομικά, χρειάζεται συστημική αλλαγή.

Οι κορασίδες του 20^{ου} αιώνα είχαν την τύχη να ιδρυθεί το Αρσάκειο, αλλά και το Ομήρειο Παρθεναγωγείο, που υπήρξαν τα πρώτα ιδρύματα που οδήγησαν τις γυναίκες προς τη μάθηση. Ο 20^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται ως η ριζική αλλαγή του οικογενειακού συστήματος. Ούτε πια το νομικό πλαίσιο, ούτε ο θεσμός, παντρεύομαι για να φτιάξω ένα σπίτι, μια οικογένεια, είναι το επικρατούν μοντέλο.

Μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και με την ανάπτυξη των συστημάτων κοινωνικής στήριξης, έχουμε μία διαφοροποίηση των σχέσεων γονέων και παιδιών και το οικογενειακό σύστημα δεν στηρίζεται πια ούτε στο θεσμό, ούτε στο νόμο, αλλά στο παιδί. Έχουμε ένα παιδοκεντρικό σύστημα, παντρευόμαστε για να κάνουμε ένα παιδί, να το δούμε να μεγαλώνει και να είμαστε ευτυχισμένοι, να ζήσουμε σαν μητέρα και πατέρα. Αυτό το μοντέλο αλλάζει ριζικά τη δομή της οικογένειας. Είναι ακριβώς 60 ετών, στην Ελλάδα 50 και διαφοροποιεί όσα ξέραμε για την οικογένεια. Ένα τέτοιο μοντέλο δεν το ξέραμε. Έχουμε μεγάλη συναισθηματική και οικονομική επένδυση στα παιδιά, που δεν υπήρξε ποτέ πριν. Οι μητέρες παλιά δεν δεσμευόταν πολύ συναισθηματικά με τα παιδιά, διότι ο υψηλός δείκτης θνησιμότητας δημιουργούσε καταστάσεις που δεν θα μπορούσαν να τις αντέξουν.

Το μοντέλο λοιπόν αυτό το παιδοκεντρικό, είναι αυτό που οδηγεί στη πυρηνική οικογένεια, όπως την ξέραμε, με τις διάφορες μορφές της και χαρακτηρίζει το μοντέλο αυτό την επανείσοδο του πατέρα, στο οικογενειακό σύστημα. Τώρα μπαίνει ο πατέρας μέσα το σύστημα της οικογένειας.

Στις αρχές του '70 παρατηρούσαμε και στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, τους άνδρες που δειλά παρουσιαζόταν στο κοινωνικό πλαίσιο, κρατώντας το καροτσάκι ή το παιδί στα χέρια τους και καμιά φορά τους κοροϊδεύαμε, τους λέγαμε αυτοί δεν είναι άνδρες διότι ασχολούνται με θέματα των γυναικών. Σήμερα όλα αυτά έχουν ξεπεραστεί και η έρευνα έδειξε ποιες σημαντικές αλλαγές έχουν γίνει τα τελευταία 50 χρόνια μέσα το οικογενειακό σύστημα. Η πρώτη σημαντική αλλαγή, είναι η αλλαγή της αξίας που εκπροσωπούν τα παιδιά για τους γονείς τους.

Η Λόις Χόφμαν από το Μίσιγκαν, έκανε μία θαυμάσια συγκριτική μελέτη, και ερεύνησε ποια είναι η σημασία που έχουν τα παιδιά για τους γονείς σε διαφορετικά ανεπτυγμένες κοινωνίες, μέτρησε τρεις αξίες. Την οικονομική αξία, την αξία της φροντίδας των γονιών τους όταν γεράσουν, και την ψυχολογική αξία, το νόημα για τη ζωή που δίνει το παιδί, η χαρά που προσφέρει. Στις κοινωνίες που δεν ήταν οικονομικά ανεπτυγμένες, η χαρά και το νόημα ήταν μηδαμινό, υπερείχαν οι αξίες η

οικονομική και η φροντίδα για τους γέρους. Αλλά και στις κοινωνίες αυτές είχαμε υψηλό δείκτη γεννήσεων και το μοντέλο λειτουργεί λογικά. Εκεί που χρειαζόμαστε για να διασφαλίσουμε την οικονομία της οικογένειας και τη φροντίδα των γηρατειών, εκεί χρειαζόμαστε πολλά παιδιά.

Στην Ευρώπη και στην Ελλάδα αντεστράφησαν οι δείκτες. Η ψυχολογική αξία για το παιδί είναι η επικρατούσα, ενώ η οικονομική στήριξη και η φροντίδα στα γερατεία έχουν κατέβει εντελώς πολύ χαμηλά. Αυτό οδηγεί και στη μείωση του αριθμού των γεννήσεων, διότι όταν το παιδί υπηρετεί ψυχολογικούς σκοπούς δεν χρειάζεται η οικογένεια 6 και 12 παιδιά, το απολαμβάνει και με 2 ή 3 παιδιά. Αυτή η εξέλιξη δεν είναι ανατρέψιμη και όσοι πιστεύουν ότι θα ανατρέψουμε τη γεννητική του πληθυσμού και θα έχουμε περισσότερα παιδιά, θα πειστεί ότι αυτό είναι όνειρο θερινής νυκτός.

Η δεύτερη σημαντική αλλαγή, είναι ότι άλλαξε η σχέση γονέων και παιδιών. Το παιδί δεν είναι πια το αντικείμενο αγωγής, αλλά κατέχει δική του θέση μέσα στο οικογενειακό σύστημα. Το αναγνωρίζουμε από την αρχή σαν μία αυθύπαρκτη προσωπικότητα. Αυτό οδήγησε βεβαίως τα Ηνωμένα Έθνη το 1989 να εισαγάγουν την νομική κατοχύρωση του παιδιού σε διεθνές επίπεδο, με δικά του δικαιώματα, για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας. Στα εκπαιδευτικά συστήματα για τα οποία στο εξωτερικό είμαι υπεύθυνος, το παιδί έχει τη θέση του *συνδομητή*, που σημαίνει ότι και αυτό το ίδιο κατασκευάζει μαζί με τον παιδαγωγό την μαθησιακή του βιογραφία.

Η επίδραση των γονέων στην εξέλιξη των παιδιών, στην ανάπτυξη των παιδιών είναι πολύ σημαντική, γιατί μέχρι προ 17 ετών δεν μπορούσαμε να απαντήσουμε εάν εσείς σαν μητέρες έχετε πράγματι επίδραση μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα στα παιδιά. Υπήρξε μια μεγάλη συζήτηση επιστημονική το 1996, που πολλοί στήριξαν την άποψη ότι το κοινωνικό σύστημα έχει μεγαλύτερη επίδραση απ' ό,τι οι δυο γονείς.

Όταν λοιπόν το 1996 πήγα στο Pen State College της Πενσυλβάνια και συναντηθήκαμε 250 επιστήμονες που ασχολούνταν με τα θέματα αυτά, δυο συνάδελφοι από το Πανεπιστήμιο της Νεμπράσκα οι Έλεν Μπουθ και Πωλ Αμάτο, μας παρουσίασαν το πρώτο μοντέλο που μας βοηθά να αντιληφθούμε, ποιες είναι οι προσφορές των γονέων. Οι ερευνητές είπαν ότι οι γονείς επενδύουν στα παιδιά, στη μόρφωση τους, στα ρούχα τους, στη τροφή τους, είναι, το οικονομικό κεφάλαιο που επενδύουμε στα παιδιά. Το δεύτερο, είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο. Ανάλογα με τη μόρφωση των γονέων, τα παιδιά δέχονται ερεθίσματα, τα στηρίζουμε στη μόρφωση τους. Το τρίτο είναι το κοινωνικό κεφάλαιο και αυτό το προσδιόρισαν με τη ποιότητα της σχέσης των γονέων προς τα παιδιά, αλλά και με τη ποιότητα της συζυγικής σχέσης. Και πίστεψαν ότι απ' όλες τις περιοχές έχουμε κατευθείαν επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού.

Στη πρώτη ανάλυση των δεδομένων παρουσιάστηκαν, τα αποτελέσματα των πρώτων 15 ετών, η έρευνα είναι διαχρονική, ήδη είναι 25 χρόνια. Στην πρώτη λοιπόν ανάλυση πήραν το οικονομικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο το οποίο ορίζει ουσιαστικά την κοινωνική καταγωγή του παιδιού, από ποιο κοινωνικό στρώμα έρχεται. Αυτό το

μόνο που μπόρεσε να προβλέψει κατά τρόπο πειστικό, είναι το επίπεδο της μόρφωσης που θα φτάσει το παιδί, αλλά δεν έχει το οικονομικό κεφάλαιο, ούτε το ωραίο σπίτι, ούτε τα χρήματα που διαθέτουμε δεν έχουνε κατευθείαν επίδραση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Και όσοι προσπαθούν να λύσουν το πρόβλημα με τον τρόπο αυτό θα απογοητευτούν.

Αν βάλουμε το τρίτο κεφάλαιο, το κοινωνικό, που είναι η ποιότητα της σχέσεως γονέων και παιδιών και η ποιότητα της συζυγικής σχέσης, από εκεί φεύγουν οι επιδράσεις κατευθείαν στην προσωπικότητα του παιδιού. Αυτό μας κάνει να αντιληφθούμε μερικά πράγματα που όλοι μας παρατηρούμε στη κοινωνία. Υπάρχουν οικογένειες που δεν έχουν προβλήματα οικονομικά, είναι δομικά σωστές, δεν έχουν χωρίσει, και όμως βγάζουν προβληματικά παιδιά. Η ερμηνεία που δίνουμε είναι, ότι στις οικογένειες αυτές πιθανότατα δεν λειτουργεί το κοινωνικό κεφάλαιο σωστά. Ή αντίθετα, υπάρχουν οικογένειες που έχουν μεγάλες επιβαρύνσεις, φτώχεια, ασθένειες ή παιδιά που έζησαν τον πόλεμο, όπως εμείς και όμως βγαίνουν ζωντανά, ανθεκτικά παιδιά. Όταν το κοινωνικό κεφάλαιο εργάζεται μπορεί να αντιρροπήσει τις ελλείψεις του οικονομικού και του ανθρώπινου, αλλά όχι αντίθετα.

Το δεύτερο που μας έδειξαν οι μελέτες αυτές είναι, εάν οι μητέρες έχουν επίδραση στα παιδιά και ποια είναι αυτή. Και ποια είναι η επίδραση των πατεράδων. Δεν υπάρχει κανένα χαρακτηριστικό στην ανάπτυξη του παιδιού που να μην είναι παρόντες και οι δυο γονείς.

Όταν προ 30 ετών με είχε καλέσει το Συνταγματικό δικαστήριο της Γερμανίας για να αποφανθώ με γνωμάτευση εάν ο νόμος περί οικογενειακού δικαίου στηρίζεται στα νέα πορίσματα της επιστήμης, τους προέτρεψα να ανατρέψουν το νόμο διότι αδικεί τον πατέρα και φορτώνει στη μητέρα, μονόπλευρα την ευθύνη. Αυτό έγινε και βγήκε μετά η κοινή γονεϊκή μέριμνα. Σήμερα οι γονείς δεν χρειάζεται να πάνε στο δικαστήριο για λόγους διαζυγίου, παραμένουν γονείς. Ανεξάρτητα από τη νομική υπόσταση του οικογενειακού συστήματος, οι γονείς πρέπει να παραμένουν γονείς.

Το δεύτερο είναι ότι τα χαρακτηριστικά του πατέρα είναι προγνωστικά πιο σημαντικά, αν θέλουμε να προβλέψουμε την μαθησιακή επίδοση του παιδιού και την επίδοση του στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ο πατέρας επίσης είναι πολύ πιο σημαντικός για τη ψυχική ισορροπία του παιδιού του, για να μην έχει ως ανεπτυγμένο άτομο ψυχολογικά προβλήματα.

Και τρίτον, ο πατέρας προσδιορίζει πιο σημαντικά το αίσθημα της αυτοαξίας του παιδιού απ' ότι η μητέρα.

Και που είναι η μητέρα σημαντική; Στην οργάνωση και την ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων του παιδιού με τους γονείς, με τους συγγενείς, με τους άλλους φίλους. Εσείς έχετε το νήμα της Αριάδνης στα χέρια σας που ρυθμίζει την ποιότητα των κοινωνικών επαφών, των σχέσεων του παιδιού. Και οι δύο γονείς είναι εξίσου σημαντικοί για το ευ ζην του παιδιού, για το καλό του παιδιού. Εδώ λοιπόν παίρνουμε ένα μεγάλο δίδαγμα, ότι η επιτυχία μιας γυναίκας πρέπει να συνδυάζεται πάντοτε με την επιτυχία ενός άνδρα για να έχουμε το ζητούμενο, ένα καλό παιδί.

Το τρίτο σημείο που ο ίδιος εγώ έχω ερευνήσει, είναι η αλλαγή στα νοητικά σχήματα περί γονεϊκότητας. Αυτή είναι η μεγάλη επανάσταση που έχουμε. Δεν έχουμε επανάσταση στο τι κάνουμε, αλλά έχουμε επανάσταση στο μυαλό μας. Και τι σημαίνει αυτό; Ότι έχουμε μεγάλες αλλαγές τι είναι η γονεϊκότητα, πως θέλουμε να την ζήσουμε, αλλά δεν έχουμε αλλαγές στη πράξη, στη πρακτική της. Είναι η μόνη έρευνα που είναι αντιπροσωπευτική στην Ευρώπη και την οποία έκανα με χρηματοδότηση του ομόσπονδου Υπουργείου Οικογενειών και Κοινωνικών Υποθέσεων της Γερμανίας και εκεί βρήκαμε ότι η υποκειμενική κατασκευή της πατρότητας, έχει αλλάξει ριζικά. Αυτό συμβαίνει και με την Ελλάδα και θα σας πω αμέσως.

Κοιτάξαμε τέσσερις μεταβλητές του πατέρα που είναι ανεξάρτητες η μια από την άλλη. Η κοινωνική του λειτουργία, ο πατέρας ως κουβαλητής το παραδοσιακό μοντέλο, που πηγαίνει και δουλεύει για τα χρήματα της οικογένειας και ο πατέρας δάσκαλος, που φροντίζει για την αγωγή και την ανάπτυξη των παιδιών και η ετοιμότητα του πατέρα να περιορίσει τη καριέρα προς όφελος της οικογένειας.

Στην αρχή διερωτηθήκαμε ποια θα είναι η επικρατούσα διάσταση. Όλοι πιστέψαμε ότι είναι ο πατέρας κουβαλητής. Και όμως, σε όλες τις μετρήσεις που κάναμε αποδείχθηκε ότι ο πατέρας ως κοινωνικός πατέρας είναι το επικρατούν μοντέλο. Ακολουθεί ο κουβαλητής και μετά ο δάσκαλος. Επομένως έχουμε μία αλλαγή στα υποκειμενικά σχήματα.

Εξέτασα αυτό και από τη πλευρά των γυναικών, ουδεμία διαφορά μεταξύ γυναικών και ανδρών. Είναι η μεγάλη σταθερή κοινωνική νόρμα που έχουμε στην εποχή μας, η οποία παραμένει ανεκμετάλλευτη.

Κοιτάξαμε και τη σχέση που έχουν αυτοί οι κοινωνικοί πατέρες με τους κουβαλητές και η σχέση αυτή ήταν σταθερή, δεν άλλαξε. Έμεινε στο 1/3 ο κουβαλητής και 2/3 οι κοινωνικοί πατέρες. Και θα δείτε μετά γιατί είναι σημαντικό για τις γυναίκες αυτό, διότι η σχέση γυναίκας και ανδρός εξαρτάται κατά πόσον η σχέση αυτή θα επιτρέψει την υλοποίηση των υποκειμενικών αυτών σχημάτων. Όταν αυτό δεν γίνεται, θα δείτε τις συνέπειες.

Γενικά έχουμε 67% των ανδρών που είναι σήμερα κοινωνικοί πατέρες και 33% που είναι οι κουβαλητές, οι παραδοσιακοί, που πρέπει η μητέρα να μείνει στο σπίτι και αυτοί να εργάζονται. Όλο αυτό μεταβάλλεται προς όφελος της κοινωνικής διάστασης του πατέρα. Ξέρομε και τις αιτίες, δεν χρειάζεται να σας τα πω, γιατί είναι πολλά, αλλά εμείς έχουμε ερευνήσει ακριβώς και ξέρομε επ' ακριβώς ποιες είναι οι μεταβλητές που οδήγησαν το οικογενειακό σύστημα προς τη κατεύθυνση αυτή.

Το τέταρτο μοντέλο το οποίο είναι το αποκύημα των τελευταίων 20 χρόνων, ανατρέπει το μοντέλο του 20^{ου} αιώνα, γιατί δεν στηρίζεται πια στο παιδί, αλλά στηρίζεται στο μέγιστο της προσωπικής ευτυχίας που θέλουν να νοιώσουν και να ζήσουν οι συμπλεκόμενοι. Και αν αυτό το μέγιστο, που είναι ένα υποκειμενικό κριτήριο δεν το επιτύχουν, αλλάζουν το μοντέλο και αρχίζουν από την αρχή με άλλο πρόσωπο. Αλλά τι γίνεται; Οι μεταβλητές του οικογενειακού συστήματος αναθεωρούνται. Δεν είναι πια η σχέση γονέων και παιδιών, η κεντρική διάσταση, αλλά

η ποιότητα της συζυγικής σχέσης ή της σχέσης των δύο συμπραττόντων. Επομένως πρέπει να μεταθέσουμε τη βαρύτητα του οικογενειακού συστήματος σήμερα σε μια άλλη εντελώς διάσταση. Και η εικόνα που δίνουν οι νέοι σήμερα είναι αυτή. Δεν ιδρύουν μια οικογένεια για να κάνουν ένα παιδί, αλλά για να ζήσουν την προσωπική ευτυχία με το άτομο αυτό. Και επειδή η ευτυχία είναι υποκειμενικό κατασκεύασμα της αλληλεπίδρασης, είναι δύσκολο να την έχετε σε υψηλό βαθμό με τον τρόπο αυτό, 50 χρόνια με το ίδιο άτομο. Αυτό λοιπόν οδηγεί στην αστάθεια των σχέσεων, γι' αυτό και η νέα έρευνα ασχολείται περισσότερο με τη βιογραφική διάσταση των σχέσεων αυτών και αυτό είναι που μας απασχολεί την εποχή αυτή. Έχω τελειώσει μια μελέτη που εξέτασα τις οικογένειες 10 χρόνια, τις ίδιες οικογένειες, από τη στιγμή που έμεινε έγκυος μέχρι που τα παιδιά τέλειωσαν το Γερμανικό δημοτικό σχολείο στα 10 χρόνια.

Αν ρωτούσε κανείς στη Κρήτη τις γυναίκες του 1969 πως φαντάζονται τη βιογραφία τους, θα έπαιρνε μία στάνταρ απάντηση. Θα παντρευτώ, ως τα 40 μου θα έχω γεννήσει 6-12 παιδιά και όταν το τελευταίο παιδί ενηλικιωθεί, μου μένουν ακόμα 7 χρόνια τα οποία θα ζήσω πιθανώς μόνη μου διότι ο άνδρας εν τω μεταξύ θα έχει πεθάνει.

Αν σήμερα, 70 χρόνια μετά, ρωτήσετε τις γυναίκες, δεν θα πάρετε καμία στάνταρ απάντηση. Θα σας πουν, ίσως να παντρευτώ, θα κάνω μάλλον 1 παιδί, όταν το παιδί θα ενηλικιωθεί θα είμαι 46 ετών και θα έχω 38 – 40 χρόνια για τη μετέπειτα ζωή, την οποία θα περάσω με ένα καινούριο σύντροφο.

Ελάτε τώρα μαζί μου να δούμε τα παρακλάδια και τη δαιδαλώδη κίνηση των σχέσεων όπως αναπτύσσονται. Τη διαφάνεια αυτή την έφτιαξα για το αγγλικό πανεπιστήμιο του Νιου Κάνσελ που ήμουν 4 χρόνια μέλος του Advisor Group του νεοϊδρυθέντος ινστιτούτου θεμάτων οικογενείας και δείχνει τη δαιδαλώδη πλοκή των σημερινών σχέσεων. Όλα αρχίζουν εδώ, στην αγορά, είναι η βόλτα του Ηρακλείου που οι νέοι και οι νέες βγαίνουν για να γνωριστούν και αυτό ως τώρα οδηγούσε στο γάμο. Σήμερα συζούν χωρίς γάμο. Η Ελλάδα ανήκει στα ευρωπαϊκά κράτη με τον υψηλότερο δείκτη ζευγαριών που συζούν, χωρίς να έχουν παντρευτεί. Αν ο δρόμος, τους οδηγήσει στο γάμο, τα αίτια είναι ένα παιδί, εγκυμοσύνη που ήδη έχει συμβεί, ή ότι προγραμματίζουν το παιδί τον επόμενο καιρό. Αν παντρευτούν, θα έρθει το παιδί και στη περίοδο αυτή έχουμε τις βασικές αλλαγές στο οικογενειακό σύστημα.

Με έρευνες που έχω κάνει μαζί με το πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϋ, καταφέραμε να αναπτύξουμε ένα μοντέλο, το οποίο μας επιτρέπει να προβλέψουμε, να γράψουμε το βιβλίο της επόμενης πορείας, της οικογένειας αυτής. Με μεταβλητές που παίρνουμε αμέσως μετά τη γέννηση του πρώτου παιδιού, μπορούμε να προβλέψουμε το διαζύγιο με πιθανότητα 95%.

Προβλέπουμε την οικογενειακή βία και μπορούμε να προβλέψουμε την κοινωνική εξέλιξη του παιδιού. Η επιστήμη έχει σήμερα προχωρήσει τόσο πολύ που μπορούμε να βρούμε σχέσεις συνάφειας της ποιότητας αυτής. Είναι όμως και η εποχή που όλοι οι προβληματισμοί που έχουν φέρει και οι δυο, ο σύζυγος και η σύζυγος, βγαίνουν

σιγά στην επιφάνεια. Το κακό είναι ότι δεν τους αντιλαμβάνονται, είναι λίγο ακόμη κάτω από το χαλί. Και όταν τους αντιληφθούν, είναι για πολλές σχέσεις πολύ αργά. Γι' αυτό κάθε σχέση πρέπει να συμβουλευέται τον ψυχολόγο στην περίοδο αυτή, γιατί εκεί δημιουργούνται τα προβλήματα. Οι άνδρες αντιδρούν στην δυσλειτουργία του οικογενειακού συστήματος με εξωσυζυγικά περπατήματα. Το ζεύγος Φόγκαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες έχει γράψει δύο ωραία βιβλία, «The monogamy myth». Ο μύθος ότι οι άνθρωποι είναι μονογαμικοί, δεν ισχύει. Οι ελληνίδες λένε ότι είχανε δέκα σχέσεις με άνδρες πριν παντρευτούν, σε μια τελευταία μελέτη, και οι άνδρες που υπερβάλουν πάντα, λένε τριάντα.

Αλλά τι συμβαίνει όταν υπάρχει οικογενειακή δυσλειτουργία; Οι άνδρες καταφεύγουν κάπου αλλού και δεν είναι κοινωνική ή συζυγική απιστία, είναι μέτρο αντιρρόπησης της δυσλειτουργίας στη σχέση. Γι' αυτό και όταν επισκεφθούν κάποια και ικανοποιηθούν σεξουαλικά δεν φεύγουν, παρά αρχίζουν και της εμπιστεύονται όλα τα θέματα που τους απασχολούν. Εάν δεν επιστρέψουν για να μπουν στο δρόμο το σωστό, αυτό οδηγεί στο χωρισμό, στο διαζύγιο. Σήμερα έχουμε, ένα μεγάλο αριθμό διαζυγίων στην Ελλάδα. Από το 2002 ως το 2009 έχουμε 13.607 διαζύγια το χρόνο και τα αίτια που οδηγούν σε αυτά είναι ο αυξανόμενος ατομικισμός των Ελλήνων και των Ελληνίδων, η αυξανόμενη συμμετοχή των Ελληνίδων στην αγορά εργασίας, η μείωση του κοινωνικού στίγματος, η νομοθετική αλλαγή με την ψήφιση του νόμου 1329 του 1983, αλλά και υποκειμενικοί οικογενειακοί λόγοι, όπως προβλήματα επικοινωνίας και αδυναμίας χειρισμού συζυγικών συγκρούσεων, η κακοποίηση και η βία, η συζυγική απιστία και η ασυμφωνία χαρακτήρων και η επίγνωση ότι δεν είναι δυνατόν να περάσει κανείς το υπόλοιπο της ζωής του με το ίδιο άτομο ευτυχισμένος.

Αυτό το τελευταίο είναι το επικρατούν αίτιο χωρισμού σήμερα και αντιστοιχεί ακριβώς στο μοντέλο της οικογένειας, το οποίο ιδρύεται για να ζήσει κανείς το μέγιστο της ευτυχίας. Και όταν αυτό το μέγιστο της ευτυχίας δεν υπάρχει, είναι ο χωρισμός. Και δεν είναι αποτέλεσμα συγκρούσεων, αλλά αποτέλεσμα μιας εσωτερικής διαπίστωσης ότι με αυτό το άτομο δεν μπορώ πλέον να ζήσω ευτυχισμένη.

Η πορεία λοιπόν συνεχίζει και οδηγούμεθα στο δεύτερο γάμο, επαναλαμβάνοντας ακριβώς τα ίδια σφάλματα με τον πρώτο. Παντρεύονται τον ίδιο, δημιουργούν το ίδιο μοντέλο, είναι ένα κλειστό μοντέλο που δεν λειτουργεί, πρέπει να είναι ανοιχτό και τα παιδιά υποφέρουν. Έχουμε 24% των παιδιών που χρειάζονται στήριξη στο διαζύγιο, αλλά ο αριθμός τους διπλασιάζεται στο δεύτερο γάμο. Γι' αυτό πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα τα παιδιά στο δεύτερο γάμο.

Και όταν δεν ακολουθούν το δρόμο αυτό τι συμβαίνει; Μπαίνουν στο χώρο της εργασίας, πηγαίνουν διακοπές στις Μπαχάμες, περνάνε Χριστούγεννα συνήθως με καυγαδίσματα ή το νεότερο παιδί εγκαταλείπει την οικογένεια. Αυτή είναι πάλι μια ευαίσθητη μεταβατική κατάσταση στην οικογένεια η οποία αυξάνει τον δείκτη διαζυγίων. Ή έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια ασθένεια ή ένα θάνατο ενός των μελών της οικογένειας ή ο άνδρας συνταξιοδοτείται, μια πολύ επικίνδυνη φάση για τον

άνδρα. Γι' αυτό έχουμε την υψηλή θνησιμότητα των ανδρών και την κατάθλιψη των ανδρών που έχουν συνταξιοδοτηθεί.

Λοιπόν, έχουμε μετά και μερικά καλά, ότι θα πάρουμε τη χαρά του εγγονού, της εγγονής και θα ζήσουμε σαν παππούς και γιαγιά για μερικούς άνδρες πρώτη φορά να ζήσουν πατρότητα, γιατί την πρώτη στα δικά τους την ξέχασαν ή δεν την έζησαν ζωντανά και όλα τελειώνουν στο νεκροταφείο, σ' ένα καλά οργανωμένο σημείο.

Αυτό που θέλω να σας πω για τη γυναίκα του σήμερα, είναι ότι ποτέ οι γυναίκες στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν είχαν να αντιμετωπίσουν τόσες πολλές μεταβατικές φάσεις όπως στις σημερινές βιογραφίες. Αν ρωτήσετε όμως τους νέους που θέλουν να είναι ευτυχισμένοι, σε ποιο μοντέλο τοποθετούν την ευτυχία τους, τότε η απάντηση είναι ξεκάθαρη. Θέλουν μια συμμετρική σχέση, να είναι και οι δύο καλά μορφωμένοι, να εργάζονται και οι δύο, και οι δύο μαζί να αντιμετωπίζουν τα του οίκου, να έχουν πολύ χρόνο που θα περάσουν μαζί για να έχουν την ευτυχία και την ευκαιρία να ζήσουν την προσωπική τους αυτή ικανοποίηση. Μόλις όμως γεννηθεί το πρώτο παιδί το μοντέλο αυτό θραύεται. Είναι το μόνο μοντέλο που επιζεί χωρίς παιδί.

Όταν έρθει λοιπόν το παιδί τότε γίνεται μία μετάβαση από τη συμμετρική σε μια ασυμμετρική σχέση. Και το τι συμβαίνει μέσα την οικογένεια, στις γυναίκες και στους άνδρες, θα το πω βάζοντας το ωραίο έργο του Ντούρερ, που είναι οι τέσσερις ιππείς της αποκάλυψης. Αυτές οι τέσσερις διαστάσεις που έχουμε ερευνήσει.

Πρώτον, η εξίσωση της γυναίκας και του άνδρα στο επάγγελμα καταρρέει με τη γέννηση του πρώτου παιδιού. Τι γίνεται με τις γυναίκες όταν έρθει το πρώτο παιδί. Ο εργασιακός χώρος μένει πολύ περιορισμένος. Μετρήσαμε ακριβώς πόσες ώρες εργάζονται όταν δεν είναι το παιδί ακόμη. 29 ώρες οι γυναίκες και 32 ώρες οι άνδρες. Κοιτάξαμε όμως τι έγινε τρία χρόνια μετά και οι γυναίκες εργαζόταν ελάχιστα, ενώ οι άνδρες έχουν αυξήσει την ενασχόληση τους. Το ίδιο και μετά από επτά χρόνια έχουμε μία ανισορροπία, μία ασυμμετρία, η οποία οδηγεί στην παραδοσιακή οργάνωση του νοικοκυριού. Και όταν έρθει το δεύτερο παιδί το θέμα δεν καλυτερεύει, αντίθετα γίνεται σαν τσιμέντο, δεν αλλάζει η κατάσταση αυτή, μένει εντελώς στάσιμη. Επομένως η γυναίκα φεύγει από τον εργασιακό χώρο και ο άνδρας επωμίζεται αυτό που δεν θέλει, γιατί θέλει να είναι κοινωνικός πατέρας. Η μη ισόρροπη κατανομή του εισοδήματος μεταξύ γυναίκας και άνδρα σχηματίζει προοδευτικά ρήγματα ανάμεσα τους.

Τι συμβαίνει όμως εννιά χρόνια μετά; Έχουμε μία συνεχή ασυμμετρία. Η διαφορά στο εισόδημα, σημαίνει όμως και διαφορά της δύναμης μέσα το σπίτι. Τώρα πρέπει η γυναίκα να πάει και να παρακαλέσει να της δώσει χρήματα. Όλο αυτό λοιπόν εισδύει μέσα στο οικογενειακό σύστημα σαν μια ασυμμετρία η οποία επηρεάζει την όλη οργάνωση του οικογενειακού συστήματος.

Το τρίτο που αλλάζει, είναι η εργασία του σπιτιού να πέφτει προοδευτικά στην αποκλειστική περιοχή ευθύνης της γυναίκας. Ρώτησα τους γονείς πριν ακόμη αποκτήσουν τα παιδιά, πως φαντάζονται την κατανομή του έργου αυτού. Και

συμφωνούσαν όλοι ότi κατά 70% θα το κάνουν από κοινού. Όσο το μοντέλο είναι συμμετρικό, όλη η οργάνωση του συστήματος στηρίζεται στη λογική αυτή. Και πράγματι, στην αρχή της εγκυμοσύνης 55% του οικιακού έργου γινότανε από τις γυναίκες και 45% από τους άνδρες. Βρίσκεται σύμφωνο με την παγκόσμια εξέλιξη στο σημείο αυτό. Οι γυναίκες βοηθούνται λίγο γιατί έχουν τον εξοπλισμό στο σπίτι, το πλυντήριο των ρούχων, των πιάτων και δεν επιφορτίζονται με την εργασία αυτή. Αλλά τι συμβαίνει αφού γεννηθεί το πρώτο παιδί και επτά χρόνια μετά. Αυτή η σχετική συμμετρία γίνεται πάλι μια νέα ασυμμετρία και ακόμα όταν γεννηθεί και το δεύτερο παιδί.

Η επιστήμη ερωτάται εάν είναι σωστό το νοικοκυριό να το οργανώνουν οι γυναίκες ή να το οργανώνουν καλύτερα οι άνδρες. Και εδώ η κα Φάσιγκερ μας έδωσε ενδιαφέροντα πορίσματα, εξαρτάται βέβαια πάντοτε από την προοπτική που κρίνουμε το νοικοκυριό. Εάν το κρίνουμε από την πλευρά των παιδιών είναι καλύτερα να το οργανώνουν οι άνδρες. Για ποιο λόγο; Οι γυναίκες συνήθως θεωρούν τον εαυτό τους υπεύθυνο για όλα όσα συμβαίνουν στο σπίτι. Βάζουν τον πήχη ψηλά, μεταφέρουν στα παιδιά λίγες αρμοδιότητες και ελέγχουν αν τα παιδιά ανταποκριθούν στον πήχη το δικό τους. Αυτό περιορίζει λίγο τις δυνατότητες που έχουν τα παιδιά.

Οι άνδρες τι κάνουν; Δεν θεωρούν τον εαυτό τους προσωπικά υπεύθυνο, λένε ότi η ευθύνη είναι όλων μας. Μεταφέρουν περισσότερα στα παιδιά, ο πήχης δεν είναι υψηλός και ο έλεγχος δεν γίνεται πολύ. Επομένως δίνουμε περισσότερες δυνατότητες στα παιδιά.

Να αρχίσουμε να το ξανασκεφτούμε, δεν υπάρχει καθορισμός των ρόλων αναφορικά με αυτό που έχουμε να αντιμετωπίσουμε, είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα και όταν οι εποχές αλλάζουν πρέπει να ξανασκεφτούμε αν αυτό που βρήκαμε είναι πράγματι το κατάλληλο για το μέλλον, ή εάν θα πρέπει να κάνουμε πιο συμμετρικά τα μοντέλα στην οικογένεια.

Η δυναμική στις σχέσεις γυναικών και ανδρών είναι το κλειδί και το καθοριστικό που θα προσδιορίσει την σταθερότητα και την ικανοποίηση, την ευτυχία στην οικογένεια μέσα.

Και εδώ διερωτηθήκαμε ποιοι άνδρες πατέρες είναι ευχαριστημένοι, εκείνοι που περνούν μαζί πολύ χρόνο με την οικογένεια τους και τα παιδιά τους ή εκείνοι που αφήνουν στις γυναίκες τους την υπευθυνότητα του σπιτιού και των παιδιών. Εάν το κοιτάξετε έτσι δεν θα βρείτε τίποτα, θα βρείτε μηδενική σχέση. Πρέπει να διαφοροποιήσετε τους άνδρες, αναφορικά με την ποιότητα του σκεπτικού σχήματος που έχουν. Υπάρχουν άνδρες που λένε ότi εγώ είμαι κοινωνικός πατέρας και στο σχήμα τους μέσα εντάσσεται μια γυναίκα, η οποία δεν είναι μόνο νοικοκυρά, αλλά είναι και ενταγμένη στον εργασιακό χώρο. Και αυτό το θέλουν για τον εαυτό τους και για τη σύντροφο τους, και αυτό είναι τα 2/3. Υπάρχει όμως και μια μερίδα 1/3 των ανδρών οι οποίοι διαχωρίζουν τους κόσμους, αυτοί είναι για έξω και η γυναίκα είναι για το σπίτι.

Εάν η σχέση αυτή λειτουργήσει σωστά, έχουμε σταθερότητα στη σχέση. Εάν δεν λειτουργήσει σωστά είναι το κλειδί που ανατρέπει την σταθερότητα αυτή. Και το βρήκαμε πολύ ωραία σε διάφορες αναλύσεις που κάναμε. Με τους παραδοσιακούς η σχέση είναι ακριβώς αντίστροφη. Όταν δεν τους απασχολήσουν στο σπίτι είναι ευχαριστημένοι, μόλις η γυναίκα τους πει έλα εδώ να πλένουμε μαζί, αυξάνει ο προβληματισμός τους.

Το ίδιο και αναφορικά με την εκτίμηση που έχουν στην γυναίκα τους, τη σύντροφο τους, εάν η γυναίκα είναι επαγγελματικά απασχολημένη, εάν έχει ένα επάγγελμα.

Ο κοινωνικός πατέρας του οποίου η γυναίκα δεν εργάζεται, έχει μικρή εκτίμηση στη γυναίκα του. Όταν όμως εργάζεται τουλάχιστον μισή μέρα, αυξάνει την εκτίμηση του. Για ποιο λόγο; Το υποκειμενικό σχήμα βρίσκεται σύμφωνο με την πραγματικότητα που ζει.

Ο παραδοσιακός πατέρας ακριβώς αντίθετα. Όταν η γυναίκα δεν εργάζεται αυξάνει η εκτίμηση του, όταν εργάζεται κατεβαίνει χαμηλά.

Δεν λέμε ποιο μοντέλο είναι καλό και κακό, αρκεί να λειτουργεί. Και πρέπει να παραδεχτούμε ότι υπάρχουν διαφορετικοί άνθρωποι που επιλέγουν το δικό τους το μοντέλο και κανείς από μας δεν έχει το δικαίωμα της αξιολόγησης.

Το ίδιο συμβαίνει και με την εκτίμηση για την επαγγελματική ενασχόληση της γυναίκας, με την ικανοποίηση του άνδρα από τη σχέση του. Όταν η συμμετοχή του άνδρα σε τυπικά γυναικείες εργασίες του σπιτιού είναι δεδομένη, είναι χαμηλή, τότε ο κοινωνικός πατέρας δεν είναι ευχαριστημένος με τη σχέση, αλλά είναι ευχαριστημένος όταν είναι υψηλή.

Και με τον παραδοσιακό η σχέση είναι ακριβώς αντίθετη, όταν δεν τον αναγκάζει να μείνει στο σπίτι, είναι πολύ ευχαριστημένος.

Επομένως πρέπει να κοιτάξουμε, ποιον πήραμε, πως είναι η σχέση μας στο σημείο αυτό. Το πρόβλημα του συμβιβασμού οικογένειας και επαγγέλματος και η εφαρμογή του υποκειμενικού σχήματος είναι το κλειδί της σχέσης. Γι' αυτό και έχω κάνει πολλές μελέτες, όχι μόνο για τις γυναίκες, αλλά και για τους άνδρες, στο θέμα του συμβιβασμού μεταξύ εργασιακού χώρου και οικογενειακών υποχρεώσεων. Και ειδικά η ομόσπονδη κυβέρνηση της Γερμανίας, ακολουθεί τις συστάσεις που έχουμε κάνει.

Ερεύνησα το θέμα αυτό στην Κρήτη και οι Κρητικοί έχουν μια διπλή ταυτότητα. Ο Κρητικός πατέρας είναι και το ένα και το άλλο, αλλά εφαρμόζει την ταυτότητα του κουβαλητή προς τα έξω, ενώ την ταυτότητα του κοινωνικού πατέρα την έχει κρατήσει για το σπίτι και αυτό λύνει ένα τεράστιο πρόβλημα. Έχω συστήσει στους Ευρωπαίους να συστήσουν το Κρητικό μοντέλο της πατρότητας, γιατί λειτουργεί καλά.

Το τελευταίο όμως σημείο και εδώ πρέπει να επιστήσουμε τη προσοχή μας, είναι ότι αυτές οι αλλαγές από τη συμμετρική σχέση σε μία μη συμμετρική, επιφέρει καταλυτική επίδραση στη ποιότητα της συντροφικότητας. Τη μέτρησα πολύ καλά στην επικοινωνία. Στα 9 χρόνια, η επικοινωνία κατεβαίνει προς τα κάτω, οι σύζυγοι δεν επικοινωνούν. Το δεύτερο παιδί ενισχύει τη κατεύθυνση αυτή, μιλάνε μόνο για το

παιδί, δεν βρίσκουν χρόνο να μιλήσουν για τον εαυτό τους, για τα προβλήματα τους και φτωχαίνει το επικοινωνιακό πλαίσιο. Αυτό οδηγεί στη μείωση της τρυφερότητας και της σεξουαλικότητας. Εμείς έχουμε μία πράξη στο Μόναχο, όπου έρχονται τα ζευγάρια και παραπονιούνται μετά από ένα χρόνο, δεν με κοιτάζει, δεν έχουμε σεξουαλική ζωή. Ε! του λέω έτσι είναι σε όλες, μην το σπουδαιολογείς. Αυτή είναι η πορεία των πραγμάτων. Οι γυναίκες παραπονιούνται για την ποιότητα και οι άνδρες παραπονιούνται για τη συχνότητα, επομένως όλα αυτά οδηγούν σε μία κάθετη εξέλιξη στη μείωση της ποιότητας της συντροφικής σχέσης, στην άνοδο των συγκρούσεων.

Ρώτησα, αφού τα μισά παιδιά που φέρνουν οι γυναίκες στο κόσμο είναι παιδιά που είναι προγραμματισμένα και επιθυμητά, επομένως θα έπρεπε κανείς να υποθέσει ότι τουλάχιστον σ' αυτή την ομάδα των ζευγαριών η ποιότητα που υπήρξε πριν το παιδί θα διατηρούνταν και μετά το παιδί. Και πράγματι υπάρχει μια πάρα πολύ μικρή ομάδα, 12% των γυναικών και 23% των ανδρών ισχυρίζονται ότι δεν άλλαξε τίποτα στη ποιότητα της σχέσης. Διερωτηθήκαμε γιατί διπλάσιοι άνδρες από τις γυναίκες. Και την απάντηση την δώσανε οι τελευταίες μελέτες, ότι οι άνδρες δεν διαθέτουν την συναισθηματική ικανότητα να διαπιστώσουν έγκαιρα τη κρίση μες τη σχέση, αντίθετα με τις γυναίκες, και έτσι παραμένουν εντελώς αδικαιολόγητα περισσότερο χρόνο ευτυχισμένοι στη σχέση που δεν λειτουργεί. Όλα τα άλλα ζευγάρια οδηγούνται στην άλλη κατεύθυνση.

Η ποιότητα της γονεϊκής συντροφικότητας είναι το κλειδί για την περαιτέρω εξέλιξη της οικογένειας. Είναι προγνωστικά ενδιαφέρουσα για την κοινωνική εξέλιξη του παιδιού. Όταν τα παιδιά έχουν κοινωνικά προβλήματα μη κοιτάξετε το παιδί, κοιτάξτε τις σχέσεις των γονέων πρώτα. Για την ανάμειξη του πατέρα στην οικογένεια και για τη στάση του άνδρα απέναντι στα παιδιά. Η γυναίκα θέλει ένα παιδί, ο άνδρας αρνείται, μην κοιτάξετε το θέμα αυτό, κοιτάξτε τη ποιότητα της σχέσης, εκεί βρίσκεται ο προβληματισμός.

Και διερωτηθήκαμε γιατί 10-15 χρόνια δεν μπορούν να βγουν από το μοντέλο αυτό. Και βρήκαμε την απάντηση. Ότι το συντροφικό μοντέλο δημιουργεί ένα κλίμα αποφάσεων που παίρνονται από κοινού. Το κοιτάξαμε πως πήραν την απόφαση για το πρώτο παιδί, σε μια εποχή που ισχύει το συντροφικό, το συμμετρικό μοντέλο. Και οι γυναίκες λένε αυτή είναι η δική μου συμμετοχή, αυτή είναι του ανδρός μου. Και οι άνδρες που πάντοτε υποτιμούν την αξία τους λένε, αυτή της γυναίκας μου και αυτή η δική μου, αλλά είναι ένα μοντέλο σχετικά συμμετρικό.

Τρία χρόνια μετά που θα πάρουν την απόφαση για το δεύτερο παιδί βρίσκονται ήδη στο ασυμμετρικό μοντέλο και παίρνουν μια νέα απόφαση για το ίδιο πράγμα, ένα παιδί. Και συμφωνούν ότι την απόφαση την πήραν από κοινού, αλλά η ποιότητα της απόφασης είναι εντελώς διαφορετική. Εδώ και οι άνδρες και οι γυναίκες ισχυρίζονται η γυναίκα πήρε την απόφαση, η γυναίκα ορίζει τότε. Και ο άνδρας δεν έχει να πει πολλά πράγματα. Επομένως αλλάζει το σύστημα το οικογενειακό, όλη η δομή του και η λειτουργικότητα εκ βάθρων, γι' αυτό και δεν μπορούμε να το αλλάξουμε μόνο μέσω του συστήματος αυτού.

Το προτελευταίο που έχω να σας πω είναι το κλειδί. 80% των οικογενειών, των ζευγαριών, ακολουθούν την πορεία αυτή. Τα μισά πηγαίνουν στο δικαστήριο και τα άλλα μισά παραμένουν ευτυχισμένοι στις συγκρούσεις τους. Και το θέμα που μας απασχόλησε είναι, τι χαρακτηρίζει αυτά τα ζευγάρια που δεν χωρίζουν, τι τους κρατά μαζί όταν συμμερίζονται τους ίδιους προβληματισμούς με εκείνους που χωρίζουν. Και αυτό ίσως ήτανε το πιο ενδιαφέρον που βρήκαμε. Ότι μια γυναίκα που αναλαμβάνει πολλά στο σπίτι, επιφορτίζεται με όλη την ευθύνη του σπιτιού, ακόμη και να του πλύνει το αυτοκίνητο, οπωσδήποτε δεν είναι ευτυχισμένη. Η ικανοποίηση της κατεβαίνει προς τα κάτω αλλά δεν τον εγκαταλείπει. Αλλάζει η γραμμή της όταν φθάσει στη διαπίστωση ότι αυτό έπρεπε να το κάνει αυτός και αντί να το κάνει, βάζει εμένα, ενώ αυτός κάθεται στο καφενείο. Τότε αλλάζει η πορεία

Το ίδιο βρήκαμε και στις εμπειρίες που αποκτά μια γυναίκα με τον άνδρα στο χρόνο. Όταν μια γυναίκα δεν είναι ευχαριστημένη με τον άνδρα αυξάνεται η ανικανοποίηση της, αλλά και αυτή δεν πηγαίνει στο δικηγόρο, μένει στο σπίτι. Τότε μόνο όταν φθάσει και διαπιστώσει ότι αυτός είναι υπεύθυνος, του έχω πει να βρει ένα βράδυ να πάμε μαζί στο θέατρο, ε! δεν το βρίσκει, βρίσκει όμως για τους φίλους του, για τα χόμπι του, γι' αυτά βρίσκει χρόνο. Αυτό είναι που δίνει την έκβαση.

Αν όμως κάνει για το ίδιο θέμα, για την μη διαθεσιμότητα του ανδρός της, μια άλλη αξιολόγηση και πει ότι το Λύκειο των Ελληνίδων Αγίου Νικολάου τον έχει απόψε να μιλήσει, επομένως αυτό ανήκει στη δουλειά του, δεν μπορεί να είναι εδώ, τι γίνεται; Φεύγει το βάρος. Το αξιολογικό σύστημα από πίσω λοιπόν, είναι προσδιοριστικό.

Οι άνδρες είναι απλούστερα μοντέλα από τις γυναίκες, γι' αυτό κοίταξα αν και αυτοί λειτουργούν με τον ίδιο μηχανισμό και είναι το ίδιο. Όταν ένας άνδρας έχει αρνητικές εμπειρίες με τη γυναίκα του, η ικανοποίηση του πάει προς τα κάτω, αλλά και αυτός δεν φεύγει. Φεύγει μόνο τότε όταν της αποδώσει προσωπικά την ευθύνη για την κατάσταση αυτή, της έχω πει ότι δεν μου φτιάχνει το σπίτι, έρχομαι κουρασμένος και όλα είναι άνω κάτω, αυτό μπορεί να δώσει την απάντηση. Εάν όμως ο άνδρας φτάσει στην έξυπνη διαπίστωση ότι η αταξία είναι μία άλλη μορφή τάξης, μας βοηθάει να βρούμε από το σωρό πολύ εύκολα τα αντικείμενα. Δηλαδή επαναξιολογήσει το γεγονός αυτό, τότε εξαφανίζεται το ψυχολογικό βάρος. Επομένως αξιολογικά συστήματα ρυθμίζουν και είναι καταλυτικά για την οικογένεια.

Κυρίες και κύριοι ο Γρηγόριος Ξενόπουλος αποκάλυψε την Καλλιρρόη Παρρέν ως τον αρχηγό και απόστολο του σεμνού ελληνικού φεμινισμού. Και στο καταστατικό που έκαναν, όρισαν ότι « *ο μεταξύ των γυναικών των γραμμάτων, των επιστημών, των τεχνών σύνδεσμος προς εξυπηρέτηση και προστασία αυτών και προς αναγέννηση και διατήρηση των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων*», θα είναι ο σκοπός, θα είναι η ιδέα όπως είπε ο Σεβασμιότατος, που θα υπηρετήσετε και την οποία υπηρετείτε, σας συγχαίρω.

Για την πορεία των 100 χρόνων έκανα μερικά βήματα για να διαπιστώσω τι έγινε και πως έγινε. Με τη βοήθεια του παραδοσιακού "Κρητικού Σπιτιού" στο Βραχάσι, η ιδρύτρια του κα Λεμπιδάκη είναι απόψε μαζί μας, βρήκαμε ένα τεύχος της

εφημερίδας «Γυναικεία δράσης» της 20^{ης} Ιανουαρίου του 1953 και αυτό αναφέρεται στο Λύκειον των Ελληνίδων. Όποιος σκύψει πάνω από το ποικίλο έργο του Λυκείου των Ελληνίδων δεν μπορεί παρά να αισθανθεί μια γνήσια Ελληνική περηφάνια. Αλλά στο ίδιο τεύχος θα βρείτε και την ανακοίνωση ότι εξελέγη η πρώτη Ελληνίδα μέλος της Ελληνικής Βουλής. Από τότε προσωπικότητες υπηρέτησαν αυτή τη μεγάλη ιδέα. Και πρέπει να ξέρουμε, ότι οι γυναίκες πρωτοστατούν στη κοινωνική αλλαγή, ότι το γυναικείο μοντέλο κοινωνικοποίησης είναι το μοντέλο του μέλλοντος. Και αυτό το έζησα πάρα πολύ ωραία σε μια θαυμάσια όπερα στη Ζυρίχη το 2005 και όποιος έχει την ευκαιρία να την επισκεφθεί, να το κάνει, η όπερα Χάρλεϊ του Έντουαρντ Ράστον και με λιμπρέτο της Κα Γκιουράμι στις 21 Νοεμβρίου του 2005, που μια κόρη από ένα πορτρέτο της νοτίου Αμερικής αρχίζει την επανάσταση μέσα στο παραδοσιακό σύστημα. Δεν έχω γνωρίσει καλύτερο έργο που να δείχνει με τόση σαφήνεια, με τόση διαφάνεια το έργο που επιτελούν οι γυναίκες όπως αυτό. Αν όμως σήμερα ήταν η Καλλιρρόη Παρρέν παρούσα ποιο θα ήτανε νομίζετε το μεγαλύτερο πρόβλημα που θα αντιμετώπιζε;

Θα είχε μόνο μία απάντηση. Ασφαλώς, ο μη χειραφετημένος άνδρας!

Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Σημείωση: Το κείμενο είχε ετοιμαστεί για ακουστική και οπτική (με τη χρήση multi-media) και όχι για γραπτή επικοινωνία. Δημοσιεύεται εδώ χωρίς ουσιαστικές παρεμβάσεις, για να μη μεταβληθεί το αρχικό ύφος του.

A. ΣΥΝΕΔΡΙΑ

“Ματιές στην ιστορία της Γυναίκας της Κρήτης”

Εισηγητές:

- **Alexandre Farnoux**

Καθηγητής Παν/μίου Σορβόνης-Δ/της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών

Στην εποχή της Αριάδνης. Η γυναίκα στην αρχαία Κρήτη

- **Νίκος Ανδριώτης**

Δρ. ιστορικός-επιστημονικός συνεργάτης Κεντρικού ΛτΕ

Η Γυναίκα στους μεσαιωνικούς και νεώτερους χρόνους

Ματιές στην Ιστορία της Γυναίκας της Κρήτης
Συντονίζει: Μαρία Πασσά-Κώτσου
[Α΄ Αντιπρόεδρος κεντρικού ΛτΕ]

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Μαρία Πασά-Κώτσου Κα πρόεδρε του Λυκείου των Ελληνίδων του παραρτήματος του Αγίου Νικολάου, κυρίες πρόεδροι των παραρτημάτων, αγαπητά μέλη των διοικητικών συμβουλίων, κ.κ. καθηγηταί, αγαπητές Λυκειαίδες, είναι πάντα πολύ μεγάλη χαρά να ξανά-ανταμώνουμε.

Στην πρώτη μας συνεδρία σήμερα το πρωί, έχουμε δύο ομιλίες, αλλά πριν προλογίσω τους ομιλητές θα ήθελα να διαβάσω ένα μήνυμα της κας Κλαίρης Αγγελίδου, της Προέδρου της Ομοσπονδίας Λυκείων Ελληνίδων Αμμοχώστου η οποία δεν παρευρίσκεται σήμερα.

«Αγαπητές φίλες,

Η ομοσπονδία Λυκείων Ελληνίδων Αμμοχώστου εύχεται κάθε επιτυχία στο 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο που διοργανώνεται. Γνωρίζοντας την απλόχερη και ζεστή φιλοξενία σας, την ομορφιά της Κρήτης, το ωραίο θέμα που έχετε επιλέξει «Γυναικείοι προβληματισμοί και αναζητήσεις σήμερα» και τους εξαιρετικούς ομιλητές και ομιλήτριες, δεν έχουμε καμιά αμφιβολία ότι θα προστεθεί ακόμα ένα όμορφο και δημιουργικό συνέδριο στην αλυσίδα των Πανελληνίων Συνεδρίων.

Παρακαλώ διαβιβάστε στην Πρόεδρο Κα Ελένη Τσαλδάρη, στην Πρόεδρο του Λυκείου των Ελληνίδων Αγίου Νικολάου και σε όλους τις συνέδρους τους χαιρετισμούς και να απολαύσουν ωραίες στιγμές.

Με θερμή αγάπη

Κλαίρη Αγγελίδου

Πρόεδρος Ομοσπονδίας Λυκείων Ελληνίδων Αμμοχώστου.

Η σημερινή πρώτη συνεδρία έχει τίτλο:

«Ματιές στην ιστορία της γυναίκας της Κρήτης» με δύο ομιλίες. Ο πρώτος ομιλητής μας είναι ο κ. Alexandre Farnoux έγκριτος αρχαιολόγος, Δ/της της Αρχαιολογικής Σχολής της Αθήνας από το 2011. Να σας πω ότι στην πορεία, στην διαδρομή του την επιστημονική έχει αναλάβει διάφορες επιστημονικές και διοικητικές θέσεις, μεταξύ αυτών και στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης Paris Quatre, στο Στρασβούργο και αλλού. Έχει διεξαγάγει επίσης πλείστες έρευνες, κυρίως σε θέματα που αφορούν στην προϊστορική Κρήτη, την εποχή του χαλκού, και βέβαια κυρίως στην ανατολική Κρήτη, Μάλια, Παλαίκαστρο και αλλού. Κλασικές θεωρούνται στην αρχαιολογία οι δημοσιεύσεις του. Έχει επίσης πολλά πανεπιστημιακά συγγράμματα ευρύτερου ενδιαφέροντος που συνδέουν την αρχαία με την σύγχρονη τέχνη.

Στην εποχή της Αριάδνης. Η Γυναίκα στην αρχαία Κρήτη

Alexandre Farnoux

Καθηγητής Παν/μίου Σορβόνης

Δ/της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών

Σας ευχαριστώ για τα καλά λόγια που είπατε για μένα.

Κυρίες και κύριοι, αγαπητοί φίλοι του Μιραμπέλλου και της υπόλοιπης Ελλάδας

Θέλω πρώτα να ευχαριστήσω το Λύκειο των Ελληνίδων Αγ. Νικολάου για τη σημερινή πρόσκληση του. Μου δίνεται έτσι η ευκαιρία να επιστρέψω στην Κρήτη και να ξαναβρώ τους φίλους μου από το Μιραμπέλλο, κάτι που με χαροποιεί ιδιαίτερα.

Πριν ξεκινήσω θέλω να συγχωρήσετε τον ατημέλητο χαρακτήρα της διάλεξης μου. Δεν θα προσεγγίσω με τρόπο οριστικό και πλήρη το θέμα της γυναίκας στην προϊστορική Κρήτη, το έκαναν άλλοι πιο ειδικοί από μένα. Θα επιχειρήσω όμως απλά να σας δείξω ότι η δουλειά του αρχαιολόγου δεν είναι εύκολη, είναι γεμάτη με χαρές αλλά δεν είναι εύκολη. Όταν θέλει να περάσει από τα λείψανα στους ανθρώπους, στους άνδρες και τις γυναίκες, που τα κατοικούσαν όταν ήτανε σπίτια, επαύλεις ή ανάκτορα. Θα ασχοληθώ κυρίως με την Κρήτη την εποχή του χαλκού, δηλαδή στη Μινωική εποχή. Θα μιλήσουμε για την περίοδο από 1700 μέχρι 1300 π.χ.

Η γυναίκα στην Κρήτη ιδιαίτερα στην εποχή του χαλκού προκάλεσε πολύ γρήγορα το ενδιαφέρον των αρχαιολόγων και των ιστορικών. Ο πλούτος ζωγραφικών ή γλυπτών απεικονίσεων αναζωπύρωσε τη φαντασία. Η ανακάλυψη αυτής της νωπογραφίας από τον Άρθουρ Έβανς στην Κνωσό προκάλεσε τους πιο απροσδόκητους σχολιασμούς για το ας πούμε Παρισινό χαρακτήρα της Μινωικής γυναίκας, πράγμα που την εποχή εκείνη δεν ήταν φιλοφρόνηση.

Οι μυθολογικές διηγήσεις έδωσαν ονόματα και εικόνες στους αγνώστους αυτής της μακρινής εποχής, όπως για παράδειγμα Αριάδνη ή Βριτομάρτυς που είναι το όνομα της Άρτεμις. Από τότε γράφτηκαν πολλά για τη θέση της γυναίκας στο Μινωικό πολιτισμό και στην Κρήτη γενικότερα.

Πρόσφατα είδαν στη Μινωική γυναίκα το σύμβολο της αρχαίας μητριαρχίας. Σήμερα η επιστημονική λογοτεχνία σχετικά με το θέμα είναι άφθονη. Δεν θα σας παρουσιάσω εδώ όλες τις θέσεις και τις θεωρίες, προτιμώ να σας δείξω αυτό που μας λένε οι πηγές, οι εικόνες, λείψανα, κείμενα, κάνοντας μας να σκεφτούμε τη γυναικεία υπόθεση της Κρήτης. Ίσως απογοητευτείτε από το συμπέρασμα, αλλά θα είναι ορθότερο από τις διάφορες θεωρίες που κυκλοφορούν σήμερα για το θέμα αυτό.

Αρχικά ποιες πηγές διαθέτουμε. Κατά πρώτο πολυάριθμες εικόνες που χρονολογούνται κυρίως την εποχή του χαλκού μεταξύ του 1700 και 1400 π.Χ. Μερικές απ' αυτές προέρχονται από νωπογραφίες της Θήρας και ανήκουν στον ίδιο πολιτισμό με αυτό της Κρήτης. Είναι πολύ ωραίες εικόνες, αλλά η ερμηνεία τους δεν είναι εύκολη. Οι γυναίκες που απεικονίζονται είναι θεές, ιέρειες ή απλές γυναίκες που μαζεύουν λουλούδια σ' ένα κήπο. Η απάντηση δεν είναι εύκολη και οι θεωρίες είναι

πολλές. Το ίδιο πρόβλημα γίνεται με τις νωπογραφίες της Κνωσού, τις πολύ περίφημες νωπογραφίες της Κνωσού.

Στη δεύτερη κατηγορία είναι τα κείμενα, αλλά εδώ σας κοροϊδεύω λίγο, η Κρήτη είχε αυτή την εποχή τρία συστήματα γραφής, τα ιερογλυφικά, τη γραμμική άλφα και τη γραμμική βήτα. Μόνο οι δύο πρώτες ανήκουν καθαρά στο Μινωικό κόσμο, αλλά προς το παρόν δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί. Η τρίτη, η γραμμική βήτα, αποκρυπτογραφήθηκε και έδειξε την ελληνική γλώσσα των Μυκηναίων κατακτητών που εγκαταστάθηκαν στη Κρήτη γύρω στα 1400 π.Χ.

Η γραμμική βήτα διαθέτει δύο ιδεογράμματα, ένα για τον άνδρα και ένα άλλο για τη γυναίκα και τα κείμενα δίνουν λίστες με γυναικεία ονόματα. Βρίσκουμε επίσης αναφορές γυναικείων εργατικών χεριών που εργάζονται για παράδειγμα στην υφαντουργεία. Τα κείμενα όμως αυτά είναι λιγοστά και δεν περιγράφουν με ακρίβεια την Κρητική κοινωνία. Αυτό μας δημιουργεί προβλήματα.

Τρίτη κατηγορία πηγών είναι τα αντικείμενα της καθημερινής ζωής που βρέθηκαν στις ανασκαφές οικιών, ιερών ή ταφών. Δεν είναι εύκολο να ταυτιστούν ποια αντικείμενα άνηκαν σε γυναίκες και συχνά οι αρχαιολόγοι είναι θύματα των σύγχρονων στερεοτύπων και αποδίδουν για παράδειγμα στις Μινωικές γυναίκες το υλικό που βρέθηκε κοντά στις εστίες για τη μαγειρική ή τα υφαντικά βάρη για την υφαντική. Κάνουν έτσι μια πολύ σύγχρονη προσωπογραφία της Μινωικής γυναίκας. Κάθε εποχή φτιάχνει την εικόνα της για τη Μινωική γυναίκα. Με αναπαραστάσεις στις αρχές του 20^{ου} αιώνα του Εμίλ Ζυγιερό που ήταν ο καλλιτέχνης που δούλεψε με τον Άρθουρ Έβανς, του Πητ Ντεζόν στο μεσοπόλεμο και κάθε φορά η εικόνα αλλάζει με ένα στυλ διαφορετικό, αλλά κάθε φορά είναι μια εικόνα για τη γυναίκα της εποχής του χαλκού.

Τώρα μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο οι αρχαιολόγοι φτιάχνουν εικόνες που μοιάζουν με την καθημερινή ζωή της γυναίκας, της σημερινής γυναίκας. Και η φαντασία των αρχαιολόγων, να σας πω την αλήθεια, είναι περιορισμένη γιατί οι αρχαιολόγοι στην αρχή ήταν ένα ανδρικό επάγγελμα, είναι ο Έβανς, ο Μακένζι, μεγάλα ονόματα της Μινωικής αρχαιολογίας στην Κρήτη. Ήταν ένα ανδρικό επάγγελμα και οι πρώτες γυναίκες ήταν σπάνιες και πάρα πολύ θαρραλέες. Είναι η κα Μπόιντ που έσκαψε εδώ δίπλα και έκανε μια φοβερή δουλειά στην ανασκαφή, αλλά αφού τα συμπεράσματα τα δώσανε κυρίως οι άνδρες, βέβαια η εικόνα της γυναίκας είναι η εικόνα που είχαν οι άνδρες σ' αυτή την εποχή.

Τέλος, για να συμπληρώσουμε αυτά τα δεδομένα οι αρχαιολόγοι και οι ιστορικοί κάνουν συχνά συγκρίσεις με τις παραδοσιακές κοινωνίες της Ελλάδος ή από αλλού. Αυτές οι συγκρίσεις αποκαλούνται εθνο-αρχαιολογία. Για να μελετήσουν τη θέση της γυναίκας στη Κρήτη οι ειδικοί έψαξαν παράλληλα μέχρι την Αυστραλία, στην Αφρική, στους Αβοριανούς. Αυτές οι συγκρίσεις θέτουν, φανταστείτε, προβλήματα μυθολογίας και δεν θα τις χρησιμοποιήσω εδώ γιατί θέλουν μεγάλη συζήτηση γι' αυτά τα προβλήματα.

Εάν θέλουμε να θίξουμε με συντομία το θέμα της Μινωικής γυναίκας μπορούμε να ξεκινήσουμε από ένα κεντρικό θέμα που απασχόλησε πολύ τους ειδικούς. Οι Μίνωες ζούσαν κάτω από γυναικεία ηγεμονία. Ο Άρθουρ Έβανς το σκέφτηκε στην αρχή, αλλά στη πορεία προτίμησε να καθίσει στο θρόνο της Κνωσού το βασιλιά Μίνωα, όπως το θέλει ο μύθος. Ταύτισε όμως στα λείψανα του ανάκτορου της Κνωσού αίθουσες προορισμένες για τη βασίλισσα και για την αυλή της, το λεγόμενο Queen's Μέγαρο.

Για τον Έβανς και για τους ειδικούς που τον διαδέχτηκαν ο Μινωικός βασιλιάς ήτανε ιερέας που ασκούσε τα καθήκοντα του για μια θεά της γονιμότητας. Ήταν η κεντρική φυσιογνωμία του κεντρικού πολιτισμού, όπως φαίνεται από τις Μινωικές εικόνες σε σφραγίδες ή νωπογραφίες.

Η γυναίκα είναι η κεντρική μορφή σ' αυτές τις εικόνες και για τους ειδικούς μοιάζει με θεά με τους πιστούς γύρω – γύρω. Οι Μίνωες ασκούσανε με αυτό τον τρόπο μια θρησκεία που απέχει από τον Ολύμπιο τύπο, δηλαδή γύρω από μια θεότητα αρσενική και ουράνια. Όπως αργότερα οι Έλληνες. Αλλά οι Μινωίτες είχανε μια θρησκεία χθόνια και γυναικεία, όπως φαίνεται από τις πρώτες και πιο παλιές εικόνες του Μινωικού πολιτισμού.

Ο περίφημος πρίγκιπας που αποκαταστάθηκε από τον Άρθουρ Έβανς με την βοήθεια του Ζιλιερό έκφραζε αυτή την ιδέα του Βασιλεύς- Ιερέως. Αυτή η λατρεία της γονιμότητας ασκούνταν σε γιορτές όπου συμμετείχαν γυναίκες με αναθήματα και με ταυρομαχίες, όπως τα ταυροκαθάψια.

Η αποκατάσταση του Βασιλεύς-Ιερέως σήμερα όμως επικρίνεται πολύ. Γνωρίζουμε ότι αυτή η εικόνα του πρίγκιπα ανασυστάθηκε με θραύσματα διάφορων νωπογραφιών του ανακτόρου, με τα διάφορα κομμάτια να μην κολλάνε καθόλου και μάλλον ανήκουν σε δύο διαφορετικές νωπογραφίες και είναι μια φτιαγμένη εικόνα. Τώρα το ξέρουμε, μάλλον το πάνω μέρος ανήκει σ' έναν ταυρομάχο. Ξέρουμε ότι αυτή η εικόνα δεν ισχύει καθόλου, θα έπρεπε να την αλλάξουμε εντελώς αλλά είναι δύσκολο γιατί τώρα είναι η εικόνα της Κρήτης και δεν μπορούμε να το αλλάξουμε εύκολα και έτσι συνεχίζει να ζει, αλλά για μας τώρα ξέρουμε ότι είναι μια φτιαγμένη εικόνα και δεν είναι μια σταθερή βάση για την ανάλυση της Μινωικής κοινωνίας.

Έπειτα η ύπαρξη της ίδιας της βασιλείας αμφισβητείται σήμερα. Έκπληξη ιδιαίτερα η ανυπαρξία κάθε βασιλικής απεικόνισης, προσωπογραφία του μονάρχη, όπως στην Αίγυπτο ή την Ανατολή. Δεν έχουμε το πορτρέτο του βασιλιά καθόλου και εάν ο Μινωικός πολιτισμός η διάρκεια του ήτανε για σχεδόν επτά αιώνες δεν έχουμε καμιά εικόνα για το βασιλιά. Αυτό είναι λίγο περίεργο αν ήτανε μια μοναρχία τότε. Προτιμούμε να ταυτίζουμε στα Μινωικά ανάκτορα, κοινοτικά κτίρια, όπου ο πληθυσμός αποθήκευε τα προϊόντα της εργασίας του, προϊόντα θερισμού ή βιοτεχνίας με τον έλεγχο των αρχόντων. Στα ανάκτορα αυτά, συναθροίζονταν η Μινωική άρχουσα τάξη που ασκούσε την εξουσία συλλογικά. Γι' αυτό οι αρχαιολόγοι σήμερα θεωρούν ότι οι αίθουσες των ανακτόρων με τους πάγκους και οι τραπεζαρίες είναι οι

πιο σημαντικές στο ανάκτορο, όπως στα Μάλια στην αίθουσα που είναι στη ανατολική πλευρά του ανακτόρου.

Αν σήμερα το θέμα της Μινωικής μοναρχίας εγκαταλείφθηκε τι γνωρίζουμε με βεβαιότητα για τη θρησκεία. Δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε παρά εικόνες, νωπογραφίες όπως είπαμε, αλλά και λίθινες ή μεταλλικές σφραγίδες, αγαλματάκια, που απεικονίζουν μια κεντρική μορφή θεότητας χωρίς όμως λεπτομέρειες.

Οι ειδικοί πίστεψαν ότι μπορούσαν να παρατηρήσουν στη Μινωική κοινωνία ένα διαχωρισμό ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Όπως φαίνεται σε ορισμένες εικόνες, από την Κνωσό οι γυναίκες στη μια και οι άνδρες στην άλλη πλευρά, φαίνεται ότι αυτός ο χωρισμός ήταν και μέσα στη κοινωνία. Και έτσι στο ανάκτορο της Κνωσού ο Έβανς έβαζε τους άνδρες στα μεγάλα πολύθυρα και τις γυναίκες στα μικρά. Και ο Έβανς έψαξε να χωρίζει μέσα στο ανάκτορο τις αίθουσες για τους άνδρες και τις αίθουσες για τις γυναίκες. Αλλά αυτός ο χωρισμός είναι λίγο απλοϊκός και επηρεασμένος από προκαταλήψεις βέβαια.

Μερικοί ειδικοί πίστεψαν ότι μπορούσαν να ταυτίσουν στα λείψανα που αποκάλυπταν με τις ανασκαφές χώρους αποκλειστικά για άνδρες και γυναίκες. Για τους πρώτους, αίθουσες με εύκολη πρόσβαση από το δρόμο, γιατί έχουν δημόσιες δραστηριότητες και για τις δεύτερες, τις γυναίκες, αίθουσες με δυσκολότερη πρόσβαση, μέσα στο σπίτι, μακριά από το δρόμο. Και αυτές οι αίθουσες που είχαν λουτρά ή καθάρτια λουτρά, δηλαδή *ulusial basin*, όπως λένε οι αρχαιολόγοι που κάνουν ανασκαφές σ' αυτά τα μεγάλα σπίτια.

Οι ειδικοί επίσης προσπάθησαν να εντοπίσουν καθαρά γυναικείες δραστηριότητες, αλλά σε αντίθεση με τη Κύπρο που έδωσε πολλές αριθμητικά εικόνες γυναικών που εργάζονται, όπως γυναίκες που φτιάχνουν το ψωμί ή που πλύνουν τα υφάσματα κ.λπ., ο Μινωικός πολιτισμός είναι αρκετά βουβός πάνω σ' αυτό. Σ' αυτό το σημείο αξίζει να σημειώσουμε την παντελή απουσία εικόνων σχετικών με την μητρότητα και την οικογενειακή ζωή στη Μινωική Κρήτη, ενώ στη Μυκηναϊκή Ελλάδα βρίσκονται σχεδόν την ίδια εποχή εικόνες πολλές μ' αυτό το θέμα, όπως το περίφημο κομμάτι από ελεφαντοστόν που απεικονίζει μια οικογένεια και ένα παιδί.

Τα κείμενα της γραμμικής βήτα μας δίνουν μερικές ενδείξεις για τις δραστηριότητες των γυναικών. Στα κείμενα της Κνωσού οι γυναίκες φαίνεται να ασχολούνται κυρίως με την υφαντουργία, υφαντική, κέντημα, ενώ στη Πύλο, στην Ελλάδα, στην ηπειρωτική χώρα ασχολούνται και με την προετοιμασία της διατροφής. Στην Κνωσό δεν φαίνεται ότι είχαν αυτή τη δραστηριότητα, για το παλάτι τουλάχιστον.

Αυτές οι γυναίκες στη Κνωσό χίλιες περίπου, κατοικούν στη περιοχή της Κνωσού γύρω – γύρω και δουλεύουν για το ανάκτορο. Φαίνεται ότι ζούνε στο σπίτι τους αλλά είχαν δουλειά για το ανάκτορο. Μερικές απ' αυτές είναι δουλειές αλλά όχι όλες, οι περισσότερες είναι ελεύθερες. Αυτές εργάζονται στο σπίτι τους και παράγουν υφάσματα σε ποσότητες που ορίζει το ανάκτορο και έχουμε πινακίδες που λένε την

ποσότητα που περιμένει το ανάκτορο και πόσα υφάσματα έχουνε στείλει οι γυναίκες από το σπίτι τους και έτσι είναι πολύ ενδιαφέροντα αρχεία του ανακτόρου.

Υπάρχει όμως ένας τομέας στον οποίο ειδικοί μπορέσανε να μελετήσουν από κοντά τις γυναίκες της Κρήτης, είναι οι τάφοι. Πρέπει πρώτα να διευκρινίσουμε ότι οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν λίγους τάφους της Μινωικής περιόδου και αυτό ίσως οφείλεται στις ταφικές συνήθειες των Μινωιτών που δεν επέτρεπαν την διατήρηση ατομικών τάφων. Έπειτα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι οι οστεολογικές μελέτες που δίνουν τη δυνατότητα να διακρίνουμε το φύλο των νεκρών είναι ακόμα πολύ λίγες. Μπορούμε εν τούτοις να αναφέρουμε μερικές περιπτώσεις πολύ γνωστών γυναικείων ταφών στη Κρήτη, τουλάχιστον έναν, όπως ο πριγκιπικός τάφος στις Αρχάνες που περιείχε πολλά κοσμήματα και ένα καθρέπτη. Οι αρχαιολόγοι θέλησαν να τον ταυτίσουν με τάφο ιέρειας που χρονολογείται στο 1600 π.χ. Αυτοί οι τάφοι όμως είναι πολύ σπάνιοι. Πιο σημαντικοί κατά τη γνώμη μου είναι οι απλοί τάφοι που βρίσκουμε πιο εύκολα βέβαια στις ανασκαφές που κάνουμε. Τα οστά που βρίσκονται μέσα σ' αυτούς μαρτυρούν τις συνθήκες της καθημερινής ζωής. Για παράδειγμα, σ' ένα τάφο στη Ρόδο όμως, αλλά έχουμε τα ίδια αποτελέσματα εδώ στη Κρήτη, σε ένα τάφο της Μυκηναϊκής εποχής, βρέθηκε ένα σκελετός μιας γυναίκας 60 χρονών με παραμορφωμένους σπονδύλους, ένα φαινόμενο που εξηγείται από έντονες οικιακές εργασίες, όπως το άλεσμα δημητριακών, τη μεταφορά νερού ή βαριών αντικειμένων. Και τώρα είναι μια ευκαιρία με αυτά τα οστά να προχωρούμε στη γνώση για τη Μινωική γυναίκα θα έλεγα με πιο μεγάλη ασφάλεια παρά όλα αυτά που έχουμε γράψει στα περασμένα χρόνια.

Οι αρχαιολόγοι έχουν πραγματικές δυσκολίες να καθορίζουν την ακριβή εικόνα της Μινωικής γυναίκας. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στο περιορισμένο αριθμό των τεκμηρίων. Είναι όμως δύσκολο να καταλήξει σε συμπεράσματα για την οργάνωση μιας κοινωνίας με βάση μόνο τα υλικά δεδομένα. Αυτό οδηγεί υποχρεωτικά σε υποθέσεις που συχνά χαρακτηρίζονται από προκαταλήψεις και στερεότυπα. Θα χρειαστεί να περιμένουμε μεταγενέστερες εποχές για να μπορέσουμε χάρη στα κείμενα στην αρχαϊκή εποχή και κυρίως στην κλασσική ή στην ελληνιστική εποχή, να έχουμε πιο πιστή εικόνα της θέσης της γυναίκας στην αρχαιότητα.

Έτσι, παρά τις προσπάθειες των αρχαιολόγων, η Μινωική γυναίκα παραμένει στη σκιά του πέπλου του παρελθόντος. Σας ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ τον κ. Farnoux ο οποίος μας ταξίδεψε κάπου 3.500 χρόνια πίσω. Επεσήμανε το πολύ δύσκολο έργο της αρχαιολογίας, από τα λείψανα να δώσει την εικόνα της γυναίκας, των ανθρώπων, της κοινωνίας. Μας έδωσε όμως πληροφορίες για την εικόνα της γυναίκας στη καθημερινή ζωή, στις τελετές για την Άρτεμη, τη Βριτόμαρτη, πω! Πω! Θαύμα, θίγοντας βέβαια τη μητριαρχία και την εθνοαρχαιολογία που είναι μία επιστήμη που πραγματικά ψάχνει να ταυτίσει τα ευρήματα με την καθημερινή ζωή, να μπορέσει να δώσει την εικόνα αυτή που έχουμε σήμερα.

Ευχαριστούμε πάρα πολύ τον κ. Farnoux και τον συγχαίρουμε για τα πολύ ωραία ελληνικά του.

ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ: Είμαι η Ελένη Πρωτοπαπά, είμαι Έφορος Ιστορικού Αρχείου του Λυκείου των Ελληνίδων. Ευχαριστώ και εγώ τον κ. Farnoux για την κατατοπιστική αλλά και πολύ γοητευτική ομιλία του. Ήθελα να καταθέσω ως ιστορικός του Λυκείου ότι η Καλλιρρόη Παρρέν ανέθεσε στον Ζυλιερόν να σχεδιάσει το πρώτο σήμα του Λυκείου των Ελληνίδων, την κεφαλή της Αθηνάς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ. Ο επόμενος ομιλητής μας κυρίες και κύριοι είναι ο κ. Νίκος Ανδριώτης, ιστορικός και συνεργάτης μας, ο δικός μας Νίκος Ανδριώτης, συνεργάτης στο ιστορικό αρχείο του Λυκείου των Ελληνίδων στην Αθήνα από το 1993.

Γεννημένος στην Κρήτη, στο Ηράκλειο της Κρήτης, πτυχιούχος της Φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στο ιστορικό αρχαιολογικό, με μεταπτυχιακά διπλώματα, με διδακτορική διατριβή. Με τίτλο «πληθυσμός και οικισμοί στην ανατολική Κρήτη 16^{ος} έως 19^{ος} αιώνας», μια έκδοση της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ηρακλείου, συνεργάτης του κέντρου νεοελληνικών ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, καθηγητής στο διδασκαλείο της νέας ελληνικής γλώσσας στο πανεπιστήμιο Αθηνών και βεβαίως έχει διδάξει νεότερη ιστορία στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας στο πανεπιστήμιο και είναι καθηγητής στο πειραματικό σχολείο παν/μιο Αθηνών.

Η γυναίκα στους μεσαιωνικούς και νεώτερους χρόνους

Νίκος Ανδριώτης

Δρ. Ιστορικός –Επιστημονικός συνεργάτης Κεντρικού ΛΤΕ

Καλημέρα σας. Πάμε από το 1300 περίπου π.Χ. 2.500 χρόνια μετά. Εάν ένας υποψιασμένος ταξιδιώτης έρθει σήμερα στην Κρήτη και είναι περιηγητής και όχι τουρίστας, έχει διαβάσει διάφορα πράγματα, είναι φιλέλληνας κ.λ.π., εάν τον ρωτήσει κανείς τι είδε στη Κρήτη θα πει, είδα τα Μάλια, τη Κνωσό, είδα τα κατάλοιπα του Μινωικού παρελθόντος και είδα τα τείχη του Ηρακλείου, είδα ξέρω 'γω ένα τζαμί κ.λ.π. Άρα έχουμε ένα μεγάλο διάστημα που παλιά στην ιστοριογραφία ήταν γνωστό ως σκοτεινοί χρόνοι.

Η Κρήτη μετά από μία ακτινοβολία στα Μινωικά χρόνια, στη συνέχεια ήταν μια μικρή περιφέρεια της Ελλάδας. Έχουμε λίγες γραπτές πηγές, οι ανασκαφές τώρα απ' ότι ξέρω δίνουνε στοιχεία για τα χρόνια μετά τα Μινωικά. Κάποιες εποχές ήθελαν το Μινωικό στρώμα και τα υπόλοιπα δεν τους ενδιέφεραν, είτε ήταν τα ελληνιστικά, είτε ήταν τα βυζαντινά.

Άρα εγώ θα μιλήσω για τους Μεσαιωνικούς, στο τέλος των Μεσαιωνικών χρόνων, στη πραγματικότητα στους νεότερους χρόνους από το 15^ο αιώνα και μετά.

Η εισήγηση μου αφορά στοιχεία που αφορούν τις γυναίκες και τους όρους της ζωής τους στη Κρήτη. Επιχειρείται να ανιχνευτούν η αναλογία και των δύο φύλων, όψη καθημερινότητας των γυναικών, η στάση τους σε συστηματικές περιπτώσεις της ζωής, όπως ο γάμος, τοκετός, θηλασμός, θάνατος, η σχέση με το άλλο φύλο, η σχέση μεταξύ τους, η ενδεχόμενη επαγγελματική τους ενασχόληση.

Στην αρχή θα μιλήσω για τον αριθμό των γυναικών, καλύτερα για την αναλογία των γυναικών. Θα δούμε γιατί.

Σε όλες τις πηγές της Βενετικής περιόδου που περιέχουν στοιχεία του πληθυσμού με διάκριση κατά φύλο, ο αριθμός των ανδρών υπερτερεί εκείνη των γυναικών. Οι πρώτες απογραφές με στοιχεία πληθυσμιακά για τη Κρήτη είναι στο δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα. Κατά μέσο όρο οι άνδρες αποτελούσαν το 52 με 53% του συνολικού πληθυσμού της Κρήτης, ενώ σε κάποιες άλλες – όχι ακριβώς απογραφές – αλλά εκτιμήσεις πληθυσμού φτάνουν, αποτελούν, το 68,4% όπως το 1953.

Οι μόνες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αριθμός των γυναικών υπερβαίνει εκείνη των ανδρών ήταν στη πόλη του Χάνδακα του Ηρακλείου το 1583 στον Καστροφύλακα, αποτελούν το 55,3% και στις πόλεις της Σητείας, του Ρεθύμνου και των Χανίων το 1644.

Δεν γνωρίζουμε, δεν νομίζουμε ότι η σχεδόν σταθερά εμφανιζόμενη αριθμητική υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών αντιπροσωπεύει την πραγματικότητα. Αν

και ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται σε ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο μέχρι και το 19^ο αιώνα.

Έχουν υποστηριχθεί διάφορες θεωρίες γι' αυτό, γιατί κάποια στιγμή το 19^ο αιώνα ξεκίνησε η στατιστική και η δημογραφία να είναι σημαντικά και να είναι κλάδοι του Υπουργείου Οικονομίας, να μετρήσουμε το πληθυσμό, ο πληθυσμός είναι πλούτος κ.λ.π. και η Ελλάδα μπήκε πολύ γρήγορα στη διεθνή στατιστική εταιρεία, οπότε κάποια στιγμή, οι απογραφές και του ελληνικού κράτους το 19^ο αιώνα απεικόνιζαν μια εικόνα όπου οι άνδρες ήταν περισσότεροι από τις γυναίκες και χρειάστηκε να ερμηνευτεί γιατί. Ειπώθηκε λοιπόν ότι οφείλεται σε υψηλότερη θνησιμότητα λόγω της σκληρής και ισόβιας δουλειάς της Ελληνίδας, των κινδύνων τοκετού, τη κινητικότητα του ανδρικού πληθυσμού, μετανάστες.

Πιστεύουμε ότι σχεδόν σταθερά η υψηλότερη αναλογία του ανδρικού πληθυσμού στη Κρήτη το 16^ο και 17^ο αιώνα οφείλεται κυρίως στην ελλιπή απογραφή των γυναικών. Οι γυναίκες δεν αποτελούσαν μέρος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και το κυριότερο δεν εξυπηρετούσαν στρατιωτικές ανάγκες, καθώς δεν συμμετείχαν σε αγγαρεία ή στον τοπικό επικουρικό στρατό.

Σε όλες τις απογραφές υπάρχουν κατά αναλογία των Βενετικών απογραφών που γίνονται στη Βενετία και στην Τέρρα Φέρμα, υπάρχουν Πούτοι, οι κάτω των 14 ετών, οι Όμνιοι Νταφάτοι, ικανοί άνδρες, οι Βέϊκιοι, γέροι, και οι Τόνε. Οι γυναίκες λοιπόν μπαίνουν σε μία κατηγορία.

Σε κάποιες άλλες απογραφές που είναι κυρίως εκτιμήσεις κάποιων αξιωματούχων Βενετών που έρχονται, υπάρχουν δύο κατηγορίες. Υπάρχουν οι άνδρες, οι ικανοί άνδρες, δηλαδή οι άνδρες 14 έως 60 ετών και οι Νούτοιλοι, οι μη χρήσιμοι, όπου εκεί στοιβάζονται τα παιδιά, οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι. Άρα η μη «χρησιμότητα» τους για την εποχή τις κάνει να υποεκτιμούνται ως κατηγορία.

Η ίδια εικόνα όμως, αυτή της υποεκτίμησης της αναλογίας των γυναικών, παρουσιάζεται και 400 χρόνια αργότερα στη πρώτη επίσημη στατιστική απογραφή στην Κρήτη το 1881 που διεξάγεται στο πλαίσιο της Γενικής Διοίκησης της Κρήτης, της Οθωμανικής Κρήτης, από ένα που ήξερε πολύ καλά τον Σταυράκη και εδώ πέρα οι άνδρες αποτελούν το 50,7% του συνολικού πληθυσμού. Ήδη όμως στην Ευρώπη, όπως και αυτό που ισχύει και σήμερα, οι γυναίκες ήτανε περισσότερες γιατί υπήρχε υψηλότερη θνησιμότητα του ανδρικού πληθυσμού.

Η πρώτη φορά που οι γυναίκες είναι περισσότερες στην Κρήτη είναι στην απογραφή του 1911, που είναι το 50,2% του συνολικού πληθυσμού. Από τότε υπάρχει αριθμητική υπεροχή των γυναικών μέχρι και σήμερα.

Αυτό έτσι ως εισαγωγικό για τον αριθμό των γυναικών.

Πάμε στο θέμα μας. Στοιχεία για τη ζωή των γυναικών της Κρήτης διαθέτουμε περισσότερο από τη Βενετική περίοδο και λιγότερο από την Οθωμανική. Οι πληροφορίες προέρχονται από τις μαρτυρίες των περιηγητών Βενετών αξιωματούχων που επισκέπτονταν την Κρήτη, δικαιοπρακτικά έγγραφα, κυρίως διαθήκες, συμβόλαια και προικοσύμφωνα και από τη λογοτεχνία της εποχής.

Ο Πιέρ Μπελόν, Γάλλος περιηγητής, ο πρώτος περιηγητής που έρχεται και επισκέπτεται συστηματικά την Κρήτη, μέχρι τότε είναι κάποιοι που έχουν περάσει στο ταξίδι για τους Αγίους Τόπους ή κάποιοι γράφουν πληροφορίες για την Κρήτη χωρίς να την έχουν επισκεφθεί καν, αναφέρεται στις γυναίκες της πόλης της Κρήτης και λέει ότι ήταν κλεισμένες στα σπίτια τους, ενώ αντίθετα στην ύπαιθρο ήταν ηλιοκαμένες, άρα ήταν συνεχώς έξω, αγροτικές εργασίες.

Το 16^ο αιώνα όμως στον Κατσούρμπο του Χορτάτζη υπάρχει αντίθετη εικόνα για τη πόλη.

Διαβάζω: *«Περί πολιάς την σήμερον και όπου και αν περάσεις χίλια κοράσια συντηράς και όπου και αν θέλεις ράσεις, (αράξεις). Δεν είναι ο κόσμος σήμερον σαν ήτανε και άλλοτες, όπου γυναίκα στο στενό δεν ήβλεπες ετότες».*

Θεωρείται όμως ότι αυτή η εικόνα του Βενετικού Χάνδακα του 16^{ου} αιώνα, αναφέρεται κυρίως στις ιερόδουλες της εποχής, τις πολιτικές. Προσόντα που όφειλε να έχει η νέα, στην Βενετική Κρήτη, ήτανε η αγνότητα φυσικά, η σύνεση, η φρόνεση, η φρονιμάδα, η εργατικότητα, η προκοσύνη.

Στη Πανώρια του Χορτάτζη ο πατέρας της Πανώριας λέει:

«Ω καλορίζικοι καιροί άλλοτε που ήσαν και εκείνοι, όντα προικιό της κορασιάς ήτανε η προκοσύνη. Η προκοσύνη και η τιμή και η φρόνεση μεγάλη, τα λόγια της τα φρόνιμα και τα όμορφα της κάλλη».

Ο γάμος. Οι γυναίκες παντρεύονταν σε νεαρή ηλικία. Έτσι κι αλλιώς δεν υπήρχε καθόλου αντίθεση θρησκευτική σ' αυτό, καθώς η βυζαντινή παράδοση επιτάσσει η νέα θα πρέπει υποχρεωτικά να έχει κλείσει το 12^ο έτος, δεν πρέπει να παντρεύεται νωρίτερα και ο άνδρας το 14^ο.

Η μνηστεία συνδεόταν με το φίλημα. Το φίλημα σήμαινε ότι ο μνηστήρας έπρεπε οπωσδήποτε να παντρευτεί τη κοπέλα. Υπάρχει και μία λαϊκή ρήση στην Κρήτη: «φιλημένη – παντρεμένη».

Πριν το γάμο συντάσσονταν προικοσύμφωνο, *προικοχάρτι*, αναφέρεται στα ελληνικά. Στη σύνταξη του προικοσυμφώνου η παρουσία της μελλονύμφης ήτανε απαραίτητη. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Είναι μια βενετική παράδοση και δεν ισχύει στον ελλαδικό χώρο σε άλλες περιοχές. Η προίκα ήταν συνήθως, κινητά αγαθά και σπανιότερα ακίνητα, καθώς αυτά περιέρχονται στους άρρενες απογόνους. Τα 9/10^α της προίκας ανήκουν στη νύφη και το 1/10 χαρίζεται στο γαμπρό, που σημαίνει ότι μπορεί να διαχειριστεί, έχει την κυριότητα.

Για τη προικοδοσία στοιχεία αντλούμε και από την περιοχή του Μεραμπέλλου από εδώ, από τον Νοτάριο Κατζαρά στο Καστέλι της Φουρνής στις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Διαβάζουμε εκεί, γι' αυτό περιορίζομαι μόνο σ' ένα νοτάριο που είναι της περιοχής, για χρηματικά ποσά, σε *υπέρπυρα*, σε χαρίσματα του γαμπρού κυρίως, για κτήματα, για μασαρία, οικοσκευή, για έπιπλα, για τη κρεβατόστρωση, στρωμάτσο, σεντόνια, προσκεφαλάδια, πετσέτες, πουκάμισα, μπόλιες, ταβλομάντηλα, (τραπεζομάντηλα), τα οποία κάποια είναι λαβοράδα, κεντημένα ή όχι, για χρυσές

βέργες, λεπτά βραχιόλια που φοράνε ακόμα και σήμερα, σκολαρίκια, για τη καρπέτα, το φουστάνι, και άλλα.

Συναντάμε, σπάνια βέβαια, και δεύτερο γάμο κάποτε και τρίτο λόγω χηρείας, παρά την αντίθετη εκκλησιαστική διάταξη.

Διαζύγια αναφέρονται ελάχιστα λόγω μοιχείας αλλά και κάποια με κοινή συναίνεση.

Ο τοκετός τώρα σε όλη τη περίοδο που εξετάζουμε, αλλά και αργότερα, μέχρι και τον 20^ο αιώνα θα έλεγα, δεν ήταν μόνο χαρά αλλά εγκυμονούσε κινδύνους τόσο για τη ζωή του βρέφους όσο και της επιτόκου και αυτό ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική προέλευση της. Γι' αυτό ο ρόλος της μαμής αναδεικνύεται σημαντικός. Η έμπειρη μαμή ήτανε καταξιωμένο πρόσωπο και περιζήτητη και με τα ελάχιστα στοιχεία που έχουμε ήταν μάλλον το καλύτερα αμειβόμενο γυναικείο επάγγελμα τους τρεις αιώνες 15^ο -17^ο.

Σε ότι σχετίζεται με το θάνατο και τις επικήδειες πρακτικές οι γυναίκες πρωταγωνιστούν, και σήμερα. Όπως σε κάθε παραδοσιακή κοινωνία και εν πολύς όπως και σήμερα ο θρήνος είναι γυναικεία υπόθεση. Ο προβλεπτής Φίλιππο Πουασκαλίγκο έρχεται στην Κρήτη την τελευταία δεκαετία του 16^{ου} αιώνα, αναφέρει το θάνατο δύο γυναικών από αιμορραγία, ύστερα από αυτοτραυματισμό με πέτρες προς εκδήλωση πένθους. Την ίδια περίοδο ένας Πολωνός περιηγητής ο Ράσβιλ αναφέρει στη Σητεία, τον τραυματισμό γυναίκας κατά τη κηδεία του άνδρα της από χτυπήματα στο στήθος. Μερικές γυναίκες έσχιζαν τα ρούχα τους ή έκοβαν τα μαλλιά τους για τα προσφέρουν στο νεκρό συνήθως σύζυγο.

Σε στοίχους του Ανδρέα Πικατόρου φαίνεται ο χάρος να λέει, *«και τες μανάδες θλίβω τες, τες ύπαντρες χηρεύω, θάζω τους μαύρες φορεσιές και όλες τις κουτρουλεύω. Τις κάνω κούτρουλες, (φαλακρές)»*.

Προκειμένου να αποφευχθούν αυτές οι ακρότητες εκδόθηκαν ειδικά διατάγματα της βενετικής διοίκησης που απαγόρευαν το μοιρολόι επί ποινή φυλάκισης ή προστίμου.

Μερικά λόγια για τη κοινωνική θέση της γυναίκας την εποχή αυτή. Η γυναίκα είναι θυγατέρα, σύζυγος ή χήρα. Μπορεί να είναι και μοναχή καλόγρια. Ενηλικιώνεται στα 18 της χρόνια. Η θέση της είναι καλύτερη στα αστικά κέντρα απ' ότι στην ύπαιθρο. Αυτό φαίνεται από τη συμμετοχή γυναικών σε δικαιοπραξίες οι οποίες αφορούν στο σύνολο τους σχεδόν, δεν νομίζω ότι υπάρχει κάποια από την ύπαιθρο, εκτός εάν είναι μία ευγενής η οποία έχει και σπίτι στην ύπαιθρο. Σύμφωνα με τη βενετική αστική νομοθεσία η μαρτυρική κατάθεση δύο γυναικών ισοδυναμούσε με τη μαρτυρική κατάθεση ενός άνδρα.

Ο Τζοάνες Παπαδόπουλος στις αναμνήσεις του από την Κρήτη το 17^ο αιώνα μας μεταφέρει εικόνες από τη ζωή των γυναικών κατά τη τελευταία περίοδο πριν την Οθωμανική κατάκτηση. Είμαστε στη τελευταία 20ετία πριν καταληφθεί ο Χάνδακας. Ήδη έχουν αποβιβαστεί οι Τούρκοι και έχουν καταλάβει τα Χανιά και το Ρέθυμνο.

Περιγράφει λοιπόν ότι οι γυναίκες στις Ορθόδοξες εκκλησίες, αυτός είναι καθολικός, στεκόταν χωριστά από τους άνδρες, θα μου πείτε όπως και σήμερα, αλλά πίσω από καφασωτά και ο ιερέας πήγαινε εκεί για να τις ευλογήσει, να τις κοινωνήσει και να τους δώσει το αντίδωρο.

Στο καρναβάλι απαγορευόταν να μασκαρευτούν, αναφέρει μάλιστα υπερβολικά ότι οι γυναίκες όπως και οι λαγοί, έβγαιναν από το σπίτι τους είτε νωρίς το πρωί, είτε το βράδυ, για να αποφύγουν την έκθεση τους στα μάτια των ανδρών και τα συνακόλουθα πειράγματα.

Η εκπαίδευση των κοριτσιών ήταν ανύπαρκτη. Οι γονείς δεν φρόντιζαν για την εκπαίδευση τους, ακόμα και οι ευγενείς παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις επέτρεπαν να μάθουν να διαβάζουν, όχι όμως και να γράφουν. Αυτό που χρειαζόταν η κόρη ήταν η απόκτηση δεξιοτήτων σχετικών με το νοικοκυριό.

Ο Παπαδόπουλος πάλι παραθέτει μια παροιμιώδη φράση που λεγόταν στον Χάνδακα την εποχή αυτή για τη στάση των γονέων απέναντι στις κόρες τους. «Δωσ' τσι να γύρει και ότι συγύρει». Δηλαδή δώσε ένα μέρος να πλαγιάσει και ότι θέλει ας γίνει.

Προφανώς η θέση της γυναίκας, της ευγενούς γυναίκας ή απλώς της εύπορης γυναίκας, είναι καλύτερη απ' αυτήν της φτωχής κατοίκου της πόλης της υπαίθρου. Καθήκοντα της είναι η γέννηση και έχουμε περισσότερα στοιχεία προφανώς γι' αυτές, καθήκοντα της η γέννηση, η ανατροφή των παιδιών της που θα διαιώνιζαν το οικογενειακό όνομα, η επιστασία της εύρυθμης λειτουργίας του νοικοκυριού και η εποπτεία του υπηρετικού προσωπικού. Φορούσε τσόκαρα δυο παλάμες ψηλά, πολύ περισσότερα απ' αυτά που φοράνε τώρα της μόδας. Ήταν όμως μια μόδα που υπήρχε στη Βενετία, καθότι λιμνοθάλασσα, η Άκουα Άλτε. Συνοδευόταν από δύο υπηρέτριες, μία από κάθε πλευρά, ενώ σπάνια χρησιμοποιείτο φορητό κάθισμα, το λεντίκι, και αυτό είναι βενετικό, και το σήκωναν δυο άτομα. Φορούσαν στο κεφάλι ένα είδος πέπλου, το *παραμάντι*. Ντυνόταν αλά *φορεστριέρα*, δηλαδή σύμφωνα με τη ξένη μόδα που έρχεται από τη Βενετία. Ένα φόρεμα παραγγελία στη Βενετία κόστιζε περίπου 100 δουκάτα. Μια πολύ μικρή αναλογία μπορούμε να έχουμε, είναι ένας ειδικευμένος τεχνίτης κέρδιζε σε ετήσια βάση 85 δουκάτα. Χρησιμοποιούσαν επίσης διάφορα φκιασίδια, ψιμύθια, σωλημάδες, πούδρα και κοκκινάδι, ρουζ.

Οι ευγενείς γυναίκες αποκλεισμένες από τον επίσημο δημόσιο βίο είχαν ως χώρο δράσης το οικογενειακό περιβάλλον και τη γειτονιά. Μέλημα τους εκτός των άλλων ήταν η διαφύλαξη της τιμής τους, που συνδεόταν άρρηκτα με το κύρος της οικογένειάς τους.

Η κοινωνική προέλευση και η υπόληψη της γυναίκας ήταν στο μικροσκόπιο όταν κρινόταν ένας τίτλος ευγενείας είτε Βενετικής είτε Κρητικής. Στη Κρήτη υπήρχαν δύο ειδών ευγενείς, οι Κρητικοί ευγενείς που ήταν μια ευγένεια που ήταν αποδεκτή μόνο στο πλαίσιο του νησιού και οι Βενετοί ευγενείς που μπορούσαν να ανήκουν στο Μαζόρκο Σίλιο, δηλαδή μπορούσαν να διατηρήσουν το τίτλο ευγενείας και εκτός Κρήτης, είτε πήγαιναν στη Κέρκυρα, είτε πήγαιναν στην ίδια την Βενετία.

Η άμεμπτη ηθική συμπεριφορά, όπως και η μη ταπεινή προέλευση της γυναίκας, δηλαδή από «Χ» χειρονακτική εργασία, ήταν προαπαιτούμενο τόσο της απόκτησης όσο και της διατήρησης ενός τίτλου ευγενείας. Υπήρξαν περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν έγινε ευγενής κάποιος γιατί η γιαγιά του, σύμφωνα με μαρτυρική κατάθεση, η οποία μπορούσε να απορρέει και από εμπάθεια όπως καταλαβαίνουμε, ήτανε επιλήψιμης ηθικής ή ήταν χειρώναξ. Απ' αυτή την άποψη οι γυναίκες των χαμηλότερων τάξεων ήτανε περισσότερο ελεύθερες από ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες και δεν ήταν τόσο περιορισμένες στο σπίτι.

Έχουμε καταγγελίες, για κάποιον που πρόκειται να πάρει την Βενετική ή τη Κρητική ευγένεια ή κάποιον ο οποίος την έχει, ότι η γιαγιά του από τη πλευρά της μητέρας του, πάνε δύο μάρτυρες ενδεχομένως και πληρωμένοι, ότι δούλευε στους αγρούς. Αυτό από μόνο του ήταν ικανό για να χαθεί η ευγένεια απ' αυτόν που θα την κατείχε ή θα την έπαιρνε.

Με βάση τα νοταριακά έγγραφα μια γυναίκα αμειβόταν πολύ λιγότερο συγκριτικά με έναν άνδρα που ασκούσε το ίδιο επάγγελμα. Η χήρα γινόταν αυτό που λέμε η κεφαλή του σπιτιού απαλλαγμένη από την κηδεμονία του συζύγου, έχοντας την επιμέλεια των παιδιών της και ασχολούμενη με οικονομικά και περιουσιακά ζητήματα. Μπορούσε να ενοικιάσει ακίνητα, να συνεταιριστεί με κάποιον άλλο, να επενδύσει κεφάλαια σε τρίτους, να δανείσει ή να ασκήσει και η ίδια εμπορικό επάγγελμα. Η χήρα είναι η μόνη ελεύθερη γυναίκα που μπορεί να κάνει διάφορα πράγματα στη Βενετική Κρήτη.

Επαγγέλματα. Στις γυναίκες στους μέσους και νεότερους χρόνους δεν υπάρχει υψηλή επαγγελματική διαφοροποίηση. Τα επαγγέλματα που ξέρουμε είναι η υπηρέτρια, η φαμέγια, όπως λεγόταν ακόμα και μέχρι πριν από λίγο, η τροφός, η βυζάστρα, νεαρή και υγιής γυναίκα που είχε γεννήσει πρόσφατα, η μαμή, η υφάντρα, η ράφτρα, η μοδίστρα, η μαστόρισσα, όπως λέγανε τη μοδίστρα, η φουρνάρισσα, η λαχανοπώλισσα, η ταβερνιάρισσα, η τσαγκάρισσα, η βυρσοδέψης και φυσικά το λεγόμενο αρχαιότερο επάγγελμα η πόρνη, η πολιτική, όπως ονομάζεται στη Κρήτη, για την οποία έχουμε πολλές αναφορές στη λογοτεχνία, κυρίως στο Στέφανο Σαχλίκη.

Η υπηρέτρια τώρα συχνά παραδιδόταν σε πολύ μικρή ηλικία σ' ένα αστικό σπίτι, αυτό που είναι κάτι σαν το θεσμό της ψυχοκόρης, μέχρι και τον 20^ο αιώνα. Η σύμβαση που υπογράφονταν από την πλευρά της υποψήφιας υπηρέτριας με τον πατέρα της ή τον αδελφό της, ήταν διάρκειας ενός ή δύο ή περισσότερων ετών και η αμοιβή της ήταν σε χρήμα και σε είδος ή απλώς μια υπόσχεση προικοδοσίας.

Πάμε τώρα στην Οθωμανική περίοδο που είναι πολύ λιγότερο τα δεδομένα που έχουμε. Το 1669 μετά από ένα μακροχρόνιο πόλεμο 24 ετών, οι Οθωμανοί κατακτούν τη Κρήτη. Υπάρχουν αρκετές αλλαγές στην οικονομική και κοινωνική ζωή του νησιού, η θέση όμως των γυναικών δεν αλλάζει.

Υπάρχει μια ιδιαιτερότητα τώρα όσον αφορά τους εξισλαμισμούς. Οι πηγές που διαθέτουμε κάνουν λόγο για ατομικούς εξισλαμισμούς με διασπορά στο χρόνο και στο χώρο. Στην ανατολική Κρήτη καταγράφηκαν 225 εξισλαμισμοί από τα αρχεία του Ειρηνοδικείου σε διάστημα περίπου 80 χρόνων, των πρώτων 80 χρόνων. Ως προς το φύλο είναι 186 οι εξισλαμισθέντες άνδρες και 39 γυναίκες.

Υπήρχε όμως και κάτι άλλο, υπήρχαν οι επιγαμίες μεταξύ μουσουλμάνων ανδρών και χριστιανών γυναικών. Στις περιπτώσεις αυτές η σύζυγος χριστιανή μπορεί να διατηρήσει τη θρησκεία της, τα παιδιά όμως ακολουθούσαν εκείνη του πατέρα. Για ορισμένες γυναίκες ο εξισλαμισμός αποτελούσε διέξοδο ελευθερίας.

Εξηγούμε, καθώς ο Ισλαμικός νόμος απαγορεύει το γάμο μεταξύ άνδρα χριστιανού και μουσουλμάνας, μια χριστιανή μπορούσε να πάρει διαζύγιο μόνο ασπαζόμενη το Ισλάμ. Εάν ήθελε να αφήσει τον άνδρα της λοιπόν, πήγαινε στο Καδή και έλεγε ότι εγώ θέλω να γίνω μουσουλμάνη. Αυτόματα υπήρχε διαζύγιο. Σύμφωνα με το Κοράνι, τα παιδιά ακολουθούν τη θρησκεία του πατέρα, άρα δεν μπορεί χριστιανός να παντρευτεί μουσουλμάνη γιατί τα άρρενα τέκνα θα γίνουν χριστιανοί. Αυτό ήταν απαράδεκτο σύμφωνα με το Κοράνι, οπότε ένας τρόπος να στρίψεις από το γάμο ήταν να εξισλαμιστείς.

Έχουμε 51 περιπτώσεις μεικτών γάμων τη πρώτη 30ετία στην ανατολική Κρήτη χριστιανών και μουσουλμάνων. Ήταν πολύ περισσότερες απλώς είναι αυτές που έχουν καταγραφεί στα αρχεία του Ειρηνοδικείου Ηρακλείου. Το 1763 μάλιστα, δηλαδή ένα αιώνα περίπου από την κατάκτηση της Κρήτης, ο Διοικητής Κρήτης βγάζει μια διαταγή απευθυνόμενη σε Μουσουλμάνους οι οποίοι διατηρούν στα σπίτια τους χωρίς γάμο γυναίκες μη Μουσουλμάνες με τις οποίες αποκτούν νόθα παιδιά. Τις έχουν δηλαδή αυτό που λέμε στην Κρήτη καπατουμά, καταπτά ή μπεσελμέ.

Αυτά μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μετά έχουμε τη Κρητική πολιτεία, έχουμε τον 20^ο αιώνα, υπάρχει ένα κενό. Η θέση της γυναίκας στη Κρήτη μένει σχεδόν η ίδια μέχρι και τον 20^ο αιώνα. Τον 20^ο αιώνα θα αλλάξει, δεν αναφέρομαι στον 20^ο αιώνα στην σύγχρονη εποχή. Αλλά από τους πρώτους γυναικείους συλλόγους που φτιάχτηκαν στη Κρήτη, ήταν ελάχιστοι στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ήταν τα δύο Λύκεια των Ελληνίδων, στο Ρέθυμνο και στα Χανιά, το '14 και το '15.

Σήμερα στον 21^ο αιώνα πλέον τι θυμίζει το παρελθόν των αιώνων που διατρέξαμε για τη γυναίκα. Ελάχιστα πράγματα. Η θέση της γυναίκας έχει αλλάξει ριζικά κατά τον αιώνα που πέρασε. Επίθετα που συναντάμε σε πηγές, κυρίως σε δικαιοπρακτικά, δεν υπάρχουν πια γιατί όλα είναι σε –πουλα μέχρι το 18^ο αιώνα, είναι Κορναροπούλα, Μπαρμπαρηγοπούλα, Μπραμοπούλα, Παπαδοπούλα, κ.λ.π. Κάποια όμως γυναικεία βαφτιστικά, κυρίως να περιοριστώ στην περιοχή του Μεραμπέλλου, όπως Ανέζα, Ανεζίνα, Εργίνα, Τζουάνα, Ζαμπέτα, Λεοντίνη, τα συναντούμε ακόμα είτε σε κάποιο κηδειόσημο, είτε όμως και σε κάποιες μικρές κοπέλες.

Για εικόνες γυναικών που έχουμε, έχουμε μία που ενδέχεται να είναι μία Κορναροπούλα του 17^{ου} αιώνα από ένα χειρόγραφο στη Βενετία. Δεν είμαστε σίγουροι

όμως ότι είναι αυτό, και υπάρχει η περίφημη του Τουρνεφόρου. Ο Τουρνεφόρος είναι ένας φυσιοδίφης που έρχεται στη Κρήτη στο 1699 και έχει τις *Φάντε Καντί*, τις γυναίκες της Κάντια, του Χάνδακα και δεν έχουμε καμία άλλη παράσταση μέχρι να πάμε στον 20^ο αιώνα.

Τότε πως ήταν λοιπόν μια γυναίκα τον 15^ο, 16^ο, τον 17^ο, 18^ο αιώνα; Πως μπορούμε να έχουμε μία γεύση αυτής της γυναίκας; Αν επισκεφθεί κανείς τα μετόχια του Πάνω Μεραμπέλλου ή ένα οποιοδήποτε μικρό χωριό στο εσωτερικό της Κρήτης όμως, ποτέ στα παράλια, μπορεί να διακρίνει στις ηλικιωμένες γυναίκες που δουλεύουν στους αγρούς, στο περβόλι, αυτές που κάθονται έξω από το σπίτι τους, που πάνε λάδι και πρόσφορο στην εκκλησία στον εσπερινό το Σάββατο το απόγευμα, που σε χαιρετάνε και ας μην σε ξέρουν, τις γυναίκες που ζούσαν στη Κρήτη στους Βυζαντινούς, τους Βενετικούς και Οθωμανικούς χρόνους.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πάρα πολύ τον κ. Νίκο Ανδριώτη. Θα σταθώ στη λέξη «γεύση», μου άρεσε πολύ. Γεύση γυναίκας, συνήθως λέμε άρωμα γυναίκας, αλλά εδώ ήταν πολύ ωραία η προσέγγιση.

Τον ευχαριστούμε, μας έδωσε μία εικόνα 3-4 αιώνων περίπου από τη ζωή των γυναικών στη μεσαιωνική Κρήτη, εκτιμήσεις για το πληθυσμό, υποεκτίμηση των γυναικείων ομάδων, ενετική περίοδος, σύνδεση της γυναίκας και της πληροφορίας με την προικοδοσία, με το θάνατο, τα προνόμια της χηρείας, το ρόλο της μαμής που ήταν περιζήτητη και βεβαίως αυτό που ήδη εντυπωσιάζει είναι ότι ο τίτλος ευγενείας καθορίζεται από την αποχή από τη χειρονακτική εργασία.

Η πρώτη συνεδρία φτάνει στο τέλος της, θα ήθελα να ρωτήσω εάν υπάρχει κάποια παρέμβαση, παρατήρηση, ερώτηση, επειδή ακριβώς η επόμενη συνεδρία χωρίς διάλειμμα έχει τελείως άλλο κλίμα και τελείως άλλο θέμα.

ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ: Ήθελα πρώτα να ρωτήσω τι φταίει και η γυναίκα ήταν σε τόσο μειονεκτική θέση;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Είναι ολόκληρη επιστήμη Κα Πολυδώρου αυτό για να απαντηθεί. Υπάρχουν γυναικείες σπουδές. Η δική μας η Άννα Μιχοπούλου έχει σπουδάσει και έχει ειδικευτεί σ' αυτό το αντικείμενο και νομίζω ότι οι επόμενες τρεις μέρες δεν μας φτάνουν για να αναρωτηθούμε για τέτοιου είδους αιτίες.

ΑΝΤΖΑΚΑ: Εγώ θέλω να τονίσω ότι ακούσαμε δύο ομιλίες που κάνουνε αναπαράσταση του παρελθόντος δείχνοντας όμως τι σημαίνει κριτική πηγών. Έχουμε χορτάσει γενικότερα στον κόσμο που ζούμε, από πολύ πρόχειρες ερμηνείες, από ερμηνείες που δεν ξέρουν να χειριστούν σωστά τις πηγές και νομίζω ότι εδώ είδαμε πως μπορούν να βγουν συμπεράσματα, μετά από πραγματικά κριτική ματιά των δεδομένων πηγών

Ο κ. Farnoux ας πούμε μας ανασκεύασε πάρα πολλά πράγματα τα οποία άκριτα βρίσκονται στα τουριστικά φυλλάδια της Κρήτης, αλλά τολμώ να πω ακόμα και σε πιο ειδική βιβλιογραφία, και τα οποία πολλαπλασιάζουμε και για το ελληνικό κοινό και για το ξένο κοινό και μ' αυτή την έννοια παρακαλώ να προσέξουμε πραγματικά και να είμαστε ακόμα πιο ευγνώμονες για το γεγονός ότι μας ανοίγει τα μάτια για το πώς πρέπει να ερμηνεύονται οι πηγές. Το ίδιο και για τον Νίκο Ανδριώτη ο οποίος στις γενικές εικόνες στα συμπεράσματα του, μας ανήγαγε στις συγκεκριμένες πηγές και εξήγησε πως αυτά προκύπτουν. Νομίζω ότι πρέπει να κρατήσουμε κάτι τέτοιο, γιατί είναι η τρέχουσα τακτική σε όλα αυτά που και μεταξύ μας κουβεντιάζουμε, αλλά και πάρα πολύ διαβάζουμε στο τύπο, σε περιοδικά, σε πρόχειρα πράγματα.

Λοιπόν, ας αρχίσουμε να είμαστε ευαίσθητες αλλά κυρίως να είμαστε ευγνώμονες και να προσέχουμε την αντίθετη, την επιστημονική, την προσεκτική, τη συστηματική προσέγγιση.

ΜΟΣΧΟΝΑ: Σήμερα ακούσαμε δύο πολύ γοητευτικές και σημαντικές εισηγήσεις. Θα ξεκινήσω με ένα ερώτημα για τον κ. Ανδριώτη. Ήθελα να ρωτήσω όταν η Γαληνοτάτη είχε εκπέσει οικονομικά και όπως ξέρουμε πουλούσε τους τίτλους, ο περιοριστικός όρος που αναφέρατε ίσχυε και τότε ή για λόγους σκοπιμότητας έπαψε κάποια στιγμή να ισχύει;

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Είναι εύλογο να με ρωτάει μια από τη Κεφαλονιά αυτό, έχει σημασία. .

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Όχι, γιατί θα πω τη διαφορά. Στην Κρήτη είχε αρχίσει η παρακμή της Βενετίας το 17^ο αιώνα. Ο αιώνας της παρακμής της Βενετίας είναι ο 18^{ος}, οπότε η Κρήτη είναι πια Οθωμανική, τα Επτάνησα όμως είναι. Υπάρχει το περίφημο ξέρετε Κέρκυρα – Κεφαλονιά, γιατί το Λίμπρο Ντόρο της Κεφαλονιάς δεν είναι αποδεκτό γιατί ακριβώς μ' αυτό τον τρόπο έγινε μαζικό, μαζική εγγραφή.

ΜΟΣΧΟΝΑ: Όποιος ήθελε γινότανε ευγενής.

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Φυσικά συνέβαινε αυτό και φυσικά δεν υπήρχε ζήτημα, δεν ήτανε δηλαδή τόσο ισχυρό, γιατί ο Βενετός ευγενής, ο κάτοχος της Βενετικής ευγένειας μπορούσε να συμμετέχει επειδή ήταν έτσι μία αριστοκρατικού τύπου κοινωνία οι Βενετοί, οι Σερενίσιμα, είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε αποφάσεις εφόσον βρίσκονται στη Βενετία για κάποιους λόγους, για εμπόριο, για ταξίδι κ.λ.π., άρα ήταν πολύ σημαντικό. Το 18^ο πια αιώνα όμως αυτό το πράγμα δεν υπάρχει, οπότε μπορεί. Οι Κερκυραίοι το κράτησαν έτσι πιο σφικτά, διαφύλαξαν περισσότερο αυτό που λέμε Λίμπρο Ντόρο, τη χρυσή βίβλο των ευγενών, είναι και αυτό ένα προϊόν μυθολογίας όπως πολλά άλλα πράγματα που είπε η Κα Άντζακα προηγουμένως. Αλλά στη Κεφαλλονιά πράγματι δεν ήταν αποδεκτό γι' αυτό οι Κερκυραίοι θεωρούσαν, ότι όταν

έλεγε κάποιος Κεφαλλονίτης ότι εγώ είμαι ευγενής, γελούσαν οι Κερκυραίοι γιατί δεν το αποδέχονταν.

ΜΟΣΧΟΝΑ: Ωραία, θα ήθελα μία παρατήρηση για τον πρώτο εισηγητή. Ανατρέψατε μια εικόνα που είχαμε πάρα πολύ και που την είχαμε και πολλοί δάσκαλοι και που αυτή η εικόνα δεν υπάρχει μόνο στα διδακτικά εγχειρίδια του δημοτικού, του γυμνασίου και του λυκείου, αλλά υπάρχει και σε εγχειρίδια πανεπιστημιακά, νομίζω ακόμα. Επειδή η ιστορική αλήθεια κινδυνεύει από τις αυθαίρετες ερμηνείες και αυτό το ζούμε δυστυχώς και σήμερα σε πάρα πολλά επίπεδα, έχω μία ερώτηση. Τι οφείλει να κάνει η επιστημονική κοινότητα γενικά και τι οφείλει αυτή τη στιγμή να κάνει και η γυναίκα επιστήμων, ώστε αυτή η αλήθεια να αποκατασταθεί και σε εκπαιδευτικό επίπεδο;

Farnoux: Αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα που έχουμε εμείς οι αρχαιολόγοι οι επιστήμονες, όχι μόνο στην αρχαιολογία, όλοι μας. Δηλαδή έχουμε μία μεγάλη ευθύνη προς το κοινό και προς τη κοινωνία που ζούμε με τις γνώσεις που φτιάχνουμε με τα δεδομένα που βρίσκουμε.

Το πρόβλημα είναι ότι στην αρχαιολογία τα δεδομένα έρχονται κυρίως από τις ανασκαφές, είναι υλικά αντί για λείψανα από αρχιτεκτονική κ.λ.π. Σ' αυτά είναι δύσκολο να πούμε κάτι σταθερό που μπορεί να κρατήσει για χρόνια. Είναι ένα θέμα μεθοδολογίας αυτό γι' αυτή την εποχή. Βέβαια όταν και εγώ, κάνω και κλασσική αρχαιολογία, τα πράγματα αλλάζουν, γιατί έχουμε και κείμενα, έχουμε και στοιχεία από τους ιστορικούς, από τους γεωγράφους και αρχίζουμε να έχουμε μια πιο σταθερή εικόνα για το παρελθόν.

Αλλά και για τη Μινωική εποχή και για τη κλασσική αυτό που ισχύει είναι ότι ο επιστήμονας πρέπει να είναι αυστηρός και κριτής πάντα. Πάντα όταν ακούει κάτι ή διαβάζει κάτι στα βιβλία, πρέπει να ξαναπάει στις πηγές. Αυτό είναι η βάση μας, πάντα όταν ακούμε κάτι. Από πού έρχεται; Γιατί το λέει έτσι; Τι στοιχεία έχουμε; Και αυτή η δουλειά, η κριτική δουλειά είναι η δουλειά όχι μόνο για τους επιστήμονες, για όλους, όλους μας. Κυρίως γι' αυτά τα θέματα που δεν υπάρχει μια αλήθεια για πάντα, είναι μια εικόνα που αλλάζει με τα δεδομένα που έχουμε, αλλά αυτό που ισχύει πάντα, είναι, να είμαστε κριτές και να πηγαίνουμε πάντα στις πηγές. Αυτό είναι η βάση που διδάσκω εγώ στο πανεπιστήμιο σε όλους τους φοιτητές μου.

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Σίγουρα τα διδακτικά αντικείμενα αλλάζουν αλλά με πολύ βραδύτερο ρυθμό απ' ότι η επιστήμη, έτσι; Αυτό είναι, δηλαδή αφού εδραιωθεί μια αντίληψη θα περάσει κάποια στιγμή, αλλά υπάρχει μια χρονική απόσταση συχνά μεγάλη.

ΦΘΕΝΑΚΗΣ: Και εγώ ευχαριστώ τους δύο ομιλητές γιατί πραγματικά ανέτρεψαν πολλά που ήξερα και με έκαναν σήμερα να είμαι πιο αβέβαιος. Ήθελα όμως να δώσω μια θετική εικόνα στην ιστορική αναδρομή. Ποτέ στην ιστορία δεν είχαμε όσο τα τελευταία 50 χρόνια τόσο άφθονες πηγές, τόσο άφθονες μελέτες, που αφορούν το

ρόλο της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία. Επομένως ας δώσουμε μια θετική εικόνα για το μέλλον, ότι αυτές τις αδυναμίες που έχουμε σήμερα να ερμηνεύσουμε το ρόλο της γυναίκας, να προσδιορίσουμε τη θέση της στο σπίτι και στη κοινωνία, για το μέλλον τουλάχιστον θα έχουμε μια ευχάριστη προοπτική ότι σήμερα έχουμε πολλές πηγές, ενδελεχείς μελέτες που θα ανατρέψουν αυτή την αδυναμία και θα μας δώσουν μια νέα σιγουριά για τον ρόλο της γυναίκας σήμερα, όπως θα τον δουν οι ιστορικοί μετά από 100 χρόνια.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ: Ήθελα να προσθέσω αναφορικά με την ιστορία. Ξέρετε το πώς χρησιμοποιεί κανείς τα πρωτογενή δεδομένα και για ποιο σκοπό τα χρησιμοποιεί. Είναι ένα μεγάλο ερώτημα. Απόδειξη έχομε δύο μεγάλες ιστορίες, η μία είναι του Παπαρηγόπουλου, όπου προσπαθεί να αποδείξει την ενότητα του ελληνισμού μέσα στη κλίμακα της διαχρονίας και η άλλη είναι του Κορδάτου, μαρξιστική αντίληψη για την ιστορία. Συνεπώς δεν υπάρχει κάτι θέσφατο. Η επιστήμη προχωρεί, οι ερευνητές κάθε φορά βρίσκουν νέα δεδομένα κάτω από την οπτική γωνιά τους, ή σε ποια σχολή ανήκουν τα ερμηνεύουν, τα τοποθετούν στο δικό τους πλαίσιο. Ως εκ τούτου λοιπόν μην θεωρούμε τίποτα θέσφατο. Η ιστορία αλλάζει, οι άνθρωποι αλλάζουν, η επιστήμη προχωράει.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΟΥ: Ευχαριστώ πολύ. Λακωνικά, αυτά ξέρουμε, έχουμε την ιστορία του Παπαρηγόπουλου, μέχρι να υπάρχει κάτι άλλο δεν θα πιστεύουμε σε τίποτα; Δεν θα αγωνιστούμε να κρατήσουμε ελληνορθόδοξη παράδοση, πατρίδα, εθνικά θέματα; Άρα επικίνδυνοι δρόμοι ότι μέχρι να δούμε δεν έχουμε τίποτα. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Λήξη της συνεδρίας, ευχαριστούμε όλες τις κυρίες και τους κυρίους και τους κυρίους καθηγητές. Σας ευχαριστώ πολύ

Β. ΣΥΝΕΔΡΙΑ

*Παγκοσμιοποίηση- Πολυπολιτισμικότητα :
Ο ρόλος του Λυκείου των Ελληνίδων*

Συντονίζει: Παρούλα Κουτσάκη
[Πρόεδρος ΛτΕ Αγίου Νικολάου]

- Κατερίνα Δασκαλάκη

Πρέσβης μόνιμη αντιπρόσωπος της Ελλάδος στην UNESCO

Η ανισότητα στον κόσμο καλά κρατεί και στοιχίζει ακριβά

- Κατερίνα Φθενάκη

Πρόεδρος Λυκείου των Ελληνίδων Μονάχου

- Μπέθ Κλώντζα

Καθηγήτρια Αγγλικών

- Λάινε Πάπιτζε

Καθηγήτρια Πιάνου

Μια Μεραμπελλιώτισσα στα ξένα-Δυο ξένες στο Μεραμπέλλο

Παγκοσμιοποίηση – Πολυπολιτισμικότητα

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Παρούλα Κουτσάκη

Στη συνεδρία αυτή θίγουμε δύο σύγχρονους καίριους άξονες της σημερινής κοινωνίας.

Παγκοσμιοποίηση και Πολυπολιτισμικότητα.

Η Ελλάδα αλλάζει, θα μπορούσε να είναι ο τίτλος για να περιγράψει κάποιος την ελληνική κοινωνία τη 10ετία του 1990. Ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου, κινητικότητα των ανθρώπων και του χρήματος, άνθιση της τεχνολογίας και των επιστημών, διεθνοποίηση σε πολιτισμικό και τεχνολογικό επίπεδο, τουρισμός, εξαγωγή της γαστρονομίας, της μόδας, της κουλτούρας, αλλά και μετανάστευση. Μια δύσκολη και σκληρή δοκιμασία για τους ανθρώπους που αναζητούν καλύτερη τύχη σε άγνωστες χώρες.

Με όλα τα παραπάνω η ελληνική κοινωνία πραγματικά αιφνιδιάστηκε, μια και η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών στις μεταπολεμικές δεκαετίες μετατράπηκε τα τελευταία χρόνια σε αποδέκτη ενός σημαντικού μεταναστατευτικού κύματος. Τόσο η ανισότητα όσο και η προσπάθεια για ισορροπία δίνουν και παίρνουν.

Η Κρήτη τώρα από την άλλη μεριά και μάλιστα η περιοχή μας, μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μια πρώιμη πολυπολιτισμική κοινωνία. Ο τουρισμός έφερε νέα ήθη, συνήθειες και αντιλήψεις, αλλά και μεγάλο αριθμό δυτικοευρωπαίων πολιτών που αποφάσισαν να εγκατασταθούν εδώ μόνιμα, λιγότερο για να εργαστούν και περισσότερο για να περάσουν τη ζωή τους μετά τη συνταξιοδότηση. Οι μεικτοί γάμοι ήταν επίσης σύνηθες φαινόμενο τα τελευταία χρόνια.

Για τους λόγους αυτούς και γενικότερο εξαιτίας της συνεχούς επαφής των Κρητών με άλλους λαούς, το μεταναστευτικό κύμα των τελευταίων ετών που αιφνιδίασε την υπόλοιπη Ελλάδα, στη Κρήτη αντιμετωπίστηκε συνολικά με μετριοπάθεια.

Σκοπός της συνεδρίασης αυτής δεν είναι να αναλύσουμε διεξοδικά ειδικευμένες έννοιες, θα τολμήσουμε όμως να προσεγγίσουμε τη σύγχρονη πραγματικότητα με τις αντιφατικές της όψεις, μέσα από τη ματιά και τις εμπειρίες των τριών κυριών αυτής της συνεδρίας.

Το θέμα της ανισότητας όπως διαγράφεται στις μέρες μας μέσα από τη γυναικεία ματιά μιας διακεκριμένης Ελληνίδας της κας Κατερίνας Δασκαλάκη, συγγραφέως, πρέσβη μόνιμης αντιπροσώπου της Ελλάδος στην UNESCO

Κα Δασκαλάκη έχετε το λόγο.

Η ανισότητα στον κόσμο καλά κρατεί και στοιχίζει ακριβά

Κατερίνα Δασκαλάκη

[Πρέσβης μόνιμη αντιπρόσωπος της Ελλάδος στην UNESCO]

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά το Λύκειο των Ελληνίδων Αγίου Νικολάου και την πρόεδρο του την κα Παρούλα Κουτσάκη για την ευγενική πρόσκληση πριν απ' οτιδήποτε άλλο.

Πρέπει να σας εξομολογηθώ ότι μου χρειάστηκε λίγο κουράγιο για να φτάσω μέχρι εδώ. Έφτασα μαύρη νύχτα ταξιδεύοντας από μακριά, αλλά το Λύκειο των Ελληνίδων είναι ένα κομμάτι της ζωής μου από τα νεανικά μου χρόνια και πιστεύω ότι τα συνέδρια του πρέπει να παρέχουν το πλαίσιο για πολύτιμες συναντήσεις και ανταλλαγές.

Θα ήταν λοιπόν αδύνατον να μην ανταποκριθώ στο σημερινό κάλεσμα. Έπειτα είναι και η Κρήτη μες τη μέση. Παρ' όλο την παραπλανητική κατάληξη του ονόματος, δεν έχω δεσμούς αίματος με τη Κρήτη, αλλά εδώ και πολλά χρόνια έχω ρίξει ρίζες στη Κρήτη και αυτές οι ρίζες όλο και βαθαίνουν. Δεν μπορούσα να μην έρθω στη Κρήτη. Αυτά ως προς το συναισθηματικό σκέλος της παρέμβασης.

Θα επιχειρήσω τώρα να σας εκθέσω όσο πιο συνοπτικά γίνεται ορισμένα δεδομένα που να στοιχειοθετούν και τον τίτλο που έδωσα για το πρόγραμμα. Ομολογώ ότι όταν το είδα τυπωμένο το πρόγραμμα και το τίτλο που είχα δώσει, αισθάνθηκα μία αμηχανία γιατί μου φάνηκε ότι, συμβαίνει αυτό συχνά στα γυναικεία συνέδρια, κάπως σε μεγάλο βαθμό – παρά τα εξαιρετικά θέματα και τις εξαιρετικές παρεμβάσεις – το πράγμα γλιστράει λίγο δίπλα από τα καυτά προβλήματα.

Σε καιρούς ομαλούς και ανώδυνους και όταν οι αναφορές γίνονταν σε κάποιους ιδεατούς και ευτυχισμένους λαούς, για τους οποίους δεν γράφει η ιστορία, όπως είχε πει κάποιος σοφός κάποτε, το πράγμα αυτό σε μια γενικότερη ματιά θα έλεγα, δεν έχει ιδιαίτερη σημασία. Έχουμε όμως τη πολυτέλεια; Δεν την έχουμε, όλοι το ξέρουμε. Θα μου πείτε και τι να κάνουμε; Μπορούμε εμείς να αλλάξουμε τη πορεία του κόσμου; Θα ήταν ωραία, αλλά αν μπορούσαμε να πιστέψουμε κάτι τέτοιο στην απόλυτη του διάσταση, θα ήμασταν αντικείμενο ψυχιατρικών ερευνών. Κάτι όμως μπορούμε να κάνουμε κάτι και αυτό το κάτι, είναι να θέτουμε ερωτήματα στον εαυτό μας, στους γύρω μας, αλλά και στην εποχή και ίσως να επιχειρήσουμε αναδρομές. Μια άλλη αναδρομή ακόμα για να θυμηθούμε ορισμένες βασικές κατευθυντήριες γραμμές που είχε θέσει η Καλλιρρόη Παρρέν, εδώ και περισσότερο από έναν αιώνα και που ήθελαν το Λύκειο να παίζει ενεργό ρόλο στη πραγματικότητα των γυναικών και της κοινωνίας, μια πραγματικότητα η οποία έχει μεταβληθεί σε μεγάλο βαθμό έκτοτε αλλά που δεν έχει καταστεί κατά κανένα τρόπο ιδανική.

Μ' έναν κίνδυνο λοιπόν να χαλάσω λιγάκι τη γιορτινή ατμόσφαιρα θα σας καλέσω να ρίξουμε μαζί μια πολύ βιαστική, δεν γίνεται αλλιώς, ματιά γύρω μας σε ένα σκληρά δοκιμαζόμενο κόσμο.

Είναι χρόνια τώρα που η λέξη κρίση κυριαρχεί στη ζωή μας, η κρίση δεν είναι μόνο ελληνική, αυτό όλοι το ξέρουμε. Και δεν είναι μόνο οικονομική, νομισματική, χρηματοπιστωτική και ότι άλλο σχετικό, είναι μια κρίση που έχει να κάνει με τις ίδιες δομές της κοινωνίας, μιας κοινωνίας που αλλάζει ραγδαία επειδή ολόκληρος ο κόσμος αλλάζει, επειδή οι οικογενειακές σχέσεις και αναφορές αλλάζουν, επειδή το ίδιο το ανθρώπινο όν αλλάζει, επειδή οι αποστάσεις καταργούνται και ο χρόνος συρρικνώνεται μέσα στο παγκόσμιο χωριό το οποίο μας έλαχε πλέον να ζούμε. Και οι γυναίκες μέσα σ' αυτό; Είναι και ουτοπία να επαναλάβει κανείς ότι στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου οι ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων είναι πάντα υπαρκτές. Οι γυναίκες δεν παύουν να το βροντοφωνάζουν με κάθε ευκαιρία και έχουνε δίκιο.

Πολύ λιγότερες αναφορές γίνονται όμως σε ένα χειρότερο ίσως πρόβλημα που είναι οι ίδιες οι ανισότητες μεταξύ των γυναικών ανά τον κόσμο. Αυτές τις ανισότητες εδώ και λίγες μόλις δεκαετίες ελάχιστα τις γνωρίζουμε. Υπήρχαμε εμείς οι ανεπτυγμένοι, έστω και με διακυμάνσεις ανάπτυξης, στο πλαίσιο των ανεπτυγμένων από τη μια μεριά και οι άλλοι από την άλλη. Γι' αυτούς τους άλλους είχαμε περιορισμένες γνώσεις και μάλλον φολκλορικές εντυπώσεις.

Σήμερα δεν υπάρχουν οι αποστάσεις που ξέραμε και οι εξαθλιωμένοι του κόσμου συρρέουν από παντού, παντού στο κόσμο. Είναι εδώ κοντά μας, δίπλα μας, το είπε και η πρόεδρος προηγουμένως, και τα πιο εύκολα θύματα όπως πάντα είναι οι γυναίκες και τα παιδιά. Στη «πολιτισμένη» μας Ευρώπη, έχω βάλει το επίθετο σε εισαγωγικά, διεθνείς μαφίες εμπορεύονται ανήλικα κορίτσια σκλάβες. Και στο δικό μας τόπο βέβαια και το ξέρουμε, δίπλα μας. Αλλού, όπως και εδώ, μικρά παιδιά και των δύο φύλων γνωρίζουν την ίδια τύχη ή στην καλύτερη περίπτωση τριγυρνούν έρμαιο της τύχης τους στους δρόμους δίπλα μας, κάτω από τα μάτια μας, υπό την πλήρη αδιαφορία μας. Και όταν εκδηλώνεται ενδιαφέρον τις περισσότερες φορές είναι ενδιαφέρον υποκινημένο από δικαιολογημένη οργή αλλά και από αδικαιολόγητο μίσος, συχνά και από τα δύο μαζί.

Οι δυτικές κοινωνίες γίνονται όλο και περισσότερο πολυπολιτισμικές και ανάμεικτες, μπορεί να αρέσει, μπορεί να μην αρέσει, μπορεί να καταβάλλονται διαρκώς προσπάθειες για μια διευθέτηση του φαινομένου, αλλά αυτή είναι η πραγματικότητα στην οποία ανοίγεται ο 21^{ος} αιώνας και καλούμαστε να την κατανοήσουμε αν επιθυμούμε να την αντιμετωπίσουμε.

Αν ήθελε να τραβήξει κανείς το συλλογισμό λίγο πιο πέρα θα μπορούσε να πει ότι, ε! κάτι έχει πάει πολύ στραβά στο κόσμο. Εκατομμύρια παιδιά πεθαίνουν καθημερινά από πείνα, το χάσμα πλουσίων και φτωχών όλο διευρύνεται. Σε τεράστια τμήματα του παγκόσμιου πληθυσμού δεν αναγνωρίζεται άλλο ανθρώπινο δικαίωμα από το δικαίωμα στη πιο εξαθλιωμένη επιβίωση. Και αν υπάρχει κλίμακα στην

εξαθλίωση οι γυναίκες πάντα βρίσκονται στο πιο χαμηλό σημείο. Γυναίκες όμως από γυναίκες έχουν διαφορά, το είπαμε.

Ανάμεσα στη γυναίκα που γεννήθηκε, ζει και εργάζεται στις χώρες του δυτικού κόσμου, έστω και στις χώρες εκείνες του δυτικού κόσμου που τώρα πλήττονται από την οικονομική κρίση όπως είναι η δική μας πρώτη και καλύτερη, και στις άλλες γυναίκες, στις περισσότερες γυναίκες της Αφρικής για παράδειγμα, οι διαφορές είναι αγεφύρωτες. Για να μιλήσει κανείς καθαρά, δεν υπάρχουν πλαίσια μέσα στα οποία να αντέχει οποιαδήποτε σύγκριση. Ξηρασίες, λοιμοί, επιδημίες, θερίζουν αυτή την ήπειρο με τις τεράστιες πλουτοπαραγωγικές πηγές και την τεράστια φτώχεια. Η μάστιγα του AIDS πλήττει υπερβολικά μεγάλα στρώματα του πληθυσμού σε όλες τις ηλικίες. Ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός ατόμων καθίστανται ανίκανα για κάθε εργασία. Ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός γυναικών αποσύρονται από την οποιαδήποτε δραστηριότητα είχαν, για να αφοσιωθούν αποκλειστικά στην φροντίδα των αρρώστων, αν και αυτό είναι γενικότερο παγκόσμιο φαινόμενο, σε ότι αφορά τις γυναίκες και υπάρχουνε διάφορες μελέτες για τις πολύ σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις που έχει.

Τα 2/3^α των ατόμων που ασχολούνται στην Αφρική με την φροντίδα πασχόντων από AIDS είναι γυναίκες. Τα μικρά κορίτσια εξοντωμένα από το βάρος της οικιακής εργασίας και της φροντίδας των μικρότερων παιδιών εγκαταλείπουν από νωρίς το σχολείο, αν υποθέσουμε ότι πήγαν ποτέ. Πείνα και αρρώστια είναι η καθημερινότητα εκατομμυρίων γυναικών στο πλανήτη. Για τη γνωστοποίηση, φυσικά η περιλάλητη ισότητα των φύλων δεν μπορεί να έχει το νόημα που της δίνουμε εμείς εδώ.

Και δεν είναι μόνο αυτά, είναι και οι πόλεμοι. Οι πόλεμοι δεν σημαίνουν απλώς υλικές καταστροφές και ανθρώπινα θύματα. Οι πόλεμοι παράγουν επίσης εκατομμύρια παιδιών αφημένα στη τύχη τους για τα οποία το σχολείο είναι πολυτέλεια.

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της UNESCO το 1/2 των 57 εκατομμυρίων παιδιών ανά τον κόσμο τα οποία ουδέποτε, ούτε μία μέρα, δεν παρακολούθησαν μία σχολική τάξη, είναι παιδιά σε εμπόλεμες ζώνες. Απ' αυτά 28,5 εκατομμύρια αντιστοιχούν στις μικρές ηλικίες του δημοτικού σχολείου και απ' αυτά τα 28,5 εκατομμύρια το 44% ζουν στην Υποσαχάρια Αφρική, 19% στη Νοτιοδυτική Ασία, 14% στις Αραβικές χώρες. Το λέω γιατί οι πόλεμοι είναι δίπλα μας, πάρα πολύ στη γειτονιά μας.

Ακόμη χειρότερη εν προκειμένω είναι η κατάσταση των κοριτσιών, 55% του συνόλου, που πέφτουν καθημερινά θύματα πάσης βίας και βιασμών.

Δεν είναι τυχαίο στην επίσημη ατζέντα των Υπουργών των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη τελευταία 68^η Υπουργική Εβδομάδα της γενικής συνέλευσης του ΟΗΕ ανάμεσα στα κατά προτεραιότητα θέματα περιλαμβάνονται, η οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών στη διατήρηση της ειρήνης, η βία κατά των γυναικών και ο ρόλος του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου και οι παιδικοί γάμοι. Όταν

μιλάμε για παιδικούς γάμους ξέρουμε φυσικά ότι είναι γένους θηλυκού, η επί του προκειμένου αναφορές.

Θα μου πείτε και πάλι, ωραία, και εμάς τι μας νοιάζει; Αφήνω κατά μέρος την ηθική αξιολόγηση του ερωτήματος και πηγαίνω κατευθείαν στα πρακτικά. Μας νοιάζει γιατί στο παγκόσμιο χωριό το οποίο αναφέραμε, το όλο και πιο πυκνοκατοικημένο και στενόχωρο, αυτό το παγκόσμιο χωριό στο οποίο καλείται να επιβιώσει το ανθρώπινο γένος τους προσεχείς αιώνες και μέχρι μια νέα μεταβολή των συνθηκών που δεν είναι απολύτως ορατή αυτή τη στιγμή, όλη η δυστυχία του κόσμου χτυπάει τη πόρτα όλων μας, ακόμα και εκείνων που νομίζουν ότι βρίσκονται στο απυρόβλητο. Μας νοιάζει επειδή ολόκληρη η ανθρωπότητα ζει ξανά μια μεγάλη μεταναστευτική φάση της ιστορίας και επειδή τα κύματα των εξαθλιωμένων κατακλύζουν το πλανήτη αναζητώντας μια μοίρα σε ξένους ήλιους. Και επειδή η απάντηση σ' αυτό δεν μπορεί να είναι ούτε ο στρουθοκαμηλισμός, ούτε η χυδαία ρατσιστική βία. Θα πείτε και πάλι και εμείς τι να κάνουμε; Πρώτα απ' όλα να κατανοήσουμε ότι τα πράγματα άλλαξαν και ότι ο λεγόμενος ανεπτυγμένος κόσμος δεν μπορεί πια να εφησυχάζει παριστάνοντας ότι δεν ξέρει ή δεν θέλει να βλέπει. Μια απλή συνειδητοποίηση της κατάστασης με δυο λόγια είναι ένα πρώτο βήμα.

Έπειτα να γίνουμε ίσως προσεκτικότεροι σε ότι συμβαίνει εδώ δίπλα μας. Ένα σωματείο με την παράδοση του Λυκείου των Ελληνίδων, με το καταστατικό του Λυκείου των Ελληνίδων, με τις αρχές το οποίο το ίδρυσε η Καλλιρρόη Παρρέν, πρέπει να έχει λόγο και προτάσεις για τα προβλήματα της κοινωνίας και τα διαρκώς άλυτα προβλήματα των γυναικών. Πρέπει να τα βάλει πάνω στο τραπέζι και να τα κουβεντιάσει, να τα εξετάσει. Ένα σωματείο με χιλιάδες μέλη σε ολόκληρη την Ελλάδα, το πρώτο γυναικείο σωματείο του τόπου, οφείλει κάποια στιγμή να συζητήσει για το πώς διαμορφώνονται οι νέες δομές της κοινωνίας και για το ρόλο των γυναικών του, των δικών του γυναικών μέσα σ' αυτές. Να αντιμετωπίσει της μεταλλάξεις της παραδοσιακής οικογένειας και να διατυπώσει προτάσεις, αν όχι να αναλάβει δράσεις.

Προβλήματα προσαρμογής, προβλήματα που απορρέουν από ηθελημένα ή αθέλητη έλλειψη κατανόησης, προβλήματα οικονομικά και ευρύτερα κοινωνικά που είναι επόμενο να εμφανίζονται όταν διαταράσσεται το κοινωνικό πλαίσιο και η εξαθλίωση παίρνει την όψη απειλής, προβλήματα με δυο λόγια άμεσα συνδεδεμένα με τις ραγδαίες ανακατατάξεις σε πλανητικό επίπεδο, επηρεάζουν ιδιαίτερα τη ζωή και τη κατάσταση των γυναικών και η ισότητα μένει προβληματική και όχι μόνο στους καθυστερημένους.

Ας επιστρέψουμε στα δικά μας, στα δυτικά πρότυπα και ας ορίσουμε με δυο λόγια και τι εννοούμε με τον όρο ισότητα των φύλων. Αντί να προχωρήσω σε δικές μου ερμηνείες και αυθαίρετες ερμηνείες σας καταθέτω την ερμηνεία που δίνει η ΟΥΝΕΣΚΟ επί του προκειμένου και αν την επιλέγω είναι ακριβώς επειδή πρόκειται για έναν παγκόσμιο οργανισμό, κατά το πρότυπο του ΟΗΕ και που η εμβέλεια του είναι πάρα πολύ μεγάλη. Ισότητα των φύλων λέει σημαίνει: Ισότητα δικαιωμάτων, ευθυνών και ευκαιριών μεταξύ γυναικών, ανδρών, κοριτσιών και αγοριών. Αυτό συνεπάγεται

ότι τα ενδιαφέροντα, οι ανάγκες και οι προτεραιότητες γυναικών και ανδρών λαμβάνονται υπόψη με την αναγνώριση συγχρόνως, της διαφορετικότητας κάποιων ιδιαίτερων ομάδων ανδρών και γυναικών, π.χ. ατόμων που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, ατόμων με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις, γυναικών και ανδρών με ειδικές ανάγκες κλπ.

Η ισότητα των φύλων κρίνεται στα διεθνή φόρα ως αναγκαίος παράγοντας για την αειφόρο ανάπτυξη, ενώ εκεί όπου η ανισότητα είναι ιδιαίτερα αισθητή είναι ιδιαίτερα αισθητές και οι οικονομικές επιπτώσεις της.

Και αν στο μυαλό μας αυτά μοιάζουν να αφορούν κάποιους τόπους μακρινούς, ας ρίξουμε μια ματιά να δούμε τι συμβαίνει στο εσωτερικό της μεγάλης ευρωπαϊκής μας οικογένειας. Η ανισότητα στην αμοιβή της εργασίας παραμένει υψηλή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο σύνολο της οικονομίας η ακαθάριστη ωριαία αμοιβή των γυναικών είναι κατά 16% χαμηλότερη από εκείνη των ανδρών. Τα στοιχεία είναι του 2011, αφορούν την Ευρώπη των 27 πριν ακόμα ενταχθεί η Κροατία. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην Ευρωζώνη.

Οι λόγοι της διαφοράς ποικίλουν και δεν είναι πάντοτε οι ίδιοι για όλα τα κράτη μέλη. Αφορούν το είδος της απασχόλησης των γυναικών, αλλά κυρίως το γεγονός ότι σε πολύ μεγάλο αριθμό περιπτώσεων και εδώ όπως και αλλού οι γυναίκες υποχρεούνται να διακόψουν την εργασία τους ή να καταφύγουν σε μερική απασχόληση λόγω οικογενειακών συνθηκών. Από την άλλη μεριά το ποσοστό των εργαζόμενων γυναικών και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γυναικείας απασχόλησης διαφέρουν από χώρα σε χώρα εν μέρει λόγω των συνθηκών που διέπουν την ιδιωτική ζωή και την εργασία, αλλά λόγω και των μέσων που παρέχονται κατά τόπους για να διευκολυνθεί η εργασία των γυναικών, πράγμα που εν τέλει καθορίζει και την αμοιβή της εργασίας αυτής.

Η ανισότητα στην αμοιβή εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών μπορεί να αναλυθεί και από το πρίσμα της πλήρους ή μερικής απασχόλησης, αλλά επί του προκειμένου δεν υπάρχουν πλήρη στοιχεία για όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες.

Χοντρά – χοντρά σε μια κλίμακα από το 1 έως το 100 το μικρότερο χάσμα σημειώνεται στην Ιρλανδία, στη Βουλγαρία και στη Μάλτα, το υψηλότερο στην Ισπανία. Υψηλά ποσοστά παρατηρούνται στη Γερμανία και καμιά απολύτως διαφορά στην Ιταλία. Για τη χώρα μας δεν υπάρχουνε επίσημα ευρωπαϊκά στοιχεία σ' αυτή τη καταμέτρηση.

Στο ίδιο διάστημα στην πλειονότητα των Ευρωπαϊκών χωρών το μεγαλύτερο χάσμα στις αμοιβές ανδρών και γυναικών παρατηρείται στον ιδιωτικό τομέα, που συνήθως προστατεύεται λιγότερο από τις συλλογικές συμβάσεις, ενώ η μοναδική χώρα που δεν υπάρχουν τέτοιες διαφορές ανάμεσα σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα είναι η Ολλανδία.

Θα μπορούσε κανείς να καταφύγει σε πλήθος από στατιστικές και να παραθέτει αδιάκοπα νούμερα όλων των ειδών. Δεν θα συνεχίσω πολύ σ' αυτό το δρόμο, επειδή

πρώτον είναι αφάνταστα βαρετό και δεύτερον, επειδή θα χρειαζόμασταν πολύ περισσότερο χρόνο απ' αυτόν που έχουμε στη διάθεση μας.

Επιτρέψτε μου όμως να σταθώ για λίγο στα συμπεράσματα μιας φετινής έρευνας που έγινε με παραγγελία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και με αντικείμενο, τις γυναίκες και τις ανισότητες ανδρών και γυναικών στο πλαίσιο της κρίσης. Παράλληλα εξετάστηκαν θέματα όπως είναι τα κριτήρια επιλογής στις προσλήψεις ή τα μέτρα που πρέπει κατά προτεραιότητα να υποστηριχθούν ενόψει των Ευρωεκλογών του 2014. Σε ότι αφορά τις κυριότερες ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών οι ευρωπαίοι αναφέρουν καταρχάς την μισθολογική ανισότητα, 38%. Ακολουθούν η βία εναντίον των γυναικών, που είναι πάρα πολύ υψηλή, 34% και η μεγαλύτερη δυσκολία που έχουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες προκειμένου να συμβιβάσουν την οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή. Ένας στους τρεις Ευρωπαίους πιστεύει ότι η κρίση ενέτεινε ιδιαίτερα τις μισθολογικές ανισότητες και έκανε ακόμα δυσκολότερη τη ζωή των γυναικών και το συνδυασμό οικογένειας και εργασίας.

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο της έρευνας είναι το συμπέρασμα ότι εφαρμόζονται πολύ διαφορετικά κριτήρια για την πρόσληψη ενός άνδρα ή μιας γυναίκας και αυτό σε πανευρωπαϊκό σχεδόν επίπεδο.

Θα σας εκπλήξει και ίσως θα σας προσβάλει, εγώ ως προσβολή το εισέπραξα λίγο όταν διάβασα ότι ως προς τα κριτήρια για την πρόσληψη των γυναικών, η εμφάνιση, το λουκ λέει η έρευνα, παίζει μεγαλύτερο ρόλο από τα διπλώματα, την επαγγελματική εμπειρία ή τη γλωσσομάθεια, ενώ βασικοί παράγοντες είναι όταν μία γυναίκα έχει ή δεν έχει παιδιά, εξυπακούεται ότι όταν δεν έχει είναι καλύτερα, ή ευελιξία ως προς τα ωράρια της εργασίας. Ελπίζω να μην παρεξηγηθεί το δεν είναι καλύτερα που είπα, εννοώ με το πνεύμα αυτό.

Μια στις δύο γυναίκες που ρωτήθηκαν σχετικά απάντησα ότι απαιτείται ενίσχυση των δομών για την φύλαξη των παιδιών, προκειμένου οι μητέρες να έχουν καλύτερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Από το σύνολο της έρευνας το πρακτικό συμπέρασμα που συνάγεται είναι ότι οι Ευρωπαίοι περιμένουν από τους επόμενους υποψήφιους στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο να δώσουν προτεραιότητα στις δράσεις εναντίον μισθολογικών ανισοτήτων και στην καταπολέμηση της βίας εναντίον των γυναικών, γιατί κακά τα ψέματα βία υπάρχει και εναντίον άλλων, των ανδρών, των παιδιών κ.λπ., αλλά η βία κατά των γυναικών αγγίζει πολύ μεγάλα ποσοστά. Και αυτή η βία παρατηρείται σε μεγάλη έκταση και ένταση ακόμα και στις πιο πολιτισμένες χώρες. Δεν μπαίνω σε λεπτομέρειες, υπάρχουνε θέματα βίας που συνδέονται με πολιτισμό, με αλκοολισμό που πάει μαζί με το πολιτισμό ή δεν πάει, διάφορα πράγματα που δεν είναι της παρούσης.

Θα μου πείτε και πάλι, ε! λοιπόν και εμείς τι να κάνουμε; Μια πρόχειρη και καθόλου μικροπολιτική σας διαβεβαιώνω απάντηση, είναι να σηκώσουμε τη φωνή μας παντού, σε τοπικό επίπεδο, να συζητήσουμε και να παρουσιάσουμε προτάσεις, πρώτα απ' όλα να έχουμε το δικαίωμα στη πληροφόρηση, να αξιώνουμε πληροφόρηση, μετά από την πληροφόρηση να συζητούμε, μετά να προβάλλουμε προτάσεις, να

προβάλλουμε ιδέες, να αξιώνουμε σε κάθε τοπική κοινωνία από τους όποιους τοπικούς παράγοντες, μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών εκεί που παίρνονται όχι κατά ανάγκη οι πολύ μεγάλες αποφάσεις, να πιέσουμε, να βοηθήσουμε, να συμβάλλουμε, ώστε οι γυναίκες να μπορούν αλλά και να θέλουν γιατί σε πάρα πολλές περιπτώσεις αρνούνται να πάρουν μέρος σε τέτοιες προσπάθειες. Δηλαδή να ξαναπιάσουμε ένα νήμα αυξημένης ευθύνης απέναντι στη κοινωνία και στον εαυτό μας. Να κάνουμε και το δικό μας λόγο να ακουστεί δυνατά εκεί όπου και ο λόγος άλλων γυναικών διατυπώνεται και συχνά επιβάλλεται. Δεν είναι ακατόρθωτο και δεν συνεπάγεται άρνηση των άνω δραστηριοτήτων που αναπτύσσει το Λύκειο με τόση επιτυχία, επειδή μιλάω για το Λύκειο κυρίως. Δεν μιλάω λοιπόν άρνηση αυτών των εκπληκτικών δραστηριοτήτων του Λυκείου, που σημαδεύουν την επιτυχία και τη χάρη του και που θα πρέπει να παραμείνουν η ασυναγώνιστη ειδοποιός του διαφορά.

Αυτό που θέλω να πω είναι ότι πρέπει να μείνουν η ειδοποιός του διαφορά αλλά όχι το σχεδόν αποκλειστικό σήμα κατατεθέν.

Ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ την Κα Δασκαλάκη, όπως πάντα η ομιλία της μας καθηλώνει και είναι κρίμα που είχαμε τόσο λίγη ώρα στη διάθεση μας για να την ακούσουμε. Μας έφερε βέβαια κοντά σε μια πραγματικότητα που την ξεχνάμε, δεν θα έλεγα αγνοούμε γιατί την ξέρουμε, αλλά θα κρατήσω τον επίλογο της ομιλίας της για το ρόλο που πρέπει πράγματι να παίξουν οι γυναίκες σήμερα σ' αυτή τη δύσκολη συγκυρία και το ρόλο του Λυκείου των Ελληνίδων.

Μια Μεραμπελλιώτισσα στα ξένα και Δυο ξένες στο Μεραμπέλλο

Κατερίνα Ζουράρη Φθενάκη Πρόεδρος ΛτΕ Μονάχου
Μπέθ Κλώντζα Καθηγήτρια αγγλικών
Λάινε Πάπιτζε Καθηγήτρια πιάνου

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Παρούλα Κουτσάκη

Θα προχωρήσουμε στην επόμενη, ομάδα θα έλεγα, των ομιλητριών μας. Μια Μεραμπελλιώτισσα που ζει στα ξένα και οι δυο ξένες που ζουν στο Μεραμπέλλο μέσα από τις πολύ διαφορετικές μα συγχρόνως παράλληλες διαδρομές τους, θα μας διηγηθούν τις εμπειρίες, τα βιώματα και τι οδήγησε τα όνειρα τους σε μια άλλη πατρίδα, για να προσεγγίσουμε μ' αυτό τον τρόπο ένα φαινόμενο που δεν μπορεί βέβαια να θιγεί και πολύ περισσότερο να εξαντληθεί, μέσα σε μια ολιγόωρη συνεδρία, μπορεί όμως να θέσει ερωτήματα και κυρίως αυτό που ειπώθηκε και προηγουμένως, να αναδείξει το ρόλο του Λυκείου των Ελληνίδων και τον τρόπο προσέγγισης των γυναικών που ζουν σήμερα στην Ελλάδα.

Κα Κατερίνα Ζουράρη-Φθενάκη νομικός, ιδρυτικό μέλος και Πρόεδρος μέχρι σήμερα του Λυκείου των Ελληνίδων Μονάχου, μετά το γάμο της με τον καθηγητή Βασίλειο Φθενάκη, ζει κατά το πλείστον στο Μόναχο της Γερμανίας, χωρίς να παραλείπει βέβαια να επισκέπτεται συχνότατα το Μεραμπέλλο και το Βραχάσι όπου κατοικούν.

Κα Φθενάκη έχετε το λόγο.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΟΥΡΑΡΗ-ΦΘΕΝΑΚΗ:

Αγαπητές φίλες σύνεδροι, πρόεδροι Λυκείων, κυρίες και κύριοι, καταρχήν ευχαριστώ θερμά τη διοργανώτρια του φετινού παγκοσμίου συνεδρίου μας την πρόεδρο κα Παρούλα Κουτσάκη, που μου δίνει τη δυνατότητα να σας διαφωτίσω με μερικά λόγια σχετικά με το διπλό ρόλο, τη διπλή ζωή μιας Ελληνίδας που ζει στη βόρεια Ευρώπη. Ακόμα και αν δεν ξεκίνησα από το Μεραμπέλλο για τη Γερμανία, όμως η κινητήρια δύναμη γι' αυτή τη μετανάστευση, ήταν ο γάμος μου μ' ένα Μεραμπελλιώτη, Βραχασιώτη, που γνώριζα από την παιδική μου ηλικία. Η καταγωγή του πατέρα μου και εκείνου από το Βραχάσι, με έφερνε και με φέρνει αδιάκοπα κάθε χρόνο στη Κρήτη, ώστε να μπορώ να πω ότι είναι και αυτή ένα εξίσου δυνατό σημείο αναφοράς για μένα, όσο και το Μόναχο στο οποίο ζω εδώ και περίπου 40 χρόνια.

Φτάνοντας για πρώτη φορά στο Μόναχο μέσα στο καλοκαίρι έπρεπε να ενισχύσω τη καλοκαιρινή μου γκαρνταρόμπα με κάπως φθινοπωρινά ρούχα, αδιάβροχα και ομπρέλες. Τρομακτικές καλοκαιρινές καταιγίδες ήταν μια από τις πρώτες εντυπωσιακές αναμνήσεις μου. Απίστευτες για τη μεσογειακή μου αντίληψη περί καλοκαιριού. Εξάλλου ήτανε εκείνο το σημαδιακό καλοκαίρι του 1972 των Ολυμπιακών αγώνων στο Μόναχο. Η πόλη βρέθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης όχι μόνο θετικά αλλά και αρνητικά. Από τη μια η προσμονή των αγώνων, το μεγάλο

αυτό πανηγύρι που το ζήσαμε αργότερα και εδώ, και από την άλλη αυτό που δυστυχώς υπερκάλυψε τους αγώνες, οι πρώτες τρομοκρατικές επιθέσεις που έμελλαν να γίνουν για πολλά χρόνια δυστυχώς της μόδας.

Φτάνοντας λοιπόν στη Γερμανία είχα τη τύχη να βρεθώ σε ένα διακεκριμένο πνευματικά περιβάλλον που με έστειλε κατευθείαν στα θρανία προς εκμάθηση της όχι και τόσο εύκολης Γερμανικής γλώσσας. Οι πρώτες επαφές μου με τους καινούριους συμπολίτες μου δεν ήταν πάντα εύκολες. Παρόλο που ήμουν δικηγόρος δεν μπορούσα κάτω από τις τότε συνθήκες αναγνώρισης διπλωμάτων να εργαστώ εκεί, χωρίς να αρχίσω να σπουδάζω σχεδόν εξ αρχής. Δεν είχα αυτό το κουράγιο. Έτσι πέρασε ένα μεγάλο μέρος των πρώτων χρόνων με τη διερεύνηση του τόπου, της ιστορίας, του πολιτισμού και την ανακάλυψη μιας διαφορετικής καθημερινότητας απ' αυτήν που ήξερα ως τότε.

Τότε η Γερμανία ήταν στα μάτια μου μια πολύ κλειστή κοινωνία, παρ' όλη την ελληνογνωσία και ελληνολατρεία πολλών Γερμανών φίλων και τις στενές κοινωνικές και φιλικές σχέσεις που δημιουργήσαμε σύντομα, ανοιγόταν η κοινωνία αυτή με κάθε επιφύλαξη απέναντι σε ένα αλλοδαπό ζευγάρι. Η διαφορετικότητα μας ήτανε σίγουρα ένα σημείο έλξης, περιέργειας και συχνά κριμένου θαυμασμού. Όλα αυτά όμως δεν ήταν πάντα θετικά.

Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει ριζικά, το μεταναστευτικό κύμα από τις κατά το πλείστον χώρες του νότου, τα εναλλακτικά πολιτικά κινήματα της εποχής, π.χ. η δημιουργία του κόμματος των οικολόγων πράσινων, και εν συνεχεία η Ενωμένη Ευρώπη παρ' όλα τα σκαμπανεβάσματα της, άλλαξαν σημαντικά τη θεώρηση του έξω κόσμου για τον μέσο Γερμανό αστό.

Στα πρώτα κιόλας χρόνια της παραμονής μου εκεί μπήκα σε κάποιους συλλόγους, επειδή στη ξενιτιά ψάχνει κανείς για συμπατριώτες. Δεν μπορώ να πω ότι έζησα τις δύσκολες συνθήκες της ζωής που αντιμετώπισαν άνδρες και γυναίκες που έφτασαν σαν εργατικό δυναμικό πριν από 50 και κάτι χρόνια, όμως μέσα στα χρόνια που ζω εκεί ήρθα σε επαφή με πολλές βιογραφίες γυναικών Ελληνίδων, Γερμανίδων και άλλων εθνικοτήτων διαπιστώνοντας ότι τα προβλήματα και οι γυναικείοι προβληματισμοί είναι παντού παρόμοιοι και σε μερικές περιπτώσεις πιο δύσκολοι εκεί που νομίζει κανείς ότι όλα τα προβλήματα θα ήτανε επιλυμένα, π.χ. στη πολύ ανεπτυγμένη Γερμανική κοινωνία, και όμως συχνά διαπίστωνα ότι σε μερικά πράγματα είναι σχεδόν πιο πίσω απ' ότι έφερα εγώ μαζί μου.

Με την απόκτηση των παιδιών μου ανακατεύτηκα, ζυμώθηκα μπορώ να πω περισσότερο με το γυναικείο μικρόκοσμο του Μονάχου. Όλες οι μανάδες ανάμεσα μας, ξέρουν ποιες δραστηριότητες αναπτύσσουν κατά τη διάρκεια του μεγαλώματος και της σχολικής εκπαίδευσης των παιδιών τους. Εκεί φάνηκαν και οι διαφορές ανάμεσα σε μια παραδοσιακή Ελληνίδα μάνα και μητέρες από άλλες εθνότητες. Τελικά προσπάθησα να αφομοιώσω και να εφαρμόσω τα πλεονεκτήματα και των δύο μοντέλων διαπαιδαγώγησης. Αλλά την μεγαλύτερη εμπειρία με τον γυναικόκοσμο απέκτησα από τότε που ιδρύσαμε στο Μόναχο το Λύκειο των Ελληνίδων πριν 12

χρόνια μόλις. Γνώρισα ακόμη πιο έντονα τον εθνικό μας χαρακτήρα με όλα τα προτερήματα αλλά και τα ελαττώματα που μας διακρίνουν σε οποιαδήποτε γωνιά της γης και αν βρισκόμαστε.

Η προσπάθεια να κατακτήσουμε με το Λύκειο έδαφος πολιτιστικό μέσα στον Γερμανικό χώρο ήταν και είναι μια πρόκληση για μένα. Και αυτό γιατί με έκανε να σκύψω πάνω από τη δική μας πολιτισμική αφθονία και να την εκτιμήσω βαθύτερα από την εποχή που την διδασκόμουν απλώς στο σχολείο. Μπορώ να πω ότι μέσα στα λίγα χρόνια της ύπαρξης μας με το Λύκειο καταφέραμε να γίνουμε παράδειγμα προς μίμηση μεταξύ άλλων ελληνικών συλλόγων, π.χ. στο τρόπο επικοινωνίας, διαχείρισης, γιορτές, χριστουγεννιάτικα παζάρια, που ήταν άγνωστα μεταξύ άλλων ελληνικών συλλόγων και να κατακτήσουμε έδαφος ακόμα και μέσα στο Γερμανικό χώρο σε μια πόλη με παραδοσιακά πλουσιότατη πολιτιστική ζωή.

Τα τελευταία χρόνια, αυτά της κρίσης, έχουν σε πολλά σημεία δυστυχώς διαταράξει τις καθημερινές σχέσεις μας με το κατά τα άλλα οικείο Γερμανικό χώρο. Είναι δύσκολο να πρέπει να απολογείσαι για μια πατρίδα που βάλλεται για τα λάθη της καθημερινά, που τα διακρίνεις και εσύ ο ίδιος, αλλά και που δεν παύεις να καμαρώνεις ότι είσαι γνήσιο τέκνο της.

Γυρίζοντας κάθε χρόνο στα πάτρια εδάφη προσπαθώ να επωφεληθώ από τα διδάγματα, της εκεί ζωής μου και να τα προσαρμόσω εδώ, αλλά και αντίστροφα.

Αγαπητές φίλες σύνεδροι, όπως είπα, το Μεραμπέλλο, γενικά η ανατολική Κρήτη, αποτελεί σήμερα και πάλι ένα επίκεντρο της ζωής μου επειδή έχω τη δυνατότητα να περνάω αρκετούς μήνες του χρόνου εδώ. Δεν ξέρω αν σε μερικά χρόνια θα αυξηθεί περισσότερο αυτό το διάστημα, αλλά μπορώ να πω με βεβαιότητα ότι μου είναι αδύνατη η πιθανότητα να γυρίσω για πάντα εδώ αφήνοντας πίσω τη δεύτερη πατρίδα μου. Αισθάνομαι πραγματικά Ευρωπαία και νομίζω ότι αυτό θα έπρεπε να το ενστερνιστούμε όλες τελικά.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Κατερίνα μου ευχαριστούμε πάρα πολύ για τη ζεστή παρέμβαση σου, την ανθρωπίνη. Θα προχωρήσουμε στη δεύτερη κυρία.

Η Μπέθ Κλώντζα είναι καθηγήτρια αγγλικής γλώσσας, κατάγεται από τη βόρεια Καρολίνα. Στον Άγιο Νικόλαο ήρθε για πρώτη φορά το 1978. Σήμερα ζει και εργάζεται στον Άγιο Νικόλαο σαν καθηγήτρια αγγλικών και είναι παντρεμένη με το συμπολίτη μας δημοσιογράφο Λεωνίδα Κλώντζα.

Κα Κλώντζα έχετε το λόγο.

ΜΠΕΘ ΚΛΩΝΤΖΑ:

Ευχαριστώ. Είμαι Αμερικανίδα καθηγήτρια αγγλικών με master στην ειδική αγωγή. Ζητάω εκ των προτέρων συγνώμη για τα λάθη μου. Όπως λέω στους μαθητές μου μετράει περισσότερο η επικοινωνία παρά τα λάθη.

Μου ζητήθηκε να μιλήσω για τέσσερα θέματα, πως ήρθα στην Ελλάδα, τι μου αρέσει, τι μου λείπει και πως γίνεται η συνύπαρξη σε μία κοινωνία πολυπολιτισμική.

Εγώ ήρθα στην Κρήτη για πρώτη φορά το 1971 όταν η Ελλάδα ήτανε υπό το καθεστώς της χούντας και εγώ ήμουν ακόμα φοιτήτρια. Έπειτα ήρθα άλλες 7 φορές. Στο διάστημα αυτό τελείωσα το πρώτο πτυχίο, εργάστηκα στο Λονδίνο και έκανα το master στην Νέα Υόρκη όπου εργάστηκα για δύο χρόνια. Η δουλειά αυτή ήταν κάτω από δύσκολες συνθήκες και αναζήτησα μία ανάσα. Αποφάσισα να δουλέψω για ένα χρόνο στον Άγιο Νικόλαο, για να βρεθώ στην Κρήτη. Όμως έκανα παρέα με τη μέλλουσα κουνιάδα μου, γνώρισα τον άνδρα μου και όπως συνηθίζω να λέω κόλλησα.

Τι μου αρέσει στην Κρήτη. Νομίζω ότι είναι το ίδιο με όλους τους φιλέλληνες. Οι άνθρωποι, που είναι φιλικοί και ανοιχτόκαρδοι. Όταν σαν φοιτήτρια βάδισα με τη φίλη μου μας φώναζαν άνθρωποι από τα χωράφια τους και μας εταίζαν και μας φόρτωναν με ντομάτες και αγγούρια. Όταν εγκαταστάθηκα στον Άγιο Νικόλαο η γειτόνισσα μου, σχεδόν με υιοθέτησε φωνάζοντας μου κάθε βράδυ να φάμε και να κάνουμε παρέα.

Το δεύτερο που με έλκει είναι η γλώσσα. Από τη πρώτη στιγμή λάτρεψα τον ήχο και τη μουσικότητα της ελληνικής γλώσσας, αλλά δυστυχώς παρά τα 36 χρόνια εδώ δεν κατάφερα να χάσω ποτέ την αμερικάνικη προφορά, αλλά δίνω αφορμή να με κοροϊδεύουν τα παιδιά μου, οπότε εντάξει.

Το τοπίο, ο συνδυασμός θάλασσα με βουνό με τρελαίνει. Με το κλίμα, αν εξαιρέσουμε τους νοτιάδες, είναι θαυμάσιο. Ομολογώ ότι με την πάροδο του χρόνου όμως μου λείπει η βροχή. Όταν ρωτάει ο πατέρας μου από το τηλέφωνο για το τι καιρό κάνει, του λέω με παράπονο. Πάλι ήλιος και γαλάζιος ουρανός.

Το φαγητό, με βλέπετε, δεν είναι ανάγκη να σχολιάσω το πόσο υπέροχο είναι τα φρούτα, το ψωμί, τα λαχανικά.

Τι μου λείπει. Όταν πρωτοήρθα στον Άγιο Νικόλαο μου έλειπαν κάποιες καθημερινές ευκολίες που είχα σαν δεδομένες. Δεν είχαμε τηλέφωνο για τρία χρόνια και όταν το πήραμε ήταν από τη μαύρη αγορά. Πολλά σπίτια δεν είχανε ηλεκτρική κουζίνα, έπρεπε να πας το ταψί σου στο φούρνο της γειτονιάς. Βέβαια ομολογώ πως ήτανε χαρά μου να συναντήσω ένα μαθητή μου στο δρόμο για το σπίτι του και να με κεράσει μία γεμιστή ντομάτα ή ένα καλιτσούνι. Δεν υπήρχαν τότε σούπερ μάρκετ, παρά μόνο στο Ηράκλειο.

Τώρα όμως μου λείπουν κάποια πιο σοβαρά ζητήματα. Το πρώτο που μου λείπει είναι η εκκλησία μου. Είναι έλλειψη, που δεν νοιώθουν κάποιες φιλενάδες μου Αγγλίδες, αλλά για ένα πιστό είναι μεγάλη έλλειψη. Το περασμένο χειμώνα όταν ένας

συνταξιούχος κληρικός αγγλικανός, ήρθε στη πόλη μας και έκανε λειτουργίες, ήτανε μεγάλη μου χαρά αλλά δυστυχώς έπρεπε να φύγει μετά από δύο μόνο μήνες.

Η δεύτερη έλλειψη είναι ένας σύστημα σταθερό και οργανωμένο. Αυτό όμως είναι πρόβλημα που υπήρχε όλα τα χρόνια και όχι λόγω της κρίσης. Ένα μικρό παράδειγμα, πως αρχίζει η σχολική χρονιά και δεν υπάρχουν βιβλία, καθηγητές, πρόγραμμα; Πως αποτελεί είδηση στα κανάλια όταν υπάρχουν τα σχολικά βιβλία στην αρχή της χρονιάς; Πως γίνεται η συνύπαρξη; Πριν έρθω στη Κρήτη ζούσα στη Νέα Υόρκη, πόλη στην οποία μιλάνε 800 γλώσσες και το 1/3^ο των κατοίκων γεννήθηκε εκτός Αμερικής. Με άλλα λόγια μία από τις πιο πολυπολιτισμικές πόλεις του κόσμου. Την εποχή εκείνη στον Άγιο Νικόλαο συνάντησα μία ομοιογενή κοινωνία. Κυρία, κυρία, κυρία έλα να σου δείξω κάτι, φώναζε ο μικρός μου γείτονας. Πήγαμε στο λιμάνι που μου έδειξε με ενθουσιασμό. Ένας αράπης!! Που και που είδαμε και μαύρους στρατιώτες από την Αμερικάνικη Βάση. Οι δήθεν φιλελεύθεροι φίλοι του άνδρα μου, με κατηγορήσαν ότι σαν Αμερικανίδα θα ήμουν ρατσίστρια. Τους απάντησα ότι οι Έλληνες δεν είναι ρατσιστές γιατί απλώς ακόμη δεν τους έχει δοθεί η ευκαιρία. Δυστυχώς επαληθεύτηκε η πρόβλεψη μου, αλλά για τη Χρυσή Αυγή δεν θα μιλήσω. Πρέπει οι Έλληνες να θυμηθούνε ότι σύμφωνα με τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού 6 εκατομμύρια έλληνες ζούνε σε 140 χώρες του κόσμου. Όταν εγώ ή τα παιδιά μου συναντήσαμε ρατσισμό στην εκκλησία ή στο σχολείο ήρθε στο μυαλό μου μία σκέψη που εκφράζει ο Τόμας Φρίντμαν στο βιβλίο του “the world is flat”, ο κόσμος είναι επίπεδος». Μας λέει ότι, η παγκοσμιοποίηση και η πολυπολιτισμικότητα είναι γεγονός. Αυτός λέει, «όλο και περισσότεροι άνθρωποι και σε όλο και περισσότερες χώρες ρωτάνε, μπορείς να με ακούσεις τώρα; Μπορούμε να συνεργαστούμε;» Πρέπει να αγκαλιάζουμε το συνάνθρωπο. Αυτός ο ξένος άνθρωπος μας εμπλουτίζει πέρα από τι μπορούμε να φανταστούμε.

Εύχομαι σε κάθε ξένο εγκατεστημένο στην Ελλάδα να νοιώσει αυτή την ζεστή αγκαλιά που τώρα και 36 χρόνια νοιώθω εγώ.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Η Μπέθ μας γύρισε αρκετά χρόνια πίσω, έτσι στα νοσταλγικά χρόνια της αθωότητας μας και τόλμησε επίσης να θίξει και τη σύγχρονη σκληρή πραγματικότητα. Σε ευχαριστούμε Μπέθ για τα καλά λόγια που είπες για τον τόπο μας, για την Κρήτη.

Η Λάινε Πάπιτζε είναι καθηγήτρια πιάνου, κατάγεται από τη Γεωργία.

Στον Άγιο Νικόλαο ήρθε το 1994. Διδάσκει πιάνο σε μουσική σχολή της πόλεως και παράλληλα εργάζεται στον τουρισμό. Μαζί μας έχει συμμετάσχει σε πολλές μουσικές εκδηλώσεις του Λυκείου μας.

Λάινε έχεις το λόγο.

ΛΑΙΝΕ ΠΑΠΙΤΖΕ:

Ευχαριστώ. Κυρίες και κύριοι, εκ μέρους του συλλόγου Γεωργιανών Αγίου Νικολάου σας απευθύνω χαιρετισμό και είναι μεγάλη τιμή για μένα να παρευρίσκομαι και να συμμετέχω σε αυτή την εκδήλωση.

Το 1994 η οικογένεια μου όπως και τόσες άλλες γεωργιανές οικογένειες αναγκαστήκαμε λόγω του πολέμου και της οικονομικής κρίσης να εγκαταλείψουμε τα σπίτια μας και την πατρίδα μας. Ήταν πολύ δύσκολο να πάρουμε μία τέτοια απόφαση. Με πόνο στη καρδιά φύγαμε από τη χώρα μας και μετά από πολλές περιπέτειες βρεθήκαμε σε αυτή την μικρή όμορφη πόλη του Αγίου Νικολάου.

Ήταν δύσκολο μέχρι να προσαρμοστούμε σε ένα άλλο τρόπο ζωής, αλλά για τα παιδιά μου ήταν ευκολότερο καθώς ήταν 2 και 3 χρονών και η ζωή μόλις ξεκίνησε γι' αυτά.

Τα χρόνια περνούσαν άλλες φορές καλά, άλλες φορές δύσκολα, αλλά σιγά –σιγά και καθώς το όνειρο της επιστροφής στη Γεωργία όλο και απομακρυνόταν, κατάλαβα ότι έπρεπε να αλλάξω τρόπο σκέψης και να κάνω τον κόσμο που μας φιλοξενούσε σαν μετανάστες να μαθαίνουν ποιοι είμαστε, τι πολιτισμό κουβαλάμε και εμείς να μην ξεχάσουμε ποτέ την πατρίδα που αφήσαμε πίσω μας, αλλά και τα παιδιά που μεγαλώναμε πλέον σε μία νέα πατρίδα να μπορούν να προσαρμοστούν στη χώρα και να μην ξεχνάνε ποτέ ποιοι είναι.

Έτσι με πολλές προσπάθειες δημιούργησα το σύλλογο Γεωργιανών. Ήταν ο πρώτος σύλλογος που έγινε στην Ελλάδα. Δημιουργήσαμε ένα σχολείο όπου Γεωργιανοί δάσκαλοι διδάσκανε στα παιδιά μας την μητρική γλώσσα, την ιστορία, την παράδοση και το πολιτισμό της πατρίδας μας. Βεβαίως χωρίς τη βοήθεια της εκκλησίας και των τοπικών αρχών δεν θα είχαμε καταφέρει τίποτα. Ήταν πάντα δίπλα μας και μας βοήθησαν με κάθε τρόπο. Καταφέραμε επίσης μέσω των συλλόγων να παρουσιάσουμε στην τοπική κοινωνία τον δικό μας πολιτισμό με την έκφραση της μουσικής, της τέχνης και του χορού.

Η ζωή συνεχίζεται και είναι όμορφη. Μετά από 18 χρόνια ζωής σ' αυτό το τόπο νοιώθω ότι όλα έχουν αλλάξει μέσα μου. Θεωρώ πια πως ο τόπος αυτός είναι και δικός μου, είμαι αίμα μου ένα κομμάτι. Νοιώθω περήφανη που ζω σ' αυτό το τόπο.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Συγνώμη Θα κάνουμε μια μικρή διακοπή γιατί όντως είμαστε όλοι συναισθηματικά φορτισμένοι και συγκινημένοι

Λάινε σ' ευχαριστούμε γι' αυτό που μας έκανες να νοιώσουμε.

Ευχαριστώ όλες τις κυρίες μας για την πολύ ανθρώπινη παρουσίαση των εισηγήσεων τους.

Θα ήθελα πριν δοθεί ο λόγος για ερωτήσεις, να αναφερθώ πολύ σύντομα στη συνεργασία του παραρτήματος μας με τις διάφορες κοινότητες που ζουν στη περιοχή

μας, συνεργασία που αποδεικνύει πόσο αγαστή μπορεί να είναι η συμβίωση διαφόρων πολιτισμών.

Αρχίζοντας με χρονολογική σειρά θα αναφερθώ:

Στη σύμπραξη με άλλες πέντε κοινότητες σε μουσικά αφιερώματα, στην ημέρα της Μητέρας και της Ευρώπης.

Η ορχήστρα πνευστών Emerald Players πλαισίωσε τη γιορτή κλεισίματος της Λυκειακής χρονιάς το 2012.

Στην ετήσια χριστουγεννιάτικη συναυλία του INCO (του Πολιτιστικού Συλλόγου Αλλοδαπών Αγίου Νικολάου) συμμετέχει κάθε χρόνο με παραδοσιακούς χορούς και κάλαντα η χορευτική ομάδα του Λυκείου μας. Συνδιοργανώσαμε επίσης μαζί τους ένα μουσικοχορευτικό αφιέρωμα με την ευκαιρία των ολυμπιακών αγώνων του Λονδίνου.

Φέτος με τη νέα Λυκειακή χρονιά με πολύ χαρά θα φιλοξενήσουμε από τις 14 Οκτωβρίου στην αίθουσα μας ένα τμήμα του προγράμματος Οδυσσέας. Το πρόγραμμα στοχεύει στην εκπαίδευση των μεταναστών στην ελληνική γλώσσα, ιστορία και στο πολιτισμό. Είναι συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος, διάρκειας 175 ωρών. Στο νομό Λασιθίου λειτουργούν 9 τμήματα των 15 έως 20 ατόμων. Τα τρία απ' αυτά στον Άγιο Νικόλαο. Το ένα θα φιλοξενήσουμε εμείς και τα άλλα δύο ενορίες της πόλεως μας.

Εκτός των κοινών εκδηλώσεων στα τμήματα χειροτεχνίας αλλά κυρίως χορού του Λυκείου μας φοιτούν πάρα πολλές μαθήτριες αλλοδαπές και μάλιστα με άριστη επίδοση και επιμέλεια.

Θεωρώ ότι αυθόρμητα βγαίνει το συμπέρασμα πως η γνωριμία των λαών με θετική διάθεση οδηγεί συνήθως σε καλές σχέσεις. Μεταφέρονται ιδέες, πρακτικές, πολιτιστικά στοιχεία που πλουτίζουν και δίνουν χρώμα στη χώρα υποδοχής και βοηθούν στο άνοιγμα των οριζόντων μιας κοινωνίας. Αρκεί βέβαια η κοινωνία να είναι ευέλικτη ώστε να τους ενσωματώσει με τις λιγότερες δυνατόν παρενέργειες, μια και οι ξένοι που ζουν ανάμεσα μας, το καταλαβαίνουμε πια όλοι, δεν αποτελούν πια μια σύντομη παρένθεση αλλά ένα μόνιμο, δυναμικό στοιχείο, που ενδέχεται να μεταβάλλει μακροπρόθεσμα την μορφή και τη σύνθεση της ελληνικής κοινωνίας.

Φυσικά ο κάθε λαός διατηρεί τις ιδιαιτερότητες του και τη σχέση του με τους συμπατριώτες του, μια και τους δένουν κοινά στοιχεία. Είδαμε και στην εισήγηση της Λάινε πως κατάφεραν και οργάνωσαν ένα Γεωργιανό σχολείο, γιατί έτσι έπρεπε να γίνει, να μεταφέρουνε και στα παιδιά τους τον πολιτισμό, τη γλώσσα και τη παράδοση της χώρας τους.

Η περίπτωση γενικά της περιοχής μας μπορεί να δώσει ένα υπόδειγμα θετικής συνύπαρξης, πάντοτε βέβαια με δεδομένες τις ιδιαίτερες συνθήκες της ζωής ενός τόπου.

Έχετε ένα τέταρτο για ερωτήσεις, ας αρχίσουμε με ερωτήσεις προς τη Κα Δασκαλάκη.

ΝΕΑΡΧΟΥ: Νεάρχου λέγομαι και είμαι Αντιπρόεδρος του Λυκείου Ελληνίδων Σητείας. Πραγματικά τα λεγόμενα απ' όλες τις ομιλήτριες με προβληματίσαν πάρα πολύ, βέβαια ο προβληματισμός μου αρχίζει από χρόνια θα ήθελα να πω. Σκέφτομαι πόσο ειλικρινής είναι ο λεγόμενος δυτικός πολιτισμός και οι αξίες του αν είναι αληθινές αξίες ή δήθεν αξίες, γιατί βλέπομε ότι ο ανθρωπισμός και η ενσωμάτωση των μεταναστών και όλα αυτά είναι πάρα πολύ ωραία και το δεχόμαστε. Εξάλλου στην Ελλάδα έχουμε παράδοση, έχουμε το Ξένιο Δία, όμως πιστεύω ότι η βοήθεια πρέπει να δίνεται στις χώρες να λύνονται τα προβλήματα ενώ βλέπομε ότι γίνεται μια προπαγάνδα διεθνώς, δημιουργούνται συνθήκες πολέμου και γίνονται μαζικές μεταναστεύσεις και πιστεύω ότι αυτό δεν είναι έξω από την πολιτική. Πιστεύω ότι μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης προκειμένου να γίνουν τα φτηνά μεροκάματα και η αθρόα είσοδος μεταναστών, και πιστεύω ότι αυτό έχει σαν κινητήρια δύναμη το χρήμα...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Συγγνώμη που θα σας διακόψω, να μην κάνουμε τοποθετήσεις, ερωτήσεις να κάνουμε γιατί είναι ο χρόνος περιορισμένος.

ΝΕΑΡΧΟΥ: Εντάξει, αλλά σ' αυτό αν δεν μπορούμε σ' ένα βάθος, δεν κάνω τοποθετήσεις, αλλά πρέπει να δούμε και αυτό το ενδεχόμενο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Σαν ερώτηση θέστε το.

ΝΕΑΡΧΟΥ: Βεβαίως. Θα πρέπει να δούμε και την άλλη σκοπιά. Όντως στο να αγκαλιάζουμε τους ανθρώπους είναι πάρα πολύ βασικό, οι ανθρώπινες αξίες είναι πάντα οι ίδιες και ειδικά για κάποιον που επιλέγει να ζήσει σε ένα τόπο, όπως και οι ίδιοι όταν πηγαίνουν κάπου ή τους συνδέουν κοινά στοιχεία και το Λύκειο Ελληνίδων διαιώνίζει την παράδοση και την ενσωμάτωση καινούριων πραγμάτων.

Θα ήθελα να προβληματιστούμε λίγο και σ' αυτό το τομέα τι μπορούμε να κάνουμε σαν Λύκειο Ελληνίδων, σαν μητέρες και σαν άνθρωποι μιας κοινωνίας που ζούμε, που πρέπει πρώτα απ' όλα να την κατανοήσουμε.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ: Ευχαριστώ πάρα πολύ, ευχαριστώ την Κα Δασκαλάκη για την ωραία ομιλία της. Μας δώσατε αν δεν κάνω λάθος έναν ορισμό της UNESCO για την ισότητα. Και το κυρίαρχο στοιχείο, εννοιολογικά κυρίαρχο στοιχείο, ήταν η έννοια των δικαιωμάτων. Το ερώτημα το δικό μου είναι πολύ απλό, σε μια κοινωνία κοινωνικά άδικη και κοινωνικά άνιση όπου πλέον το δικαίωμα έχει πλέον περιοριστεί στη νομική του μορφή όχι στη δικαιοκή του μορφή, πως μπορεί ποτέ να εμπραγματωθεί στην πράξη η ανάγκη του να εφαρμόσουν πραγματικά το δίκαιο; Αυτό είναι το ερώτημα μου, ευχαριστώ.

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ: Νομίζω το ερώτημα σας είναι πάρα πολύ ωραίο, αλλά μένει αναπάντητο. Το ξέρετε πάρα πολύ καλά και έτσι, το θέσατε.

Να αρχίσω από τα πολύ πρακτικά, ο ορισμός της UNESCO δεν μιλάει μόνο για δικαιώματα, μιλάει για ισότητα δικαιωμάτων, ευθυνών και ευκαιριών, περίπου προσπαθεί να το καλύψει. Ένας διεθνής οργανισμός δεν μπορεί παρά να εκφράζεται με όρους δικαίου, δεν μπορεί παρά να εκφράζεται μέσα σε πλαίσια και σε κανόνες. Θα προσπαθήσω να κάνω ένα συνδυασμό των όσων ειπώθηκαν από την προηγούμενη κυρία και του λίαν εύλογου και αναπάντητου ερωτήματος σας, χρειαζόμαστε να κάνουμε ένα άλλο συνέδριο και να συζητήσουμε όλα αυτά τα πράγματα. Περίπου αυτό ήταν η ιδέα μου.

Ξέρετε πάρα πολύ καλά ότι το ανθρώπινο ον απέχει πάρα πολύ από το να είναι ένα τέλειο ανθρώπινο ον, είτε είναι ξανθό και γαλανό, είτε είναι μελαχρινό και σκουρόχρωμο. Το ανθρώπινο ον είναι ατελές ον και αυτό είναι αντικείμενο άλλης ιστορίας, τουλάχιστον αυτή είναι η δική μου άποψη. Και η ζωή απάνω στον πλανήτη δεν είναι καμιά υπόσχεση ευτυχίας, η κοιλάδα των δακρύων είναι. Το ξέρουμε όλοι πάρα πολύ καλά. Προσπαθούμε.., εσείς θέσατε το ερώτημα εάν οι πολιτισμένες κοινωνίες είναι πολιτισμένες κοινωνίες. Είναι λιγότερο πολιτισμένες απ' αυτό περίπου που πιστεύουμε και περισσότερο απ' αυτό που φοβόμαστε. Οι άλλες κοινωνίες τις οποίες θεωρούμε εμείς απολίτιστες, είναι εξαιρετικά πολιτισμένες στο πλαίσιο των δικών τους παραδόσεων, αξιών, που δεν διαφέρουν πάρα πολύ από τις δικές μας, και είναι πολύ λιγότερο μη προηγμένες απ' αυτό που νομίζουμε εμείς, απλώς ζούνε σ' ένα διαφορετικό πλαίσιο.

Τώρα θίξατε θέματα πολιτικής. Δίνετε πάρα πολύ μεγάλη αξία στη πολιτική. Η πολιτική δεν είναι ο μοχλός που διέπει την ανθρωπότητα, την ανθρωπότητα την διέπουν άλλα πράγματα, φυσικά, μεταφυσικά, δεν θα κάνουμε τώρα φιλοσοφικό συνέδριο και μέσα σ' αυτήν την πολύ σκληρή πραγματικότητα της εποχής εάν θέλουμε να παρατηρήσουμε παγκόσμια, και δεν πρόκειται να κάνω ειδικές, μιλάω παγκόσμια και πανευρωπαϊκά, ένα φαινόμενος της εποχής είναι και η απέραντη μετριότητα των ηγετών. Που είναι οι μεγάλες εμπνευσμένες φυσιογνωμίες; Που είναι οι οραματιστές του κάποτε; Μη χειροκροτείτε καθόλου και θα σας πω γιατί δεν πρέπει να χειροκροτείτε. Πρώτον γιατί όλοι έχετε ευθύνη και δεύτερον, γιατί και εάν υποθέσουμε ότι δεν έχετε ευθύνη και πιστεύω ότι έχετε – έχουμε λιγότερη απ' αυτή που νομίζουμε, θα σας πω αυτό που έλεγαν οι ιστορικοί «τοις καιροί συστρατεύεσθαι». Αυτοί είναι οι καιροί. Κανένας δεν μπορεί να πάει κόντρα στους καιρούς και όσοι νομίζουν ότι πάνε κόντρα στους καιρούς, απλώς για να το πω λαϊκά, σπάνε τα μούτρα τους. Τι μπορούμε να κάνουμε; Μέσα στο ποτάμι αντί να πάμε έτσι, να προσπαθήσουμε να πάμε λίγο έτσι. Να καθίσουμε να συζητήσουμε.

Προσπάθησα να το πω κομπάζ, θα το πω άκομπάζ τώρα, θέλω ένα συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων με ειδικά θέματα, τέτοια θέματα, όπως αυτά τέτοια και να μιλήσουμε. Δεν θα λύσουμε κα Αντωνίου το πρόβλημα της ανθρωπότητας, το ξέρετε

πολύ καλά και γι' αυτό θέτετε το ερώτημα. Δεν θα το λύσουμε, θα δούμε όμως τι μπορούμε να κάνουμε μέσα στο πλαίσιο αυτό.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ: Είναι λίγο ουτοπία να μιλάμε για δικαιώματα σε μία άδικη και άνιση κοινωνία.

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ: Δεν είναι ουτοπία, θα σας πω, είναι αλλά και δεν είναι. Δεν είναι κατά το μέτρο που αν δεν είμαστε μαξιμαλιστές δεν πετυχαίνουμε τίποτα. Όταν η Καλλιρρόη Παρρέν ζητούσε τα δικαιώματα που ζητούσε για τις γυναίκες, οι γυναίκες ήταν κλειδωμένες στο σπίτι τους, όταν τα γυναικεία κινήματα έκαναν ότι έκαναν, οι γυναίκες έτρωγαν ξύλο και ήτανε κλεισμένες μέσα. Τρώγανε πάντα ξύλο αλλά σε διαφορετικές μορφές και σε περιορισμένους χώρους.

Εν πάση περιπτώσει, εγώ βρήκα εξαιρετικές τις παρεμβάσεις των κυριών που έδωσαν την εμπειρία τους από τη ζωή σ' ένα ξένο τόπο, και της κας Φθενάκη και των δύο κυριών που μίλησαν, για το πως ζουν σ' αυτό το τόπο. Έχουμε μία τάση να μην κοιτάζουμε μπροστά μας.

Επαναλαμβάνω, θέλω ένα συνέδριο με τέτοια θέματα και να βάλουμε τα πράγματα κάτω και να τα πούμε, να βγάλουμε τους φόβους μας στο τραπέζι, τη κουταμάρα μας στο τραπέζι, τη μισαλλοδοξία μας στο τραπέζι, όλα τα πράγματα που κάνουν τη ζωή μας στραβή και ανάποδη και να διορθώσουμε ό,τι μπορούμε να διορθώσουμε. Είμαστε πολλές εδώ μέσα σ' αυτή την αίθουσα που έχουμε την εμπειρία της ζωής σε άλλους τόπους.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Η κα Φθενάκη θέλει να συμπληρώσει κάτι σ' αυτό.

ΦΘΕΝΑΚΗ: Ναι, πολύ απλά είναι αυτό που έχω πει νομίζω και σε κάποιο άλλο συνέδριο, σε μικρότερο κύκλο νομίζω, ότι το Λύκειο πρέπει πραγματικά, συμπληρωματικά σ' αυτό που λέει η Κα Δασκαλάκη, να ακουμπήσουμε στις ανάγκες της σημερινής γυναίκας, της νεότερης μάλιστα γυναίκας, διότι δυστυχώς το βλέπω εκεί που ζούμε εμείς. Θεωρούμαστε *eliter*. Κάπου έχουμε χάσει το άγγιγμα κάποιων άλλων στρωμάτων, στα οποία ανήκουμε. Δηλαδή δεν θα πρέπει να αισθανόμαστε ότι είμαστε κάτι ιδιαίτερο. Και γι' αυτό το λόγο θα πρέπει πραγματικά να ξανά προσδιορίσουμε κάποιες, για το Λύκειο, αρμοδιότητες, δραστηριότητες κλπ. Αυτό ήθελα να πω.

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ: Θα ήθελα μόνο κάτι να προσθέσω και ξέχασα να το πω πριν, και δεν θα ανοίξω συζήτηση γιατί η συζήτηση δεν τελειώνει. Σε όλα αυτά τα φαινόμενα που παρατηρούμε σήμερα στον πλανήτη, υπάρχει κι ένας άλλος παράγων πάρα πολύ ουσιαστικός, που λέγεται τεχνολογία στην κοινή γλώσσα, λέγεται τεχνική πρόοδος, λέγεται ανάπτυξη τεχνικής, μην το ξεχνάμε, είναι υπ' αριθμόν ένας παράγων που παίζει τεράστιο ρόλο παγκόσμια.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗ Ευχαριστώ κα Πρόεδρε. Σεβόμαστε εμείς οι Ελληνίδες των Λυκείων, τα ήθη και τα έθιμα οποιωνδήποτε άλλων, μέχρι του σημείου που αυτά τα ήθη και έθιμα, απαιτούν την αποδυνάμωση ή τον παραμερισμό ή την αλλοίωση της ορθοδόξου παραδόσεώς μας. Εμείς οι Έλληνες έχουμε την ελληνορθόδοξη παράδοση, δεδομένο. Εάν την αποδεχόμαστε και τη θεωρούμε θησαυρό του γένους μας, είμαστε υποχρεωμένοι να τη διατηρήσουμε έναντι πάσης θυσίας, όλα τα άλλα τα βρίσκουμε. Να βοηθήσουμε, να δούμε τους χορούς κ.λ.π. Την ελληνορθόδοξη παράδοση δεν πρέπει να την αφήσουμε να αποδυναμωθεί.

Και μια και μιλάμε για δικαιώματα των γυναικών. Είμαστε από όλη την Ελλάδα και από το εξωτερικό Ελληνίδες, να δώσουμε ένα παράδειγμα σήμερα, ένα ψήφισμα για τις αδελφές της Αμμοχώστου από την Κύπρο. Να γυρίσουν στις προαιώνιες εστίες τους. Δεν μπορέσαμε να το κάνουμε ποτέ. Δεν είναι εθνικό θέμα; Δεν είναι κάτι που μπορούμε να ζητήσουμε;

Θα έλεγα λοιπόν αφού ευχαριστήσω και δεν θέλω να μακρηγορήσω, να μπουνε κάτι κόκκινες γραμμές, ότι η ελληνορθόδοξη παράδοση και εθνικά θέματα, δεν συζητούνται, Καλοδεχούμενες κι εδώ είμαστε και τις αγαπάμε τις ξένες όλες. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Η κα Δασκαλάκη θα απαντήσει.

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ: Δεν νομίζω ότι κανείς πήρε θέση εναντίον της ελληνορθόδοξου παραδόσεως και δεν νομίζω ότι καμία από εμάς θέλει να αποβάλει την παράδοσή της, την ιστορία της ή αυτό που είναι, όπως κανένας άνθρωπος στον κόσμο δεν θέλει να ξεχάσει αυτό που είναι. Γιατί όταν αρνιέται κανείς αυτό που είναι, τότε γίνεται κάτι άλλο και αυτό το άλλο δεν είναι κατ' ανάγκη ευχάριστο, αφορά όλους αυτό.

Θέλω να θυμίσω απλώς και δεν είμαι ιστορικός, ότι αν κάνω μία αναδρομή στην ιστορία, υπήρξαμε κάποτε μεγάλοι, τεράστιοι, μια παγκόσμια αυτοκρατορία, πολυπολιτισμική αυτοκρατορία. Κι όταν υπήρξαμε πολυπολιτισμική αυτοκρατορία, δεν είμαστε επικεντρωμένοι στο μικρό μας εγώ.

Το άλλο που θα ήθελα να πω τελείως ξεκάθαρα, έχει τύχει να το ξαναπούμε, το Λύκειο δεν έχει καμία θέση, αυτή είναι η δική μου άποψη και νομίζω είναι και άποψη του Λυκείου, να κάνει ψηφίσματα, για οποιοδήποτε θέμα όσο δίκαιο κι αν είναι που άπτεται της εξωτερικής πολιτικής. Τα συνέδρια του Λυκείου δεν είναι χώρος όπου παίζεται η εξωτερική πολιτική και η εξωτερική πολιτική εκεί που παίζεται ξέρει πράγματα που εμείς δεν τα ξέρουμε κι αν δεν τα κάνει είναι γιατί αν τα κάνει μπορεί να κάνουν ζημιά. Λοιπόν αυτό καλύτερα να μην χώνουμε την ουρά μας εκεί που δεν μας σπέρνουνε. Η εξωτερική πολιτική δεν είναι δικιά μας δουλειά, είναι πάρα πολύ επικίνδυνο πράγμα, για να την παίζουμε εμείς και να την συζητάμε σε κάθε συνέδριο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστώ πάρα πολύ κα Δασκαλάκη, γιατί όντως ήτανε καθοριστική και ουσιαστική η παρέμβασή σας, για να μην δημιουργούνται παρεξηγήσεις.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗ: Μίλησα και μιλάω για εθνικό θέμα

ΠΡΟΕΔΡΕΟΥΣΑ: Το οποίο δεν είναι δικός μας ρόλος να χειριστούμε εδώ μέσα, είναι πολύ απλό. Δεν αρνείται κανείς την ουσία του θέματος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗ: Εγώ είπα για τα δικαιώματα που θέλουμε των κυριών που έρχονται να λάβουμε μέρος γιατί δεν έχουμε όλα τα δικαιώματα κι έχουμε βία κ.λ.π. Μεγαλύτερη βία που ασκείται στις γυναίκες της Κύπρου, στις Ελληνίδες υπάρχει; Είναι εθνικό θέμα, και το έθεσα, πολιτικό θέμα δεν έχω εγώ κανένα, Ευχαριστώ που με ακούσατε.

ΜΟΣΧΟΝΑ: Ακούσαμε κα προεδρεύουσα πολύ ωραίες εισηγήσεις και ευχαριστούμε όλες όσες μίλησαν.

Η κα Δασκαλάκη βαθύτατη γνώστρια και με το λογοτεχνικό της ήθος και ύφος.

Θα επικέντρωνα στη φράση που ειπώθηκε από την κα Δασκαλάκη «τοις καιροίς συστρατεύεσθαι», σε συνδυασμό με το έργο της Καλλιρόης Παρρέν και αίτημα που έχουμε θέσει, και εμείς ως Λύκειο Αργοστολίου σε όλα τα προηγούμενα συνέδρια. Πως δηλαδή είναι καιρός να ξαναδούμε τις αρχές πάνω στις οποίες θα λειτουργεί στα όρια της σύγχρονης κοινωνίας, το Λύκειο των Ελληνίδων και ποιος θα είναι ο ρόλος μας. Και νομίζω ότι κάποιο επόμενο συνέδριο πρέπει να έχει αποκλειστικά αυτό το θέμα.

Σε επιμέρους θέματα, θεωρώ πολύ σημαντικό την προσπάθεια που πρέπει να κάνει το κάθε Λύκειο, να εντάξει αρχικά πολιτιστικά τους ξένους που λειτουργούν στο χώρο του. Αυτό το έχουμε κάνει από χρόνια και παίρνοντας τα παιδιά μέσα στο χορευτικά τμήματα και προσεγγίζοντας τις μητέρες και τους πατεράδες, με σεμινάρια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Εκείνο που δεν έχει γίνει συστηματικά, είναι όλοι οι πολιτιστικοί φορείς ενός τόπου, του κάθε τόπου, να συνεργαστούν προς αυτή την κατεύθυνση. Και επίσης εκείνο που είναι πάρα πολύ σημαντικό και ενδιαφέρον να γίνει και οι άλλοι που τώρα μένουν κοντά μας και δεν είναι πια ξένοι, να μας δείξουν την ταυτότητά τους. Να τους γνωρίσουμε για να μάθουμε να τους εκτιμούμε. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε την Κα Μοσχονά, ήτανε το συμπέρασμα νομίζω που βγήκε από όλα όσα ακούσαμε προηγουμένως.

Κα Πρωτοπαπά, ένα λεπτό για να πάρετε το μικρόφωνο.

ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ: Ήθελα να πω κι εμμέσως να απαντήσω στην Κα Μοσχονά και εμμέσως στην καταπληκτική ομιλία της κας Δασκαλάκη, που έβαλε πραγματικά το θέμα στη βάση του. Όμως ήθελα να πω και να απαντήσω και σ' αυτό, ότι τι κάνουμε εμείς; Το Λύκειο και το Τμήμα Ιστορικού Αρχείου, έχουνε δώσει την απάντηση εδώ και 15 χρόνια.

Οργανώνουμε μαθήματα, για πρόσφυγες, Ελληνίδες και αλλοδαπές, με εθελόντριες καθηγήτριες, χωρίς κανένα πρόγραμμα κανενός φορέα. Έχουν αποφοιτήσει χιλιάδες μαθήτριες από αυτό το τμήμα, έχουν πάρει επάρκεια γλώσσας και βελτιώνουν

τη ζωή τους. Κυρίως εμείς η μικρή ομάδα που το οργανώσαμε και το Λύκειο, είμαστε πολύ περήφανες γι' αυτό και νομίζω ότι η κα Μοσχονά το ξέρει.

Φέτος ιδιαίτερα συμπληρώσαμε, εκδώσαμε με τη συμβολή του τμήματος της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, ένα μικρό βιβλιαράκι που το παρουσιάσαμε στην αποφοίτηση των μαθητριών. Νομίζω υπάρχει έξω στο τραπέζι, μπορείτε όλοι να το προμηθευτείτε αντί πολύ μικρού αντιτίμου, στις πρώτες σελίδες θα δείτε όλη την ιστορία της προσπάθειας αυτής και ύστερα είναι κείμενα εκθέσεων από τις μαθήτρίες μας. Δεν έχω τίποτα άλλο να πω, αλλά νομίζω πως την απάντηση, τη μικρούτσικη έτσι απάντηση την έχουμε δώσει εμείς το τι κάνει το Λύκειο σήμερα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Είναι γνωστή η δράση η σημαντική αυτή του κεντρικού Λυκείου, απλά τα παραρτήματα επειδή υστερούμε λιγάκι λόγω έλλειψης δυνατοτήτων κυρίως, τώρα με αυτό το πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΑΣ, είναι μία ευκαιρία να το δουν και τα υπόλοιπα παραρτήματα, πως μπορούν να συνδράμουν αυτό το έργο, το οποίο είναι συγχρηματοδοτούμενο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το ελληνικό κράτος. Είναι ένας επίσημος φορέας δηλαδή.

Πιστεύω ότι πρέπει να τελειώσουμε εδώ, θα έχουμε ένα διάλλειμα για καφέ, Ευχαριστούμε πάρα – πάρα πολύ.

Γ. ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Σύγχρονοι γυναικείοι προβληματισμοί

Συντονίζει: Αμαλία Μάρκατση
[Β' Αντιπρόεδρος Κεντρικού Λυκείου]

Εισηγητές:

- Αγλαΐα Ρομπόκου

Καθηγήτρια Πάντειου Παν/μίου

*Ενδοοικογενειακή και άλλες μορφές έμφυλης βίας.
Νομοθετικό πλαίσιο-Διαπιστώσεις- Αντιμετώπιση*

- Τριλίβα Σοφία

Καθηγήτρια Παν/μίου Κρήτης

*Πως επηρεάζει η κρίση την ταυτότητα ρόλου
και τη θέση των γυναικών στον τόπο μας*

- Τίτος Ταμπακάκης

Πρωτοσύγκελος Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας

*Η δυναμική παρουσία της γυναίκας στη ζωή της Εκκλησίας,
στις τέχνες και την παράδοση της*

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ : Αμαλία Μάρκατζη

Καλημέρα σας, σε λίγο αρχίζει η 3^η Συνεδρία.

Μετά από τα τόσα ενδιαφέροντα που ακούσαμε στις δυο προηγούμενες συνεδρίες, φτάνουμε καθαρά στο σήμερα, στους προβληματισμούς, στους σύγχρονους γυναικείους προβληματισμούς. Και βέβαια θα απασχολήσουνε τους ομιλητές τα θέματα όπως η ενδοοικογενειακή βία, το γυναικείο πρότυπο στις τέχνες σήμερα, η κρίση που επηρεάζει την ταυτότητα του ρόλου και τη θέση των γυναικών στην Ελλάδα, η δυναμική παρουσία της γυναίκας στη ζωή της εκκλησίας, στις τέχνες και την παράδοσή της.

Θέματα που προβληματίζουνε όλους, θα τα ακούσουμε να ξετυλίγονται από τους σημαντικούς ομιλητές που επελέγησαν γι' αυτή την 3^η συνεδρία.

Θα ξεκινήσουμε με την ενδοοικογενειακή βία και άλλες μορφές έμφυλης βίας. Ομιλήτρια η κα Αγλαΐα Ρομπόκου.—Καραγιάννη αναπληρώτρια καθηγήτρια του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου. Με σπουδές επίσης εκτός από την Αθήνα και στη Χαϊδελβέργη, πολιτικές επιστήμες και νομικά. Είναι υπεύθυνη της επιτροπής επιστημόνων για τα γυναικεία θέματα και την ισότητα στο Λύκειο των Ελληνίδων. Είναι συγγραφέας βιβλίων κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων και έχει κάνει πολλές δημοσιεύσεις σε ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά, στην ελληνική, γερμανική και αγγλική γλώσσα.

Ενδοοικογενειακή και άλλες μορφές έμφυλης βίας. Νομοθετικό πλαίσιο-Διαπιστώσεις –Αντιμετώπιση

Αγλαΐα Ρομπόκου

Αναπληρώτρια καθηγήτρια Πάντειου Παν/μιου

Ευχαριστώ κα Πρόεδρε,

θα ήθελα να μην κάνω προσφωνήσεις, θα μου επιτρέψετε, γιατί ο χρόνος είναι περιορισμένος. Πριν ξεκινήσω όμως την ομιλία μου, θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα για την τιμή που μου έγινε και τη χαρά που έχω, να παρευρίσκομαι σε αυτό το συνέδριο, ως συμμετέχουσα, ως ομιλήτρια και θα ήθελα επίσης να συγχαρώ και να ευχαριστήσω όλους όσους συνετέλεσαν στην άρτια διοργάνωση του συνεδρίου αυτού και ιδιαίτερα την κα Παρούλα Κουτσάκη η οποία είναι η ψυχή του συνεδρίου. Θα ήθελα βεβαίως να ευχαριστήσω και για την εξαιρετική φιλοξενία που μας επιφύλαξαν και να ευχηθώ καλή συνέχεια και καλή επιτυχία την οποία θεωρώ σίγουρη.

Το θέμα της εισήγησής μου δεν είναι καθόλου ευχάριστο, αντίθετα είναι ένα ζοφερό θέμα και πολύ σοβαρό, το οποίο όμως πρέπει να αντικρύσουμε κατάματα, προκειμένου να το αντιμετωπίσουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Ο όρος βία είναι αρχαία λέξη και ανευρίσκεται ήδη από τον Όμηρο. Η βία είναι ομόριζη με τη λέξη βίαιος, δηλαδή συνδέεται άμεσα με αυτή την ίδια τη ζωή, και σημαίνει άσκηση δύναμης, επιβολής, με σκοπό την κυριαρχία, την επικράτηση. Βία είναι επίσης ο εξαναγκασμός που ασκείται σε κάποιο πρόσωπο, για να εκτελέσει ή να παραλείψει κάποια πράξη. Ως βία μπορεί να θεωρηθεί και κάθε πράξη επιθετική, που σκοπεύει να προκαλέσει τραυματισμό ή ζημιά σ' ένα άτομο. Είναι αναμφίβολο ότι η βία αποτελεί μέρος της δομής της κοινωνίας μας και σημαντικό παράγοντα κοινωνικού ελέγχου.

Αν ανατρέξει κανείς στην ανθρώπινη ιστορία, θα διαπιστώσει ότι φαινόμενα βίας υπάρχουν σ' όλες τις κοινωνίες και τις πολιτείες, όπως πόλεμοι, συλλήψεις και βασανισμοί αιχμαλώτων και πολλά άλλα, αλλά και βίαια εγκληματικά ανθρώπινα έθιμα, όπως ανθρωποθυσίες, στέρηση τροφής, λιθοβολισμός, κάψιμο στην πυρά των χειρών, ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων και πολλά άλλα.

Η βία δυστυχώς είναι παγκόσμιο φαινόμενο, από το οποίο και η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση. Στις μέρες μας η βία παρουσιάζεται και με νέες μορφές και μεταλλάξεις που συνδέονται με τις εξελίξεις της επιστήμης και της τεχνολογίας, όπως είναι η βία με χημικά όπλα, η διαδικτυακή βία κ.α.

Σ' αυτή την εισήγηση δεν θα ασχοληθούμε βέβαια με τη διάχυτη βία της σύγχρονης κοινωνίας, αλλά με ορισμένες μορφές βίας που ασκούνται κατά των γυναικών. Πανάρχαιο και παγκόσμιο δυστυχώς το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών, το οποίο όμως αναδείχθηκε κατά κύριο λόγο τις τελευταίες δεκαετίες, μέσω διεθνών διακηρύξεων και συμβάσεων, που αναφέρονται είτε γενικώς στην προστασία των δικαιωμάτων είτε ειδικότερα στην ισότητα και στην εξάλειψη των διακρίσεων λόγω

φύλου. Και βέβαια αυτό έγινε και χάρις στους αγώνες της μελέτης και της έρευνας των φεμινιστριών.

Η βία κατά των γυναικών είναι πολύπλευρη. Είναι ενδοοικογενειακή, είναι ο βιασμός, η πορνεία, η διακίνηση και εμπορία γυναικών, η ενδοσχολική βία η οποία συχνά αφορά ανήλικες μαθήτριες, η σεξουαλική παρενόχληση.

Ειδικότερα η άσκηση βίας μέσα στην οικογένεια αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο με παγκόσμια διάσταση. Ως ενδοοικογενειακή βία θεωρούνται οι πράξεις, συμπεριφορές, οι παραλήψεις σε βάρος των μελών της οικογένειας ή της συντροφικής σχέσης. Η ενδοοικογενειακή βία είναι αθέατη γιατί ασκείται πίσω από κλειστές πόρτες και θεωρείται από πολλούς, ακόμα και σήμερα δυστυχώς, ως αυστηρή οικογενειακή υπόθεση. Η βία όμως αυτή αποτελεί κατάφορη παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και ειδικότερα των δικαιωμάτων αυτών που αφορούν τη ζωή, την υγεία, την ελευθερία, την αξιοπρέπεια και την ισότητα.

Όπως υπογραμμίζεται σε διάφορες έρευνες στην Ευρώπη, βασικό θύμα βίαιης συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια είναι η γυναίκα και μάλιστα σε ποσοστό που φτάνει πολλές φορές πάνω από 90%. Εξάλλου τραγικά θύματα αυτού του είδους βίας, είναι και τα παιδιά, είτε όταν οι πράξεις βίας στρέφονται άμεσα εναντίον τους είτε όταν αυτά είναι αυτόπτες μάρτυρες άσκησης βίας μέσα στην οικογένεια.

Από έρευνες επίσης προκύπτει ότι οι δράστες ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να είναι οποιουδήποτε μορφωτικού ή οικονομικού επιπέδου, δηλαδή το φαινόμενο είναι διαταξικό και δεν συνδέεται απαραίτητα με τη φτώχεια ή τη χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών, αν και στις περιπτώσεις αυτές είναι αυξημένο.

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα στην Ευρώπη, μία στις τέσσερις γυναίκες έχει πέσει θύμα ξυλοδαρμού από το σύζυγο ή τον σύντροφό της, τουλάχιστον μία φορά στην οικογενειακή ζωή. Πρόκειται για το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της λεγόμενης έμφυλης εγκληματικότητας.

Η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε για πρώτη φορά το 2006 νόμο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, είναι ο νόμος 3500 με τον οποίο πράγματι καλύφθηκε ένα μεγάλο νομοθετικό κενό που υπήρχε στη χώρα μας. Ενδεικτικά θα αναφέρω μόνο μερικές διατάξεις του.

Απαγορεύεται ρητά κάθε μορφή βίας μεταξύ των μελών της οικογένειας, επεκτείνεται η έννοια της οικογένειας και στις περιπτώσεις σταθερής συμβίωσης ανδρών και γυναικών, δηλαδή στην οικογένεια εκτός γάμου. Η άσκηση ενδοοικογενειακής βίας θεωρείται μεταξύ των τεκμηρίων ισχυρού κλονισμού του γάμου, τιμωρείται δε για πρώτη φορά ο βιασμός μεταξύ συζύγων, κάτι που θεωρείται αδιανόητο μέχρι πρότινος.

Στην έννοια της οικογένειας περιλαμβάνονται και ανήλικα πρόσωπα που συνοικούν στην οικογένεια, ώστε να προστατεύονται κατά το νόμο. Ως θύμα ενδοοικογενειακής βίας θεωρείται και κάθε ανήλικο μέλος, που γίνεται μάρτυρας τέτοιων πράξεων. Απαγορεύεται δε πάλι για πρώτη φορά στα ελληνικά δεδομένα, η σωματική βία στα παιδιά, για λόγους σωφρονισμού, δηλαδή ως μέθοδος πειθαρχίας και διαπαιδαγώγησής τους από τους γονείς.

Οι ποινές που προβλέπει ο νόμος ξεκινούν από έξι μήνες φυλάκιση και φτάνουνε πολλές φορές σε δέκα ετών κάθειρξη ίσως και παραπάνω. Οι δε χρηματικές ποινές δεν μπορεί να είναι κάτω από τα χίλια ευρώ.

Προβλέπεται ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης, ένας νέος θεσμός για τα ελληνικά δεδομένα επίσης, για τα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας, προκειμένου να αποκατασταθεί η αρμονική συμβίωση μέσα στην οικογένεια. Περιλαμβάνονται δε και διατάξεις για την αρωγή των θυμάτων που αναφέρονται στην ηθική και υλική συμπαράσταση από φορείς που λειτουργούν για τους σκοπούς αυτούς, στα πλαίσια του Υπουργείου Υγείας και από τις Κοινωνικές Υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι δε αστυνομικές αρχές υποχρεούνται να ενημερώνουν τα θύματα των πράξεων αυτών, ώστε να τους παρασχεθεί αμέσως η απαραίτητη αρωγή. Προβλέπεται επίσης το ευεργέτημα της πενίας για τα θύματα που αποδεδειγμένα αδυνατούν να καταβάλουν τις απαιτούμενες δικαστικές δαπάνες, για να κινήσουν τη δικαστική διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων.

Τι γίνεται όμως στην πράξη; Στο πλαίσιο της υλοποίησης του νόμου αυτού η Γενική Γραμματεία Ισότητας του Υπουργείου Εσωτερικών, έχει συγκροτήσει ένα πραγματικά πολύ συντονισμένο μέτωπο δράσεων, που αφορούν στην αναγνώριση των θυμάτων, στη δημιουργία ξενώνων υποδοχής και φιλοξενίας τους, στην ιατρική και ψυχολογική τους στήριξη, στην εκπαίδευση και την εργασιακή ένταξη των θυμάτων, καθώς και στη διοικητική στήριξη με τη χορήγηση άδειας παραμονής στη χώρα και τον ασφαλή επαναπατρισμό τους, εφόσον τα θύματα βέβαια είναι αλλοδαπές.

Επίσης στην εκπαίδευση και επιμόρφωση των δικαστών, των Εισαγγελέων, καθώς και των Αστυνομικών και των εκπαιδευτικών, όπως επίσης και στην ενημέρωση του κοινού, αυτό κατά την ταπεινή μου άποψη είναι και το πιο σημαντικό, δηλαδή η ευαισθητοποίηση όλων των φορέων, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας των πολιτών.

Λειτουργεί επίσης μία τηλεφωνική γραμμή επί 24ώρου βάσεως με τον αριθμό 15900, όπου ειδικοί ψυχολόγοι κι άλλοι ειδικοί επιστήμονες, μπορούν να δώσουν τις πρώτες βοήθειες, δηλαδή πληροφορίες και συμβουλές.

Τα μέτρα αυτά είναι βεβαίως σημαντικά, πρέπει όμως να επισημανθεί ότι υπάρχουν ελλείψεις. Τα συμβουλευτικά κέντρα είναι πολύ λίγα, κυρίως στις μεγάλες πόλεις. Υπάρχουν λιγοστοί ξενώνες υποδοχής, υπάρχει έλλειψη στελέχωσης των ξενώνων αυτών με εξειδικευμένο προσωπικό και επίσης διαπιστώνεται και μη επαρκής ενημέρωση και εκπαίδευση των αρμόδιων φορέων. Αυτό σημαίνει ότι έχουμε αρκετό δρόμο να διανύσουμε για την πλήρη εφαρμογή του σχετικού νόμου που στοχεύει στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας.

Να σημειώσουμε όμως ότι η βία μέσα στην οικογένεια έχει σοβαρότατες αρνητικές συνέπειες στην ψυχική και σωματική υγεία όλων των μελών της και ιδιαίτερα των παιδιών και αφήνει συνήθως ανεξίτηλα τα ίχνη της σε όλη την μετέπειτα ζωή τους. Πράγματι οι ανήλικοι είτε είναι αυτόπτες μάρτυρες άσκησης βίας εις βάρος άλλων προσώπων είτε είναι οι ίδιοι θύματα κακομεταχείρισης, εγκατάλειψης, παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή σεξουαλικής βίας, μπορεί να εμφανίσουν πλήθος ψυχοσωματικών

διαταραχών, αλλά και τάσης επιθετικότητας, θυμού και απομόνωσης, συμπτώματα τα οποία δυστυχώς θα πάρουν μαζί τους συνήθως και στην ενήλικη ζωή τους. Συνήθως δε αυτά τα άτομα, είναι και επιρρεπή στην παρανομία, στην πορνεία, στο αλκοόλ και στα ναρκωτικά.

Ένα άλλο πολύ σοβαρό ζήτημα το οποίο μπορεί να συνδέεται ή και να αποτελεί απόρροια της ενδοοικογενειακής βίας, αλλά και άλλων μορφών βίας, είναι το φαινόμενο της σχολικής βίας, του σχολικού εκφοβισμού. Το λεγόμενο bullying όπως είναι η διεθνής ορολογία του, bully είναι ο νταής, ο ψευτοπαλληκαράς, ο τραμπούκος.

Από σχετική έρευνα που έγινε σε μικρό αριθμό σχολείων, στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, προκύπτει ότι το 22,5% των μαθητών έχει υποστεί κάποια μορφή εκφοβισμού, είτε λεκτικού με κοροϊδίες, πειράγματα είτε σωματικού με χτυπήματα, είτε σεξουαλικού, σχόλια χειρονομίες είτε άλλου τύπου εκφοβισμού, όπως κλοπή ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων. Το φαινόμενο αυτό έχει πάρει τρομακτικές διαστάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και στη χώρα μας και μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια σύγχρονη μάστιγα. Υπάρχουν αμέτρητα παραδείγματα που επιβεβαιώνουν τα παραπάνω, αλλά δεν θα αναφερθούμε σε αυτά.

Να πω ότι το θέμα της σχολικής βίας όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε αποτελεί ένα ξεχωριστό τεράστιο ζήτημα που χρήζει ειδικής αντιμετώπισης.

Μια άλλη μορφή βίας που ασκείται κατά κύριο λόγο κατά των γυναικών, είναι η εμπορία και η εκμετάλλευση, το λεγόμενο trafficking στη διεθνή ορολογία. Σχετική έκθεση του State Department για την εμπορία των ανθρώπων, αναφέρει ότι 600.000-800.000 άτομα διακινούνται διεθνώς κάθε χρόνο και το 80% είναι γυναίκες και μάλιστα ένα μεγάλο ποσοστό είναι ανήλικες κοπέλες. Θύματα ποικίλων μορφών εκμετάλλευσης, κυρίως σεξουαλικής, αλλά και καταναγκαστικής εργασίας και εμπορίας οργάνων.

Τα θύματα υφίστανται κάθε είδους κακοποίηση, όπως βιασμούς, ξυλοδαρμούς, και άλλες μορφές πίεσης και ψυχολογικού εξαναγκασμού, το φαινόμενο αυτό αποτελεί σήμερα την τρίτη μεγαλύτερη εγκληματική επιχείρηση μετά το λαθρεμπόριο όπλων και ναρκωτικών, όπου και συνήθως ξεπλένονται και διοχετεύονται τα τεράστια χρηματικά κέρδη του trafficking. Υπολογίζεται ότι φτάνει τα πέντε με επτά δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο σε παγκόσμιο επίπεδο. Πέρα από τον απεχθή τους χαρακτήρα, τα φαινόμενα εμπορίας και εκμετάλλευσης επιφέρουν πολλές και συχνά βαριές σωματικές και ψυχικές βλάβες στα θύματά τους.

Το trafficking παράλληλα συνδέεται με ένα ολόκληρο πλέγμα από άλλες σοβαρές αξιόποινες πράξεις, όπως είναι η διαφθορά, παράνομη διακίνηση όπλων, οπλοκατοχή, διακίνηση ναρκωτικών και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος.

Η συνεχής αύξηση των φαινομένων αυτών που αγγίζουν δυστυχώς και τη χώρα μας, ώθησαν τον Έλληνα νομοθέτη στη λήψη μέτρων για τη συμπλήρωση του ποινικού κώδικα και τη θέσπιση νέων, προκειμένου αυτά να αντιμετωπιστούν με άμεσο και πλέον αποτελεσματικό τρόπο.

Ήδη λοιπόν από το 2000 έχουμε το νόμο 3064 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας

ανηλίκων και γενικότερα της εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγής στα θύματα των πράξεων αυτών.

Ο νόμος προβλέπει αυστηρές ποινές για τους θύτες, μέχρι και δέκα ετών κάθειρξη και χρηματικές ποινές που φτάνουν και τις 500.000 ευρώ κατά περίπτωση. Πολύ σημαντικές είναι και οι σχετικές διατάξεις που αναφέρονται στην αρωγή των θυμάτων για την κοινωνική του υποστήριξη με την παροχή στέγης, διατροφής, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ψυχολογικής και νομικής στήριξης.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι και εδώ έχουμε περίπου αντίστοιχες διατάξεις όσον αφορά την αρωγή των θυμάτων, με αυτές που αφορούν την ενδοοικογενειακή βία. Αλλά και εδώ διαπιστώνεται αντίστοιχη απόσταση μεταξύ θετικών διατάξεων και την εφαρμογή τους. Το μείζον ζήτημα θα έλεγα, είναι βέβαια και εδώ να πειστούν τα θύματα ότι πρέπει να προβούν στη σχετική καταγγελία.

Τα γυναικεία και αντρικά στερεότυπα επηρεάζουν αρνητικά και τους χώρους εργασίας, όπου συχνά παρατηρείται το φαινόμενο της παρενόχλησης και της σεξουαλικής παρενόχλησης. Το φαινόμενο αυτό δυστυχώς επιτείνεται με την οικονομική κρίση, η οποία χρησιμοποιείται ως μοχλός πίεσης από τους εργοδότες, απέναντι στους εργαζόμενους και σε όσους ζητούν εργασία. Οι γυναίκες βρίσκονται συχνά σε εξαιρετικά δύσκολη και ευάλωτη θέση, και όταν ζητούν εργασία ή προκειμένου να παραμείνουν σε αυτή όταν την έχουν.

Στην Ελλάδα σύμφωνα και με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεσπίστηκε το 2006, ο νόμος 3488, σύμφωνα με τον οποίο ο γνωστός πια σε όλους μας συνήγορος του πολίτη, ορίζεται ως φορέας παρακολούθησης της εφαρμογής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις συνθήκες εργασίας, στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα. Για πρώτη φορά εισάγονται με το νόμο αυτό και οι όροι παρενόχληση, που σημαίνει ανεπιθύμητη συμπεριφορά που συνδέεται με το φύλο, με σκοπό την παραβίαση της αξιοπρέπειας ενός προσώπου και τη δημιουργία εκφοβιστικού ή ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος. Και ο όρος σεξουαλική παρενόχληση που σημαίνει ανεπιθύμητη λεκτική ή σωματική συμπεριφορά, σεξουαλικού χαρακτήρα με σκοπό την προσβολή της αξιοπρέπειας ενός ατόμου.

Επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι διατάξεις ενός νεότερου νόμου, του νόμου 3896/2010, σύμφωνα με τις οποίες εάν υπάρξει τέτοιου είδους καταγγελία, το πρόσωπο κατά του οποίου στρέφεται αυτή, φέρει το βάρος να αποδείξει ότι δεν υπήρξε παρενόχληση και επομένως παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, μέσα στο συγκεκριμένο χώρο εργασίας.

Είναι γεγονός ότι στον τομέα αυτό έχει γίνει μεγάλη πρόοδος από νομοθετικής πλευράς, όμως στην πράξη κι εδώ τα πράγματα είναι διαφορετικά, διότι σπανίως γίνονται τέτοιες καταγγελίες, αφού τα θύματα φοβούνται ότι δεν θα τις προσλάβουν ή στην περίπτωση που εργάζονται θα χάσουν τη θέση τους, αλλά φοβούνται και γενικώς το λεγόμενο ρεζίλεμα. Ενώ μεγάλη δυσχέρεια υπάρχει και ως προς την ανεύρεση

αποδεικτικού υλικού κι αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό για να μπορέσει να αποδείξει δηλαδή, κάποιος ότι πράγματι υπήρξε παρενόχληση ή σεξουαλική παρενόχληση.

Κυρίες και κύριοι κλείνοντας την ομιλία αυτή, θα ήθελα να επισημάνω μερικά πράγματα. Πρώτα ότι οι κοινωνίες που σφυρηλατούν τις δήθεν αρχές της ανδρικής κυριαρχίας και της γυναικείας κατωτερότητας, αναπόφευκτα παράγουν βία κατά των γυναικών, γεγονός που αποτελεί όμως στίγμα για ένα σύγχρονο, δημοκρατικό, κοινωνικό κράτος δικαίου. Εξάλλου αυτές οι στερεότυπες αντιλήψεις εάν δεν αλλάξουν θα αποτελούν ένα συνεχές εμπόδιο σε κάθε προσπάθεια για ανάπτυξη, ειρήνη και ισότητα σε όλες τις κοινωνίες.

Στην Ελλάδα το νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών σε όλα σχεδόν τα επίπεδα, είναι μπορώ να πω αρκετά καλό. Μικρές βελτιώσεις βέβαια μπορούν να γίνουν. Αυτό όμως που προέχει κατά την ταπεινή μου άποψη είναι η συνεχής ευαισθητοποίηση και ενημέρωση όλων των πολιτών, ανδρών και γυναικών και ειδικότερα των νέων ανθρώπων.

Τέλος θα ήθελα να τονιστεί ότι η βία ξεκινάει από την οικογένεια που είναι και ο πρώτος χώρος επιβολής της. Προχωράει στους άλλους χώρους και επιστρέφει και πάλι στην οικογένεια. Θα πρέπει λοιπόν να δοθεί έμφαση στη στήριξη και ενδυνάμωση του σπουδαίου αυτού θεσμού, δεδομένου ότι η οικογένεια, σύμφωνα και με το άρθρο 21 του συντάγματός μας, αποτελεί το θεμέλιο της συντήρησης και της προαγωγής του έθνους μας. Πιστεύω ότι και το Λύκειο των Ελληνίδων μπορεί να συμβάλει σε αυτό.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε την Κα Ρομπόκου που μας μίλησε πραγματικά γι' αυτό το τόσο απεχθές θέμα της βίας που ασκείται στη γυναίκα. Δεν ξέρω πως θα ξεπεραστεί ποτέ το θέμα της ντροπής που νοιώθει για να ομολογήσει και να ζητήσει βοήθεια η γυναίκα, όταν συμβαίνουν αυτά.

Δεν μπορούσα να τη διακόψω, ο χρόνος κυλά, είναι τόσα πολλά αυτά που λέγονται, πραγματικά είναι δύσκολο να διακόψεις έναν ομιλητή όταν απαριθμεί όλα αυτά τα πράγματα με τέτοιο τρόπο.

Θα περάσουμε στην επόμενη ομιλήτρια, στην κα Τριλίβα Σοφία, η οποία είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Έχει ασχοληθεί τα τελευταία 25 χρόνια ερευνητικά και πρακτικά με την προαγωγή της ψυχικής υγείας σε παιδιά, εφήβους, οικογένειες και εκπαιδευτικούς. Στο χώρο αυτό έχει δημοσιεύσει πάνω από 60 βιβλία και άρθρα σε θέματα ψυχικής υγείας. Από το 1995 είναι υπεύθυνη του προγράμματος οικογενειακής και κοινωνικής αγωγής του Λυκείου.

Πως επηρεάζει η κρίση την ταυτότητα και τη θέση των γυναικών στον τόπο μας

Τριλίβα Σοφία

Καθηγήτρια Παν/μιου Κρήτης

Θέλω και εγώ να σας ευχαριστήσω για την πρόσκληση και είναι χαρά μου να είμαι εδώ σήμερα. Θα με συγχωρέσετε γιατί τα ελληνικά μου δεν είναι η πρώτη μου γλώσσα και η καλύτερή μου γλώσσα κι έτσι θα κάνω κάποια λάθη.

Είναι ερώτημα το πώς επηρεάζει η κρίση την ταυτότητα ρόλου και τη θέση της γυναίκας στον τόπο μας και το θέτω πρώτα προς εσάς. Γιατί σαν κοινωνικοί επιστήμονες δεν έχουμε απαντήσεις ακόμη. Εγώ θα σας δώσω κάποια αποτελέσματα από τρεις μικρές έρευνες που έχω κάνει τον τελευταίο χρόνο. Ζούμε σε κάποιες καινούριες κοινωνικές καταστάσεις, πολιτικές, οικονομικές και αυτές οι καταστάσεις επηρεάζουν όλους μας κι έτσι το ερώτημα το θέτω σ' εσάς. Πώς επηρεάζει η κρίση τον καθένα από εμάς;

Κοιτάζτε χρειαζόμαστε διάλογο. Τα προβλήματα που ο καθένας από εμάς αντιμετωπίζει τα αντιμετωπίζουμε και σαν σύνολο κι όταν δεν γίνεται κοινωνικός διάλογος για τα προβλήματα που ο καθένας από εμάς βιώνει στον δικό του μικρόκοσμο, στο σπίτι του ή στην εργασία του ή οπουδήποτε βρίσκεται, δεν βρίσκουμε και απαντήσεις στα συγκεκριμένα προβλήματα. Κι έτσι σήμερα εγώ θα θέσω περισσότερες ερωτήσεις απ' ότι θα δώσω απαντήσεις. Θα δώσω λίγα, μικρά αποτελέσματα από κάποιες έρευνες που είναι λίγες, κι έτσι ακούω εσάς. Και σας παρακαλώ να απαντήσετε, γιατί εσείς ξέρετε καλύτερα από εμένα. Εγώ πρέπει να σας πω και κάποια μικρά μυστικά, πως τον τελευταίο χρόνο δεν ήμουν στην Ελλάδα, κι έτσι μάθαινα για την κρίση μέσω του τύπου, ήμουν στη Νέα Υόρκη κι έτσι εσείς έχετε ζήσει καλύτερα την κρίση, ξέρετε καλύτερα και θα ακούσω κάποιες απαντήσεις.

ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ: Κατερίνα Πολυδώρου από το Κεντρικό Αθηνών. Με μία πρόχειρη σκέψη ήθελα να πω ότι για μένα δεν υπάρχει αυτή τη στιγμή ξεχωριστός ρόλος. Ο καθένας να κοιτάζει να επιβιώσει, όποιο ρόλο βρει.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ: Ευχαριστώ πάρα πολύ, λέγομαι Αντωνίου, είμαι από το Κεντρικό Λύκειο, της Αθήνας. Το ερώτημά μας είναι πολλαπλό, η κρίση, ποια κρίση; Να ορίσουμε ποια κρίση.

ΤΡΙΛΙΒΑ: Θέλω να δούμε την υποκειμενική εμπειρία της κρίσης κι όταν πάμε στην υποκειμενική εμπειρία της κρίσης, στην ουσία πάμε σε τι είναι αυτή η κρίση. Η κρίση μέσα από τα λόγια ειδικών, πρώτον μιλάμε για οικονομική κρίση, μετά υπάρχει μία λέξη που ξέρω πως θα σας ξενίσει αμέσως, είναι μία λέξη που είναι από την επιστημονική κοινότητα, την ονομάζουν **υγείο-οικονομική κρίση**. Είναι ένας όρος καινούριος γιατί

ζούμε καινούρια πράγματα κι αλλάζουμε και τον τρόπο που μιλάμε όταν ζούμε καινούρια πράγματα.

Ραγδαίες αλλαγές έγιναν στο σύστημα υγείας, μειώθηκε η πρόσβαση στη δημόσια περίθαλψη και συμμετοχή στην αγορά υγείας. Μιλάμε τώρα και για αγορά υγείας.

Κρίση στην υγεία, ψυχική υγεία των ανθρώπων. Εγώ πρέπει να σας πω πως οι δικές μου οι έρευνες μέσα από τη σημερινή παρουσίαση, είναι στο χώρο της ψυχικής υγείας.

Κρίση στο χώρο της εργασίας, ανεργία, εκμετάλλευση, επισφαλής ή αβέβαιη εργασία και μετά θα δούμε και λίγο πως είναι η κρίση αυτή, ανθρωπιστική κρίση, πάνω από όλα. Μετά πάμε και στην κρίση αξιών.

Θα δούμε λίγο τα οικονομικά που μάθαμε όλοι για πρώτη φορά για κάποιους από εμάς, τι είναι το ΑΕΠ, τι είναι τα διάφορα πράγματα που δεν τα ξέραμε και δεν τα ακούγαμε ποτέ. Μία ψυχρή ματιά στα γεγονότα, αποκαλύπτει ότι το ακαθάριστο εθνικό προϊόν το ΑΕΠ της Ελλάδας καταποντίστηκε από 231δισ. το 2009 στο 184δισ. το 2013, με την πρωτοφανή για τον καιρό ειρήνης μείωση κατά 21%. Ενώ το δημόσιο χρέος της Ελλάδας αναρριχήθηκε από 120% του ΑΕΠ το 2009 στο 176% το 2013. Παρόλο τα δύο κουρέματα του δημόσιου χρέους που συνέβαλαν κατά 144 δισ ευρώ στη μείωσή του. Και στα οικονομικά θα τρέξω πολύ γρήγορα γιατί τα ακούμε κάθε μέρα. Είναι αμφίβολο και ίσως ακατόρθωτο, ότι αυτές οι συνέπειες της λιτότητας, με αυτή τη δραματική αύξηση της ανεργίας, το δραστικό περιορισμό της μέσης αμοιβής εργασίας, θα φέρουν κάποιο αποτέλεσμα. Το ξέρουμε όλοι, το λένε όλοι, τώρα πια το λένε και οι ειδικοί οι οικονομολόγοι.

Τώρα πάμε στο κοινωνικό φύλο και κρίση. Πρώτη φορά ίσως σε πρωτοσέλιδα από ξένες εφημερίδες βλέπουμε βία απέναντι σε γυναίκες, που προέρχεται από την Ελλάδα, όταν δεν έχουμε εμπόλεμη κατάσταση. Στιγμιότυπα και γυναικεία πρόσωπα της κρίσης, πάλι από τον τύπο του εξωτερικού και είναι Ελληνίδες όλες αυτές. Δυστυχώς στο δικό μας Τύπο στη χώρα μας, δεν τα βλέπουμε δημοσιευμένα αυτά. Δεν ξέρω γιατί, ίσως έχουμε κάποιες υποθέσεις στο γιατί.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Κα Τριλίβα σας διακόπτω, δεν έχουμε ενημερώσει από πού, είπατε ότι δεν είσαστε στην Ελλάδα, δεν ζείτε στην Ελλάδα, δεν ζήσατε, ότι πολλά χρόνια λείπατε, κάτι δεν είναι σαφές.

ΤΡΙΛΙΒΑ: Τι δεν είναι σαφές; Είμαι Ελληνοαμερικανίδα, έλειπα τον προηγούμενο χρόνο για ένα χρόνο στην Νέα Υόρκη όπου έκανα μία συγκεκριμένη εργασία, έλειπα σε εκπαιδευτική άδεια. Έχω ζήσει στην Ελλάδα 23 χρόνια και είμαι μέλος του Λυκείου Ελληνίδων Ρεθύμνης, ήμουν υπεύθυνη για το τμήμα οικογενειακής αγωγής για τα τελευταία κοντά 20 χρόνια. Κι έτσι ξέρω πολύ καλά τι είναι η Ελλάδα. Απλώς όμως σας λέω ότι τις φωτογραφίες αυτές για να κάνω τη σημερινή παρουσίαση δεν βγήκαν από

τον ελληνικό τύπο. Ήταν από τον τύπο του εξωτερικού, γιατί στον ελληνικό τύπο δεν βλέπουμε τέτοιες φωτογραφίες.

Γυναίκες περιμένουν σε κλινική στο Πέραμα Αττικής, μιλάμε τώρα για την κρίση στο χώρο της υγείας. Ας δούμε, τι αυτή τη στιγμή μελετάται στην Ελλάδα σε επιστημονικό επίπεδο; Δυστυχώς οι κοινωνικοί επιστήμονες δεν έχουνε μπει πολύ καλά στο χορό στο τι γίνεται, στο κοινωνικό γίνεσθαι στην Ελλάδα. Λέμε αόριστα και ακαταλαβίστικα πράγματα, γιατί στην ουσία δεν βλέπουμε μία πραγματικότητα. Και αυτοί που έχουνε μπει όμως πολύ καλά στο χορό, είναι οι γιατροί και οι γιατροί μελετούν ποιες είναι οι επιπτώσεις της κρίσης στην υγεία των ανθρώπων, αναμφίβολα. Τουλάχιστον διαφορετικά άρθρα σε περιοδικά όπως το Lancet, λένε ότι η κρίση αυτή που είναι υγειο-οικονομική κρίση, όπως είναι ο όρος που χρησιμοποιούν οι γιατροί, έχει επηρεάσει την υγεία μας. Και λέει, οι καρδιακές προσβολές αυξήθηκαν κατά 32,9% από την έναρξη της κρίσης. Οι γιατροί αλλά και άλλοι ειδικοί περιγράφουν την κρίση ως υγείας και ανθρωπιστική κρίση. Κι αυτή η αύξηση δεν είναι στους άντρες οι καρδιακές προσβολές είναι και στις γυναίκες. Ένας πληθυσμός που δεν είχε τόσο αυξημένα επίπεδα καρδιακών προσβολών. Έτσι βλέπομε πάλι την υγεία.

Γιατί είναι ανθρωπιστική η κρίση; Αυτό είναι ερώτημα σε εσάς. Είδαμε πως είναι οικονομική, είδαμε πως είναι κρίση υγείας, γιατί είναι όμως και ανθρωπιστική; Επηρεάζει τις αξίες; Θέλω τις απαντήσεις σας. Όλοι έχουμε σωστές απαντήσεις, ξέρετε είμαστε όλοι ειδικοί.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Η Κα Αντωνίου από το Κεντρικό

ΑΝΤΩΝΙΟΥ: Κοιτάξτε, νομίζω ότι δεν πρέπει να αποχωρίζουμε το ένα επίπεδο ανάλυσης από το άλλο. Βεβαίως η οικονομική κρίση παράγει και ανθρωπιστική κρίση και χάνονται οι σταθεροί άξονες αναφοράς του ανθρώπου. Αυτή η ρευστότητα η οποία επικρατεί σε περιόδους κρίσης, χάνει βεβαίως τις σταθερές που είχε πάντα ο άνθρωπος στη ζωή του.

Άρα λοιπόν η ανθρωπιστική συνδέεται με την οικονομική κι εδώ θα μου επιτρέψετε να κάνω μία διάκριση. Αναφερόμενη στην Ελλάδα δεν είναι οικονομική κρίση, η κρίση είναι δημοσιονομική και η δομή της ελληνικής κοινωνίας επειδή ήταν άμεσα συναρτημένη με το κράτος ως εργοδότη υπό διάφορες έννοιες εργοδότη, αυτή η κρίση λοιπόν δημοσιονομική είχε επίπτωση και στα άλλα επίπεδα. Άρα λοιπόν επιφαινόμενο μίας βάσης είναι η κρίση. Ευχαριστώ πολύ.

ΤΡΙΒΙΛΑ: Εσείς λέτε πως όλες αυτές οι έννοιες της κρίσης συνδέονται ανάμεσά τους, κι αυτό το οικονομικό, δημιουργεί και την ανθρωπιστική κρίση, αυτό μας λέτε.

Κάποιος άλλος που μπορεί να μας δώσει άλλο όρο για την ανθρωπιστική κρίση;

ΟΜΙΛΗΤΡΙΑ: Εγώ νομίζω ότι είναι πνευματική.

ΤΡΙΒΙΛΙΑ: Είναι πνευματική η κρίση κι αυτό επηρεάζει, συνδέεται περισσότερο με το ανθρωπιστικό κομμάτι. Πάμε στο επόμενο.

Στο χώρο της ψυχικής υγείας, γιατί είναι ανθρωπιστική;
Θα δούμε γιατί είναι ανθρωπιστική κρίση μέσα από τα παραδείγματα.
Το πρώτο παράδειγμα είναι το παράδειγμα της αυτοκτονίας και της αύξησης των αυτοκτονιών στη χώρα μας, πρώτο παράδειγμα.
Ναι Κα Βαλαρή θέλετε κάτι να πείτε;

ΒΑΛΑΡΗ: Από το Λύκειο Ρεθύμνης. Εγώ ήθελα να πω, είχαμε την τιμή και τη χαρά να έχουμε την Κα Τριλίβα επί 20 χρόνια κοντά μας, κάθε Τετάρτη 7:00- 9:00, όμως ήθελα να πω στο θέμα της ανθρωπιστικής κρίσης, είναι η αλληλεγγύη για μένα. Εκτός από τις αξίες όλα αυτά που είπαν οι κυρίες είναι μέσα στο παιχνίδι, αλλά είναι και το θέμα της αλληλεγγύης που είναι η ανάγκη της μεγαλύτερη από ποτέ.

ΤΡΙΒΙΛΙΑ: Η κα Βαλαρή μας πάει πιο πέρα και μας λέει ανθρωπιστική κρίση συνδέεται και με το τι κάνουμε για την κρίση.

Πάλι από μία εφημερίδα του εξωτερικού και τα αποτελέσματα είναι σε περιοδικό ξένο που έχουν δημοσιευτεί, είναι η οργάνωση «Κλίμακα», που πριν από λίγες μέρες, δεν είναι παραπάνω από μία εβδομάδα, δημοσίευσε άρθρο του αναφέρει ότι τα ποσοστά αυτοκτονιών έχουν αυξηθεί, 45% τα τελευταία τέσσερα χρόνια στη χώρα μας. Είμαστε μία χώρα που είχε τα λιγότερα ποσοστά αυτοκτονίας σε όλη την Ευρώπη, ακόμα σε σχέση με τους άλλους Ευρωπαίους

ΠΑΜΦΙΛΗ: Παμφίλη λέγομαι, Έφορος Περιβάλλοντος του Κεντρικού, αλλά και ως γιατρός έχω την ένστασή μου, ξέρω τη μελέτη της Κλίμακας είναι πρόσφατη, όμως υπάρχει το εξής μείον: Στην Ελλάδα δεν καταγράφαμε αυτοκτονίες.

ΤΡΙΒΙΛΙΑ: Κι ακόμα τώρα δεν καταγράφονται. Και πέρα από τα ελληνικά δεδομένα, ξέρουμε πάρα πολύ καλά στην επιστημονική κοινότητα, όποιος μελετά ψυχική υγεία, ότι οπουδήποτε υπήρχε οικονομική κρίση και τεράστιες αλλαγές, τόσες ραγδαίες αλλαγές όπως είναι στη Σοβιετική Ένωση, με την κατάρρευση του Σοβιετικού Καθεστώτος, αυξήθηκαν οι αυτοκτονίες πάνω από όλα, η κατάχρηση ουσιών κι όλα τα άλλα τα συνακόλουθα που τα έχουμε κι εμείς. Το ίδιο έγινε και στην Αργεντινή κι αυτά είναι δεδομένα που υπάρχουν σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αν θέλετε να διαβάσετε αυτά και να δείτε και την Ελλάδα και το ρόλο της, είναι μία δημοσίευση του 2013, του Βάσου – μου διαφεύγει το άλλο όνομα – από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, που περιγράφουν ακριβώς τι γίνεται σε τέτοιες καταστάσεις με στοιχεία από την Ελλάδα σε ότι αφορά τις αυτοκτονίες, αλλά και στοιχεία από την Ελλάδα σε ότι αφορά την υγεία.

Οι γυναίκες και ο όρος του AIDS γιατί είναι ανθρωπιστική κρίση, γιατί καταπατούνται τα δικαιώματα τα απλά δικαιώματα, ανθρώπινα δικαιώματα. Και γιατί οι γυναίκες; Παρά την πτωτική του τάση διεθνώς το AIDS, αυξήθηκε 57% στη χώρα μας το

2011, ενώ το ποσοστό για τους χρήστες έφτασε σε ιλιγγιώδης 1450% παραπάνω, οι χρήστες των ουσιών προπάντων της ηρωίνης.

Ποια είναι η αιτία; Η Κυβέρνηση θεώρησε ότι οφείλεται στους παράνομους μετανάστες, λάθος της Κυβέρνησης. Ωστόσο οι πραγματικές αιτίες είναι οι περικοπές στο χώρο της υγείας. Που συμπεριλαμβάνουν και το πρόγραμμα για τις ασφαλείς σύριγγες, ο κοινωνικός στιγματισμός και το γεγονός ότι έπεσαν οι τιμές στον αγοραίο έρωτα, αναγκάζοντας τα άτομα που εκπορνεύονται να μην χρησιμοποιούν προφυλακτικά και να αυξήσουν την πελατεία τους όσο μπορούν για το εισόδημά τους.

Έτυχε να είμαι στη Νέα Υόρκη, έτυχε να είμαι σ' ένα κέντρο που μελετούν το AIDS και τις ζωές των ανθρώπων που είναι οροθετικοί. Ήτανε τι να σας πω; σοκαρίστηκαν όταν τα πρόσωπα αυτών των γυναικών παρουσιάστηκαν παντού κι όταν ο κύριος λόγος που έγιναν όλα αυτά και άλλαξαν και νόμοι για όλα αυτά, ήτανε να προφυλάξουμε τους άντρες, ναι τα θύματα. Ήτανε τα θύματα; Οι γυναίκες.

Ακόμα βλέπουμε να διαμαρτύρονται γιατροί, νοσηλευτές, όλο το δυναμικό της χώρας, όποιος δουλεύει στο νοσοκομείο κι εκτός νοσοκομείου, για το τι γίνεται στη χώρα μας σε θέματα υγείας.

Πάλι ανθρωπιστική η κρίση. Ακριβώς. Όντως, η υγεία δεν είναι πολυτέλεια κι όταν η υγεία γίνεται πολυτέλεια είναι ανθρωπιστική η κρίση,.

Θέλω να σας δείξω κι αυτές τις εικόνες. Γιατί πολλοί από μας κι εγώ η ίδια έχουμε πολλά προνόμια και πολλές φορές έχουμε και το προνόμιο να μην βλέπομε τέτοιες εικόνες. Εγώ προσωπικά σοκαρίστηκα όταν πήγα στη Νέα Υόρκη κι έζησα αυτή τη φορά για ένα χρόνο, γιατί το Μανχάταν πια δεν ήταν το Μανχάταν που εγώ μεγάλωσα και φοίτησα στο Πανεπιστήμιο. Γιατί δεν βλέπεις τέτοιες εικόνες, στη χώρα μας όμως βλέπουμε τέτοιες εικόνες και δεν πρέπει να έχουμε το προνόμιο να μην τις βλέπουμε. Προπάντων εμείς που είμαστε σε θέσεις κι έχουμε δύναμη να κάνομε κάτι γι' αυτές τις εικόνες.

Το πρόσωπο της φτώχειας. Έχει αλλάξει το πρόσωπο της φτώχειας. Πολλοί από εμάς δεν βλέπομε τέτοιες εικόνες, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην Ελλάδα δεν προβάλουν τέτοιες εικόνες, εγώ να σας πω την αλήθεια δεν βλέπω τηλεόραση κι έτσι δεν ξέρω τι προβάλει στην τηλεόραση, αλλά αν το προβάλουν μπράβο τους.

Πάλι τέτοιες εικόνες, γιατί είναι ανθρωπιστική η κρίση; Γιατί υπάρχουν τέτοιες εικόνες, Δεν είναι άνθρωποι του δρόμου, είναι άστεγοι άνθρωποι με παιδιά, άνεργοι άνθρωποι που χάσανε τη θέση τους, το ρόλο τους, και περισσότερο βάλλονται οι αδύναμες ομάδες. Μέσα σ' αυτές τις αδύναμες ομάδες είναι οι γυναίκες, είναι οι μετανάστες, κι όποιος έχει ζήσει τι σημαίνει μετανάστευση, ξέρει να μην κάνει διακρίσεις ποιοι είναι μετανάστες. Κι ένας λαός όπως είναι ο ελληνικός, έχει ζήσει τι θέλει να πει η μετανάστευση. Δεν υπάρχει κανένας εδώ πέρα πιστεύω στο ακροατήριο να μην έχει κάποιον στην οικογένειά που έχει μεταναστεύσει. Και δεν ξέρουμε αν θα είναι το δικό μας το παιδί αύριο που θα αναγκαστεί να μεταναστεύσει. Αυτή είναι η ανθρωπιστική κρίση.

Η οικογένεια, ο πυλώνας της ελληνικής κοινωνίας, έτσι δεν είναι; Υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν μείωση των γεννήσεων της τάξης του 10%, από την αρχή της κρίσης. Όπως ξέρουμε πάρα πολύ καλά, το κύριο μέλημα των διάφορων κυβερνήσεων και της πολιτικής, ήτανε πως θα στηρίξουμε την ελληνική οικογένεια και πως μπορούμε να φέρουμε στον κόσμο κι ένα παραπάνω παιδί. Και τώρα ορίστε τι γίνεται, με τις δικές τους πολιτικές.

Κι έτσι η εξασφάλιση των αναγκών των οικογενειών, πέφτει πάλι στις πλάτες των γυναικών τώρα, γιατί αυτή η κρίση έχει μεταφερθεί στο ρόλο της γυναίκας. Στο να είναι τώρα κι αυτή που κουβαλάει και ίσως μπορεί και εργάζεται παραπάνω από τον άντρα, γιατί η γυναίκα θα βρει και την ανασφάλιστη εργασία και την εργασία να καθαρίζει, να κάνει διάφορες εργασίες που οι άντρες δεν είναι τόσο εύκολο να βρουν. Γι' αυτό υπάρχουν τόσες γυναίκες μετανάστριες. Και τώρα αναλαμβάνει όχι μόνο το σπιτικό αλλά και δεύτερη δουλειά ίσως, για να μπορέσει να τα βγάλει πέρα.

Εδώ τώρα είναι μία γυναίκα μητέρα πάλι από το εξωτερικό, είναι πάλι από το Guardian, Είναι μία γυναίκα 35 χρονών, άτομο με ειδικές ανάγκες που έφτασε στην απόγνωση κι έφτασε να κάνει απόπειρα αυτοκτονίας, αν και τελικά δεν αυτοκτόνησε. Κι έτσι η βία είναι παντού για τις γυναίκες. Υπάρχει βία και στην εργασία τώρα πια, εμείς που ζούμε τώρα στην Κρήτη, εγώ έχω γυρίσει τώρα 6 μήνες, ξέρω πολύ καλά τι γίνεται στην Κρήτη, οι γυναίκες που δουλεύουν, οπουδήποτε τώρα στην Κρήτη, ζουν πρωτόγνωρα πράγματα. Ένα φοβερό θέμα είναι και πως δουλεύουν και δεν πληρώνονται. Για έξι μήνες, για δύο μήνες, για τρεις μήνες, γι' αυτό είναι ανθρωπιστική η κρίση, γιατί καταπατούνται τα ανθρώπινα βασικά δικαιώματα.

Ανεργία, έχουμε δικαίωμα στην εργασία, και η καινούρια γενιά έχει δικαίωμα στην εργασία, εμείς ίσως είμαστε μεγάλοι κι έχουμε δουλέψει, αλλά τι θα κάνουν τα παιδιά μας που το ποσοστό ανεργίας είναι στο 60% στους νέους; Ή τι λέω εγώ στους φοιτητές μου που με τρία πτυχία δεν μπορούν να βρουν δουλειά και δεν ξέρω πόσες ξένες γλώσσες;

Ανασφάλιστη εργασία, προκαταλήψεις προς τις γυναίκες και σε θέματα, το είπανε στην προηγούμενη συζήτηση, σε θέματα ομορφιά, παρουσία, σε θέματα πόσο χρονών είναι, σε θέματα έχει δεν έχει παιδιά, σε θέματα έχει προστασία από κάπου ή δεν έχει. Εκμετάλλευση, κάθε είδους εκμετάλλευσης, γιατί είναι εκμετάλλευση να έχεις επιχειρήσεις που δεν πληρώνουν τους εργαζόμενους είτε γυναίκες είναι είτε άντρες για έξι μήνες. Είναι σκλαβιά και γι' αυτό μιλάμε για ανθρωπιστική κρίση.

Παρενόχληση και αβεβαιότητα. Αυτό που έδειξε η έρευνα που έχω κάνει στο Ρέθυμνο, είναι πως έχουν αυξηθεί τα ποσοστά των ανθρώπων που ζητούν βοήθεια σε Κέντρα Ψυχικής Υγείας και στο Νοσοκομείο Ρεθύμνου, όχι γιατί είναι ψυχικά πάσχοντες. Αλλά αυτή η αβεβαιότητα, η βία απέναντί τους, ας είναι και οικονομική, τους έχει επηρεάσει έτσι, που δεν ξέρουν πώς να απευθυνθούν και πού να απευθυνθούν.

Όσο για το επίπεδο διαβίωσης των πολιτών; Η ανεργία του 2013 ανέρχεται στο 27,5% δηλαδή 1.370.000 άνθρωποι στην Ελλάδα δεν έχουν εργασία και στο 32% να βάλουμε υπόψη την εκροή των Ελλήνων μεταναστών σε άλλες χώρες, 330.000 άτομα

νέοι άνθρωποι, με πολλές σπουδές, με πολύ καλές σπουδές έχουνε φύγει για το εξωτερικό. Κι αυτό πάλι δημιουργεί μία ανθρωπιστική κρίση.

Βλέπουμε και την ανεργία στις γυναίκες το 2013, στην Ελλάδα, είμαστε πάνω από τις άλλες χώρες και οι γυναίκες, πάνω από τους άντρες.

Σε ότι αφορά τις εργασίες, φαίνεται πως οι γυναίκες θα θιγούν περισσότερο στο θέμα της ανεργίας, τώρα και με τις καινούριες 12.000 απολύσεις που προετοιμάζει η Κυβέρνηση. Αυτή είναι από προχθές με τις γυναίκες, αυτοί που θα φύγουν από το χώρο της παιδείας είναι περισσότερες γυναίκες.

Εργασία και δικαιώματα.

Η Κούνεβα, το ξεχάσαμε γιατί σαν κοινωνικά όντα που είμαστε ξεχνάμε τα δύσκολα. Ξεχάσαμε ποια είναι η κυρία αυτή, η Κούνεβα. Ξεχάσαμε τη βία που υπέστη, γιατί; Γιατί μίλησε για τα δικαιώματά της στην εργασία. Τότε ίσως τη βλέπαμε και σαν ξένη.

Ποια είναι τα κοινά χαρακτηριστικά της υποκειμενικής εμπειρίας μας; Πολιτική βαρβαρότητα, οικονομική εξαθλίωση και εκμετάλλευση, για τις γυναίκες αλλά και για όλους, διαπροσωπικά αδιέξοδα. Αυξάνονται πάρα πολύ, αυτό μου λένε όλοι στο χώρο της ψυχικής υγείας.

Καταπάτηση δικαιωμάτων. Όταν δεν έχουμε χρήματα για να πληρώσουμε λογαριασμούς, το ενοίκιό μας, τα φροντιστήρια των παιδιών μας, το φαγητό της οικογένειάς μας, είναι βαρβαρότητα.

Όταν φοβόμαστε να αρρωστήσουμε, είναι ανθρωπιστική αυτή η κρίση και είναι βαρβαρότητα και βία απέναντί μας για να πάρουμε φάρμακα ή για να κάνουμε εξετάσεις. Όταν η εργασία και η θέση μας απειλούνται, όταν φοβόμαστε τα γηρατειά, τη συνταξιοδότηση και είμαστε στη χώρα αυτή ένας γερασμένος λαός.

Η βία είναι ενδοοικογενειακή, το είπατε οι προλαλήσαντες, στην κοινότητά μας μέσα. Ναι υπάρχει πόλωση μέσα στην κοινότητά μας, το βλέπομε κάθε μέρα τώρα, όχι μόνο με τη Χρυσή Αυγή. αλλά και με πολλές άλλες μορφές, στα σχολεία, υπάρχουν δύο ή τρεις ομάδες που παλεύουν Πέρα από το γεγονός, από τη βία που ήδη ασκεί το εκπαιδευτικό σύστημα στα παιδιά μας κάθε μέρα, έτσι όπως το έχουμε καταρτίσει και οργανώσει και στα σχολεία.

Τι λένε αυτά για τη θέση της γυναίκας; Το είπε ένας από τους ανθρώπους από τους οποίους πήρα συνέντευξη. Είπε το εξής: «ζούμε σ' έναν πόλεμο, εμπόλεμη κατάσταση, αλλά δεν πολεμάμε».

Τι κάνουμε; ενδυνάμωση αλλά όχι ατομιστική. Είχαμε υιοθετήσει μοντέλα τα οποία ήτανε έξω από το δικό μας τρόπο λειτουργίας σαν κοινότητα εδώ και τουλάχιστον 40 χρόνια. Χρειαζόμαστε κοινοτική ενδυνάμωση, σαν κοινότητες. Είναι κοινότητες γυναικών; Κοινότητες γυναικών. Είναι εργαζόμενοι σ' ένα συγκεκριμένο χώρο; Αυτοί οι εργαζόμενοι στο συγκεκριμένο χώρο και αλληλεγγύη.

Επόμενο και τελευταίο πιστεύω. Το Λύκειο Ελληνίδων. Εγώ έχω μεγαλώσει όπως σας είπα στη Νέα Υόρκη, έμαθα εδώ για το Λύκειο Ελληνίδων όταν ήρθα εδώ και 23 χρόνια. Έμαθα, διάβασα την ιστορία της Καλλιρόης Παρρέν κι απ' ότι κατάλαβα η

Καλλιρόη Παρρέν ήταν φεμινίστρια πρώτα – πρώτα και δεύτερον ήταν ακτιβίστρια. Αυτό είναι το κομμάτι της ιστορίας που πρέπει να κρατήσουμε, γιατί οι πράξεις του Λυκείου τότε, το καταστατικό του και ο τρόπος λειτουργίας του ήταν ακτιβιστικό και φεμινιστικό.

Κι εδώ σταματάω, λυπάμαι που δεν είχαμε το χρόνο να μιλήσετε κι εσείς παραπάνω απ' ότι μίλησα εγώ, γιατί εσείς τα ξέρετε καλύτερα από μένα αυτά.

Σας ευχαριστώ.

Σημείωση: Το κείμενο είχε ετοιμαστεί για ακουστική και οπτική (με τη χρήση (multi-media) και όχι για γραπτή επικοινωνία. Δημοσιεύεται εδώ χωρίς ουσιαστικές παρεμβάσεις, για να μη μεταβληθεί το αρχικό ύφος του.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε την Κα Τριλίβα για όσα μας είπε, που όλα αυτά τα ακούσαμε και πάλι, παρότι τα ζούμε, τα ζουν οι φίλοι μας, τα βλέπουμε να έρχονται όλο και πιο γρήγορα, όλο και πιο πειστικά σε όλους μας. παραλίγο κα Τριλίβα να ασκήσω βία κι εγώ σε εσάς για το χρόνο, συγκρατήθηκα.

Συνεχίζουμε με την κ. Καραπιδάκη. Η ομιλία της θα είναι τόσο όμορφη, χαρούμενη διότι θα μας μιλήσει για τη γυναίκα στη τέχνη και πράγματι πιστεύω θα είναι πάρα πολύ όμορφα.

Η κα Λουΐζα Καραπιδάκη, είναι ιστορικός τέχνης, μόνιμη συνεργάτιδα του Κέντρου Ερεύνης Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Σας ακούμε Κα Καραπιδάκη.

Το γυναικείο πρότυπο στις τέχνες σήμερα

Λουΐζα Καραπιδάκη

Ιστορικός τέχνης- μόνιμη συνεργάτης του ΚΕΕΛ Ακαδημίας Αθηνών

Ευχαριστώ πολύ καταρχάς για την τιμή που μου κάνετε να με προσκαλέσετε στο εξαιρετικά ενδιαφέρον συνέδριο σας με θέμα τους γυναικείους προβληματισμούς και τις αναζητήσεις σήμερα.

Επιτέλους θεωρώ ότι είναι μια εξαιρετική αφορμή να αναλογιστούμε όλοι, άνδρες και γυναίκες, τα καινούρια δεδομένα που έχουν προκύψει από τις συνεχείς κοινωνικές και ηθικές αλλαγές που ζούμε.

Το γυναικείο πρότυπο στις τέχνες λοιπόν σήμερα για αιώνες, η θέση και οι ρόλοι της γυναίκας, όπως ξέρετε ήταν αυστηρά καθορισμένοι από τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα της κάθε εποχής. Σήμερα δεν υπάρχουν πια τα καθορισμένα πρότυπα, ούτε αυστηρά προδιαγεγραμμένοι ανδρικοί και γυναικείοι ρόλοι. Σήμερα έρχονται κοντά μας πολλές και διαφορετικές εικόνες της γυναίκας. Τα μηνύματα που στέλνει μέσω τους η κοινωνία είναι πολυσήμαντα, πολυδιάστατα, ανάμεικτα, ακόμα συχνά και αντιφατικά.

Θα ξεκινήσουμε μία μικρή ιστορική αναδρομή, αλλά πριν θα ήθελα να πω ότι θα ήθελα να αφιερώσω αυτή την πολύ μικρή παρέμβαση κυρίως γιατί με κατακλύζει μία αγωνία μήπως δεν αναφερθώ στο τόπο τον οποίο γεννήθηκα και μεγάλωσα, τη Κρήτη, να την αφιερώσω στις άγνωστες γυναίκες, τις Κρητικές γυναίκες που ύφαιναν για πάρα πολλά χρόνια και που πια είμαι σε θέση μετά από πολλά χρόνια έρευνας να μιλήσω για τέχνη και όχι για καλλιτεχνική χειροτεχνία. Αυτό μία μικρή παρέμβαση.

Η ομιλία μου θα εστιάσει τη γυναίκα ως θεματικό αντικείμενο, ως δηλαδή ζωγραφικό θέμα σε έργα γυναικών αλλά και σε έργα ανδρών. Από τη μια θα αναφερθώ σε γυναίκες καλλιτέχνες οι οποίες δημιουργούν σήμερα μεταφέροντας τις δημιουργίες, τη δική τους υπόσταση και ταυτότητα, γιατί ως δημιουργοί, ως δρώντα δηλαδή πρόσωπα στο χώρο της νεοελληνικής τέχνης, μεταφέρουν το γυναικείο τους ψυχισμό. Όμως ένας από τους λόγους που θέλησα να κάνω το διαχωρισμό των φίλων στη τέχνη, είναι γιατί οι γυναίκες καλλιτέχνες ζουν και σήμερα ένα είδος ρατσισμού στη τέχνη τους. Ακόμα και στις μέρες μας δεν έχουνε εκλείψει οι φράσεις του τύπου «δεν έχουν την ίδια οικονομική αξία τα έργα των γυναικών δημιουργών σε σχέση με αυτά των ανδρών». Και το λέω όχι μόνο στο επίπεδο της Ελλάδος, αλλά δυστυχώς και σε ένα

διεθνές επίπεδο, κυρίως στις μεγάλες δημοπρασίες, ότι τα έργα γυναικών καλλιτεχνών δεν έχουν φτάσει ποτέ στα ύψη των ανδρών, από ρατσισμό και μόνο.

Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι σήμερα υπάρχουν γυναίκες εικαστικοί, δηλαδή επαγγελματίες εικαστικοί, ενώ οι γυναίκες δημιουργοί ήταν για αιώνες απύσες, αποκλεισμένες παντελώς από την ιστορία της τέχνης διεθνώς. Μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, κυρίως από τη 10ετία του '70 και στο πλαίσιο του φεμινιστικού κινήματος ξεκίνησε καταρχάς από την Αμερική και στη συνέχεια στην Ευρώπη από γυναίκες ιστορικούς της τέχνης, μία συστηματική, ενδεδειγμένη μελέτη της γυναικείας καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ενώ στην Ελλάδα μόνο τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται κάποιες μελέτες με αντικείμενο τις Ελληνίδες καλλιτέχνιδες.

Και εδώ πριν ξεκινήσω την ξενάγηση μου θα ήθελα να μιλήσω, να μου επιτρέψετε, βρήκα δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα και ήθελα να το μοιραστώ μαζί σας. Το χαρακτηριστικό παράδειγμα της Νίκης Καραγάτση, θα σας εξηγήσω μετά, και της Ναταλίας Μελά. Η Ναταλία Μελά είναι τώρα 90 ετών, η Νίκη Καραγάτση θα ήτανε 100 τόσο αλλά δεν ζει πια. Μεγαλοαστές και οι δύο, μορφωμένες, ταλαντούχες, έξυπνες, αλλά έδωσαν πολλές μάχες για να καταξιωθούν.

Η Καραγάτση αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το επάγγελμα που σπούδασε στην ανώτατη σχολή Καλών Τεχνών την ημέρα του γάμου της, γιατί ο γνωστός συγγραφέας, σύζυγος της, της είπε ότι αυτό το επάγγελμα δεν έχει καμία σοβαρότητα για μία καθώς πρέπει κυρία της κοινωνικής της τάξης. Άρχισε να ζωγραφίζει ξανά από την ημέρα του θανάτου του. Αυτό έχει δημοσιευτεί, ειλικρινά, είναι κάτι πολύ δημοσιευμένο, το έχει δημοσιεύσει η ίδια η Μαρίνα Καραγάτση, η κόρη της.

Η Ναταλία Μελά, σύζυγος του Άρη Κωνσταντινίδη, είναι μία από τις μεγαλύτερες Ελληνίδες εικαστικούς σήμερα, επίσης δήλωσε ότι «καλή η γλυπτική, αλλά πώς να μεγαλώσεις τα παιδιά σου; Γι' αυτό αναγκάστηκα για μία 10ετία, μέχρι να μεγαλώσουν τα παιδιά μου να μην κάνω κανένα απολύτως έργο».

Ίσως πρέπει να κάνω και μια μικρή αναφορά σε μία άλλη γυναίκα, επίσης μεγαλοαστή, επίσης πονεμένη, τη Ζακυνθινή Κατερίνα Χαριάτη, επίσης με σπουδές καλών τεχνών που μετά από μισό αιώνα ζωγραφικής άρχισαν να κοιτάζουν με σοβαρότητα τα έργα της. Μαθήτριά του Μπουζιάνη η ίδια και μόνο από τη 10ετία του '70 σε μεγάλη πια ηλικία άρχισε να απολαμβάνει τους καρπούς της.

Ας επιστρέψω όμως στη κύρια θεματική μου. Πολλά είναι τα πρόσωπα της γυναίκας που προβάλλονται μέσα από τα έργα τέχνης, που συνήθως είναι και ο καθρέπτης της κοινωνίας. Επίσης πολλοί είναι και οι δόλιοι, όπως και οι μύθοι που γεννήθηκαν με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γυναίκας. Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της τέχνης η γυναίκα εμφανίστηκε καταρχάς σαν το συνώνυμο της ομορφιάς, δηλαδή από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα σαν Ελένη ή Αφροδίτη, ερωτική, αλλά και εκδικητική σαν τη Μήδεια, αυτοκαταστροφική σαν τη Φαίδρα, μάνα σαν τη Θεά Δήμητρα, άξια σύζυγος σαν Πηνελόπη, έξυπνη σαν Αριάδνη, τρυφερή σαν Ανδρομάχη, καλή αδελφή σαν Αντιγόνη και αφοσιωμένη κόρη σαν Ηλέκτρα.

Έκανα αυτές τις αναφορές γιατί θεωρώ ότι μιλώντας κάποιος σ' ένα ελληνικό κοινό πρέπει πάντοτε να έχουμε μία αναφορά από την αρχαιότητα, γιατί είμαστε πολύ φωτισμένοι πολιτισμικά σαν λαός και είναι καλό να δούμε ότι είναι απίστευτες οι ομοιότητες και οι ρόλοι που είχαν δοθεί στην αρχαιότητα και που όπως είδατε είναι πολύ σύγχρονες. Θα τα δούμε σε εικόνες μετά.

Όμως με την πάροδο του χρόνου και κυρίως μετά την βιομηχανική επανάσταση, παρουσιάστηκαν και οι νέοι ρόλοι της γυναίκας. Η γυναίκα ως βιοπαλαιστής, ως αγωνίστρια, ως φεμινίστρια, εν πάση περιπτώσει επιτέλους και ως αυθύπαρκτη ύπαρξη.

Στη τέχνη του 20^{ου} αιώνα είναι πια πολύμορφη γυναίκα. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ένα έργο του σουρεαλιστή Νταλί που παρουσιάζει το γυναικείο σώμα με χιλιάδες συρτάρια, για να δείξει λέει τη πολυπλοκότητα του χαρακτήρα και κυρίως το άβατο της ψυχής της γυναίκας και το ονομάζει φλεγόμενη καμηλοπάρδαλη.

Επίσης ένας άλλος σουρεαλιστής ο Μπρετόν παρουσίασε τη γυναίκα λέγοντας ότι η γυναίκα είναι μόνο πλασμένη για τον έρωτα και ότι ζωγράφιζε ήταν μόνο πίσω από το πρόσωπο της ερωμένης του Νάιντα ηρωίδας και του Αμούρφου.

Ο Ντε Κίρικο και μιλάω για τον Ντε Κίρικο γιατί όπως ξέρετε είχε μεγαλώσει και είχε τελειώσει την Καλών Τεχνών στην Ελλάδα και έφυγε πολύ μεγάλος, 26-27 χρονών, είπε ότι για τη γυναίκα μόνο δύο είναι οι λέξεις, πρόκειται για μυστηριώδη διάλογο, και έχει κάνει και τα αντίστοιχα έργα.

Στη συνέχεια έχουμε την επίδραση της καταναλωτικής κοινωνίας που παρουσιάστηκε η γυναίκα στα μέσα του 20^{ου} αιώνα μια χαρωπή νοικοκυρά, από τη βιομηχανία της κατανάλωσης, ως Barbie, ως αντικείμενο του πόθου και ως αθώα χαρωπή. Όμως σήμερα αφού ξεπέρασε και το επιβαλλόμενο σύνδρομο της γατούλας, παρουσιάζεται πια σαν απελευθερωμένη γυναίκα με τη γνήσια ομορφιά της, τον αγώνα της, τα ανθρώπινα δικαιώματά της.

Η μεταμόρφωση και η απελευθέρωση δεν είναι πλέον μόνο θέμα νοοτροπίας, αλλά και εξωτερικής εντύπωσης και συμπεριφοράς. Εξαλείφονται οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, όλοι είναι διαφορετικοί, αλλά όλοι είναι ίσοι. Εν κατακλείδι η τέχνη εξωραΐζει, μεταμορφώνει, συμμορφώνει ή παραμορφώνει τα πρόσωπα της γυναίκας ανάλογα με τις εποχές, τις μόδες, τις ιδεολογίες, το κοινωνικό στάτους.

Πίσω όμως απ' αυτά τα πρόσωπα υπάρχει μόνο ένα πρόσωπο, η γυναίκα, το αιώνιο θήλυ. Ο άνθρωπος που ζει, αναπτύσσεται, αλλάζει τροφοδοτώντας την ιδιοτροπία του καλλιτέχνη ανάλογα με τις μόδες και τις εποχές. Η γυναίκα που εμφανίζεται σήμερα πια με το αληθινό της πρόσωπο, οξυδερκής, σκεπτόμενη, τέρας σθένους, μάνα στοργική, σύντροφος, επαγγελματίας και κυρίως κολώνα της κοινωνίας.

Να δούμε τώρα τις εικόνες. Εδώ βλέπετε σκόρπιες εικόνες από την νεοελληνική τέχνη αλλά και μερικά χαρακτηριστικά έργα απ' όλη την Ευρώπη για να δείξω διαχρονικά ότι ξεκινήσαμε να εμφανίζεται η γυναίκα ως θεά των όφρων έτσι από τη Κρήτη. Σε όλα, η απαρχή του κόσμου είναι ο Μινωικός πολιτισμός, όχι μόνο γιατί

είμαστε στη Κρήτη. Στη Ρωμαϊκή εποχή έχει ένα ρόλο λίγο πιο αμερικάνικο αν θέλετε και καταναλωτικό. Φτάνουμε να γίνεται μετά το μεσαίωνα αγωνίστρια, αντικείμενο του πόθου από το γνωστό πίνακα του Μονέ, μέχρι και σκεπτόμενη γυναίκα στην νεοελληνική τέχνη. Είναι λίγο εκτός θέματος αλλά ήθελα να κάνουμε μαζί μία περιήγηση.

Εδώ θα δούμε τη ματιά των ανδρών καλλιτεχνών για να τελειώσω με τη ματιά των γυναικών καλλιτεχνών πως παρουσιάζουν τη γυναίκα. Ερωμένη, μητέρα, ηρωίδα, κακοποιημένη και πονεμένη, αυτά δηλαδή είναι τα θέματα που τους εμπνέουν έτσι; Όχι απλώς που τους επηρεάζουν.

Εδώ βλέπετε ένα έργο του Γιάννη Μόραλη, δεν είναι το πιο χαρακτηριστικό του αλλά το έβαλα διότι πονεμένος από μία ερωμένη του η οποία πέθανε ήθελε να κάνει αυτό το υπέρτατο, τη μεγάλη του αγάπη να την αποτυπώσει με όλη της την ομορφιά και έχουμε αυτό το έργο.

Βεβαίως δεν θα μπορούσα να αφήσω το Σπύρο Καπράλο, που έχει το περίφημο έργο τη μάνα που ξέρουμε από την Αίγινα, που είναι ταπεινή, στοργική, εξαιρετική αλλά και στιβαρή.

Είναι ο Αλεξάντερ Τσιάρας, είναι ένας διεθνής καλλιτέχνης Έλληνας, εξαιρετικά γνωστός, ο οποίος για να αποτυπώσει θεώρησε το πιο συναρπαστικό πράγμα και το μεγαλύτερο αν θέλετε ατού, η κληρονομιά της γυναίκας είναι η στιγμή της γέννας, η στιγμή της αναπαραγωγής

Βεβαίως δεν θα μπορούσα να αφήσω το Τάσο Κορογιαννάκη και όλοι μία τεράστια σχολή χαρακτών, φίλοι της Βάσω Κατράκη, που ασχοληθήκανε πάρα πολύ με το θέμα, γυναίκα ηρωίδα, διότι έχουνε μπει μέσα και πολιτικοί προβληματισμοί, οπότε έχουμε ένα άλλο πρόσωπο της γυναίκας.

Εδώ είναι η μάνα του στρατιώτη, δηλαδή ένα υπαρκτό πρόσωπο, η Καλλιόπη Λύκα, όπως την είχε ονομάσει επίσης για να δείξει την πλευρά την ηρωική της γυναίκας. Εδώ ξανά η εικόνα της μάνας και ο αγώνας, η προσφορά στον αγώνα της γυναίκας.

Εδώ ένα χαρακτηριστικό του Βασίλη Καζάκου που είναι μία σειρά που δείχνει ουσιαστικά, που διαπραγματεύεται την εκμετάλλευση του άνδρα πάνω στις γυναίκες. Έχει να κάνει με τα μπαρ, τους οίκους ανοχής κ.λ.π. Ο Καζάκος έφυγε από τη ζωή το 2006 αλλά το έργο του είχε θεωρηθεί ως πρωτοπόρο γιατί προσπάθησε μ' αυτό τον τρόπο να συμπαρασταθεί στην κακοποιημένη γυναίκα, την κακοποιημένη όμως γυναίκα που εκδίδεται. Λίγο βέβαια μετά το θάνατο του Καζάκου είχαμε όλα αυτά τα σκάνδαλα ξέρετε με το εμπόριο της λευκής σαρκός κ.λ.π. Τα έργα είναι επιλεγμένα για να πουν κάτι πάνω στη θεματική.

Εδώ βλέπουμε έναν πενηντάρη, πενηνταπεντάρη Έλληνα πολύ γνωστό καλλιτέχνη, το Τάσο Ματσαμπίνο, ο οποίος ουσιαστικά ζωγραφίζει συστηματικά τη μάνα του. Η μάνα του είναι γυναίκα ναυτικού, η πατέρας του δεν ζει και διαπραγματεύεται το πόνο της γυναίκας που έχει χάσει τον άνδρα της, αλλά συγχρόνως και η γυναίκα που είναι αθώα. Δηλαδή εδώ από τη μια βλέπουμε την

αθωότητα με την κούκλα και από την άλλη βλέπουμε.., που έχει και τα δύο πρόσωπα και τις δύο φορές είναι η μάνα του μέσα σ' αυτή την αποτύπωση.

Εδώ έβαλα τον Ζαν Ρουστέν, είναι Γάλλος καλλιτέχνης, αλλά η μεγαλύτερη συλλογή των έργων του βρίσκεται στην Αθήνα στο μουσείο Φρουσίδα, γι' αυτό τόνισα δηλαδή να σαςβάλω ένα έργο, ξένο έργο. Θεωρείται ότι μία μεγάλη γενιά Ελλήνων καλλιτεχνών έχει επηρεαστεί, ο Μπότσογλου και άλλοι έχουν επηρεαστεί απ' αυτόν τον καλλιτέχνη, ο οποίος ζωγράφιζε τη μάνα του. Είναι ένα υπαρκτό πρόσωπο, είναι μάλλον μία θλιβερή ιστορία. Ο ίδιος είπε, τώρα είναι πια 90 τόσο χρονών και είπε ότι βασικά έβλεπα τη μάνα μου να πονάει και έτσι σε όλα μου τα έργα αποτύπωνα το πόνο της μάνας μου.

Ο Γιώργος Ρόης, είναι ένας επίσης 50 ετών πολύ γνωστός Έλληνας καλλιτέχνης που σέβεται τον εαυτό του και εξαιρετικής ποιότητας, ο οποίος ως επί τω πλείστον κατά 90% ζωγραφίζει γυναίκες και ο ίδιος πιστεύει ότι μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργεί έναν ύμνο στην ομορφιά τους και συγχρόνως αποτυπώνει τη φθορά της σάρκας, αλλά με μία ευγένεια. Η ευγένεια από ένα οικογενειακό περιβάλλον αρκετά σκληρό και θεωρεί ότι με αυτό τον τρόπο αποτυπώνει μία ομορφιά την οποία κρατάει αιώνια, αλλά βλέπετε ότι είναι ένα παιχνίδι φθοράς σάρκας και γυναικείας ιδιοσυγκρασίας.

Και τώρα θα δούμε πως οι γυναίκες παρουσιάζουν τον εαυτό τους ουσιαστικά, δεν μιλάω μόνο γι' αυτό το πορτρέτο που θα δείτε, αλλά πως μέσα από τα γυναικεία έργα που διάλεξα πως αποτυπώνεται η μορφή, η γυναικεία παρουσία.

Η Αφροδίτη Λύτη, καθηγήτης στην Καλών Τεχνών είναι μία εξαιρετική γλύπτρια η οποία κάνει έργα βαριά και από πολύ σκληρά μέταλλα μπρούτζινα, σιδερένια κ.λπ. Παρ' όλα αυτά αποτυπώνει αυτή την ομορφιά της Αφροδίτης, της χορεύτριας, δηλαδή βγάζει ότι πιο τρυφερό συγχρόνως και στιβαρό υπάρχει, ότι δεν χάνουμε και την ομορφιά μας, δεν είμαστε δηλαδή Αφροδίτες διακοσμητικές.

Η Ελένη Παυλοπούλου, εδώ σε αυτό το έργο της υπάρχει μία γυναίκα η οποία φοράει ένα νυφικό. Αυτό το έργο το λέει Μπάμπουσκα, ξέρετε όλοι την ιστορία της Μπάμπουσκας που είναι η περίφημη ξύλινη κούκλα που έκλεγε μέχρι να γίνει μητέρα. Έκανε ένα κοριτσάκι από τα πολλά με πολύ πόνο γιατί της κόψανε τη κοιλιά να τηςβάλουνε μέσα το κοριτσάκι, αλλά και το κοριτσάκι άρχισε να κλαίει να γίνει και αυτό μητέρα, δηλαδή είναι όλη αυτή η αγωνία της γυναίκας μητέρας κ.λπ. και το αποτυπώνει με αυτό τον τρόπο.

Εδώ έκανα μία επιλογή έργων, είναι ελληνικής συλλογής, βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη το έργο, για να δείξω ότι το θέμα της γέννας είναι επίσης ένα θέμα το οποίο είχε απασχολήσει την αποτύπωση, δηλαδή τη στιγμή της γέννας πάρα πολλές Ελληνίδες ζωγράφους.

Σας μίλησα και πριν για την Εύα, της Μελά, βρίσκεται στις Σπέτσες το έργο, είναι η γνωστή Μπουμπουλίνα, εκεί ζει ουσιαστικά η Μελά και από εκεί έχει εμπνευστεί. Η Μελά είναι μία γυναίκα γλύπτρια, με πάρα – πάρα πολύ υπερμεγέθη έργα συνήθως. Τα τελευταία χρόνια, δηλαδή μετά τα 90 της και επειδή δεν μπορεί να δουλέψει το μέταλλο, κάνει έργα από χαρτί. Όλες αυτές τις συνθέσεις της τις κάνει

από πολύτιμο χαρτί. Αυτά όμως είναι από τα πρώτα της έργα και βρήκα εξαιρετικό ενδιαφέρον ότι όταν έκανε την Μπουμπουλίνα στη συνέντευξη που έδωσε είπε ότι την έκανα γιατί μου θύμισε τη μάνα μου γιατί και τη μάνα μου την έβλεπα ως ηρωίδα. Δηλαδή έχει το ενδιαφέρον ότι τα γυναικεία έργα έχουν αυτό το βαθύ της μνήμης, του βιώματος, της μεταφοράς, αυτό που μεταφέρουμε εμείς από τις μητέρες μας και που το βγάζουν και το αποτυπώνουν πάνω στην δουλειά τους.

Δυστυχώς δεν είχα ολόκληρο το έργο, αλλά ήθελα να πω ότι βλέπετε πως αποτυπώνει με το αγέρωχο βλέμμα, τέλος πάντων, όσοι διαβάζετε μιλάει για λογισμό και όνειρο. Δηλαδή ενώ είναι ένα έργο τόσο σκληρό, τόσο στιβαρό και τόσο συμβολικό, υπάρχει όλη η γυναικεία ευαισθησία, δεν είναι μία απλή αποτύπωση.

Αυτή είναι η Νίκη Καραγάτση που επίσης σας μίλησα. Είναι το πορτρέτο της στα τελευταία της χρόνια. Υπάρχει και ένα αντίστοιχο πορτρέτο 30 χρόνια πριν που έκανε η ίδια, όπου ήταν μία χαρωπή εξαιρετική κοπέλα. Εδώ πια στα τελευταία της, λίγο πριν τα τελευταία της δεν είχε δικαίωμα να υπογράψει Καραγάτση, υπέγραφε Νίκη Κ. Το Καριστινάκη είναι το πατρικό της, επίσης δεν το χρησιμοποίησε ποτέ. Σας είπα λίγο πριν την ιστορία της. Το πιο ενδιαφέρον είναι ότι δείχνει πια τη γυναίκα η οποία έχει καταλαγιάσει, ξέρει τι κάνει, έχει σταθεί στα πόδια της, έχει κάνει μία καριέρα έστω σε μεγάλη ηλικία και μετά και το μόνο που της μένει η ομορφιά της, βλέπετε ότι έχει μία αρχοντιά, και μερικές πέτρες μπροστά της που είναι οι πέτρες που είχε πάντοτε μαζί της από το αγαπημένο της νησί, που είναι η Άνδρος.

Εδώ ξανά τη Παυλοπούλου. Έβαλα αυτό το έργο για να συγκρίνεται λίγο με τη Μπάμπουςκα, δηλαδή από τη μια μεριά είναι η αγωνία της μάνας, πότε θα γίνω μάνα, ο γάμος, το νυφικό και όλο αυτό το πράγμα που κάποια στιγμή μεταμορφώνει έτσι μες την αγωνία ή τα κάνει όλα, γιγαντώνει όλες αυτές τις αγωνίες, και από την άλλη μεριά είναι η γυναίκα η οποία στη σημερινή πια εποχή αγωνιά και για μία ελευθερία κυρίως αναπνοής και να μπορεί να ζήσει μόνη της, να υπάρξει μόνη της ή να κάνει μόνη της τις επιλογές της αν θέλετε, που υπάρχει πολύ αγωνία στα νέα παιδιά όπως θα ξέρετε.

Η Μαρία η Γιαννακάκη είναι μία καλλιτέχνης Κρητικής καταγωγής που η ίδια ασχολείται και αυτή με το γυναικείο πορτρέτο, δείχνει πάντοτε μία ονειρική διάθεση μέσα στα έργα της, αλλά πάντοτε είναι ένας ύμνος αν θέλετε στην γυναικεία σοφία, δηλαδή δεν είναι τα έργα της αθωότητας που ουσιαστικά παρουσιάζει, είναι έργα τα οποία έχουνε ένα εννοιολογικό υπόβαθρο από πίσω πιο βαρύ.

Σημείωση: Το κείμενο είχε ετοιμαστεί για ακουστική και οπτική (με τη χρήση multi-media) και όχι για γραπτή επικοινωνία. Δημοσιεύεται εδώ χωρίς ουσιαστικές παρεμβάσεις, για να μη μεταβληθεί το αρχικό ύφος του.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε την κα Καραπιδάκη, είχε δίκιο ότι η παρουσίαση της ήτανε ευχάριστη κι έθεσε τους προβληματισμούς με ευχάριστο τρόπο.

Δεν λέω κάτι άλλο, θα περάσουμε στον επόμενο ομιλητή μας, αρχιμανδρίτη Τίτο Ταμπακάκη. Ο Πανοσιολογιότατος Αρχιμανδρίτης Τίτος κατά κόσμο Εμμανουήλ Ταμπακάκης, γεννήθηκε στη Νεάπολη και σπούδασε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και στο Τμήμα της Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και στην Ecole pratique des hautes études του Πανεπιστημίου της Σορβόνης.

Έχω πολλά για τη δράση του, αλλά θα τα περιορίσω ότι επανέρχεται στη Μητρόπολη Πέτρας και Χερρονήσου και διορίστηκε ιεροκήρυκας αυτής, αφού έχει περάσει ως αρχιερατικός επίτροπος βορείου Γαλλίας και ιερατικός προϊστάμενος ιερού καθεδρικού ναού Αγίου Στεφάνου Παρισίων. Διορίστηκε γραμματέας της Συνοδικής Επιτροπής επί του θρησκευτικού τουρισμού της εκκλησίας της Κρήτης. Είναι υποψήφιος διδάκτωρ στο Παιδαγωγικό τμήμα της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Εκπροσωπεί την Ιερά Μητρόπολη στη μη κυβερνητική οργάνωση ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ της εκκλησίας Κρήτης και στην οργάνωση η “Ποιμαντική εις τον χώρο της υγείας” του Οικονομικού Πατριαρχείου.

Πανοσιολογιότατε έχετε το λόγο.

Η δυναμική παρουσία της γυναίκας στη ζωή της Εκκλησίας τις τέχνες και την παράδοση της

Αρχιμανδρίτης Τίτος Ταμπακάκης

Πρωτοσύγκελος Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας & Χερρονήσου

Ευχαριστώ πολύ. Εγώ μετά από τις προλαλήσασες θα γλυκάνω λίγο το τόνο, χρειάζεται λίγο. Και νομίζω ότι ο λόγος της εκκλησίας, ο πνευματικός λόγος καταλαγιάζει τις ψυχές και τις καρδιές μας μετά απ' όσα ακούσαμε.

Εισαγωγικά μία σύντομη επισκόπηση με τη βοήθεια των Πατέρων της Εκκλησίας θα μας διευκολύνει να κατανοήσουμε ποια ήταν η θέση της γυναίκας στον αρχαίο ειδωλολατρικό και ιουδαϊκό κόσμο.

Η γυναίκα κατά τη διδασκαλία της Εκκλησίας μας πλάστηκε μαζί με τον Αδάμ αποτελώντας με αυτόν τον ένα θεοειδή άνθρωπο. Χαρακτηριστική είναι η φράση από το βιβλίο της Γενέσεως: *«καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»*. (Γεν. α', 27). Όπως επίσης πολύ ενδιαφέρων είναι και ο σχολιασμός του Μεγάλου Βασιλείου: *«Τὸ θῆλυ ὁμοτίμως τῷ ἄρρενι παρά τοῦ κτίσαντος γέγονε»*. Έτσι καθίσταται φανερό η θέση της γυναίκας μέσα στο σχέδιο του Θεού. Θα ήταν η σύντροφος και ο συνεργάτης του Αδάμ, όμοιος και ισότιμος με αυτόν κατά πάντα, συμμετοχος και συγκληρονόμος της Βασιλείας.

Η επακολουθήσασα όμως πτώση του ανθρώπου επέφερε ανατροπή των δεδομένων της δημιουργίας και η γυναίκα επωμίζεται μαζί με τον άνδρα τις φοβερές συνέπειες της πτώσεως, στο μέτρο που πρώτη αυτή γίνεται το όργανο του όφους και η θύρα της πτώσεως.

Μετά την πτώση ο άνθρωπος περιέπεσε σε κατάσταση δουλείας. Ο μεν άνδρας υποδουλώθηκε στη φύση, η δε γυναίκα στον άνδρα. Και οι δύο στο κακό.

Η γυναίκα ενώ προ της παρακοής ήταν ομότιμη με τον άνδρα, όπως λέγει ο ιερός Χρυσόστομος, μετά την παρακοή χάνει αυτήν την ομοτιμία. Η θεία ετυμηγορία *«ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει»* (Γεν. γ',16), αποτελεί το κλειδί για την ερμηνεία όλης της μετέπειτα τραγικής καταστάσεως της γυναίκας μέσα στους αιώνες.

Η γυναίκα, δοκιμάζοντας τους πικρούς καρπούς της παραβάσεως, διατελεί έκτοτε υπό την τυραννική εξουσία του ανδρός, ο οποίος έχει το δικαίωμα ακόμη και να την θανατώνει χωρίς να δίδει λογαριασμό σε κανένα. Αρχαίες πολιτείες και λαοί αντιμετώπιζουν τη γυναίκα ως *res*, ως πράγμα, ως ον χωρίς αξία.

Ακόμη και οι διανοούμενοι, οι φιλόσοφοι, οι ποιητές και οι νομοθέτες έχουν πολύ ταπεινή ιδέα γι' αυτήν και εκφράζονται απαξιωτικά για την ύπαρξη της. Λέγει ο πατήρ Ευδοκίμωφ: *«...έτσι το παν συνετέλεσε η γυναίκα να γίνει για τον άνδρα ένα αντικείμενο ευχαριστήσεως ή δεσποτικής επιρροής»*.

Φωτεινή εξαίρεση στον αρχαίο κόσμο αποτελεί η θέση της γυναίκας στο λαό του Ισραήλ. Ο λαός αυτός με την εξ αποκαλύψεως θρησκεία του, είχε σε ιδιαίτερη περιωπή τη γυναίκα και δεν παραγνώριζε την αξία και την προσφορά της στην οικογένεια και την κοινωνία, θεωρώντας την συνοικοδόμο του πολιτισμού, μαζί με τον άνδρα. Ακούστε τι λένουν οι *Παροιμίες*, το βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης. «*Σοφαῖ γυναῖκες ὠκοδόμησαν οἴκους*» (Παροιμ. 14,1). Είναι δε γνωστό ότι πολλές από αυτές ανελάμβαναν ηγετικούς ρόλους στην κοινωνία.

Πολύ συχνά στην Παλαιά Διαθήκη εξαιρείται μετ' εγκωμίων, το μεγαλείο της γυναικείας αρετής και θεωρείται αληθινός θησαυρός η παρουσία της. «*Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὐρήσει; τιμιωτέρα δέ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν ἢ τοιαύτη*» (Παροιμ. λα', 10). Η γυναίκα αυτή καθώς τη σκιαγραφεί η Γραφή αποτελεί ευλογία και στήριγμα για τον άνδρα και την οικογένειά της. Υπόδειγμα εργατικότητας και νοικοκυροσύνης. Ιδού μερικά από τα χαρακτηριστικά της σε μετάφραση από την Αγία Γραφή: «*Εἰς αὐτὴν ἔχει πεποίθησις καὶ στηρίζεται με θάρρος ἡ καρδιά τοῦ ἀνδρός. Καθ' ὅλον τὴν τὸν βίον ἐργάζεται διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἀνδρός τῆς. Τὸ στόμα τῆς το ἀνοίγει με προσοχή σύμφωνα με τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Ἀνοίγει τὰ χέρια τῆς καὶ ἀπλόχερα δίδει τοὺς φτωχοὺς. Δωρεὰ Θεοῦ εἶναι γυναῖκα σιωπηλή. Δεν ὑπάρχει κανένα ἀντάλλαγμα μίας πεπαιδευμένης κατὰ Θεὸν γυναικείας ψυχῆς*». (Παροιμ. κεφ. λ', λα')

Ακούστε και το άλλο: «*Ὅπως ὁ ἀνατέλλων ἥλιος εἰς τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ τοῦ Κυρίου, ἔτσι καὶ τὸ ψυχικὸ κάλλος τῆς ἐναρέτου γυναικὸς λάμπει μέσα στὸν οἶκο τῆς*» (Σοφ. Σειρ. κς', 16).

Αυτόν τον πρωταγωνιστικό ρόλο κατέχει η γυναίκα και στην Καινή Διαθήκη όταν η Εκκλησία πλέον θεμελιώνεται με την παρουσία του Χριστού στον κόσμο, όταν το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος εισβάλλει στην ανθρώπινη ιστορία, όταν οράται ως άνθρωπος για να συμπληρώσει το νόμο του Θεού και να οδηγήσει το λογικό δημιουργήμα κοντά στον άχρονο και αἶδιο δημιουργό του. Και σε αυτή την καινή, τη νέα πορεία, το ασθενές φύλο όπως το ονομάζουν ορισμένοι ενίοτε περιπαιχτικά, δεν εμφανίζεται καθόλου ως ασθενές, αλλά εμφανίζεται αποφασιστικό, θαρραλέο, αφοσιωμένο, οπλισμένο με τέτοια δυναμική που ξεδιπλώνεται κυρίως στις δύσκολες ώρες.

Όταν οι πάντες κρύβονται, ιδιαιτέρως οι άνδρες «*διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων*», τον κάθε φόβο που προκαλεί το μίσος και η αχαριστία, η δειλία και η προδοσία, η γυναικεία δυναμική αναλαμβάνει τα ηνία. Μία δυναμική που εκπορεύεται από την αγάπη της γυναίκας προς τον Νυμφίο της Εκκλησίας, τον Εσταυρωμένο και Αναστάντα Χριστό. Δυναμική που πολλές φορές υπερβαίνει τα όρια της ανθρώπινης λογικής και αδυναμίας.

Η Μαρία η Μαγδαληνή, η Μαρία η του Ιακώβου, η μητέρα του Ιωσήφ, η μητέρα των υιών Ζεβεδαίου και πολλές άλλες γυναίκες οι οποίες διακονούσαν τον Χριστό και τον ακολουθούσαν σε κάθε βήμα του, δεν τον εγκατέλειψαν όπως οι μαθητές του. Δεν τον πρόδωσαν όπως έκανε ο Ιούδας, δεν τον αρνήθηκαν όπως ο Πέτρος, αλλά παρέμειναν πιστές, ψύχραιμες παρακολουθώντας από μακριά τα γινόμενα του πάθους, ζώντας καρτερικά τις φοβερές στιγμές της σταυρικής θυσίας.

Και όταν αποκαθλώθηκε το Σώμα του Κυρίου και ετάφη, ήταν εκεί η Μαρία η Μαγδαληνή και η άλλη Μαρία που αναφέρει το Ευαγγέλιο, δηλαδή η μητέρα του

Χριστού και κάθισαν απέναντι από τον τάφο. Και την επαύριον ανατέλλοντος του ηλίου, αφού αγόρασαν αρώματα, έτρεξαν στον τάφο για να συμπληρώσουν τα της εσπευσμένης ταφής του Χριστού. Δεν φοβήθηκαν τίποτα, ούτε τη μοναξιά τους, ούτε τους στρατιώτες που φύλασσαν τον τάφο.

Αυτό το θαρραλέο φρόνημά τους φανερώνει την αγάπη τους προς τον Χριστό και γι' αυτό αξιώθηκαν αυτές οι μυροφόρες γυναίκες να λάβουν πρώτες το χαρμόσυνο μήνυμα της Αναστάσεως του Χριστού από τον άγγελο που καθόταν λευκοφορεμένος δίπλα στο κενό μνημείο.

Πρώτες λοιπόν οι γυναίκες στο Πάθος του Χριστού, πρώτες στο Σταυρό Του, πρώτες στην Ταφή Του, πρώτες στην Ανάστασή Του, πρώτες αξιώθηκαν να συναντήσουν τον αναστημένο Χριστό και να ακούσουν από τα χείλη του το «Χαίρετε», τον αναστάσιμο αυτό χαιρετισμό. Πρώτες προσκύνησαν τον Αναστάντα, πρώτες έγιναν κήρυκες της Αναστάσεως στους Αποστόλους.

Αυτή η γενναιότητα, η αφοσίωση και η υπακοή των γυναικών καθιστά στη διδασκαλία της Εκκλησίας πρωτείο τιμής για τις γυναίκες. Εάν θέλουμε να δούμε τί σημαίνει γυναίκα και τί τόλμη την διακατέχει ως ανθρώπινο πλάσμα, να θυμηθούμε την Αγία Βερονίκη. Τι έκανε αυτή η Αγία; Την ώρα που ο Χριστός οδηγείτο στον Γολγοθά σηκώνοντας το σταυρό του, όταν οι πάντες τον χτυπούσαν και τον έφτυναν, πέρασε μέσα απ' όλο αυτό το αιμοβόρο πλήθος και από τους Ρωμαίους στρατιώτες και μ' ένα προσόψιο, μία πεσέτα δηλαδή, σκούπισε το αιμόφυρτο πρόσωπο του Χριστού και η μορφή του αποτυπώθηκε πάνω σ' αυτήν την πεσέτα.

Ο Χριστιανισμός τιμά πρώτη απ' όλους τη γυναίκα. Το μητρικό ένστικτο και η μητρική ευαισθησία με την οποία είναι προικισμένη η γυναικεία ψυχή είναι που την γεμίζουν ενθουσιασμό. Αυτή τη μάνα τιμά στο πρόσωπο της Υπεραγίας Θεοτόκου, αυτή τη μητρότητα. Η Παναγία μητέρα βάστασε εννέα μήνες στην κοιλιά της το Θεό, έκανε το σώμα της Χώρα του Αχωρήτου και στο πρόσωπό της τιμά την μητρότητα, τιμά όλες τις γυναίκες του κόσμου.

Αυτή την μητέρα την τιμά ο Χριστός. Δεν την εγκαταλείπει, την έχει στο κέντρο της σκέψεως του ακόμη και μέσα στον ανθρώπινο πόνο πάνω στο Σταυρό. «Γύναι, ἴδε ὁ υἱός σου» (Ιω. ιθ', 26), λέγει στη μητέρα του. «Ἴδου ἡ μήτηρ σου» (Ιω. ιθ' 27), λέγει στο μαθητή Ιωάννη τον οποίο αγαπούσε πολύ. Και από εκείνη τη στιγμή ο Ιωάννης παραλαμβάνει την Παναγία εις τα ίδια. Αλίμονο εάν τα παιδιά δεν πράττουν το ίδιο προς τους γονεείς τους. «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς». (Εξ. κ', 12) Αυτή την εντολή του Μωσαϊκού νόμου τήρησε ο Χριστός κλίνοντας τη κεφαλή. Αυτή ήταν η τελευταία πράξη πριν παραδώσει το πνεύμα του.

Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία έχει την αξία της ίδια από τη Θεοτόκο, που προβλήθηκε μέσα στο έργο της Θείας Οικονομίας ως ο τύπος της Εκκλησίας. Στο Χριστιανικό κόσμο η γυναίκα προσφέρει, διακονεί, ενώ στη Χριστιανική διδασκαλία, στηρίζονται τα αναγνωρισθέντα σε αυτήν ανθρώπινα δικαιώματα που οδηγούν στην ισοτιμία των δύο φύλων.

«*Ἀρετῆς δεκτικόν τό θῆλυ, ὁμοτίμως τῷ ἄρρενι παρά τοῦ Κτίσαντος γέγονε. Τό στερρόν καί εὐτονον καί ὑπομονητικόν ἐξ ἴσου τοῖς ἀνδράσι καί παρ' ἡμῶν ὀφείλεται τῷ Δεσπότῃ*», είπε η αγία μάρτυς Ιουλίττα λίγο πρίν το μαρτύριό της. Και ο Μέγας

Βασίλειος παρατηρεί: «Πρός οὐδέν ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν τό ἐλάττωμα τῆς φύσεως ἐμποδίζει», «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. γ', 28), τονίζει ο Απόστολος των εθνῶν Παῦλος, αἰῶνες πριν συστηθούν τα φεμινιστικά κινήματα με σκοπό την διεκδίκηση των δικαιωμάτων της γυναίκα.

Η γυναίκα τιμάται ως η πηγή της ζωής και της διαιώνισης του ανθρωπίνου γένους και ως λειτούργημα εύγλωττης σιωπής. Πηγή ζωής κυρίως για την οικογένεια της, τα παιδιά της. Στον τόπο μας λένε ότι η μάνα κάνει το παιδί και η μάνα το ξεκάνει. Στην εκκλησιαστική ιστορία έχουμε μάνες παραδείγματα που έκαναν αγίους με το παράδειγμα τους και τη βαθιά πίστη τους που φρόντισαν να την διοχετεύσουν στα τέκνα τους. Ο Μέγας Βασίλειος είχε μητέρα την Εμμέλεια, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος τη Νόννα, ο ιερός Χρυσόστομος την Ανθούσα. Πίσω από ένα επιτυχημένο άνδρα κρύβεται μία μεγάλη γυναικεία μορφή. Το αποδεικνύουν και οι άγιοι μας.

Αμέτρητες γυναίκες στολίζουν το αγιολόγιο της Εκκλησίας μας, μάρτυρες και οσίες που δέχτηκαν με χαρά το κάλεσμα του Χριστού και αφιέρωσαν την ψυχή και το Σώμα τους σε Αυτόν.

Η καλλιέλαιος της Εκκλησίας μας είναι ποτισμένη με ποταμούς γυναικείου αίματος. Η Αγία Αικατερίνη για παράδειγμα, η Αγία Βαρβάρα και τόσες άλλες αντάλλαξαν τη βύσσο και την πορφύρα με την Βασιλεία των Ουρανών. Σε νεαρά ηλικία έδειξαν τόση ανδρεία που θα ζήλευε και ο πιο γενναίος στρατηλάτης. Επαναστατούν κατά των ειδωλολατρών γονέων τους, αρνούνται να θυσιάσουν στα είδωλα, δεν φοβούνται να έρθουν σε αντιπαράθεση με τους ισχυρούς της γης. Ωθούνται στο μαρτύριο εξαιτίας της αγάπης τους στο Χριστό και κυρίως της νεανικής τους αποφασιστικότητας.

Οι γυναίκες αδελφές μου, κατέχουν το κέντρο της εκκλησιαστικής ζωής ως αναπόσπαστα μέλη της δομής της Εκκλησίας. Ειδικότερα η γυναίκα συμβολίζει την ίδια την Εκκλησία, το ναό του Θεού που δέχεται το σώμα των πιστών, γι' αυτό και το διακονικό της έργο στην Εκκλησία είναι έργο αγάπης και φιλανθρωπίας προς τον πλησίον με την εσωτερική και την εξωτερική ιεραποστολή.

Ήδη από την αρχέγονη και μετέπειτα Βυζαντινή Εκκλησία είχε ανατεθεί στις γυναίκες η συμμετοχή στη λειτουργική ζωή δια του θεσμού των διακονισσών. Οι αφιερωμένες αυτές γυναίκες δρούσαν εθελοντικά, χωρίς να περιμένουν ανταπόδοση, συνεισέφεραν στις θρησκευτικές και στις άλλες ανάγκες του κόσμου, όπως στα πτωχοκομεία, στα νοσοκομεία, σε διάφορες αδελφότητες και αλλού. Κατ' ουσίαν οι γυναίκες στο Βυζάντιο είχαν αναλάβει το κοινωνικό έργο της Εκκλησίας και κυρίως σε ότι αφορούσε στην περίθαλψη και στην ανατροφή των παιδιών στα διάφορα εκκλησιαστικά ιδρύματα.

Μία απ' αυτές τις διακόνισσες ήταν και η Ολυμπιάδα, η οποία αφού προσφέρει στην εκκλησία την τεράστια περιουσία της χειροθετείται στα τριάντα της χρόνια διακόνισσα. Η Ολυμπιάδα στη συνέχεια εντάσσεται μέσα σ' ένα οργανωμένο σύνολο. Κατατάσσεται εθελοντικά στο στρατό των γυναικών της αγάπης. Διακόσιες πενήντα αφιερωμένες γυναίκες είναι στις διαταγές της. Αυτή είναι που συνδέεται πνευματικά με τον Άγιο Ιωάννη το Χρυσόστομο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και τον στηρίζει στη διακονία του και τους διωγμούς του.

Παράλληλα κατά τη μακραίωνη πορεία της εκκλησιαστικής ιστορίας συναντούμε εύπορες γυναίκες που γίνονται μεγάλοι χορηγοί και κτητόρισσες ιερών ναών και ιερών μοναστηρίων. Η Αγία Ελένη, η μητέρα του Μεγάλου Κωνσταντίνου, ανεγείρει τον περικαλλή ιερό Ναό της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα, συμπεριλαμβάνοντας μέσα σε αυτόν τον Τάφο του Κυρίου, τον φρικτό Γολγοθά και το σημείο της Αποκαθήλωσης για να προστατεύονται τα μνημεία αυτά εις αιώνας αιώνων. Την ενέργεια της αυτή μιμούνται και άλλες πολλές, αμέτρητες γυναίκες, ανώνυμες και επώνυμες, πλούσιες και φτωχές.

Τον 6^ο αιώνα η πιο φημισμένη χορηγός της εκκλησίας είναι η Ιουλιανή Ανικία της οποίας οι πρόγονοι κατάγονταν από τις λαμπρότερες αριστοκρατικές οικογένειες της Ρώμης. Μετείχε γενναιόδωρα στη κατασκευή του ναού του Αγίου Πολυεύκτου στη Ρώμη. Κίνητρο αυτής της δωρεάς ήταν να τιμήσει την ψυχή των γονέων της. «Υπέρ μνήμης γεννητόρων», όπως αναγράφει η επιγραφή.

Έντονη χορηγική δραστηριότητα συναντούμε και κατά την Κομνήνεια περίοδο (1057-1185). Οι πηγές παρουσιάζουν τουλάχιστον είκοσι γυναίκες συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας με τον αυτοκράτορα, οι οποίες ίδρυσαν συνολικά έξι Μονές, ενίσχυσαν οικονομικά επτά μοναστηριακά καθιδρύματα και διέθεσαν μεγάλο αριθμό αφιερωμάτων. Σύμφωνα με την Βυζαντινή κοσμοθεωρία δεν υπήρχε καλύτερος τρόπος επένδυσης του πλούτου από την ίδρυση ή ευεργεσία Μονών και την προσφορά αφιερωμάτων στην Εκκλησία.

Επιγραμματικά σας αναφέρω ότι οι περισσότερες Μονές της Κωνσταντινούπολης οφείλουν την ύπαρξη τους στις γυναίκες. Για παράδειγμα, η αυτοκράτειρα Ειρήνη Δούκαινα ίδρυσε στην Κωνσταντινούπολη την Μονή του Φιλανθρώπου Σωτήρος. Η μητέρα του αυτοκράτορα Αλεξίου Α΄ του Κομνηνού, η Άννα η Θαλασσινή ίδρυσε την Μονή του Χριστού Παντεπόπτη. Η Ζωή Δούκαινα ίδρυσε τη Μονή της Παμμακαρίστου. Η Ειρήνη Πιρόσκα, σύζυγος του αυτοκράτορα Ιωάννη Β΄ του Κομνηνού τη Μονή του Παντοκράτορος και η παράδοση επεκτείνεται.

Στο δυτικό πεσσό του Βυζαντινού ναού της Ιεράς Μονής Παναγίας Κεράς Πεδιάδος Κρήτης, υπάρχει η παράσταση της αφιερώτριας, - «η δούλη του Θεού Καλή». Η Καλή παριστάνεται ολόσωμη τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος της, στη συνήθη μορφή νεκρικού πορτρέτου. Φορεί την παραδοσιακή φορεσιά των βυζαντινών ευγενών. Ένα κόκκινο μαντί πανωφόρι σε σχήμα κάπας με δύο ταβλίσια επιράμματα με χρυσοκέντητους δικέφαλους αετούς και εσωτερικά τη γρανάζα, ένδυμα δηλαδή με τεράστια μανίκια.

Σήμερα μπορούμε να γνωρίζουμε κάποια ελάχιστα ονόματα όσον αφορά την ψαλτική τέχνη, χάρη στην υπερχιλιόχρονη χειρόγραφη παράδοση με απαρχή τον 9^ο αιώνα, όπου συναντούμε το όνομα κάποιας μοναχής Μάρθας, η οποία ήταν η μητέρα του Αγίου Συμεών του Στυλίου και ήταν Ηγουμένη στο μοναστήρι του Άργους. Τον ίδιο αιώνα επίσης ζει και μία άλλη μορφή, η μοναχή Θεοδοσία, η οποία και αυτή ήταν μοναχή σε κάποιο από τα περικαλλή Μοναστήρια της Κωνσταντινουπόλεως.

Υμνοι από γυναίκες υμνογράφους σώζονται και αλλού και επίσης άλλη μία με το όνομα Θέκλα, χωρίς ωστόσο να σώζονται περισσότερα στοιχεία, παρά μόνο ότι και αυτή ήταν μοναχή.

Στην αγιογραφία. Η αείμνηστη μοναχή Ολυμπιάς, κατά κόσμο Θωμαΐς Βασιλάκη, ανήκε στην αδελφότητα της Μονής Ευαγγελισμού Μητρός Ηγαπημένου στη Πάτμο. Εμπνέεται και επηρεάζεται από τα έργα των μεγάλων ζωγράφων προγόνων της, της Κρητικής Σχολής, και ιδιαίτερα τον Θεοφάνη, αλλά και από άλλες τάσεις που κατά τις μελέτες της επηρέασαν την καλλιτεχνική της φυσιογνωμία.

Βέβαια, τελειώνω, πλαίσιο του γυναικείου ιεραποστολικού έργου δεν πρέπει να παραληφθεί η σπουδαιότητα του γυναικείου μοναχισμού, που συνέβαλε στην ανύψωση της θέσης των γυναικών στην Εκκλησία.

Με αυτό το πρίσμα δηλώνεται όχι μόνο η κοινωνική προσφορά των γυναικών στην κοσμική ζωή, αλλά και η πνευματική δύναμη τους. Στις γυναικείες Ιερές Μονές της Ορθοδοξίας καλλιεργούνται πολλές τέχνες, όπως αυτή της υφαντικής, της ιεροραπτικής και της χρυσοκεντητικής, δημιουργώντας αριστουργήματα έργα τέχνης, δημιουργώντας ακόμα και κηραλοιφές, για τις σωματικές παθήσεις, γλυκά του κουταλιού με παραδοσιακό τρόπο, χωρίς συντηρητικά και βλαβερές ουσίες, βιολογική παραγωγή ελαιολάδου, κρασιού και άλλα.

Ποια είναι όμως η σημερινή πραγματικότητα; Συνεχίζει η γυναίκα να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στα εκκλησιαστικά δρώμενα όπως παλαιότερα; Βεβαίως και συνεχίζει. Ο ευρύτετος κύκλος των διακονημάτων, δηλαδή το λειτουργικό, ποιμαντικό, κατηχητικό, διδακτικό, ιεραποστολικό και κοινωνικό έργο έχει μεγάλη σπουδαιότητα και αποτελεί το υπόβαθρο για το ιερατικό αξίωμα και την εν γένει αποστολή του ιερέα μέσα στο Σώμα της Εκκλησίας.

Η συμμετοχή της γυναίκας στα διακονήματα αυτά ενθαρρύνεται σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά και συνδέεται άρρηκτα με την πνευματικότητα της και τις προσωπικές κλίσεις της.

Τα λειτουργήματα η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν τα αντιλαμβάνεται ως εξουσία και δύναμη, αλλά ως διακονία και θυσία, ως μαρτυρία και ενίοτε συνεπάγεται το μαρτύριο. Η γυναίκα αποκτώντας ενεργό ρόλο στη ζωή της ενορίας δείχνει τον δρόμο προς τον εξανθρωπισμό της κοινότητας και συμβάλει στην προσφορά της ευχαριστιακής σύναξης. Η γυναίκα ως εκκλησιαστική επίτροπος, η γυναίκα ως κατηχήτρια, ως διακόνισσα των έργων αγάπης, ως μοναχή, ως ψάλτρια, ως φιλόανθρωπος μέσα στα πλαίσια της ενορίας μετέχει στα εκκλησιαστικά πράγματα με επίγνωση, υπευθυνότητα και αποδοτικότητα. Η γυναίκα ενορίτης, η γυναίκα παρασκευάστρια του προσφόρου, δηλαδή του άρτου που θα ευλογηθεί και θα γίνει Σώμα Χριστού.

Αδελφές μου, η διεθνής κοινωνία είναι γνωστό, έχει αφιερώσει μία μέρα στη γυναίκα, μία μέρα του χρόνου. Την ημέρα αυτή πολλά ακούγονται, γράφονται και λέγονται από διεθνή βήματα, τον παγκόσμιο τύπο, τα μέσα ενημερώσεως, από άτομα και συλλόγους προς τιμήν της. Και είναι αυτό βεβαίως κάτι πολύ καλό και χρήσιμο, γιατί δίνεται η ευκαιρία να εξαρθεί η αξία της γυναίκας, ο ρόλος και η αποστολή της στη ζωή, τη κοινωνία και τον πολιτισμό. Όμως η γυναίκα πουθενά αλλού δεν βρίσκει τον πλήρη, τον άξιο και αληθινό της λόγο για τη φύση της, ούτε στις θρησκείες, ούτε στις φιλοσοφίες, ούτε στις κοινωνιολογίες και τις ανθρωπολογίες, όπως τον βρίσκει στη Χριστιανική Αποκάλυψη και στη βιβλιοπατερική μας παράδοση. Στην Ορθόδοξη ανθρωπολογία κατά τρόπο αυθεντικό και αλάνθαστο φωτίζονται και λύνονται όλα τα

προβλήματα που συνδέονται με την γυναικεία ύπαρξη από καταβολής της μέχρι σήμερα.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ο Πανοσιολογιότατος Αρχιμανδρίτης Τίτος ανέπτυξε το θέμα του επιλέγοντας πρωταγωνιστικούς ρόλους γυναικών, μέσα στην ορθόδοξη θρησκεία.

ΜΠΙΡΜΠΟΥ: Μπίρμπου, μέλος του κεντρικού Αθηνών. Δεν είναι ερώτηση, μια θέση θα ήθελα να εκφράσω.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Να είναι σύντομη παρακαλώ γιατί προσπαθούμε να το αποφύγουμε αυτό.

ΜΠΙΡΜΠΟΥ: Ναι, σύντομότερη. Πιστεύω ότι στους γυναικείους μας προβληματισμούς βρήκαμε σήμερα πολλά προβλήματα να σκεφτούμε. Είδαμε ακραίες εκτροπές της κρίσης στα γυναικεία ζητήματα και θέλω να εστιαστώ στο “προλαμβάνειν”. Και το προλαμβάνειν πρέπει να εστιαστούμε στην εκπαίδευση. Όπως η σεβαστή ομιλήτρια μας είπε ότι θα έχουμε απολύσεις πολλών εκπαιδευτικών γυναικών γιατί βέβαια η ποσόστωση στους εκπαιδευτικούς... Όλες, μας έχει προβληματίσει. Οι εκπαιδευτικοί είναι περισσότερες γυναίκες, γιατί άσχετα με την ισότητα των φύλων, προσιδιάζει στη γυναικεία ιδιοσυγκρασία το επάγγελμα της εκπαιδευτικού. Χρειάζεται στα σχολεία να υπάρχει και σχολές γονέων. Καταρχάς τα σχολεία πρέπει να επανδρωθούν με περισσότερες ψυχολόγους, χρειάζεται το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης να μπει σε κάποιες βάσεις. Το μάθημα του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού. Όλα αυτά είναι προβληματισμοί, ίσως είναι και θέματα που πρέπει να απασχολήσουν κάποια συζήτηση ευρύτερη. Εγώ απλώς μια απόχρωση ήθελα να δώσω ότι χρειάζεται και ο προβληματισμός της εκπαίδευσης των ατόμων. Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Και εμείς ευχαριστούμε. Παρακαλώ η κυρία.

ΟΜΙΛΗΤΡΙΑ: Με το «προλαμβάνειν» που είπε η κυρία, εμείς σαν γονείς που έχουμε παιδιά και εγγόνια και σαν Λύκειο βέβαια που έχουμε το καταστατικό μας, δεν πρέπει να ενημερώσουμε τους γονείς για την σχολική βία, και τα παιδιά και για την άλλη, στο διαδίκτυο. Για το διαδίκτυο που τα παιδάκια αφοσιώνονται εκεί...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Η ενημέρωση πρέπει να γίνεται από τους κατάλληλους ανθρώπους εφόσον υπάρχουν...

ΟΜΙΛΗΤΡΙΑ: Ναι, να κάνουμε εμείς σεμινάρια, να κάνουμε τα Λύκεια σεμινάρια, να κάνουμε ενημερώσεις στους γονείς. Οι περισσότεροι γονείς δεν ξέρουν τίποτα. Εμείς έχουμε υποχρέωση σαν Λύκεια. Θα έπρεπε όλα τα Λύκεια να οργανωθούμε και να κάνουμε τέτοιες επεμβάσεις.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Πρόταση βέβαια, απλώς πρέπει και αυτή όπως και για το διαδίκτυο που θίξατε και για όλα αυτά πρέπει να υπάρχουν άνθρωποι που να έχουνε τις γνώσεις για να μπορέσουνε να προτρέψουνε.

ΡΟΜΠΟΚΟΥ: Είναι πάρα πολύ ενδιαφέροντα και αυτά που ανέφερε η Κα Μπίρμπου και η ερώτηση η δική σας και επανερχόμαστε νομίζω πάλι στις παραινέσεις και τις σκέψεις της Καλλιρρόης Παρρέν. Η Παρρέν τι ήταν; Το πρώτο σκέλος του σκοπού των Λυκείων των Ελληνίδων, ήταν η ανάδειξη της γυναίκας στη θέση που της αξίζει μέσω της μορφώσεως.

Εδώ μιλάμε για μία δια βίου μόρφωση που πρέπει όλες οι γυναίκες να ενημερωνόμαστε και να ευαισθητοποιούμεθα σε όλα τα θέματα που αφορούν τα τεκταινόμενα στη κοινωνία μας σε παγκόσμιο επίπεδο και ειδικότερα στην ελληνική κοινωνία. Αυτά τα θέματα που αναφέρθηκαν είναι θέματα αιχμής, πολύ σημαντικά και πρέπει γι' αυτό και τόνισα αν προσέξατε στην δική μου ομιλία ότι το παν είναι η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση όλων των ατόμων και ιδιαίτερα των γυναικών, γιατί πολλές φορές οι ίδιες οι γυναίκες θεωρούν τον εαυτό τους ότι είναι λίγο πιο κάτω από τους άνδρες. Αυτό πρέπει να ξεπεραστεί. Δυστυχώς υπάρχει ακόμα μία νοοτροπία, πρέπει να ξεπεραστεί.

Και πρέπει να σας πω ότι στα πλαίσια που μπορούμε το Λύκειο κάνει μια σημαντική δουλειά, δεν ξέρω αν το γνωρίζετε όλες σας, αλλά σας ενημερώνω, ότι στο Λύκειο των Ελληνίδων το κεντρικό, υπάρχει επιτροπή επιστημόνων για τα γυναικεία θέματα και την ισότητα. Έχουμε ξεκινήσει μία προσπάθεια επίσκεψης και συνομιλίας με τα παραρτήματα, όπου ενημερώνουμε και συζητούμε κοινωνικά θέματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες, διότι και η κάθε τοπική κοινωνία έχει επιμέρους ειδικά θέματα που την απασχολούν, αλλά και στα γενικότερα θέματα που έχουν σχέση και με την ισότητα των φύλων, και την ενδοοικογενειακή βία, με τη σχολική βία που είναι ένα θέμα αιχμής πάρα πολύ σοβαρό και σημαντικό και πολλές φορές ξεκινάει από το σπίτι δυστυχώς. Οι ίδιοι οι γονείς ωθούν τα παιδιά τους προς αυτή τη κατεύθυνση και με το παράδειγμα τους, αλλά και προωθώντας, εδώ ακόμα και για να πουλήσουν ναρκωτικά,

Λοιπόν, αυτή είναι η απάντηση μου και πρέπει να σταματήσω νομίζω.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε Κα Ρομπόκου. Ο κ. Φθενάκης.

ΦΘΕΝΑΚΗΣ: Ευχαριστώ πάρα πολύ την Κα Ρομπόκου και όλους για την τόσο εμπεριστατωμένη ομιλία της. Αν θέλουμε να είμεθα έγκαιρα στην καταπολέμηση των φαινομένων της ενδοοικογενειακής βίας θα πρέπει να αρχίσουμε στην προσχολική ηλικία. Να στηριχθούμε στο μοντέλο του John Gottman που έχει ερευνήσει διαχρονικά στην οικογένεια μέσα το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας και το στηρίζει σ' ένα μοντέλο αλληλεπίδρασης, που θα πει ότι τα μικρά κοριτσάκια των 2 ετών αναπτύσσουν μία μορφή συμπεριφοράς με την οποία θέλουν να επιβάλλουν και

να ασκήσουν δύναμη στα αγόρια. Τα αγόρια κάνουν το άλλο, αρνούνται, και έτσι τα κορίτσια απευθύνονται σε άλλα κοριτσάκια, δίνουν επίδραση, δέχονται επίδραση, εκφράζουν συναισθήματα, έχουν την ευκαιρία να αντιληφθούν συναισθηματικές καταστάσεις άλλων, αναπτύσσουν μια πολύ πολύπλοκη μορφή αλληλεπίδρασης και χρησιμοποιούν πάρα πολύ τη γλώσσα, επίσης και τη μη λεκτική επικοινωνία. Σε αντίθεση με αυτή τα αγόρια μένουν μεταξύ τους, δεν επιδρούν στους άλλους, δεν δέχονται επίδραση, δεν εκφράζουν συχνά συναισθήματα και χρησιμοποιούν περισσότερο μία επιθετική προς τα έξω κατευθυνόμενη συμπεριφορά για να λύσουν καταστάσεις που δημιουργούν συγκρούσεις.

Αυτή η διαφορετική κοινωνικοποίηση των δύο φύλων είναι η βάση για φαινόμενα αυτά. Και ο John Gottman τι βρήκε; Βρήκε ότι στο ζευγάρι μέσα αρχίζει η γυναίκα να επιδρά στον άνδρα, θέλει να περάσει το μήνυμά της, ο άνδρας ανθίσταται. Η γυναίκα επανέρχεται και δημιουργείται μια κλιμάκωση της σύγκρουσης και το καυτό σημείο που ο άνδρας μεταβάλλει τη συμπεριφορά του σε επιθετική είναι όταν θα φτάσει στο σημείο να παρατηρήσει πως δεν μπορώ να ανεχτώ επιτέλους αυτή την επίδραση της γυναίκας μου, ξεπερνάει τα όρια τα υποκειμενικά που έχω υιοθετήσει πόσο μπορεί να επιδράσει σε μένα. Και εάν ο άνδρας αυτός δεν διαθέτει την ικανότητα του ελέγχου συναισθηματικά της κατάστασης είναι ευάλωτος για την άσκηση βίας.

Είναι όμως πολύ παράλογο να συγκεκριμενοποιούμε το φαινόμενο της βίας μ' ένα διχοτομικό μοντέλο, αυτός είναι ο δράστης και αυτή είναι το θύμα. Πρέπει να το δούμε σαν μοντέλο αλληλεπίδρασης που έχει τις ρίζες του στη πρώτη παιδική ηλικία. Σύγχρονα εκπαιδευτικά προγράμματα, των οποίων έχω εγώ την ευθύνη, εστιάζουν στο φαινόμενο αυτό και προσπαθούν να εφοδιάσουν τα αγόρια να αναπτύξουν τις ικανότητες των κοριτσιών προκειμένου από κοινού να βρουν τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων και να μάθουν ότι υπάρχουν και άλλοι δρόμοι, πως μπορεί κανείς ειρηνικά και λεκτικά και όχι επιθετικά, να λύσει συγκρούσεις του είδους αυτού. Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε κ. Φθενάκη

ΤΣΙΟΤΡΑ: Τσιότρα από Θεσσαλονίκη. Μια επισήμανση στην Κα Τριλίβα ήθελα να κάνω για τις εικόνες που μας δείξατε του δρόμου και στα πεζοδρόμια. Συναντάμε πάρα πολύ συχνά αυτές τις εικόνες στη Θεσσαλονίκη κυρίως, αλλά είναι εικόνες από άστεγους και από άτομα με ανάγκες υπερβολικά μεγάλες, οι οποίες μας έρχονται από Βουλγαρία κάθε μέρα και κατεβαίνουν με καμιόνια στη πλατεία Βαρδαρίου και πράγματι είναι άτομα που έχουνε την ανάγκη μας αλλά δεν είναι της δικής μας ελληνικής επικράτειας. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Τελευταία ερώτηση.

ΒΑΛΑΡΗ: Από το Ρέθυμνο πάλι. Θα ήθελα να πω στην κα Τριλίβα, στην αλλαγή του ρόλου της γυναίκας εγώ είμαι 62 χρονών και έπρεπε να πάρω τη σύνταξη μου τώρα, βρίσκομαι ξαφνικά να είμαι εργαζόμενη διότι την σύνταξη μου θα την πάρω στα 67. Τα παιδιά μου έπρεπε να είναι ανεξάρτητα, ξέρουνε γλώσσες, έχουνε τελειώσει το πανεπιστήμιο, είναι και τα δύο άνεργα. Η μία έχει κάποια δουλειά, η άλλη δεν έχει. Βρίσκομαι λοιπόν πίσω, έχω πάει πίσω στο ρόλο μου σαν γυναίκα, σαν μητέρα και σαν συζύγου. Βρίσκομαι να πρέπει να δουλεύω για να βοηθάω τα παιδιά μου και απαρνούμαι όλα μου τα όνειρα, να μπορώ να ζήσω μια λίγο πιο άνετη ζωή μετά από τα 62 μου χρόνια, που δουλεύω από τα 19 και νομίζω ότι θα μου άξιζε.

Επίσης όμως, εκτός από το ρόλο αυτό, η φιλανθρωπία νομίζω ότι σ' αυτές τις μέρες και η αλληλεγγύη είναι πάρα πολύ σημαντικά στοιχεία που θα είναι ευχής έργο να πλαισιώσουν τη ζωή μας και να γίνουν ένα κομμάτι από την καθημερινότητά μας. Εγώ δίπλα μου πρέπει να αγωνιώ για ένα γείτονα μου μην αυτοκτονήσει, διότι του πήρανε το σπίτι του, τον κατηγορούνε, τον τρέχουνε στα δικαστήρια και όπου να 'ναι θα μπει στη φυλακή. Και είναι ένας πολύ αξιόλογος άνθρωπος, ο οποίος όμως κινδυνεύει αυτή τη στιγμή. Δεν είχε καμία πρόθεση να μην πληρώσει, όμως αγωνιώ για το γείτονα μου που θα μπει στη φυλακή και μπορεί να αυτοκτονήσει πριν μπει στη φυλακή, γιατί έχει δηλώσει ότι στη φυλακή δεν πάω, θα πεθάνω πρώτα. Αγωνιώ για τον παραπέρα μου γείτονα που πεινάει και έχει βρεθεί στο δρόμο, έχει βρεθεί στο δρόμο ενώ είχε περιουσία, την έχει χάσει και αυτήν, έχει βρεθεί στο δρόμο και πρέπει να του πάω ένα παντελόνι, αλλά να του το πάω με διακριτικό τρόπο ώστε να μην προσβάλλω την προσωπικότητά του. Να βρω ένα τρόπο αξιοπρεπή ή μέσω συγγενών ή του ενός ή του άλλου για να μπορέσω να τον βοηθήσω, έναν άνθρωπο που αυτή τη στιγμή έχει χάσει 25 κιλά και είναι ένας όρθιος σκελετός μ' ένα τρύπιο παντελόνι. Ένας αξιοπρεπής άνθρωπος.

Έχει αλλάξει πάρα πολύ ο ρόλος μου, συγνώμη, αλλά κα Τριλίβα καλά το λέτε, έχει αλλάξει ο ρόλος της γυναίκας τα τελευταία χρόνια. Δεν έχει καμία σχέση με το τι ήμασταν πριν 10, 15 ή ακόμα και 4 χρόνια.

Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΟΥΣΑ: Ας μείνουμε με την προτροπή της Κα Τριλίβα, ενδυνάμωση κοινοτική. Ας προσπαθήσουμε να κάνουμε ότι μπορούμε όλες μαζί και η κάθε μία χωριστά. Καλή όρεξη, μεσημεριανή διακοπή. Ενα λεπτό η κα Κουτσάκη κάτι θέλει να προσθέσει πριν από τη διακοπή.

ΚΟΥΤΣΑΚΗ: Για την αυριανή συνεδρία ήθελα να σας πω πριν φύγετε, ότι ήδη κάποια Λύκεια έχουν δηλώσει για την αυριανή πρωινή συνεδρία που είναι καθαρά Λυκειακή, την παρέμβαση τους. Εάν κάποιοι έχουν σκοπό να κάνουν παρέμβαση να μας το δηλώσουν άμεσα, δηλαδή λίγο πριν την απογευματινή συνεδρία για να μπορούμε να συντονίσουμε καλύτερα την αυριανή συνεδρία του Σαββάτου το πρωί. Δεν σημαίνει ότι δεν έχετε μετά δικαίωμα να κάνετε ερωτήσεις, βεβαίως, μιλάμε για τις παρεμβάσεις σύμφωνα με αυτό που σας είχαμε ενημερώσει.

Δ. ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Γυναικείες αναζητήσεις και δράσεις

Συντονίζει: Αφροδίτη Βαρκαράκη
[Αντιπρόεδρος ΛτΕ Αγίου Νικολάου]

Εισηγητές:

- Φωτεινή Ψιμάρνη – Βούλγαρη
Καθηγήτρια Τ.Ε.Ι. Κρήτης

Γυναικεία Εργασία – Επιχειρηματικότητα

- Μαρία Μαρκάκη
Msc Παραγωγής και Διοίκησης, NOTION Engineers & Consyltants

*Παραδοσιακές και νέες γυναικείες δραστηριότητες
Σύγχρονες επιχειρηματικές δομές*

- Μαρία Σημαιάκη
Φιλολόγος-Λαογράφος, Πρόεδρος Γυναικείου Συναιτερισμού

Γυναικείοι Συναετατισμοί- Οικοτεχνία

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Αφροδίτη Βαρκαράκη

Καλησπέρα και από μένα. Συνεχίζουμε με την Δ΄ Συνεδρία η οποία έχει τίτλο, «Γυναικείες αναζητήσεις και δράσεις», Στην αποψινή τελευταία συνεδρία θα προσπαθήσουμε να ακυρώσουμε τη γνωστή Σεξπηρική κουβέντα του Άμλετ, «*αδυναμία το όνομά σου είναι γυναίκα*», παρουσιάζοντάς σας τρεις πολύ επιτυχημένες γυναίκες που έχουν βάλει ψηλά τον πήχη των δραστηριοτήτων τους, παρόλο που ζουν σε μια μικρή επαρχιακή πόλη, όπως είναι ο Άγιος Νικόλας.

Ξεκινάμε με την Κα Φωτεινή Ψιμάρνη – Βούλγαρη, η οποία είναι τακτική καθηγήτρια στο ΤΕΙ Κρήτης στο τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Γυναικεία εργασία – επιχειρηματικότητα

Φωτεινή Ψιμάρνη –Βουλγαρη
Καθηγήτρια ΤΕΙ Κρήτης

Ευχαριστώ την κα Αφροδίτη για τις συστάσεις της στην παρουσίασή μου, και ήθελα να συγχαρώ την κα Παρούλα Κουτσάκη για την τόσο ωραία οργάνωση του φετινού συνεδρίου, του διεθνούς συνεδρίου του Λυκείου των Ελληνίδων στην όμορφη πόλη μας.

Εγώ θα ήθελα να πω μερικά πράγματα τα οποία έχουν άμεση σχέση με τη σημερινή πραγματικότητα. Με την ανάγκη η οποία έχει προκύψει, λόγω της ανεργίας και ιδιαίτερα στο γυναικείο πληθυσμό.

Θα ήθελα μέσα από τη δική μου παρουσίαση να δείξω κάποιες διεξόδους για τις νέες ιδιαίτερα γυναίκες, εύρεσης ή δημιουργίας ας πούμε κάποιας επιχειρηματικότητας, για να ικανοποιηθεί το θέμα της ανεργίας, το πρόβλημα της ανεργίας.

Είναι το αντικείμενό μας, λοιπόν έχει να κάνει κυρίως με οικονομία και με χρηματοοικονομικά μετά που θα ακολουθήσει η κα Μαρκάκη, η οποία θα δείξει τους τρόπους χρηματοδότησης της επιχειρηματικότητας, στην οποία θα αναφερθώ εγώ.

Γυναικεία λοιπόν εργασία και επιχειρηματικότητα. Θα ξεκινήσουμε λίγο με το θέμα της ανεργίας. Τους δείκτες, πόσο σημαντικοί είναι, πόσο μεγάλοι είναι για τη χώρα μας, τι προβλήματα δημιουργεί και στη συνέχεια πως θα μπορούσε λοιπόν να αντιμετωπιστεί με ιδέες, κάποιες ιδέες, γύρω στις 18 περίπου ιδέες

επιχειρηματικότητας, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν στο δικό μας το περιβάλλον. Έχει σημασία αυτό. Είναι εύκολες ιδέες, οι οποίες άνετα μπορούν να εφαρμοστούν στην Κρήτη. Θα μπορούσαμε να πούμε πολύ περισσότερα πράγματα, αλλά ήθελα να είναι πραγματικά εφαρμόσιμες.

Πρώτα να ξεκινήσουμε με το τι είναι επιχειρηματικότητα. Σύμφωνα με τον κ. Μπαμπινιώτη, επιχειρηματικότητα, είναι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, που σχετίζονται με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Την εισαγωγή νέων προϊόντων, τη λεγόμενη επίσης καινοτομία, και τεχνολογιών και την αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών, δηλαδή τη δημιουργία νέου πλούτου στην οικονομία. Γι' αυτό ακριβώς και η επιχειρηματικότητα και από τη μεριά της γυναίκας, προσθέτει πλούτο στην οικονομία μίας χώρας και βοηθάει στην οικονομική ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη λοιπόν και η ευημερία μιας οικονομίας, εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη δυναμική δραστηριότητα των επιχειρηματιών της. Εάν η οικονομία έχει πολλούς τέτοιους δυναμικούς επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν ιδέες, ξεκινούν επιχειρήσεις, τότε η οικονομία αυτή θα πάει μπροστά. Χωρίς επιχειρήσεις μια οικονομία και ειδικά μεταποιητικές, πολύ περισσότερο από επιχειρήσεις προσφοράς υπηρεσιών, δεν μπορεί να είναι βιώσιμη και να έχει ανάπτυξη.

Επομένως είναι πολύ σημαντικό τα μέλη αυτής της οικονομίας να αντιληφθούν τη σημασία της επιχειρηματικότητας και να προσπαθήσει ο καθένας από εμάς και κυρίως οι γυναίκες σήμερα που έχουν και το μεγαλύτερο πρόβλημα, να ξεκινήσουν δικές τους επιχειρήσεις.

Η ανεργία στην Ελλάδα, την πρώτη θέση στο ποσοστό ανεργίας μεταξύ των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει η Ελλάδα, δυστυχώς. Κατέχουμε τα πρωτεία εκεί με δεύτερη την Ισπανία. Το Μάιο του 2013 η ανεργία έφτασε το 27,6% και το 2014 προβλέπεται να πάει στο 34%. Τη χαμηλότερη ανεργία έχει η Αυστρία με 4,6% μόνο που θα έλεγε κανείς ότι είναι το φυσιολογικό ποσοστό ανεργίας και η Γερμανία με 5,4%.

Βλέπετε πως έχει εξελιχθεί τα τελευταία χρόνια από το '98 μέχρι το 2009 η ανεργία στη χώρα μας. Ήταν στο 11,4 και κατέβηκε το 2008. Από εκεί και μετά άρχισε η οικονομική κρίση, το παρατηρούμε δηλαδή και στους ισολογισμούς, τα αποτελέσματα χρήσεως των επιχειρήσεων, ότι μετά το 2008 βλέπουμε ζημίες, πτώση, πτώση του τζίρου, πτώση των κερδών και το '12 – '13 τώρα είναι οι πλέον χειρότερες χρονιές.

Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας όπως όλοι γνωρίζετε, είναι στις γυναίκες και μάλιστα τις ηλικίες 15 έως 44 ετών. Σας παραθέτω μερικά ποσοστά. Από 15 έως 24 ετών το ποσοστό ανεργίας είναι 59,3%, αυτά ήταν βέβαια στοιχεία του '13, του Μαΐου του '13. Από 25 έως 34 ετών είναι λίγο χαμηλότερη 34,2% και μετά μέχρι 44 ετών 23,5%.

Τώρα σε επίπεδο Αποκεντρωμένων Διοικήσεων της χώρας μας, στην πρώτη τριάδα περιλαμβάνεται η Ήπειρος, Δυτική Μακεδονία με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, έχουμε μετά Μακεδονία – Θράκη στο 28% και η Αττική στο 28%. Μετά έρχεται Θεσσαλία – Στερεά Ελλάδα και η Κρήτη με 23,2 που θα περιμέναμε να είχε ακόμα καλύτερα, δηλαδή λιγότερη ανεργία, αλλά τη λιγότερη ανεργία, είναι στα νησιά του Αιγαίου με 19,8% παρόλο που πάλι θεωρείται ένα πολύ υψηλό ποσοστό ανεργίας.

Τώρα η ανεργία δημιουργεί προβλήματα όπως όλοι ξέρουμε, στους ανέργους τους ίδιους και στις οικογένειές τους. Οι άνεργοι έχουν χαμηλότερη αυτοπεποίθηση, αναπτύσσουν αισθήματα εχθρότητας για την κοινωνία, βιώνουν χρόνια πικρία και απογοήτευση και παρουσιάζουν συμπτώματα κατάθλιψης. Ιδιαίτερα όταν χάσει κάποιος την εργασία του, η ψυχολογία του είναι σαν να έχει χάσει ένα πάρα πολύ προσφιλέ δικό του πρόσωπο. Έχει να κάνει με θάνατο δηλαδή.

Τώρα η οικονομική κρίση και η γυναικεία εργασία.

Σε μία έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα τον Οκτώβριο – Δεκέμβριο του 2012 σε δείγμα 365 υψηλόβαθμων και μεσαίων στελεχών επιχειρήσεων, η οποία έγινε προκειμένου να διερευνηθούν ποιες ήταν οι αλλαγές που προκλήθηκαν στην απασχόληση των γυναικών. Η έρευνα έδειξε λοιπόν ότι το 60% των γυναικών καλύπτει πλέον πάνω από το 50% του οικογενειακού εισοδήματος, ενώ πριν από δύο χρόνια περίπου, το 80% των ανδρών στελεχών επιχειρήσεων, εξασφάλιζε το μεγαλύτερο μέρος του οικογενειακού εισοδήματος. Επομένως βλέπουμε ότι υπάρχει μία αντιστροφή πλέον, στη συμμετοχή της γυναίκας στο οικογενειακό εισόδημα, αυξάνεται η συμμετοχή της από την ανάγκη, πρέπει δηλαδή να αυξηθεί η συμμετοχή.

Το ποσοστό τώρα των γυναικών που έχει μισθωτή εργασία ανέρχεται σε 73% περίπου, ενώ οι γυναίκες που εργάζονται σαν ελεύθεροι επαγγελματίες είναι μόνο 27,3%. Ένα χαρακτηριστικό που έχουν τώρα οι γυναίκες είναι ότι είναι πιο ευέλικτες στην εργασία τους. Δηλαδή μπορούν να απασχοληθούν για μικρότερο χρονικό διάστημα, να βρουν πιο εύκολα κάποια δουλειά, την οποία μπορούν να την αλλάξουν αργότερα κ.λπ. και αυτό είναι καλό, διότι μπορεί πιο εύκολα λοιπόν να απασχοληθούν κι έτσι να συνεισφέρουν κι αυτές στο οικογενειακό εισόδημα.

Λόγω λοιπόν του προβλήματος της ανεργίας που αναφέραμε έτσι εν συντομία προηγουμένως και της ψυχολογικής κατάστασης η οποία υπάρχει και δημιουργείται και μέσα στην οικογένεια που έχει έναν άνεργο κ.λπ. και τα οικονομικά προβλήματα, είναι απολύτως απαραίτητο, η γυναίκα του σήμερα, να ενδιαφερθεί για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της αυταπασχόλησης της, ούτως ώστε και ψυχολογικά να είναι καλύτερα και αυτή και το περιβάλλον της και να βοηθήσει στο εισόδημα.

Τώρα σύμφωνα με το Global Entrepreneurship Monitor, τα reports τα οποία γίνονται, τις ετήσιες εκθέσεις της, το Women Reports λοιπόν, μπορούμε να ρίξουμε μία ματιά γενικότερα, για το τι γίνεται με την γυναικεία επιχειρηματικότητα ανά τον κόσμο. Μπορούμε να δούμε τι γίνεται στις υποανάπτυκτες χώρες, στις αναπτυσσόμενες και στις αναπτυγμένες, που ανήκουμε ες πούμε κι εμείς.

Σε κοινωνίες όπου οι γυναίκες θεωρούν ότι έχουν τις ικανότητες της επιχειρηματικότητας, υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα ότι θα αναλάβουν επιχειρηματική δραστηριότητα. Το θέμα είναι ότι η γυναίκα δεν πιστεύει τόσο πολύ στις δυνάμεις της, δεν θεωρεί τον εαυτό της ότι είναι ικανός για να αναλάβει επιχειρηματικές δραστηριότητες και επίσης φοβάται πολύ, έχει τον κίνδυνο το αν η επιχείρηση θα είναι βιώσιμη, το αν θα μπορέσει να την χρηματοδοτήσει. Όλα αυτά είναι

πολύ πιο έντονα στις γυναίκες και γι' αυτό διστάζουνε και δεν βλέπουμε μεγάλη επιχειρηματικότητα.

Η έρευνα λοιπόν αυτή που αναφέρω εδώ του Global Entrepreneurship Monitor, σε 59 οικονομίες ανά τον κόσμο που αντιπροσωπεύουν το 845 του εγχώριου παγκόσμιου προϊόντος, σύμφωνα μ' αυτή λοιπόν, 104 εκατομμύρια γυναίκες, μεταξύ 18 και 64 ετών, ασχολήθηκαν ενεργά με το ξεκίνημα νέων επιχειρήσεων.

Η συμμετοχή των γυναικών στην επιχειρηματικότητα είναι πολύ χαμηλότερη όμως αυτής των ανδρών, και μόνο στην Γκάνα είναι η μόνη χώρα όπου η γυναικεία επιχειρηματικότητα είναι περισσότερη από αυτή των ανδρών, πάνω από το 50%.

Οι γυναίκες επιχειρηματίες, στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, υποκινούνται περισσότερα από τους άνδρες λόγω ανάγκης. Αυτό είναι και το παράδειγμα της Γκάνα. Ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες οικονομίες τώρα, η επιχειρηματικότητα, η στηριζόμενη σε ανάγκη, μπορεί να καλύψει τα κενά της ανεργίας κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων.

Οι γυναίκες επιχειρηματίες τώρα στις πλουσιότερες οικονομίες, τείνουν να είναι μεγαλύτερες σε ηλικία από τους άνδρες, εξίσου καλά εκπαιδευμένες και εξίσου ικανές να δημιουργήσουν καινοτόμα προϊόντα με τους άντρες. Η επιχείρησή τους όμως αναμένεται να αναπτύσσεται με πολύ μικρότερο ρυθμό από τις επιχειρήσεις που ξεκινάνε οι άντρες και μάλιστα με ρυθμό κατά 50% από τις επιχειρήσεις των αντρών. Επίσης οι γυναίκες προτιμούν να έχουν μικρότερες επιχειρήσεις και δεν πιστεύουν ότι έχουν τη δυνατότητα χρηματοδότησης.

Στην αναπτυσσόμενη Ασία υπάρχει μικρή γυναικεία επιχειρηματικότητα. Οι άντρες έχουν διπλάσια πιθανότητα να γίνουνε επιχειρηματίες από τις γυναίκες. Οι γυναίκες επιχειρηματίες είναι καλά εκπαιδευμένες, αλλά μόνο το 25% έχει πτυχίο Πανεπιστημίου σε σχέση με τους άντρες. Το αντίθετο συμβαίνει στην αναπτυσσόμενη Ευρώπη, όπου οι γυναίκες επιχειρηματίες έχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από αυτό των αντρών και των μη επιχειρηματιών γυναικών και είναι υψηλού οικονομικού επιπέδου, άρα μπορούν να ρισκάρουν πιο εύκολα.

Η συμμετοχή νέων γυναικών είναι κατά 63% υψηλότερη αυτής των ανδρών γιατί έχουνε μεγαλύτερη ανάγκη να δουλέψουν. Επίσης στην αναπτυσσόμενη Ευρώπη, οι γυναίκες που ξεκινάνε επιχειρήσεις έχουνε συνεταίρους. Δεν είναι μόνες τους δηλαδή, δεν έχουνε ατομική επιχείρηση μόνες τους και επίσης προσλαμβάνουν υπαλλήλους. Δηλαδή βλέπουμε έναν αριθμό 10 – 20 ατόμων στις επιχειρήσεις τους, πράγμα το οποίο δεν το βλέπουμε στην ανεπτυγμένη Ευρώπη, όπου εκεί προτιμούνε να είναι μόνες τους και με πολύ μικρό ποσοστό υπαλλήλων ή από λίγους έως και μηδέν.

Λοιπόν, στη χώρα μας λόγω της οικονομικής κρίσης και της υψηλής ανεργίας, οι γυναίκες θα πρέπει να δραστηριοποιηθούν προς την κατεύθυνση της επιχειρηματικότητας. Σε πρώτη φάση θα πρέπει να δουν ευκαιρίες και πρωτότυπες ιδέες, πρέπει να εντοπίσουν την ευκαιρία, αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, είναι το βασικό σημείο της επιχειρηματικότητας, να βρεις πού υπάρχουν κενά στην αγορά, για να μπορείς να τα καλύψεις εσύ με τη δική σου επιχειρηματική ιδέα. Και επιχειρηματικές

ιδέες οι οποίες δεν απαιτούν υψηλό κεφάλαιο. Αυτές που θα αναφέρω παρακάτω θα δείτε ότι είναι έτσι, άρα μπορεί εύκολα να την ξεκινήσει κάποια γυναίκα. Και κατόπιν θα εξετάσουν τις δυνατότητες βέβαια χρηματοδότησης τους μέσα από Ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης.

Μερικές ιδέες. Το ηλεκτρονικό επιχειρείν.

Το ηλεκτρονικό λοιπόν επιχειρείν είναι να δημιουργήσει το ηλεκτρονικό μαγαζί. Δίπλα λοιπόν στα κανονικά μαγαζιά που γνωρίζουμε, είναι δυνατόν να υπάρξει και το ηλεκτρονικό κατάστημα, στο οποίο μπορείς να προβάλεις τα προϊόντα σου και μπορείς μετά να πουλάς αυτά τα προϊόντα διαδικτυακά και μάλιστα να πληρώνεσαι και να τα αποστέλλεις μετά και στους πελάτες σου.

Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο internet, έχουν το πλεονέκτημα ότι μπορούν από την αρχή να στοχεύσουν στην αγορά του εξωτερικού. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό, διότι σήμερα αν δεν στοχεύει μία επιχείρηση στην αγορά του εξωτερικού, δεν μπορεί να αναπτυχθεί. Η εσωτερική αγορά είναι πολύ μικρή. Λόγω της ύφεσης ο κόσμος δεν έχει χρήματα όπως ξέρετε και δεν αγοράζει. Επομένως για να αναπτυχθεί και να αυξήσει το τζίρο της μια επιχείρηση, πρέπει να στραφεί στο εξωτερικό. Μέσω του internet λοιπόν μπορείς να το επιτύχεις αυτό το πράγμα, πιο εύκολα και σύντομα. Το ηλεκτρονικό λοιπόν επιχειρείν το οποίο αναφέρεται σε πολλών ειδών επιχειρήσεις, είναι έτσι μια γενική δραστηριότητα.

Τώρα, διοργάνωση γάμων.

Οι ξένοι ξετρελαίνονται να 'ρθουν και να κάνουν το γάμο τους σε χώρες εξωτικές και μάλιστα στην Ελλάδα και ειδικά στα δικά μας τα νησιά. Έχουνε ήδη ξεκινήσει τέτοιες γυναίκες επιχειρηματίες, οι οποίες έχουνε φτιάξει τη δική τους ιστοσελίδα και αναλαμβάνουνε να οργανώσουνε το γάμο ανθρώπων και ιδιαίτερα Κινέζων. Οι Κινέζοι έχουνε δείξει πολύ μεγάλη προτίμηση σ' αυτό, σε ελληνικά νησιά. Επομένως είναι μια πάρα πολύ ωραία ιδέα, η Κρήτη προσφέρεται πάρα πολύ για μια τέτοια δραστηριότητα.

Συμβουλές διακόσμησης μέσω διαδικτύου.

Έχουμε πολλές αρχιτέκτονες, μηχανικούς και κοπέλες που έχουνε τελειώσει decorating κ.λ.π., οι οποίες δεν έχουνε αρκετή δουλειά, μπορεί να μην έχουνε καθόλου δουλειά ή να έχουνε μια απασχόληση μερική. Επομένως θα μπορούσαν να συμπληρώσουνε το εισόδημά τους ή να δημιουργήσουνε μια επιχείρηση, παρέχοντας συμβουλές διακόσμησης μέσω του διαδικτύου. Κάποια μηχανικός ξεκίνησε μία τέτοια επιχείρηση και η οποία την ξεκίνησε αρχικά μέσα από ένα blog. Από το blog λοιπόν αυτό άρχισε να προσφέρει, να ζητάει δηλαδή από αυτούς που ενδιαφερότανε, να της στείλουνε διαδικτυακά φωτογραφίες, τρισδιάστατες μάλιστα από αυτό που θέλουν να διακοσμήσουνε, τι χρειάζονται. Να τους απαντάει λοιπόν δίδοντάς τους τις συμβολές της και στη συνέχεια μάλιστα αυτό μπορεί να επεκταθεί παραπέρα με το να τους συστήνει ότι θα πάρεις αυτά τα έπιπλα ή θα πάρεις αυτά τα υφάσματα, τις κουρτίνες κ.λ.π'. κι όλα αυτά φυσικά να τους παραθέτει κι έναν κατάλογο από καταστήματα, από τα οποία θα τα προμηθευτούνε, κανονίζοντας φυσικά και την αμοιβή της μέσα κι από

αυτά τα καταστήματα. Οπότε είναι διπλό το όφελος και η κυρία αυτή ξεκίνησε αυτή τη δραστηριότητα έχει φτάσει να έχει 3.000 επισκέψεις στην ιστοσελίδα της την ημέρα.

Τα ξεχωριστά δώρα.

Τα λεγόμενα δώρα εμπειρίας, τα οποία ξεκίνησαν πάλι κάποιοι άνθρωποι, οι οποίοι είχαν αυτή την εμπειρία όταν βρισκόταν στην Αγγλία. Τους είχε προσφέρει κάποιος έτσι τέτοια δώρα και δημιούργησαν λοιπόν κι αυτοί τη δική τους ιστοσελίδα, όπου τους προσφέρουνε δώρα εμπειρίας, όπως είναι το να πετάξουνε μ' ένα αερόστατο, το να οδηγήσουνε Ferrari, μια περιποίηση σ' ένα spa, σεμινάρια οινογνωσίας, ακόμα και ράφτινγκ και τοξοβολία. Έτσι δηλαδή περίεργα πράγματα, εμπειρίες τέτοιες, οι οποίες μπορείς να τις προσφέρεις όπως προσφέρουνε τώρα ορισμένοι ένα ταξίδι γάμου π.χ., θα μπορούσε να είναι και για γενέθλια, γιορτές κ.λ.π., τέτοιου είδους δώρα.

Τώρα τα αγροτικά μας προϊόντα και ειδικά εμάς στην Κρήτη, το λάδι, το μέλι, αυτά τα ξέρουμε λίγο πολύ, αλλά επιπλέον τονίζουμε ότι υπάρχει πολύ μεγάλη ζήτηση γι' αυτά διαδικτυακά και ιδιαίτερα για τα βιολογικά προϊόντα, όπως είναι μαρμελάδες, σάλτσες για μακαρόνια κ.λ.π., με λαχανικά, τα οποία δεν έχουνε, έχουνε χαμηλή περιεκτικότητα ή καθόλου περιεκτικότητα σε συντηρητικά. Υψηλή περιεκτικότητα όμως σε φρούτο ή σε λαχανικό, δεν έχουνε χρωστικές ουσίες κι όλα αυτά είναι υγιεινά και χωρίς ζάχαρη ή υποκατάστατα ζάχαρης. Και φυσικά έχουνε ζήτηση στο εξωτερικό και ιδιαίτερα και στην Αγγλία μάλιστα, έχουν μεγάλη προτίμηση σε τέτοιου είδους προϊόντα.

Από το χωράφι στο τραπέζι με κούριερ. Το ξεκίνησε κάποιος νέος, νεαρός γεωργός ο οποίος καλλιεργούσε κεράσια κάπου στο Καϊμακτζαλάν και άρχισε λοιπόν να πουλάει τα κεράσια του διαδικτυακά, στέλνοντάς με κούριερ την επομένη μέρα και φτάνοντας δηλαδή η παραγγελία των κερασιών στο τραπέζι του καταναλωτή, μέσα σχεδόν σε μία μέρα. Κι έτσι λοιπόν είχε καλή ποιότητα φυσικά, εννοείται, βιολογικά προϊόντα και απέφευγε μάλιστα και το κόστος του μεσάζοντος. Επομένως συνέφερε και τον ίδιο και τους καταναλωτές του.

Τώρα, μία άλλη δραστηριότητα η οποία είναι χρήσιμη μάλιστα για τους νέους επιστήμονες οι οποίοι δεν μπορούν να βρουν δουλειά, καθηγητές δηλαδή είτε φιλόλογοι ή μαθηματικοί, χημικοί και φυσικοί κ.λπ. είναι τα on line φροντιστήρια. Αυτό ξέρετε έχει αρχίσει και στα Πανεπιστήμια και στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, δηλαδή αυτή την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η οποία βασίζεται σε πλατφόρμες όπου παρουσιάζεται δηλαδή η ύλη των μαθημάτων, videos κ.λ.π. Δηλαδή υπάρχουν τώρα και μεταπτυχιακά προγράμματα τα οποία στηρίζονται σ' αυτή την τεχνική και πάνω σ' αυτό λοιπόν θα μπορούσαν κι αυτοί να κάνουνε ένα τέτοιο φροντιστήριο.

Θα ήθελα να σας διαβάσω ακριβώς λίγο περισσότερα πράγματα. Αυτές λέγονται ψηφιακές τάξεις, σ' αυτό έχουνε επενδύσει ήδη αρκετοί εκπαιδευτικοί κι όπως λέει κάποιος φροντιστής, ηλεκτρονικός φροντιστής, θα τον έλεγα, πριν από δύο χρόνια 15 καθηγητές συναντήθηκαν για να φτιάξουν το εικονικό σχολείο.

Στην πραγματικότητα λοιπόν πρόκειται για on line φροντιστήριο, βοήθημα και ηλεκτρονικό λυσάρι. Σκεφτήκαμε ότι αντί να πηγαίνουμε στα σπίτια με την ώρα να

βλέπομε τους μαθητές μας, να παραδίδουμε μαθήματα μέσω διαδικτύου. Αυτή τη στιγμή παρέχουμε βίντεο και ήχο στις ηλεκτρονικές παραδόσεις μας, ξεκινάμε από τις πιο σημαντικές ασκήσεις σε κάθε μάθημα, 100 με 150 για τον καθένα, ενώ κάτω από κάθε άσκηση υπάρχει δυνατότητα ερώτησης για όποιο μαθητή δεν κατάλαβε το θέμα. Οι απαντήσεις δίνονται μέσα στην ημέρα, και γενικώς θέλουμε να δίνουμε την αίσθηση στον μαθητή μας, ότι είμαστε δίπλα του και μπορεί να ρωτήσει ότι θέλει.

Σε πραγματικές εργατοώρες επένδυσαν ένα ποσό της τάξεως των 100.000 ευρώ, αλλά αυτό είναι κόστος εργασίας τους, δεν χρειαζότανε να χρηματοδοτηθούνε γι' αυτό, έτσι καθώς έστηναν την ιστοσελίδα τους επί δύο χρόνια, βιντεοσκοπώντας μαθήματα και λύνοντας ασκήσεις. Δηλαδή ενώ παραδίδει σε μία τάξη ο καθηγητής, μπορεί να το βιντεοσκοπεί κάποιος κι αυτό ανεβαίνει μετά σε ειδική πλατφόρμα και μπορεί να προβάλλεται και στο διαδίκτυο.

Έτσι η πλατφόρμα που χρησιμοποιήθηκε δημιουργήθηκε από το μηδέν και είναι κάτι τελείως καινούριο. Η εταιρεία έχει σήμερα 10.000 εγγεγραμμένους ενεργούς μαθητές, οι οποίοι πληρώνουν 20 ευρώ το χρόνο για κάθε μάθημα που παρακολουθούν.

Νομίζω ότι είναι μία πάρα πολύ καλή ιδέα, για τους νέους που δεν μπορούν ούτε να διοριστούν στο δημόσιο, ούτε να βρεθούνε πλέον λόγω της μεγάλης προσφοράς που υπάρχει, ούτε και σε φροντιστήρια.

Άλλη ιδέα είναι ο σύγχρονος γραφέας.

Παρά τη λειτουργία των εξυπηρετικότητας ΚΕΠ η διεκπεραίωση υποθέσεων με δημόσιες υπηρεσίες απαιτεί γνώση, χρόνο, υπομονή κι επιμονή. Ένας διεκπεραιωτής λοιπόν είναι πάντα χρήσιμος σε πάρα πολλά επίπεδα. Από τη διόρθωση των στοιχείων του Ε9 στο internet που όλοι σας ξέρετε πόσο επίπονη είναι και ειδικά όταν δεν έχεις και τέτοιες γνώσεις, από συνταξιούχους ιδιαίτερα, μέχρι την αίτηση για σύνταξη και τόσα άλλα. Θα μπορούσε λοιπόν να γίνει μία μικρή επιχείρηση έτσι σε προσωπικό, ατομικό επίπεδο που να κάνει αυτές τις δουλειές.

Μεσίτης εξαγωγών. Είναι ίσως το πιο δυναμικό επάγγελμα για την επόμενη 10ετία. Με μια αγορά στην Ελλάδα σε βαθιά ύφεση, οι αγορές των πλουσιότερων ευρωπαϊκών και μη κρατών, έχουν πάντα ανάγκες σε ελληνικά προϊόντα. Μέσω λοιπόν του διαδικτύου η ανεύρεση πελατών είναι πολύ πιο εύκολη.

Σε συνδυασμό μ' αυτό είναι το αντίθετό του, ο ερευνητής αγοράς. Δηλαδή επιχειρήσεις οι οποίες χρειάζονται προϊόντα για να τα πουλήσουν μετά στην εσωτερική αγορά ή τα χρειάζονται για την δική τους κατανάλωση της επιχείρησής τους. Πρώτες ύλες, τελικά προϊόντα κ.λ.π. Αυτά πρέπει να τα προμηθευτούν από κάπου από το εξωτερικό. Χρειάζεται λοιπόν κάποιος να κάνει αυτή τη διερεύνηση, να δει ποιες οι εταιρείες προσφέρουν τι, καινοτόμα προϊόντα ίσως τα οποία θα τα προτιμούσανε στην ελληνική αγορά και αυτή η πληροφορία όλη θέλει αρκετό χρόνο βέβαια και προσπάθεια και γνώσεις οπωσδήποτε ηλεκτρονικών υπολογιστών και αγγλικής γλώσσας και είναι μια πάρα πολύ καλή ιδέα κι αυτή.

Προγραμματιστής εκδηλώσεων, συνέδρια, γιορτές, γάμοι, γενέθλια, βαπτίσεις κ.λπ. Διάφορες δραστηριότητες τέτοιες σε εκδηλώσεις, όπου χρειάζεται κάποιος να τις

προγραμματίσει, να αναλάβει δηλαδή τη διοργάνωση όλων αυτών. Τι μπορεί να περιλαμβάνει τώρα αυτό;

Τη σχεδίαση της εκδήλωσης, τη δημιουργία ιστοσελίδας, την εξεύρεση χώρων, το σχεδιασμό των εδεσμάτων, τα μενού τι θα περιλαμβάνουν, τη διακόσμηση, τη διασκέδαση, τα δρώμενα όπως είχε κι εδώ το συνέδριο αυτό κι όλα γενικά τα συνέδρια. Σχεδιασμός μεταφοράς των συμμετεχόντων, αποστολή προσκλήσεων, προβολή, παροχή των απαραίτητων διευκολύνσεων και υποδομών και συντονισμό των ενεργειών όλων αυτών και του προσωπικού που ασχολείται. Είναι μία πάρα πολύ καλή δραστηριότητα και νομίζω ότι στην Αθήνα ήδη υπάρχουν τέτοιες, έχουνε ξεκινήσει τέτοιου είδους.

Εδώ αναφέρω πάλι για να είμαι και πιο σύντομη, δεν ξέρω τι χρόνο έχω ακόμα, άλλες επιπλέον ιδέες, κέτερινγκ των εκδηλώσεων, οργάνωση φροντίδας ηλικιωμένων στο σπίτι, οργάνωση φροντίδας νηπίων, παρασκευή βιολογικών καλλυντικών και σαπουνιών, οικοτεχνία κατασκευής προϊόντων διακόσμησης και πώλησης σε τοπικά καταστήματα και ανοιχτές αγορές. Είδη λαϊκής τέχνης, κοσμήματα, διακοσμητικά αντικείμενα, ειδικά η πόλη του Αγίου Νικολάου προσφέρεται πάρα πολύ γι' αυτά. Θα μπορούσαν δηλαδή κοπέλες να φτιάχνουν στο σπίτι τους διάφορα αντικείμενα, και να τα δίνουν εδώ στα καταστήματα και αλλού βέβαια και νομίζω ότι μπορούν να εξασφαλίσουνε ένα εισόδημα καλό.

Αντιπρόσωποι καλλυντικών, παροχή εξειδικευμένης μορφής άσκησης κι αυτό είναι κάτι το καινούριο και ειδικά για τους τουρίστες που έρχονται εδώ και θέλουν να κάνουν είτε θαλάσσια σπορ είτε να κάνουν τους περιπάτους στα οργανωμένα μονοπάτια τα οποία έχουν γίνει και εδώ. Ο Δήμος του Αγίου Νικολάου έχει σχεδιάσει τέτοια μονοπάτια. Για να μπορέσει λοιπόν κάποιος τουρίστας να τα περπατήσει και μάλιστα όταν έχει να κάνει και με λίγη ορειβασία κ.λ.π., χρειάζεται έναν γυμναστή δίπλα του. Οι γυμναστές λοιπόν έχουνε μεγάλη ανεργία, θα μπορούσαν λοιπόν να ασχοληθούνε μ' αυτή την εξειδικευμένη παροχή, είδη γυμναστικής, όπως είναι και η γιόγκα, πιλάτες κ.λ.π. και επίσης τους τουρίστες είτε σε θαλάσσια σπορ είτε σε άλλα είδη.

Τώρα πως ξεκινάς μια επιχείρηση, αυτά είναι τα βήματα, δεν θα ήθελα να φάω από το χρόνο σας, δεν είναι και τόσο φοβερό. Είναι κάπου εφτά διαδικασίες τις οποίες αναφέρω εδώ, τις οποίες μπορούν να τις κάνουνε αρκετά γρήγορα, πιστεύω σε μία βδομάδα τόσο, θα μπορούσε να τελειώσει αυτό.

Και εδώ θα ήθελα να κλείσω πλέον με το να πω κάποιες πολιτικές που πρέπει το κράτος να κάνει πλέον για την ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Πρώτα – πρώτα πρέπει να προωθηθεί η ιδέα της γυναικείας επιχειρηματικότητας, να μην είναι πλέον ταμπού. Ξέρετε μέχρι τώρα έχουμε μάθει όλοι το δημόσιο. Το δημόσιο όλοι το βλέπαμε και στα παιδιά μας, στους φοιτητές, τους τελειόφοιτους, ακόμα κι αυτοί που παίρνανε ένα μεταπτυχιακό, το θέλανε πιο πολύ γιατί το θέλανε για να βρουνε μια δουλειά στο δημόσιο. Λοιπόν σας πληροφορώ ότι τώρα πλέον έχει αλλάξει η νοοτροπία αυτή και πρέπει να αλλάξει κι ευτυχώς αλλάζει γρήγορα στους νέους. Δηλαδή τώρα δεν ακούς κανέναν να μιλάει πλέον για το δημόσιο, κοιτάζει ο καθένας να πάει σε μία επιχείρηση ή να φτιάξει δική του επιχείρηση.

Χθες συγκεκριμένα έκανα interview για ένα μεταπτυχιακό στο Ηράκλειο που ήτανε για λογιστική και ελεγκτική, ορκωτοί λογιστές δηλαδή. Όλοι μα δεν ήτανε κανείς, μόνο ένα – δυο που ήτανε σε κάποιες υπηρεσίες, όπως Εφορία, που το θέλανε για να κατοχυρώσουν κάπως τη θέση τους εκεί που ήτανε, αλλά κανείς άλλος δεν είπε για να το πάρει σαν προσόν για το δημόσιο. Δηλαδή αρχίζει και περνάει αυτό, αλλά θα πρέπει να γίνει ευρύτερη η αποδοχή.

Παροχή βοήθειας στο ξεκίνημα μιας επιχείρησης ιδιαίτερα σε μία γυναίκα. Έχουνε γίνει βέβαια τέτοια προγράμματα όντως, αλλά νομίζω ότι θα χρειάζεται κάτι ακόμα περισσότερο. Εύκολη πρόσβαση σε χρηματοδότηση που είναι γενικά το αιώνιο πρόβλημα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Εκπαίδευση για το ξεκίνημα και τη διαχείριση της επιχείρησης, διότι κι αυτές οι επιχειρήσεις που αναφέραμε τις διαδικτυακές, κι αυτές είναι επιχειρήσεις. Σημαίνει ότι πρέπει να είναι εκπαιδευμένο το άτομο που θα την ξεκινήσει, η γυναίκα που θα την ξεκινήσει, για να ξέρει και πως θα την ξεκινήσει και την επιχείρηση, αλλά και πως θα τη διαχειριστεί για να είναι η επιχείρηση επικερδής και βιώσιμη.

Προσφορά τεχνικής βοήθειας και συνεργασίας από μεγάλες επιχειρήσεις κι αυτό το μήνυμα πρέπει να περάσει. Οι μεγάλες επιχειρήσεις πρέπει να βοηθήσουν τις μικρές και πρέπει να βοηθήσουν ιδιαίτερα αυτές, τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Είτε σε τεχνική βοήθεια είτε ακόμη και σε οικονομική βοήθεια.

Η βοήθεια επίσης και φροντίδα των παιδιών της γυναίκας επιχειρηματία. Όχι μόνο δηλαδή τις γυναίκες που εργάζονται στους δημόσιους οργανισμούς και πρέπει να υπάρχουν οι παιδικοί σταθμοί για να φροντίζουν τα παιδιά τους και η γυναίκα η ιδιώτης η επιχειρηματίας, κι αυτή θα πρέπει να έχει βοήθεια από την πολιτεία.

Η γυναικεία εργασία και επιχειρηματικότητα είναι ιδιαίτερα σημαντική για μικρές οικονομίες, διότι μπορεί να βοηθήσει στο να καλύψει εν μέρει την ανεργία, να αναπτύξει την καινοτομία που είναι το άλφα και το ωμέγα της ανάπτυξης και της κερδοφορίας και βιωσιμότητας γενικότερα όλων των επιχειρήσεων, αλλά κυρίως να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική αξία των οικονομιών τους και της παγκόσμιας οικονομίας γενικότερα. Γιατί αν έχουμε πολλές καλές τέτοιες γυναίκες επιχειρηματίες, επιτυχημένες, το αποτέλεσμα θα είναι καλό για τις ίδιες, για τις οικογένειές τους και για τον τόπο στον οποίο βρίσκονται και για την οικονομία μας γενικότερα.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ την Κα Ψιμάρνη για την ενδιαφέρουσα ομιλία της και τις πολύ ωραίες προτάσεις που έκανε επιχειρηματικότητας κι ελπίζω σε κάποιες από εμάς να φανούν χρήσιμες.

Περνάμε αμέσως στην Κα Μαρία Μαρκάκη, ο τίτλος της ομιλίας της θα είναι: «Παραδοσιακές και νέες γυναικείες δραστηριότητες, σύγχρονες επιχειρηματικές δομές».

Η Κα Μαρκάκη είναι απόφοιτος του τμήματος Χημικών Μηχανικών του Μετσοβίου Πολυτεχνείου και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου από το τμήμα Μηχανικών Παραγωγής

και Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης. Διατηρεί γραφείο μελετητικό στον Άγιο Νικόλαο, το οποίο δραστηριοποιείται σε τομείς συμβουλευτικών υπηρεσιών. Στο παρελθόν είχε διατελέσει Διευθύντρια του Χειροτεχνικού Κέντρου Λασιθίου κι εκεί προχώρησε στο συνδυασμό των παραδοσιακών τεχνών βαφής, κεντητικής και ξυλογλυπτικής με τη σύγχρονη τεχνολογία.

Επίσης έχει ασχοληθεί πολύ με την προώθηση των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων, έχοντας επιτύχει και την κατοχύρωση γαλακτοκομικών προϊόντων, ως ονομασίας προέλευσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κα Μαρκάκη σας ακούμε.

Παραδοσιακές και νέες γυναικείες δραστηριότητες Σύγχρονες επιχειρηματικές δομές

Μαρία Μαρκάκη

Msc Παραγωγής και Διοίκησης. - NOTION Engineers & Consultants

Καταρχήν θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα το Λύκειο Ελληνίδων Αγίου Νικολάου και το Διοικητικό του Συμβούλιο, που σκέφτηκε τις γυναίκες και μέσα σ' αυτές κι εμένα που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του Αγίου Νικολάου, κι ελπίζω να μπορέσουμε να συνεισφέρουμε, στους προβληματισμούς του Λυκείου Ελληνίδων, για τη νέα εποχή και τις αναζητήσεις των γυναικών σήμερα.

Αυτό το οποίο ήθελα παίρνοντας τη σκυτάλη από την Κα Ψιμάρνη, να πω είναι ότι, δυστυχώς στην Ελλάδα δεν είναι τόσο εύκολο τελικά να γίνει μία επιχείρηση πράξη. Θεωρητικώς είναι τα επτά απλά βήματα, αλλά στην πράξη υπάρχουν πολλά αντικίνητρα.

Να τα πάρουμε λίγο με τη σειρά. Στην Ελλάδα η γυναικεία απασχόληση, οι συνηθέστερες μορφές όπως είπαμε, όπως αναφέρθηκε και πριν είναι περισσότερο η μισθωτή εργασία και πολλές φορές και η απασχόληση στην οικογενειακή επιχείρηση. Μέσα από αυτές τις μορφές δεν παίρνει ρίσκο, αλλά υπάρχουν και σπανιότερες περιπτώσεις, όπως ας πούμε η δική μου, της κας Βαρκαράκη κ.λπ. που είμαστε επιχειρηματίες, ελεύθεροι επαγγελματίες ως μηχανικοί. Υπάρχουν οι περιπτώσεις γυναικών που συμμετέχουν σε εταιρείες, αν και πρέπει να παραδεχθούμε ότι η επιχειρηματικότητα είναι ως επί το πλείστον μέχρι στιγμής ανδρική υπόθεση.

Καλώς ή κακώς, καλώς κατ' εμέ, η γυναίκα προσπαθεί να κάνει ένα συνδυασμό της οικογένειας και της επαγγελματικής δραστηριότητας, όπως αναφέρθηκε και στην πρωινή δεύτερη συνεδρίαση από την Κα Δασκαλάκη αν θυμάμαι καλά.

Τώρα με την περίπτωση της οικονομικής κρίσεως έχουμε το θέμα ότι, η ανεργία έχει πλήξει πρώτα τις γυναίκες δυστυχώς, οπότε πλέον βλέποντας τα εισοδήματά τους ατομικά και οικογενειακά να μειώνονται, αναγκαστικά ίσως κοιτάζουν την ανελαστική λύση μιας επιχείρησης. Οπότε πάμε να δούμε λιγάκι τι κίνητρα θα μπορούσαν να δοθούν και δίδονται για μία τέτοια ανάπτυξη γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Όπως αναφέρθηκε και πριν από την Κα Βούλγαρη, υπάρχουν τα προγράμματα στήριξης γυναικείας επιχειρηματικότητας, τα οποία έχουν γίνει αρκετές φορές τα τελευταία χρόνια και στο τρίτο και τώρα στο τέταρτο κοινοτικό πλαίσιο στήριξης, που χρηματοδοτούν συνήθως από 50-100% τις επιχειρήσεις που ξεκινάει μια γυναίκα, για τους πρώτους 12 με 18 μήνες.

Υπάρχει μια άλλη μερίδα προγραμμάτων όπως τα προγράμματα LEADER από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, τα οποία δεν απευθύνονται μόνο στις γυναίκες, αλλά πριμοδοτούνται οι γυναίκες για να μπορέσουν να πάρουνε κατά προτεραιότητα χρηματοδοτήσεις από αυτά.

Μετά μία έμμεση μορφή χρηματοδότησης και κινήτρου ανάπτυξης, είναι οι εκπαιδεύσεις οι οποίες χρειάζονται και μέσω ΚΕΚ ή μέσω εργαστηρίων ελευθέρων σπουδών, σε σύγχρονες γνώσεις και δεξιότητες καταρχήν, όπως ηλεκτρονικοί υπολογιστές, το internet, το μάρκετινγκ, η διαχείριση περιβάλλοντος, η πολιτιστική διαχείριση.

Και φυσικά τελευταίο αλλά όχι έλασσον να το πω, είναι η κατάρτιση σε παραδοσιακές και καλλιτεχνικές δεξιότητες, στις οποίες πρέπει να παραδεχθούμε ότι κάποιες πιο νέες κοπέλες συνήθως δεν τις έχουνε ιδιαίτερα και η σημερινή κρίση ίσως να καλεί και γι' αυτές. Εδώ πέρα είναι σημαντική η συνεισφορά του ίδιου του Λυκείου Ελληνίδων και πολιτιστικών συλλόγων και διαφόρων εργαστηρίων καλλιτεχνικών σπουδών. Αναφέρομαι όπως βλέπετε στο κόσμημα, ράψιμο, μαγειρική, εργόχειρο κ.λ.π.

Πάμε όμως να δούμε λιγάκι τα αντικίνητρα ανάπτυξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Θα μου πείτε σε περιόδους που ήτανε καλές κ.λ.π. βολευόμασταν σε μισθωτές εργασίες, τώρα που δεν υπάρχουν οι μισθωτές εργασίες αλλά είναι πολύ πιο δύσκολα τα πράγματα και χάνουν και οι άντρες τις δουλειές τους και κλείνουνε δουλειές, θα πάμε εμείς να ανοίξουμε επιχείρηση;

Πάμε να δούμε λιγάκι και τα αντικίνητρα και θα προχωρήσουμε μετά να δούμε πως πιθανόν θα μπορούσαν να επιλυθούν.

Ένα πρόβλημα σημαντικό είναι ότι όταν χάνει τη δουλειά της η γυναίκα ή μειώνονται τα έσοδα κ.λ.π. ακόμα κι αν διατηρεί τη δουλειά της, πολλές φορές πλέον δεν της μένει χρόνος να κάνει κάτι επιπλέον, γιατί αναλαμβάνει πλήρως την φροντίδα παιδιών, ηλικιωμένων, οικιακή καθαριότητα που πριν πιθανόν μ' ένα καλύτερο εισόδημα να μην τα είχε εξ ολοκλήρου η ίδια.

Επίσης υπάρχει ένα πρόβλημα γενικό με τις μη επαρκείς δομές φροντίδας παιδιών στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια είναι αλήθεια με τα ολοήμερα σχολεία και παιδικούς σταθμούς κ.λπ. ότι έχει βελτιωθεί η κατάσταση, αλλά και πάλι π.χ. σε τουριστικές περιοχές όπως ο Άγιος Νικόλαος, τον Αύγουστο οι βρεφονηπιακοί σταθμοί κλείνουν, οπότε οι γυναίκες οι οποίες δουλεύουν στα τουριστικά επαγγέλματα, τι θα κάνουν τα παιδιά τον Αύγουστο; Εντάξει φέτος, τα τελευταία χρόνια υπάρχουν κάποιες τάξεις που λειτουργούν και τον Αύγουστο, αλλά δεν λύνουν εξ ολοκλήρου το πρόβλημα.

Αντίστοιχα είναι ότι δεν υπάρχουν συνήθως επαρκείς δομές στήριξης των ηλικιωμένων, κι εκεί υπάρχει και το ταμπού το ότι και να υπάρχουνε, πολλές φορές οι γυναίκες δεν αποφασίζουνε έστω και για μερικές ώρες να εμπιστευτούνε την φροντίδα των ηλικιωμένων και σε κάποιο τρίτο και για λόγους το τι θα πει ο κόσμος και ενδεχόμενα και για λόγους κόστους.

Τώρα, ένα άλλο σημαντικό αντικίνητρο που το ανέφερε και η κα Ψιμάρνη πριν, είναι η δυσκολία πρόσβασης στο τραπεζικό σύστημα. Εδώ θα πρέπει να σας πω ότι δυστυχώς έχω τις τελευταίες μέρες feet back πληροφορίες από έξι γυναίκες τις οποίες εντάξαμε στο πρόγραμμα γυναικείας επιχειρηματικότητας. Ήδη οι δύο αποφασίσανε ότι δεν θα το υλοποιήσουνε, γιατί δεν μπορούν να βρουν καμία χρηματοδότηση από τις τράπεζες και μιλάμε για πρόγραμμα με 100% χρηματοδότηση ύψους 30.000 ευρώ. Αλλά

για να μπορέσουν να προχωρήσουν θα πρέπει να έχουν το 20% υλοποιήσει. Δηλαδή να έχουν 6 χιλιάρικά να τα ξοδέψουν πρώτα και μετά να τα πάρουν πίσω. Το οποίο δεν καταφέρανε να τα πάρουνε, ούτε καν από τη Συνεταιριστική Τράπεζα, η οποία ήτανε η μόνη που δέχθηκε καν να το συζητήσει, γιατί δεν είχανε κάποιον εγγυητή κάτω των 70 ετών και χωρίς δάνειο.

Οπότε βλέπετε ότι τα πράγματα, ναι μεν υπάρχουν τα προγράμματα, εντάσσονται, το θέμα είναι όμως μετά στην πράξη πως μπορούνε πράγματι να λειτουργήσουνε.

Κι επίσης φτάνω στο τελευταίο, που είναι όμως πάρα πολύ σημαντικό, το ιδιαίτερα υψηλό κόστος της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, στην περίπτωση που κάνει κανείς μια έναρξη δραστηριότητας και πρέπει να γραφτεί στον Οργανισμό Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών, το παλαιό ΤΕΒΕ. Εκεί υπάρχουν κάποιοι ευτυχείς σε κάποιες περιοχές, που μπορεί να πάνε π.χ. στον ΟΓΑ, αλλά για κάποιες δραστηριότητες κι όχι σε όλες τις περιοχές, αλλά συνήθως αν πας στο ΤΕΒΕ δεν γλυτώνεις – θα μου επιτρέψετε την έκφραση – με κάτω από 2,5 χιλιάρικά το χρόνο. Οπότε αν θέλει μια γυναίκα να κάνει μια επιχείρηση μικρή για να έχει ένα εισόδημα της τάξεως των 500 ευρώ το μήνα, καταλαβαίνετε ότι από τα 6 χιλιάρικά το χρόνο θα δώσει τα 2,5 χιλιάρικά για το ΤΕΒΕ, Οπότε ή δεν το κάνει καθόλου ή το κάνει μαύρα και χάνει και το κράτος φόρους και χάνει και η ίδια ασφαλιστικά χρόνια κ.λ.π.

Βέβαια τα τελευταία χρόνια πρέπει να πούμε ότι έχουνε γίνει κάποιες προσπάθειες στο να γίνει λίγο πιο ευέλικτο και να βολέψει τις γυναίκες και αυτούς που θέλουν να έχουνε μια μικρή απασχόληση και λόγω της συρρίκνωσης της οικονομίας αναγκαστικά ή και από επιλογή επειδή δεν έχουνε όλο το χρόνο να ασχοληθούνε με μία επιχείρηση. Κι ενδεικτικά εδώ σας τις αναφέρω, δεν ξέρω πόσο τις έχετε ήδη υπόψη.

Καταρχήν είναι το *εργόσημο* μέσω του οποίου μπορούν να αμειφθούν πλέον κυρίως γυναίκες που ασχολούνται μ' αυτές τις δουλειές που είναι baby sitter, οικιακές βοηθοί, υπεύθυνοι διανομής εντύπων ή προώθηση προϊόντων καλλυντικών κ.λπ. μέσα σε καταστήματα ή κατ' οίκον, που δεν χρειάζεται να κάνουν έναρξη επαγγέλματος, αλλά μπορεί να αγοράσει ο εργοδότης το εργόσημο, τους το δίνει και μετά πάνε στην τράπεζα το εξαργυρώνουνε, κρατάει η τράπεζα το 25% το οποίο το δίνει στο ΙΚΑ κι αυτές κρατάνε το υπόλοιπο. Κι μ' αυτό τον τρόπο μπορούν να έχουν και πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση χωρίς να χρειαστεί να είναι επιχειρηματίες.

Το δεύτερο που ισχύει από παλιά είναι η απόδειξη επαγγελματικής δαπάνης, στην οποία εδώ η Τρόικα που συνήθως της ρίχνουμε όλα τα αναθέματα, είχε επιτύχει πέρυσι, και είχαν περάσει καταρχήν να ανέβει στα 10.000 ευρώ το ανώτερο ύψος αμοιβών σε επίπεδο έτους, που δεν θα χρειαζότανε κανείς να κάνει έναρξη, για να δίνει παροχή υπηρεσιών. Όμως το ελληνικό κράτος από 1/1^{ου} πάλι, από 4/1^{ου} για την ακρίβεια, το ξανακατέβασε στα 5 χιλιάρικά.

Αυτή είναι μια μορφή με την οποία γίνεται μία παρακράτηση φόρου 20%, η οποία όμως είναι δικιά σου και την συμψηφίζεις με την Εφορία σου στο τέλος του χρόνου. Και πρέπει να σας πω ότι σε χώρες του εξωτερικού και της Ευρωπαϊκής Ένωσης απ' όσο έχω συζητήσει και πληροφορηθεί, αυτό το όριο είναι τουλάχιστον 25.000, ακόμα και για

οικονομίες πιο μικρές από τη δικιά μας, με τη λογική ότι σου λέει ότι, εντάξει αφού μου τα δηλώνεις και παίρνω και την Εφορία μου κ.λπ. δεν χρειάζεται να πας να κάνεις και έναρξη επαγγέλματος, να τηρείς βιβλία, να πληρώνεις λογιστή και όλα τα σχετικά, συν το να πληρώνεις ασφαλιστικές εισφορές. Εδώ όμως το ελληνικό κράτος καλώς ή κακώς συνεχίζει να ζητάει για εισοδήματα πάνω από τα 5 χιλιάρικά να ασφαλιστεί κανονικά.

Κι έχω βάλει από κάτω το θέμα της ασφάλισης του ΟΓΑ, το οποίο αν είμαστε σε περιοχές κάτω από 2.000 κατοίκους και σε νομούς με μεγάλο πληθυσμό, ας πούμε Αττική, Αχαΐα, Θεσσαλονίκη, πρέπει να είναι κάτω από 1.000 κατοίκους η περιοχή, το παλιό Δημοτικό Διαμέρισμα, για να δεχθεί να σ' ασφαλίσει στον ΟΓΑ. Στον ΟΓΑ για να δείτε τη διαφορά απ' όσο είδα σήμερα η πιο χαμηλή ασφαλιστική κλάση είναι γύρω στα 750 με 800 ευρώ το χρόνο, σε σύγκριση με τα 2,5 χιλιάρικά που είναι του Ο.Α.Ε.Ε.

Τώρα να πάμε σε λίγο έτσι πιο μεγάλες δομές, οι οποίες οι δύο πρώτες μάλιστα είναι πολύ καινούριες, της τελευταίας 2ετίας. Η πρώτη είναι Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία, η λεγόμενη εταιρεία του ενός ευρώ, η οποία πάει να αντικαταστήσει τις παλιές ΕΠΕ, Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης, η οποία τι έχει; Τη δυνατότητα να ασφαρίζεται μόνο ο διαχειριστής αν θέλουν οι εταίροι κι όχι όλοι οι εταίροι όπως ισχύει σε Ομόρρυθμες Εταιρείες. Δεν ξέρω πόσες από τις κυρίες είναι ήδη σε επιχειρήσεις. Βέβαια πρέπει βιβλία Γ. κατηγορίας κι εκεί αρχίζουν λίγο τα προβλήματα του ύψους του κόστους, αλλά από την άλλη έχει κάποια πλεονεκτήματα.

Πάμε τώρα σε μια καινούρια μορφή, η οποία από το Σεπτέμβριο του 2011 υπάρχει, της Κοινωνικής Επιχείρησης. Στην οποία οι συμμετέχοντες δεν αποκτούν την ιδιότητα του επιτηδευματία, κι έτσι δεν απαιτείται να ασφαλιστούν ή να φορολογηθούν αυτοτελώς σαν επιτηδευματίες. Δεν μπορεί όμως να γίνει ο οποιοσδήποτε μέλος σε μια κοινωνική επιχείρηση, πρέπει να είναι στις ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Π.χ. άνεργες γυναίκες, γυναίκες πάνω από κάποια ηλικία, επικεφαλής μονογονεϊκών οικογενειών ή μετά από την άλλη μεριά άνεργοι νέοι κ.λπ.

Αυτές έχουν ένα ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς και υπάρχει και μία λεπτομέρεια, ότι θα μπορούσαν να συνδυαστούν. Και το 1/3 αυτής της κοινωνικής επιχείρησης, να είναι ένα Νομικό Πρόσωπο, μία άλλη εταιρεία ή ένα σωματείο κ.λπ. Αυτός είναι ένας τρόπος που έχουν σκεφτεί κάποιες μη κυβερνητικές οργανώσεις μέχρι στιγμής να μπορέσουν να δουλέψουν και να χρηματοδοτήσουν κάποιο κόσμο ο οποίος δουλεύει γι' αυτές. Εδώ η λεπτομέρεια είναι η εξής, ότι δεν πληρώνουν ασφαλιστικές εισφορές τα μέλη, αλλά όταν υπάρχει δουλειά και δουλεύουνε, τους περνάει η εταιρεία, παρόλο που είναι μέλη του, ΙΚΑ. Κι έτσι έχουν μέσω αυτού την ασφάλιση και παίρνουν τα εισοδήματά τους.

Η τελευταία μορφή την οποία έχω καταγράψει εδώ είναι οι γυναικείοι συνεταιρισμοί, στην οποία δεν θα επεκταθώ, θα σας τα πει η Κα Σημαιάκη μετά, η οποία έχει την εμπειρία. Απλώς ότι είναι μία ειδική μορφή συνεταιρισμών, η οποία τουλάχιστον μέχρι πρότινος που είχα δει, αρκούσαν επτά μέλη αντί τα 20 μέλη που ζητάει σ' έναν κανονικό συνεταιρισμό. Και είναι μία καλή προσπάθεια, αν καταφέρουν

να συνεννοηθούν μεταξύ τους είναι μία κατάσταση – θα μου επιτρέψετε την έκφραση στα αγγλικά – win – win, ότι είναι επωφελής γενικώς.

Είδαμε τώρα τα κίνητρα που προσπαθήσανε να δοθούνε και τα αντικίνητρα τα οποία υπάρχουν στην πράξη. Θα τολμήσω κάποιες μικρές προτάσεις για βελτίωση του θεσμικού πλαισίου, που κάποιες έχουνε ήδη ξεκινήσει. Οι δύο πρώτες ας πούμε σε επαφές τελευταία που είχαμε με τα Υπουργεία, επειδή έχουν αντιληφθεί ότι πολλές γυναίκες και άνδρες ενδεχόμενα, αλλά κυρίως γυναίκες ενδιαφέρονται να ασκήσουνε πλέον δραστηριότητες κατ' οίκον, ούτως ώστε και να κάνουνε κάποια χειροτεχνήματα όπως λέγαμε πριν σ' ένα παράδειγμα που ανέφερε η Κα Ψιμάρνη, ή ενδύματα το πιο κλασσικό ή ακόμα και το πιο δύσκολο, να κάνουνε παρασκευή τροφίμων, η οποία αυτή τη στιγμή απαγορεύεται να γίνεται κατ' οίκον για να πωλείται μετά έξω. Αλλά ήδη στον Ενιαίο Φορέα Ελέγχου Τροφίμων στον ΕΦΕΤ, έχει μπει στην σχετική επιτροπή επαγγελματιών, για να δουν κατά πόσο θα μπορέσει να το δώσουνε. Και σημειώνω ότι ήδη σε κάποιες χώρες της Ευρώπης και σε κάποιες από τις πολιτείες της Αμερικής, επιτρέπεται να ξεχωρίσεις ένα δωμάτιο στο σπίτι σου και να κάνεις κάποια υποδομή υγειονομικού ενδιαφέροντος να το πούμε, κάποια πλακάκια, κάποιο καλό νεροχύτη, καθαριότητα, ψυγεία, κ.λ.π. και να μπορέσεις να σε ελέγξουνε να κάνεις κάποια δραστηριότητα μέσα, μια μικρή δουλειά, αντί να χρειαστείς να πας να κάνεις ένα καινούριο εργαστήριο από την αρχή, που εντάξει επειδή ασχολούμαι και μ' αυτό θέλεις 85 με 100 τετραγωνικά για να πεις ότι ξεκινάς κάτι και μια άλφα μεγάλη επένδυση.

Το καλό είναι γενικώς ότι από την 1^η Ιουνίου επιχειρήσεις που έχουνε κάτω από 10 κιλοβάτ εγκατεστημένη ισχύ, είναι αρκετό έτσι για μια οικοτεχνία, δεν χρειάζεται πλέον να πάρουνε άδεια από τη Διεύθυνση Βιομηχανίας, από το Υπουργείο Ανάπτυξης. Εντάξει πρέπει να κάνουνε τα υπόλοιπα που έχουν να κάνουν με πυρασφάλεια κ.λ.π., αλλά είναι κάπως πιο χαλαρά αυτή τη στιγμή τα πράγματα, για να ξεκινήσει τουλάχιστον κανείς μια μικρή επιχείρηση και βλέπει μετά αν ξεπεράσει τα 10 κιλοβάτ να κάνει πλήρως μια εγκατάσταση.

Τώρα, επίσης σχετικά με τα τρόφιμα, πρέπει να πω ότι, ειδικά σε τουριστικές περιοχές όπως οι δικές μας, αλλά και σε αστικές όπως η Αθήνα, θα μπορούσε να εφαρμοστεί και το μοντέλο που έχουν ήδη σε Γαλλία και Ιταλία, που μπορεί κανείς νόμιμα να μαγειρέψει στο σπίτι του κάποιο φαγητό και να το πωλήσει. Αυτή τη στιγμή έχω δει ότι μέσω του internet ότι υπάρχουν κάποιες τέτοιες προσπάθειες στην Αθήνα, οι οποίες όμως στην πραγματικότητα είναι λιγάκι μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας. Δηλαδή αν υπάρξει – συγγνώμη για την έκφραση – αν κάτσει καμιά στραβή, μια δηλητηρίαση και τέτοια είναι τελείως απροστάτευτες νομικά.

Κι αυτό πριν από 3-4 χρόνια είχε έρθει στο γραφείο μία κυρία, Γαλλίδα, η οποία είχε αγοράσει ένα σπίτι εδώ στην περιοχή και μου λέει, αυτό που σκέφτομαι είναι να χωρίσω ένα δωμάτιο και να κάνω εκεί κάποιο φαγητό. Θα συνεργαστώ μου λέει με κάποια γραφεία που κάνουνε πεζοπορίες και θα περνάνε από εκεί πέρα κάποιοι και θα τρώνε. Αυτό της λέω δεν μπορούμε να το αδειοδοτήσουμε όπως είναι αυτή τη στιγμή η νομοθεσία η ελληνική, εκτός αν το χωρίσουμε τελείως με χωριστή είσοδο, τουλάχιστον

τάδε τετραγωνικά και να βγάλουμε άδεια παρασκευαστηρίου, εστιατορίου και τα σχετικά ή έστω ενός snack bar. Η γυναίκα δεν το έκανε και μου λέει μα αφού στην Γαλλία υπάρχει δυνατότητα, λέω ελπίζω κάποια στιγμή να την αποκτήσουμε κι εμείς.

Το τρίτο, το οποίο πάλι είναι κάτι το οποίο στη Γαλλία τουλάχιστον ήδη δουλεύει, είναι το να μπορεί κάποιες κυρίες να χωρίσουνε ένα δωμάτιο στο σπίτι τους. Ας πούμε κάποιες κυρίες που ήδη τα παιδιά τους έχουν φύγει κι έχουν ένα ελεύθερο δωμάτιο και θέλουν να φροντίσουν κάποια παιδάκια. Να μπορεί η κοινωνική υπηρεσία του δήμου να ελέγξει αυτό το χώρο ότι είναι εντάξει και η κυρία ότι έχει κάποια μίνιμουμ προσόντα και εκπαίδευση και να μπορεί μετά εκεί νόμιμα πλέον, κι όχι στη ζούλα, να ασκεί αυτό το επάγγελμα και να είναι και πιο άνετες οι μητέρες και να έχει κι αυτή ένα καλύτερο εισόδημα, να το πω έτσι.

Θα πω κάποια έτσι κάπως γρήγορα. Το κομμάτι το άλλο θα ήτανε η αύξηση του ορίου του εισοδήματος τουλάχιστον στα 10.000 που είπα για την επαγγελματική δαπάνη και ενδεχόμενα η δημιουργία μίας ειδικής κλάσης ασφάλισης στον ΟΑΕΕ, που είναι αντίστοιχη με την ημιαπασχόληση των μισθωτών, ούτως ώστε για κάποιες ειδικές ομάδες πληθυσμού, να μπορεί να πληρώνουνε κάτι παρακάτω, ακριβώς με τη λογική ότι οι επιχειρήσεις που κάνουνε, δεν θα είναι για να κάνουνε τους τζίρους τους φοβερούς, αλλά είναι για να μπορέσουν να έχουνε ένα εισόδημα για τις ίδιες και για τα παιδιά τους.

Πάμε στις προτάσεις, που έχουν να κάνουμε με την χρηματοοικονομική διευκόλυνση. Εδώ είναι κάτι το οποίο έχει ζητηθεί από συμβούλους κατά καιρούς, αλλά η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν απαντήσει και από τα Υπουργεία δηλαδή όχι, υπάρχει ακόμα μία προσπάθεια μήπως θα μπορούσε σε περιπτώσει που είναι ευπαθείς ομάδες πληθυσμού οι ωφελούμενοι, όπως σας είπα πριν αυτά τα 6 χιλιάδικα από τα 30 που δεν τα έχει μια γυναίκα για να ξεκινήσει, να μπορεί να πληρώσει κατευθείαν το πρόγραμμα π.χ. τον προμηθευτή τους, ούτως ώστε να αποδεικνύεται πράγματι η εξόφληση και να μην χρειάζεται όμως να τα έχουνε αυτές πριν, που όπως είναι το τραπεζικό σύστημα σήμερα δεν γίνεται. Και επίσης υπάρχουν κάποιες ιδέες ότι θα μπορούσαν κάποια παράβολα κ.λπ. τώρα στον τουρισμό να μειωθούνε γι' αυτές τις ομάδες. Κι όταν λέω ομάδες ευπαθή πληθυσμού, έχω αναφέρει ήδη πριν, είναι ως επί το πλείστον γυναίκες είτε άνεργες είτε επικεφαλής μονογονεϊκών οικογενειών είτε πάνω από κάποια ηλικία.

Και το τελευταίο, είναι τα microloans, τα μικροδάνεια που έχουνε δουλέψει πάρα πολύ στις αναπτυσσόμενες χώρες. Τώρα θα μου πείτε φτάσαμε στην Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να μιλάμε για εργαλεία αναπτυσσομένων χωρών, αλλά δυστυχώς είναι μία πραγματικότητα που πρέπει να τη δούμε.

Πάμε τώρα να ολοκληρώσουμε, να το πούμε, ότι όλα αυτά τα προηγούμενα για να γίνουνε θα πρέπει κάπως να δραστηριοποιηθεί αφενός το δημόσιο κι αφετέρου κάποιοι φορείς όπως η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η εκκλησία και σωματεία και σύλλογοι όπως το Λύκειο Ελληνίδων. Κι εδώ τα τελευταία δύο χρόνια έχουμε μπει σε μία διαδικασία, ας πούμε, ακούμε για τα συσσίτια της εκκλησίας, ακούμε για την βοήθεια στον έναν, τη βοήθεια στον άλλο. Το θέμα είναι όπως έχουν πει χαρακτηριστικά κάποια φιλόσοφοι,

ότι το βασικό είναι να μάθεις κάποιον να ψαρεύει, όχι απλώς να του δώσεις τα ψάρια μία φορά. Κι εγώ θα έλεγα επίσης, εκτός να τον μάθεις να ψαρεύει, πρέπει να δει και που είναι τα ψάρια, γιατί πιθανόν τα ψάρια να είναι λίγο και προς το εξωτερικό πλέον.

Πάω τώρα σε κάτι που τέθηκε σαν προβληματισμός στη δεύτερη πρωινή συνεδρία με την Κα Δασκαλάκη, ποιος θα ήτανε ο ρόλος του Λυκείου Ελληνίδων αν θυμάμαι καλά και το πώς μπορεί ενδεχόμενα να αντιμετωπίσει κάποιες νέες προκλήσεις. Εδώ θα έλεγα το ερωτηματικό είναι, γιατί δεν είμαι φυσικά εγώ αυτή που θα πει τι θα κάνει το Λύκειο Ελληνίδων, αλλά μέσα στον προβληματισμό όλο θα τολμήσω να πω πέντε πραγματάκια.

Το πρώτο είναι ότι μέσω του Λυκείου Ελληνίδων που έχει ήδη τις δομές, που κάνει ήδη εκπαίδευση σε παλαιές και παραδοσιακές δεξιότητες, θα μπορούσανε γιατί το κάνει ήδη, να προστεθούν και περισσότερες νέες σύγχρονες ή καινοτόμες. Και σημειώνω ότι η εκπαίδευση σαν ανάγκη και σαν κλάδος της οικονομίας, όλως παραδόξως ή φυσιολογικά μεγαλώνει σε περιόδους κρίσεως, επειδή ο καθένας προσπαθεί επειδή πολλές φορές δεν έχει δουλειά, τουλάχιστον να αποκτήσει κάποια επιπλέον προσόντα την περίοδο που «κάθεται».

Το άλλο μετά είναι το lobbying το να γίνει μία πίεση προς τα κέντρα αποφάσεων για τροποποίηση του θεσμικού πλαισίου, προς όφελος των γυναικών και των γυναικών επιχειρηματιών. Το οποίο ήδη απ' όσο ξέρω το Λύκειο Ελληνίδων λίγο – πολύ το κάνει, αλλά από την άλλη πρέπει να πάμε όχι μόνο στα θέματα υγεία και οικογενειακά κ.λ.π., αλλά και προς τα επιχειρηματικά πλέον γιατί είναι μία ανάγκη.

Μετά, ενημέρωση των γυναικών για επιχειρηματικές δυνατότητες και τρόπο πιθανής άσκησης επαγγέλματος, ούτως ώστε να φύγει κι αυτό – πώς να το πω – ο αόρατος τοίχος ο γυάλινος που δεν αφήνει πολλές φορές τις γυναίκες να περάσουνε στον επιχειρηματικό στίβο.

Επίσης θα μπορούσε να δράσει σαν καταλύτης στη δημιουργία δικτύων και ομάδων συνεργασίας μεταξύ γυναικών, για τη δημιουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων που ανέφερα πριν για τον συνεταιρισμό. Γιατί αυτά τα πράγματα δεν γίνονται εύκολα και ειδικά στην Ελλάδα, που ο καθένας μας έχει μάθει αυτό που λέμε το «μικρό – μικρό το αλώνι μου κι εγώ είμαι μοναχικό μου», αλλά πλέον δεν ξέρω πόσο θα συνεχίζουμε να επιβιώνουμε τελείως έτσι.

Και ίσως ένα μεγαλύτερο βήμα θα ήτανε να συμμετέχει, καθότι ο νόμος λίγο – πολύ το επιτρέπει σε Νομικά Πρόσωπα, σε κάποιες από αυτές τις κοινωνικές επιχειρήσεις, ούτως ώστε να δώσει την τεχνογνωσία του σε θέματα συντονισμού, για να μπορέσουν να γίνει π.χ. μια κοινωνική επιχείρηση από κάποιες κυρίες σε μία από τις υποβαθμισμένες να πω περιοχή της Αθήνας, για να μπορέσουν να κάνουν κάποια χειροτεχνήματα σπίτι τους ή να μπορέσουν να κάνουν μία ομάδα που θα προσφέρει φροντίδα παιδιών, οργανωμένα όμως και προβολή μέσω διαδικτύου και όλα τα σχετικά.

Και κάτι το οποίο ήδη το Λύκειο Ελληνίδων το γνωρίζει και το οποίο όμως μπορεί να γίνει πλέον αρκετά συστηματικά και μέσω αυτών να μπορούν να προωθούνται τα προϊόντα των κοινωνικών επιχειρήσεων ή και μεμονωμένων γυναικών. Είναι τα bazaar των τοπικών και χειροτεχνικών προϊόντων.

Με έχει ήδη καλύψει αρκετά η κα Ψιμάρνη οπότε δεν θα επεκταθώ. Απλώς λέω ότι έχουμε ανάπτυξη του τουρισμού, έχουμε στροφή σε υγιεινότερο και οικονομικότερο τρόπο ζωής, την ευκαιρία της κοινωνίας της πληροφορίας, κι όσο και να φανεί παράξενο την γήρανση του πληθυσμού. Είναι κι αυτή μια ευκαιρία επιχειρηματική, στις οποίες μπορεί οι γυναίκες να έχουν το πλεονέκτημα επειδή είναι στην παροχή υπηρεσιών.

Και απλώς θα μου επιτρέψετε να πω μία ιδέα, την οποία την έχω ακούσει από έναν τουριστικό πράκτορα στον Άγιο Νικόλαο, ότι αντί πάρα πολλές φιλόλογοι, ιστορικοί, αρχαιολόγοι, θεολόγοι να είναι άνεργες ή να προσπαθούν να κάνουν ένα φροντιστήριο, θα μπορούσε ίσως το ελληνικό κράτος να τους δώσει το δικαίωμα με μία μετεκπαίδευση να γίνουν ξεναγοί και να πάψει να υπάρχει αυτό το *gap* και *leaders* από το εξωτερικό, οι οποίοι δεν έχουνε καμία σχέση με αυτά τα οποία λένε στα γκρουπ. Πρόσφατα είχε πάει μία συνάδελφος που δουλεύουμε μαζί στο γραφείο στη Νίσυρο, όπου τους ξενάγησε μία Γερμανίδα, η οποία ήτανε παντρεμένη μάλιστα από την Κω και ζούσε και εκεί. Το τι άκουσε και το τι είπε η κυρία αυτή, όπως μου είπε, μου ήρθε να την ρίξω στη θάλασσα.

Οπότε βάσει αυτού και υπάρχει τόσο δυναμικό μορφωμένο, κοπέλες κυρίως και άντρες ενδεχόμενα, αλλά κυρίως κοπέλες σ' αυτά τα επαγγέλματα και βάζω και τις θεολόγους μέσα, γιατί ας πούμε για το θρησκευτικό τουρισμό που λέμε και ξαναλέμε, ποιος θα δώσει αυτά τα φώτα παραπέρα από ένα θεολόγο που έχει ένα υπόβαθρο στις κλασικές σπουδές κ.λπ.;

Και, δεν τελείωσα ακόμα, θα μου επιτρέψετε να κάνω έτσι λίγο ένα λογοπαίγνιο, ότι ουδέν κακόν η οικονομική κρίση, αμιγές καλού που μπορεί να οδηγήσει σε μια συνεργασία και δικτύωση η οποία μας λείπει και να μπορέσουν οι γυναίκες οι οποίες είναι λιγότερο ανταγωνιστικές στον επιχειρηματικό στίβο, να συνεργαστούνε μεταξύ τους, σε αντίθεση με τους άντρες. Και να μπορέσουμε να έχουμε αμοιβαία επωφελείς συνεργασίες και με καταλύτη όπως έλεγα το Λύκειο Ελληνίδων ή και ανεξάρτητα και να πάμε σε περιπτώσεις που το ένα συν ένα, δύο γυναίκες μαζί είναι παραπάνω, μια συνέργεια. Και να έχουμε μία συνεργασία μεταξύ γυναικών διαφορετικών γενεών, διαφορετικών γνώσεων και δεξιοτήτων, ένα συνδυασμών παραδοσιακών και καινοτόμων ασχολιών. Και έχω βάλει σαν παράδειγμα την προώθηση πώλησης εργοχειρών ή παραδοσιακών προϊόντων μέσω διαδικτύου, στο οποίο μπορεί κάλλιστα να συνεργαστούνε νέες κοπέλες που έχουν τα εργαλεία της πληροφορικής και του μάρκετινγκ κ.λπ. και των γλωσσών, με γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας σαν τη δικιά μου ή και παραπάνω που μπορεί να έχουνε το *know how* το να φτιάξουνε τα πράγματα τα οποία ξέρουν να φτιάχνουνε πάρα πολύ καλά.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα νομίζω έχουν φανεί λιγάκι από την όλη ανάλυση. Θα πάω στο τελευταίο. Ο καθένας έχει τις μονομανίες του, εμένα η μονομανία μου αν το θέλετε, μία από αυτές, είναι η δημιουργία των *cluster* και των δικτύων συνεργασίας, στα οποία δεν είμαστε και ιδιαίτερα επιτυχημένοι στην Ελλάδα και ίσως είναι μία ευκαιρία να το κάνουμε πλέον. Γιατί μέσω από αυτά μπορεί να βγουν και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, όχι μόνο στον επιχειρηματικό τομέα, αλλά και μια

προστιθέμενη αξία και σε άλλους τομείς, όπως οι τέχνες, ο πολιτισμός, η ανταλλαγή εμπειριών και η ανάπτυξη νέων ιδεών επιχειρηματικών και μη.

Και παρακαλώ την τελευταία, σας ευχαριστώ πάρα πολύ για την προσοχή σας και θα ήθελα να δείτε, το άφησα να φαίνεται τώρα ότι ήτανε ότι ήτανε όλη την ώρα πίσω στο φόντο, την έννοια της συνεργασίας και μεταξύ γυναικών, μεταξύ γενεών και ακόμα και με τους άντρες, να μην τους αφήνουμε απέξω εννοείται, γιατί στις επιχειρήσεις κι όχι μόνο, τους χρειαζόμαστε.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ την Κα Μαρκάκη για την πολύ ενδιαφέρουσα εισήγησή της και το πολύ έξυπνο κλείσιμο της ομιλίας της.

Περνάμε στην κα Μαρία Σημαιάκη, η οποία θα μας μιλήσει για τους γυναικείους συνεταιρισμούς. Η κα Σημαιάκη έχει σπουδάσει ελληνική και αγγλική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών. Ως μέλος του Πολιτιστικού Συλλόγου Κριτσάς, ασχολήθηκε με μεγάλη λεπτομέρεια με την κούδα, την παραδοσιακή φορεσιά της Κριτσάς και είναι Πρόεδρος του Γυναικείου Συνεταιρισμού Κριτσάς από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα.

Σας ακούμε κα Σημαιάκη

Γυναικείοι συνεταιρισμοί- Οικοτεχνία

Μαρία Σημαιάκη

[Φιλόλογος-Λαογράφος, Πρόεδρος Γυναικείου Συνεταιρισμού]

Ευχαριστώ πολύ, καταρχήν θα ήθελα να συγχαρώ κι εγώ για τη διοργάνωση αυτού του συνεδρίου, την επιτροπή που διοργάνωσε αυτό και που βλέπω ότι είναι τόσο ωραία και σωστά, επιτυχημένα οργανωμένο. Και να σας ευχαριστήσω που μου δώσατε την τιμή και με καλέσατε να πω ορισμένα πράγματα. Βασικά θα πω από την εμπειρία μου όσον αφορά τον συνεταιρισμό.

Πρώτα – πρώτα επιτρέψτε μου να πω την επαφή μου με το Λύκειο των Ελληνίδων. Καταρχήν όταν ήμουν στο Πανεπιστήμιο στην Αθήνα είχα επαφές με το Λύκειο των Ελληνίδων, από τότε που ήθελα να πάω τα παιδιά μου να κάνουνε μουσική Orff τότε, στα πρώτα βήματα που ήτανε εκεί.

Η δεύτερη επαφή μου ήτανε στην αναζήτηση στοιχείων για την κούδα και στο παράρτημα του Ηρακλείου και στην Αθήνα. Όπου διαπίστωσα την έλλειψη της κούδας, ήξερα ότι δεν υπήρχε στο Μουσείο Μπενάκη, ήξερα ότι δεν υπήρχε στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης. Σκέφτηκα μήπως υπήρχε στο Λύκειο Ελληνίδων στην Αθήνα ή στο Ηράκλειο. Στην Αθήνα δεν υπήρχε, στο Ηράκλειο αυτό που προβάλανε σαν κούδα ήτανε κάτι διαφορετικό.

Όμως απόψε δεν είμαι εδώ για να μιλήσω για την κούδα, θα πω άλλα. Να πω για την κούδα ότι είναι η παραδοσιακή φορεσιά της Κριτσάς, είναι ένα χωριό, το μεγαλύτερο χωριό της Κρήτης εδώ έξω από τον Άγιο Νικόλαο. Τώρα είναι στο Δήμο Αγίου Νικολάου και η κούδα είναι μια φορεσιά του τόπου μας. Έχει ένα ιδιαίτερο δέσιμο πίσω που έχω αναζητήσει που μπορεί να βρέθηκε αυτό το δέσιμο το περίεργο της κούδας και που έχει δώσει το όνομα σε όλη τη στολή. Κούδα βασικά είναι η φούστα. Ε, δεν είναι της ώρας να τα πω, ίσως κάποια άλλη στιγμή να πούμε σχετικά πράγματα, απόψε είμαι εδώ για να σας πω την εμπειρία μου από την ίδρυση ενός συνεταιρισμού γυναικών, που όπως καταλάβατε όλοι δεν ήταν και πολύ στα ενδιαφέροντά μου.

Την ενημέρωση για την ίδρυση ενός συνεταιρισμού είχαν κάνει και η κα Μαρκάκη και το ΤΕΙ Κρήτης που Πρόεδρος ήταν η κα Ψιμάρνη, που μίλησε προηγουμένως, και η Αναπτυξιακή Κρήτης, το παράρτημα του Αγίου Νικολάου. Είχαν συγκεντρώσει τις γυναίκες, είχαν πει τις πιθανότητες όλες για το πώς μπορεί να λειτουργήσει ένας συνεταιρισμός και τι δυνατότητες μπορεί να υπάρχουνε, να εξελιχθεί, να οργανωθούν. Και με πολύ ρομαντισμό δέχθηκα κι εγώ ότι μπορούσα να βοηθήσω σ' αυτό το έργο, γιατί θεώρησα ότι άξιζε να προβάλλουμε τα προϊόντα του τόπου μας από τα φυσικά μέχρι αυτά που παράγουν οι γυναίκες στο σπίτι τους, για το σπίτι τους κι αυτά να τα διαθέτουμε στους ανθρώπους που δεν έχουν πια τις δυνατότητες να τα κάνουν, ή θέλουν αλλά για κάποιο λόγο, δεν έχουν χρόνο ελεύθερο για να διαθέσουν.

Ξεκινήσαμε πάρα πολύ ρομαντικά οφείλω να πω. Δεν ξέρω για ποιο λόγο η κάθε μία γυναίκα, ήρθε στον συνεταιρισμό και μπήκε σ' αυτή τη διαδικασία. Εγώ σας είπα

τους δικούς μου λόγους, ήτανε η βοήθεια στον τόπο μου για να ακουστεί και να προβληθούν τα προϊόντα που παράγουμε εκεί.

Ξεκινήσαμε πιστεύοντας ότι θα ενταχθούμε σε κοινοτικό πρόγραμμα. Η όλη ενημέρωση που είχαμε για τους συνεταιρισμούς ήτανε παράλληλη με την ένταξη σε κοινοτικά προγράμματα. Ότι θα μπαίναμε σ' ένα πρόγραμμα από το οποίο σαν συνεταιρισμός θα μπορούσαμε να επιχορηγηθούμε μέχρι 300.000 ευρώ και 50 ή 75% συμμετοχή το πρόγραμμα, το υπόλοιπο θα ήτανε από τις γυναίκες.

Να σας πω, ότι ξεκίνησε η διαδικασία της ίδρυσης χωρίς να γνωρίζουμε πολλά πράγματα. Η έγκριση ενός καταστατικού, η έναρξη επαγγέλματος δεν είναι λειτουργία του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός για να λειτουργήσει βασικά χρειάζεται ένα εσωτερικό κανονισμό. Ένα εσωτερικό κανονισμό που δεν τον παρέχει κανείς, που δεν ξέρω που θα μπορούσε να πάρει κάποιος πληροφορίες για το πώς θα λειτουργήσει ο συνεταιρισμός, εκτός ίσως από επαφή και συνεργασία με άλλους, όχι συνεργασία, έτσι συζήτηση με άλλους συνεταιρισμούς για το τι θα έλεγαν.

Οι δυσκολίες μας ήτανε πολλές, από το σημείο της άδειας λειτουργίας, γιατί το βασικό κομμάτι που θέλει κάποιος για να λειτουργήσει είναι η άδεια λειτουργίας. Όλα τα άλλα τα καλύπτουμε στη συνέχεια. Και το δεύτερο σημαντικό κομμάτι είναι η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού που είπε η κα Μαρκάκη προηγουμένως και όλοι το ξέρετε, πως συνεργάζονται οι άνθρωποι που βρίσκονται με διαφορετικό βιοτικό, κοινωνικό, μορφωτικό επίπεδο, να δημιουργήσουν πράγματα, με καλή συνεργασία και αυτά τα πράγματα να έχουνε άριστη ποιότητα, ώστε να τα προτιμήσει ο κόσμος γιατί ήτανε κι αν θέλετε και λίγο ανταγωνιστική κίνηση στους επαγγελματίες που παράγουνε παρόμοια προϊόντα.

Ο συνεταιρισμός μας παράγει προϊόντα στο χώρο της γαστρονομίας. Δηλαδή γλυκίσματα από αυτά που κάνουμε βασικά στο σπίτι μας, μακαρόνια, μαρμελάδες, γλυκά, και τα προωθούμε. Πετύχαμε να έχουμε κάποια κατεψυγμένα προϊόντα πάρα πολύ καλά. Να πω εδώ τη μυζηθρόπιτα, που θα έχετε ίσως την ευκαιρία να τη δοκιμάσετε, για να την προωθήσουμε παραπέρα. Αυτοί ήτανε βασικά οι στόχοι μας.

Οι δυσκολίες ήτανε πάρα πολλές και σας λέω βασικά και στο κομμάτι της αδειοδότησης, που θα πρέπει κάποιος ξεκινώντας να δει ποιες είναι οι προϋποθέσεις για να πάρει την άδεια λειτουργίας. Δεν ενταχθήκαμε ποτέ σε πρόγραμμα, αξιοποιήσαμε μόνο την συνεταιριστική μερίδα που κατέβαλαν οι γυναίκες, αρχικά στο να πάρουμε τον εξοπλισμό μας και οτιδήποτε άλλο και λειτουργούμε περίπου 4,5 χρόνια σήμερα.

Να σας πω τα θετικά του συνεταιρισμού, νομίζω λίγο τα κάλυψε και η κα Μαρκάκη προηγουμένως. Τα προϊόντα ενός συνεταιρισμού έχουνε τη δυνατότητα να προωθηθούν πολύ περισσότερο απ' ότι τα ατομικά προϊόντα, αλλά δεν είναι καθόλου εύκολο το να διαχειριστείς το προσωπικό, όταν η διοίκηση ενός συνεταιρισμού είναι εκλεγμένη διοίκηση, η οποία ανανεώνεται κατά καιρούς. Δεν είναι σίγουρο ότι ο άνθρωπος ο οποίος αναλαμβάνει να προεδρεύει, να διαχειρίζεται έναν συνεταιρισμό, έχει τις ικανότητες και τις γνώσεις να κάνει κάποια πράγματα, οπότε χρειάζεται

σύμβουλο. Κι αν φτάσουμε στο σημείο να έχουμε Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο, καταλαβαίνετε τι σημαίνει. Δεν είναι δυνατόν να καλύπτονται. Εμείς τα καλύπτουμε εκ των ενόντων μέχρι στιγμής όλα αυτά, αλλά κάποια στιγμή θα πρέπει και γραμματειακή υποστήριξη να υπάρχει και άνθρωπος ο οποίος μπορεί να δώσει περισσότερες πληροφορίες ή να γίνει Διευθύνων Σύμβουλος ενδεχομένως.

Μια από τις δυσκολίες που συναντήσαμε ήταν η ασφάλιση των γυναικών. Οι γυναίκες ως μέλη του συνεταιρισμού που δεν έχουν σχέση εξαρτημένης εργασίας, δεν έχουν ασφάλιση όπως είπε και η κα Μαρκάκη. Τα τυχόν ατυχήματα αντιμετωπίζονται από την ασφάλεια που έχουνε από τις άλλες τους δουλειές. Μέχρι στιγμής είχαμε ένα δάκτυλο που μπήκε στη μηχανή που ανοίγει το φύλλο, ένα κόψιμο στο χέρι κι ένα σπάσιμο από γλίστρημα στο σφουγγάρισμα. Κάλυψη καμία και φυσικά δεν έχει και το χρόνο πλέον να εργάζεται, το χρόνο εκείνο δεν εργάζεται καν στον συνεταιρισμό.

Το δεύτερο κομμάτι είναι η αμοιβή των γυναικών που είναι ένα βασικό, γιατί όταν ξεκινάει μία τέτοια επιχείρηση όλοι αποβλέπουν σε κάποιο οικονομικό όφελος. Το λιγότερο ενίσχυση του οικονομικού τους εισοδήματος. Ντρέπομαι να πω ότι μέχρι σήμερα η ώρα εργασίας των γυναικών είναι 3 ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι για να πάρουν 300 ευρώ το μήνα πρέπει να κάνουν 100 ώρες μέσο όρο εργασίας. Και για 40 ευρώ, εμένα οι γυναίκες πρέπει να δουλεύουνε πάνω από δέκα ώρες, είναι αστείο. Όταν οι γυναίκες που τις πληρώνουμε για τις βοηθητικές εργασίες που λέγατε προηγουμένως πληρώνονται περισσότερο από αυτό.

Μπορεί αυτό να διορθωθεί θα μου πείτε; Αυτό ισχύει για μας μόνο για τον δικό μας τον συνεταιρισμό, επειδή εμείς δεν επιδοτηθήκαμε; οι άλλοι συνεταιρισμοί που έχουνε πάρει και μία και δύο φορές χρήματα παίρνουνε περισσότερα χρήματα; Σε μία συνάντηση που είχαμε κάνει στη Χερσόνησο γυναίκες από διάφορους συνεταιρισμούς δεν άκουσα κάτι καλύτερο. Άκουσα από 1,5 ευρώ μέχρι 4 για συνεταιρισμούς που δουλεύουνε πάρα πολλά χρόνια. Όταν το πω καμιά φορά μου λένε και έρχονται; έρχονται μ' αυτό το ποσό; Έρχονται, έρχονται όμως τις ελεύθερες ώρες τους, δηλαδή τις ώρες που τους περισσεύουνε από κάποια άλλη κύρια απασχόληση.

Τι πρέπει να γίνει για να αλλάξει αυτό; Είτε να ανοιχτεί η αγορά και να έχουμε περισσότερη κίνηση, περισσότερη δουλειά ώστε να αυξηθεί η πληρωμή, να αυξηθεί το εισόδημά τους και να θεωρηθεί αυτό σαν κύρια απασχόληση. Οπότε θα έχουμε τις γυναίκες με κανονικό ωράριο στον συνεταιρισμό, γιατί τώρα ξεκινάμε ξέρω εγώ 4:00 η ώρα το πρωί για να είναι στις 9:00 η ώρα ελεύθερες. Γιατί ξεκινάμε όταν έχουμε δουλειά τη νύχτα για να βγούνε το πρωί, γιατί αρχίζουνε το πρωί για να κάνουνε τα κόλλυβα στα μνημόσυνα και τα κουμπάνια για να είναι φρέσκα το πρωί, για να είναι τις άλλες ώρες ελεύθερες να δουλέψουνε κάπου αλλού.

Εάν λοιπόν φτάσουμε οι οικονομικές απολαβές αυτών των γυναικών να είναι έτσι ώστε να μην έχουνε άλλη δουλειά, θα αλλάξει εντελώς ο τρόπος λειτουργίας του συνεταιρισμού. Θα έχουμε ένα μόνιμο προσωπικό που θα κάνει αυτά τα πράγματα. Για να φτάσουμε εκεί σκεφτείτε πόσο πρέπει να ανοιχτούμε στην αγορά. Όταν οι άλλοι συνεταιρισμοί που έχουνε επιδοτηθεί και μία και δύο φορές, ναι μεν έχουνε κάνει

αγορές και έχουνε φτιάξει τα κτήρια τους και τον εξοπλισμό τους και είναι εντάξει, δεν νομίζω όμως ότι κάποια γυναίκα μπαίνει σ' ένα συνεταιρισμό για να κάνουν κτηριακές υποδομές και να έχει μία συνεταιριστική μερίδα άλφα. Την ενδιαφέρει αυτό που παίρνει στο τέλος σαν ενίσχυση στο οικονομικό της εισόδημα.

Να σας πω τώρα για αυτό το ποσό που παίρνει η γυναίκα στο τέλος του χρόνου, όχι στο τέλος του χρόνου, κάθε φορά που πληρώνεται. Μας βγήκε ένας προβληματισμός το πώς θα έπρεπε αυτό να εμφανίζεται. Αν θα μπορούσε ας πούμε η επιχείρηση να έβγαине κερδοφόρα κι αυτό το πράγμα θα έπρεπε να μοιραστεί σαν μέρισμα. Τότε φορολογείται αυτό το ποσό για δύο φορές, μία φορά σαν επιχείρηση και μία φορά που το δηλώνει η γυναίκα στο εισόδημά της, οπότε φορολογείται μία δεύτερη φορά.

Φορολογείται λοιπόν δύο φορές το εισόδημα και σκεφτείτε πόσο είναι αυτό, αν σας λέω ότι δεν είναι 300 ευρώ είναι άλλοτε λιγότερο, άλλοτε περισσότερο, ανάλογα με τη δουλειά που έχουμε. Πόσο είναι στο τέλος του χρόνου αυτό το ποσό για να φορολογηθεί και δύο φορές. Εάν τώρα αυτό πάει σαν αμοιβή γυναικών, αυτό το ποσό γίνεται εξαρχής παρακράτηση με το 25%. Και στη συνέχεια εάν συνυπολογίζεται αυτό με τα εισοδήματα της γυναίκας, μιλάμε όπως βλέπετε για πολύ χαμηλή οικονομική ενίσχυση των γυναικών που μπαίνουνε σ' έναν συνεταιρισμό.

Να πω για την ανάγκη της εκπαίδευσης. Είναι ανάγκη να υπάρχει εκπαίδευση των γυναικών και όσον αφορά τα θέματα υγειονομικού ενδιαφέροντος και όσον αφορά τη διαχείριση. Αλλά γίνεται αυτό εύκολα; Επιβάλλεται και πρέπει να γίνεται, πρέπει να υπάρχουν σεμινάρια επιμόρφωσης, τα οποία θα πρέπει να καλύπτει ο συνεταιρισμός.

Τι να σας πω άλλο; Όσον αφορά το θέμα και τη στήριξη του Υπουργείου στο συγκεκριμένο κομμάτι. Νομίζω ότι το Υπουργείο έχει μία ασάφεια όσον αφορά στην ενημέρωσή του, για τους συνεταιρισμούς. Υπάρχει ένα θετικό κλίμα σε όλα τα επίπεδα για την ιδέα του συνεταιρίζεστε. Όλοι θέλουν να βοηθήσουνε, να ενισχύσουνε, ναι είναι πολύ ωραίο, ναι να σας βοηθήσουμε. Αυτό το συμπεραίνω από το ότι τώρα προσπαθεί το Υπουργείο Ανάπτυξης να κάνει ένα μητρώο αγροτικών συνεταιρισμών. Νομίζω ότι το κάνει για να ελέγξει τα έσοδα κατά κύριο λόγο κι αυτό γιατί ίσως υπάρχουν και ατασθαλίες πολύ πιθανόν. Δεν είναι πολύ εύκολο γιατί όταν έχεις έναν συνεταιρισμό δεν αποδίδεις λογαριασμό μόνο προς τα πάνω και προς τα έξω, αποδίδεις στην κάθε γυναίκα που είναι μέσα. Η οποία είναι συνέταιρος κι όχι υπάλληλος. Έχει άποψη επί παντός σχετικού με τον συνεταιρισμό και ψήφο. Είναι οι συνεταιριστικές μερίδες που ψηφίζουν και αποφασίζουν για το κάθε τι που πρέπει να γίνει εκεί μέσα.

Το Υπουργείο λοιπόν ζήτησε κι έκανε αναπροσαρμογή των καταστατικών μ' ένα καινούριο νόμο, που από ένα ποσό και πάνω που δεν το φτάνουμε εμείς βέβαια, ζητάει και ορκωτούς λογιστές. Ζητάει και παρουσία δικαστικού αντιπροσώπου στις εκλογές για Διοικητικό Συμβούλιο. Και σας λέω, εμείς είμαστε 15 και μπορούμε να έχουμε ένα Διοικητικό Συμβούλιο κι ένα εποπτικό συμβούλιο, αυτοί που έχουν εφτά; Τα μέλη του συνεταιρισμού που είναι εφτά; Πώς θα βγούνε να έχουνε ένα 5μελές κι ένα 3μελές εποπτικό συμβούλιο; Και είναι τα μέλη, αυτές οι γυναίκες που μπήκανε στον συνεταιρισμό ικανές να διαχειριστούν τον συνεταιρισμό ή χρειάζεται ο Διευθύνων

Σύμβουλος απέξω, πάντοτε επ’ αμοιβή όπως είναι και οι μελέτες, γιατί δεν μπορείς να χτυπάς την πόρτα κάποιου και να ζητάς πληροφορίες. Αυτός ο άνθρωπος προσφέρει τις υπηρεσίες του και είναι πολύτιμες και προφανώς πρέπει να πληρώνεται. Αν όλα όμως γίνονται επ’ αμοιβή τότε πόσο είναι το οικονομικό όφελος για έναν συνεταιρισμό;

Δεν θα σας πω πολλά περισσότερα, μπορώ να λέω πολλές ώρες από την εμπειρία μου από εκεί, αλλά δεν ξέρω κατά πόσο είναι ενδιαφέρον να τα ακούσετε όλα αυτά. Θα σας πω μόνο το εξής, όντας στον συνεταιρισμό έτσι κουβεντιάζοντας με τον κόσμο που έρχεται κατά καιρούς, με ρωτούσε κάποιος πόσες είστε, αν είχατε αποχωρήσεις, αν είστε ευχαριστημένες, σχετικά τέτοια. Είδα ότι ο κύριος ήταν αρκετά ενημερωμένος, και του λέω μα εσείς τα ξέρετε απ’ ότι βλέπω. Η αλήθεια είναι μου λέει, ότι ήμουν στην αναπτυξιακή εταιρεία κάποιου νομού, όχι εδώ. Ξέρετε μου λέει, ποιο είναι το βασικό σας θέμα; Εγώ έχω φτιάξει πολλούς συνεταιρισμούς, το βασικό σας θέμα είναι, ότι μαθαίνουν οι γυναίκες να κάνουν αυτά τα πράγματα και στη συνέχεια τα φτιάχνουν και τα πουλάνε μόνες τους, εκτός συνεταιρισμού. Αυτό να σας πω ότι εδώ στην περιοχή μας το έχω εισπράξει από επαγγελματίες, οι οποίοι μου είπαν: πρέπει να μας κάνετε καλύτερες τιμές γιατί σας προτιμούμε και παίρνουμε κάποια πράγματα από εσάς. Θα μπορούσαμε κάλλιστα να τα παίρνουμε από σπίτια και να παίρνουμε από εσάς ενδεικτικά για να έχουμε τιμολόγια κάποια πράγματα μόνο.

Θα σας πω ακόμα μία συζήτηση που είχα ψάχνοντας τα μηχανήματα, γιατί για να ιδρύσουμε τον συνεταιρισμό χρειαζόμαστε έναν εξοπλισμό. Σας λέω διάφορες εμπειρίες τώρα γιατί ουσιαστικά η ενημέρωσή μας ήτανε οι εμπειρίες των συνεταιρισμών και η ανταλλαγή αυτών των απόψεων. Θα σας πω μια κουβέντα που είχα με κάποιο άλλο συνεταιρισμό. Ρωτούσα για τα μίξερ, ποιο μίξερ χρειαζόμαστε, αν χρειαζόμαστε μεγάλο, μικρό, μεσαίο, μάρκες, αν είστε ευχαριστημένοι με το δικό σας κ.λ.π. Άκουσα λοιπόν ότι, εμείς τώρα καλά είμαστε αλλά είχαμε με τη διοίκηση, κάποια προβλήματα. Ποια ήτανε τα προβλήματα; Η Πρόεδρος έφυγε και άνοιξε ιδιωτική επιχείρηση με τον γιό της. Δεν ξέρω αν πρέπει να συνεχίσω να σας πω άλλα πολλά, μπορώ νομίζω να κλείσουμε το θέμα εδώ. Ευχαρίστως να σας πω ότι άλλο, αν νομίζετε ότι σας ενδιαφέρει και να σας ευχαριστήσω όλους που μ’ ακούσατε

ΠΡΟΕΔΡΕΥΣΑ: Ευχαριστούμε πάρα πολύ την Κα Σημαιοάκη και παρόλο που διακρίναμε μια μικρή τάση απαισιοδοξίας, θα πω ότι εμείς απολαμβάνουμε αισιόδοξα τις νοστιμιές του συνεταιρισμού και θα σας πρότεινα αν σας μείνει χρόνος να τον επισκεφτείτε, η Κριτσά είναι πολύ κοντά, υπάρχει και περίπτερο του συνεταιρισμού στην είσοδο, στην έκθεση των προϊόντων να πάρετε μία μικρή γεύση.

Θα κλείσουμε τώρα με κάποιες ερωτήσεις αν υπάρχουν

ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ: Ευχαριστώ πολύ, Αρετή Σφακιανάκη από το Λύκειο Ελληνίδων Ηρακλείου.

Ήθελα να σας ρωτήσω την κα Μαρκάκη. Το εργόσημο ισχύει ακόμα; Κάτι άκουσα ότι καταργήθηκε.

ΜΑΡΚΑΚΗ: Επειδή ζήτησα πληροφορίες από τον λογιστή μου επ’ αυτού, και μου είπε ότι συνεχίζει να ισχύει και απλώς πέρυσι ήτανε 20% με τις κρατήσεις τώρα ανέβηκε στα 25%. Και μάλιστα επεκτάθηκε σε δύο ή τρεις ακόμα κατηγορίες δραστηριότητες, που είναι οι διανομείς εντύπων, είναι μετά οι κυρίες ας πούμε που κάνουνε επιδείξεις καλλυντικών και διαφόρων προϊόντων κατ’ οίκον. Και κυρίες συνήθως πάλι ή κύριοι που κάνουνε επιδείξεις και δειγματισμό προϊόντων μέσα σε σούπερ μάρκετ. Προστεθήκανε αυτές οι τρεις κατηγορίες και ανέβηκε στο 25%. Δηλαδή αν έχει συμφωνήσει κάποιος μια αμοιβή 10 ευρώ την ώρα να το πούμε, θα πάρει τελικά στο χέρι τα 7,5 και τα 2,5 θα τα κρατήσει η τράπεζα να τα δώσει στο ΙΚΑ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Άλλη ερώτηση. Υπάρχει κάτι άλλο;

Κλείνουμε λοιπόν και την 4^η συνεδρία την αποψινή μας και στα προσκαλούμε τώρα στο εικαστικό κοκτέιλ που θα γίνει στην αίθουσα του Λυκείου των Ελληνίδων του Αγίου Νικολάου. Να απολαύσετε την αίθουσα τέχνης που έχουμε δημιουργήσει για το συνέδριο και μέσα από την τέχνη να αντλήσουμε όση αισιοδοξία μπορούμε, έτσι κα Καραπιδάκη;

Σας ευχαριστούμε που είσαστε εδώ.

Ε. ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Ερευνητικές δράσεις – καταγραφές

1ο ΜΕΡΟΣ

Συντονίζει: Βάσω Μπάιτση
[Πρόεδρος ΛτΕ Νάουσας]

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Βάσω Μπάιτση

Αγαπητές φίλες, Πρόεδροι των Λυκείων των Ελληνίδων, μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων, κυρίες και κύριοι.

Ξεκινώντας σήμερα την τελευταία συνεδρία του 16^{ου} συνεδρίου μας, καταρχήν, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Πρόεδρο του παραρτήματος του Αγίου Νικολάου κα Κουτσάκη, το Δ.Σ. του Αγίου Νικολάου για τη φιλοξενία στην όμορφη πόλη τους. Κυρίως όμως για την ευκαιρία που μας έδωσαν με αυτή την επιλογή του θέματος του συνεδρίου, να ακούσουμε από εκλεκτούς εισηγητές τα αξιολόγα θέματα που ανέπτυξαν χθες στις εισηγήσεις τους.

Εμείς οι γυναίκες του σήμερα σε μια πολυπολιτισμική και απαιτητική παγκόσμια πλέον κοινωνία, θα πρέπει να είμαστε σε εγρήγορση και οι κεραίες μας, να λαμβάνουν όλα εκείνα τα ερεθίσματα που θα αναβαθμίσουν και τη δική μας ύπαρξη, αλλά και θα βοηθήσουν στη βελτίωση των συνθηκών ανάπτυξης των επερχόμενων γενεών και ιδίως των γυναικών. Γι' αυτό όλα αυτά τα ενδιαφέροντα θέματα που ακούσαμε χθες, δεν θα πρέπει κατά τη γνώμη μου να μείνουν μόνο σαν ακούσματα, αλλά σαν ευκαιρία βελτίωσης των γνώσεών μας και εφαρμογής τους, στις τοπικές μας κοινωνίες.

Όμως σήμερα σε αυτή τη συνεδρία ερχόμαστε σε πιο οικεία πράγματα για μας, σε ένα θέμα που θα πρέπει να είναι από τις κυριότερες και ουσιαστικότερες ενασχολήσεις μας μέσα στο Λύκειο. Αν βέβαια, θέλουμε να προχωρήσουμε με όραμα και στόχο στη νέα 100ετία του Λυκείου.

Μετά από τη συλλογή του λαογραφικού πλούτου του κάθε τόπου μας που στα Λύκεια, στα περισσότερα, την κάναμε και συνεχίζουμε να την κάνουμε, έρχεται τώρα και μάλλον αργήσαμε, και ο τρόπος διάσωσης αυτού του υλικού, διάσωσης με τα μέσα του σήμερα, επιστημονικά, τεχνολογικά, ερευνητικά.

Μπορούμε άραγε εμείς στο Λύκειο να αντεπεξέλθουμε σε αυτό το δύσκολο κομμάτι της δραστηριότητάς μας; Έχουμε τις απαραίτητες γνώσεις για μια επιστημονική πλέον καταγραφή, που συνεπάγεται και τη διάσωση του πολιτιστικού πλούτου που έχουμε συλλέξει;

Άραγε όλα αυτά που κατά καιρούς έχουνε έρθει στα Λύκεια είναι όλα αξιολόγα; Και πώς θα το ελέγξουμε αυτό;

Τα ειδικευμένα κέντρα πλέον αξιολόγησης και καταγραφής του λαογραφικού υλικού μήπως μπορούν να μας βοηθήσουν; Κι αν αυτό μπορεί να γίνει, μήπως προηγουμένως εμείς πρώτα πρέπει να επισπεύσουμε να ολοκληρώσουμε μεταξύ μας,

μια έγκυρη και τεκμηριωμένη βάση δεδομένων, του κατά τόπους λαογραφικού υλικού; Μπορούμε να το κάνουμε στα Λύκειά μας αυτό; Και ποια μεθοδολογία πρέπει να ακολουθήσουμε; Υπάρχει άραγε ακόμα υλικό που πρέπει να ερευνηθεί με την έννοια της επιτόπιας καταγραφής;

Παρόλο που το θέμα φαίνεται αρκετά εξειδικευμένο και τον πρώτο λόγο θα τον είχαν ίσως οι Πρόεδροι και οι Εφορείες Ιστορικού και Λαογραφικού Αρχείου των Λυκείων, η πρωτοβουλία της κας Κουτσάκη να παρακολουθούν σήμερα εδώ όλα τα μέλη των διοικήσεων, θεωρώ ότι είναι πολύ επιτυχής και θέλω να πιστεύω εποικοδομητική, για το μέλλον των Λυκείων.

Σε αυτό το σημείο, θα μου επιτρέψετε να δώσω για λίγο το λόγο στην πρόεδρο του Αγ. Νκολάου κα Κουτσάκη.

ΚΟΥΤΣΑΚΗ: Καλημέρα σε όλες, (καλό χειμώνα βέβαια, πρέπει να πω ότι στεναχωρηθήκαμε λίγο με τον καιρό, αλλά τι να κάνουμε έχει μια γοητεία και η κακοκαιρία αυτή.)

Η προσωπική εμπειρία μου, σε συνέδρια του Λυκείου των Ελληνίδων είναι πολύ μικρή. Είχα την τύχη να συμμετάσχω για πρώτη φορά στο συνέδριο της Νάουσας, που αποτέλεσε για μένα το βάπτισμα στο Λυκειακό γίγνεσθαι, αλλά και τη συνειδητοποίηση της σημασίας της διάσωσης και της διάδοσης της λαϊκής μας παράδοσης και του πολιτισμού.

Θυμάμαι λοιπόν, χαρακτηριστικά την παραίνεση της κας Άντζακα προς τα Λύκεια, να αρχίσουν να υπηρετούν τη διάσωση του λαϊκού πολιτισμού και με άλλα μέσα, πέρα από τη διδασκαλία και τις παραστάσεις, τονίζοντας ότι δεν μιλάμε για καμιά τεράστια αλλαγή στη ζωή μας. *«Ας αρχίσουμε, είπε, να δημιουργούμε μία γραπτή αποθήκη και μάλιστα από μικρά πράγματα, κάτι χαρακτηριστικό του τόπου μας. Προτρέποντας να το κοινοποιούμε στη Λυκειακή οικογένεια, ώστε να συνεχιστεί αυτή η προσπάθεια.»*

Στο ίδιο συνέδριο η κα Κώτσου είπε χαρακτηριστικά, *«έγγραφα και άλλα στοιχεία που στα μάτια σας μπορεί να μην φαίνονται σημαντικά, μπορεί να αποδειχθούν χρυσός αν ειδωθούν με σωστό τρόπο. Ποιος είναι όμως ο τρόπος αυτός»;*

Μετά από αυτή την ερώτηση πιστεύω ότι έπρεπε να συνεχίσουμε τη συζήτηση που αφήσαμε στη Νάουσα και το κάνουμε σήμερα με τη θεματολογία της σημερινής συνεδρίας. Ήταν ευτύχημα η συνάντησή μου με τον διακεκριμένο καθηγητή κ. Ζέρβα, που επωμίστηκε το βάρος για τις κατευθυντήριες γραμμές και το περιεχόμενο αυτής της συνεδρίας.

Θέλαμε να είναι παρούσες όλες οι σύνοδοι κι όχι μόνο εκπρόσωποι τμημάτων αρχείου, μια και πιστεύω πως η λειτουργία των Λυκείων για να είναι αποτελεσματική πρέπει τα μέλη των συμβουλίων να έχουν γνώση, διάθεση για μελέτη και ενημέρωση.

Επειδή οι ρυθμοί της ζωής όλων μας είναι πιεστικοί, καλό είναι να δίνουμε τις ευκαιρίες όταν μπορούμε, και τέτοιες είναι οι παράλληλες συνεδρίες ειδικών θεμάτων στα συνέδριά μας όπως η σημερινή, μια και για τον καθένα χωριστά είναι δυσκολότερο και ο τρόπος ίσως λιγότερο ασφαλής.

Αυτή η ενιαία «Λυκειακή ομάδα» πιστεύω πως είναι και η ειδοποιός διαφορά που ξεχωρίζει το Λύκειο των Ελληνίδων από άλλους συλλόγους.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ κα Κουτσάκη.

Θα ξεκινήσουμε με δύο εκλεκτούς φίλους και εισηγητές μας, οι οποίοι θα μας μιλήσουν για τις ερευνητικές δράσεις του Κεντρικού και των παραρτημάτων, γνωστούς σε όλους φαντάζομαι και σε όλες. Την κα Λίλη Άντζακα η οποία είναι Λαογράφος, επιστημονική σύμβουλος του Κεντρικού Λυκείου των Αθηνών, όλων των Λυκείων θα έλεγα εγώ, εκλεκτή φίλη. Τον κ. Νίκο Ανδριώτη, ιστορικό ερευνητή και γνωστό πάλι σε όλες μας από τη δουλειά που έχει κάνει τα τελευταία χρόνια στο Λύκειο των Ελληνίδων.

Θα μας μιλήσουν απ' ότι ξέρω για τις ερευνητικές δράσεις του Κεντρικού και των παραρτημάτων. κα Άντζακα, κ. Ανδριώτη έχετε το λόγο.

Η προϊστορία αναλόγων δράσεων στο Κεντρικό και τα Παραρτήματα του ΛτΕ

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Καταρχήν να πω πως η δική μας παρέμβαση είναι ένα έναυσμα στην σημερινή συνεδρία για τη συζήτηση, μετά.

ΑΝΤΖΑΚΑ: Και θα μιλάμε εναλλάξ εφόσον πραγματικά δουλεύουμε με σημειώσεις. Θα κάνουμε μια αναδρομή για να βοηθηθούμε, όχι για να προβάλλουμε τις δράσεις. Αλλά για να δούμε πως φτάσαμε στην ανάγκη πια να χρειαζόμαστε μία συστηματική συλλογή του υλικού.

Σας θυμίζω ότι όταν ιδρύθηκε το Λύκειο των Ελληνίδων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στις μορφωμένες τάξεις της Ευρώπης επικρατεί η αντίληψη ότι η καλλιέργεια και η τέχνη πρέπει να διαμορφώνουν τη ζωή συνολικά. Η Παρρέν μιλάει για καλαισθησία. Συγχρόνως αναπτύσσεται στην Ευρώπη το ενδιαφέρον για την τέχνη άλλων τόπων και άλλων καιρών, για το εξωτικό, (η τέχνη των primitive, των πρωτόγονων, του μεσαίωνα, η λαϊκή τέχνη είναι κάτι το εξωτικό.)

Η Παρρέν όπως ξέρουμε θέλει να προβάλει παν ότι ελληνικόν, τα αρχαία αγγεία, τα λαϊκά κεντήματα, τα βυζαντινά μοτίβα, τους χορούς, τις φορεσιές. Συγχρόνως όμως και να προωθήσει επαγγελματικά τις ελληνίδες καλλιτέχνιδες. Προβάλει λοιπόν, το τρίπτυχο, γυναίκα, τέχνη, ελληνικότητα.

Δίπλα στις προσπάθειες για εκπαίδευση των γυναικών και για πρόσβαση στην εργασία, έγινε και βελτίωση του θεσμικού πλαισίου της νομικής θέσης της γυναίκας.

Στη 10ετία του '30 τα ηνία περνούν σταδιακά στην Άννα Τριανταφυλλίδου που αργότερα γίνεται και Πρόεδρος. Το Λύκειο έχει πια μια σημαντική συλλογή ενδυμασιών, αλλά και πολλά αντίγραφα διαφόρων εποχών. Αυτή την περίοδο βρίσκεται στο Λύκειο η Αγγελική Χατζημιχάλη. Όχι για πολύ, γιατί οι εθνολογικές αντιλήψεις της για τις

φορεσιές κι άλλα θέματα, συγκρούονται με εκείνες άλλων γυναικών καλλιτεχνών στο Λύκειο, που σκέφτονται πιο θεατρικά και που τελικά επικρατούν.

Ιδρύεται όμως το τμήμα εθνικών παραδόσεων με εμβληματικό στοιχείο του, τους αργαλειούς. Η εποχή είναι επηρεασμένη από την Εύα Σικελιανού, αλλά και από τις συντηρητικές αντιλήψεις της Τριανταφυλλίδου, που θέλουν την Ελληνίδα αστή να γυρίζει στο σπίτι της και να υφαίνει στον αργαλειό. Τα οράματα της Παρρέν για την αυτόνομη γυναίκα, έχουν ανατραπεί.

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Εγώ θα πάω πιο πίσω λίγο τώρα, ξεκινώντας με την πρώτη πληροφορία που έχουμε, την εποχή της ίδρυσης του Λυκείου, αλλά από μια γυναικεία οργάνωση που δεν ανήκε στο Λύκειο, την «Εργάνη Αθηνά» στη Ρόδο. Είναι ένα Σωματείο που από το 1909 μέχρι το 1937 οργάνωσε εργαστήριο χειροτεχνημάτων, τα προϊόντα του οποίου τα πουλούσε. Είναι η πρώτη αναφορά που έχουμε σε κάτι τέτοιο. Και επίσης το 1922 ιδρύεται ένα ταπητουργείο από τους πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, στα Δωδεκάνησα που ακόμα δεν ανήκαν στην ελληνική επικράτεια.

Στη συνέχεια ένα από τα τμήματα του Λυκείου Ρεθύμνου (δεκαετίες του 1910-1930) ήταν το τμήμα εργασίας. Ελάχιστα Λύκεια είχαν τμήμα εργασίας, και τότε δεν το ονόμαζαν έτσι, στο πλαίσιο του οποίου λειτούργησαν «τρία παραρτήματα ασπροούχων ραπτικής και υφαντουργίας». Το παράρτημα υφαντουργίας σκοπό είχε να προαγάγει την κρητική λαϊκή τέχνη και λειτουργούσε με τέσσερις αργαλειούς. Κατασκευάστηκαν τότε θαυμάσια υφαντά, μετρητά, σε σχέδια αποκλειστικά κρητικά, τα οποία στέλνονταν στην Αθήνα και υπό την εποπτεία της γνωστής Ρεθυμνιώτισσας Άννας Αποστολάκη, διδότανε για να πουληθούν. Και από αυτά το Λύκειο είχε ένα σημαντικό έσοδο. Η κ. Βαλαρή, αν δεν κάνω λάθος έχει εισπράξει χρήματα από αυτήν την δραστηριότητα για το Λύκειο, και το λέω όλο αυτό γιατί με την έρευνα διαπιστώνουμε ότι από τις εποχές εκείνες υπήρχε η ανάγκη εσόδων, πόσο μάλλον σήμερα που χρειαζόμαστε κάποια προϊόντα από αυτά, όχι απλώς για έρευνα αλλά και προσπορισμό εσόδων..

ΑΝΤΖΑΚΑ: Στη 10ετία του '60 οργανώνεται θεσμικά πια η λαογραφία στη χώρα μας. Εμφανίζεται δυναμικά δηλαδή στο ευρύ κοινό. Με πρόεδρο πια τη Χρυσούλα Καλλία το Λύκειο επιζητά τη συνεργασία των ειδικών. Ο Γεώργιος Μέγας του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών κι άλλοι λαογράφοι, δίνουν διαλέξεις που μαγνητοφωνούνται και κατατίθενται στο νεοσύστατο Λαογραφικό Αρχείο που συμπληρώνει το τμήμα Εθνικών Παραδόσεων.

Η κα Σίτσα Μέγα, είναι συνέφορος στο τμήμα, ενώ το Λύκειο με αφετηρία το νεοσύστατο τότε Λύκειο Χαλκίδας, κάνει μία μεγάλη επιτόπια έρευνα στην Εύβοια, κατά το πρότυπο των λαογραφικών αποστολών που κάνουν οι επαγγελματίες λαογράφοι του Λαογραφικού Αρχείου. Το υλικό υπάρχει κατατεθειμένο στο Λαογραφικό Αρχείο μας. Εκεί φωτογραφίζονται σπίτια, αγροτικά εργαλεία και φορεσιές.

Το πιο σημαντικό όμως αυτής της περιόδου είναι αναμφισβήτητα οι εξορμήσεις των μελών της χορευτικής ομάδας. Η Ιωάννα Παπαντωνίου έλεγε ότι είχαμε ρούχα τα οποία δεν ξέραμε πως φοριόντουσαν στην πραγματικότητα, δηλαδή δεν εμπιστευόμασταν πια τον τρόπο που μας τα φορούσαν οι κυρίες, καλλιτέχνιδες της

περασμένης γενιάς, η Κατίνα Μαρινάκη και άλλες. Η επιτόπια έρευνα μας βοηθά να μάθουμε να φοράμε τα ρούχα σωστότερα.. Σε αυτές τις «εξορμήσεις», συνηθίζουμε να τις λέμε έτσι, υπήρχε πολύς ενθουσιασμός, με ελάχιστες γνώσεις. Συμμετέχουν ο Γιάννης Ζέρβας, ο Λευτέρης Δρανδάκης, η Ευαγγελία Μίχαλου (δασκάλα χορού τότε), η Ιωάννα Γενναροπούλου και πολλοί άλλοι. Η Ιωάννα Παπαντωνίου οδηγείται από εκεί σε συστηματικές σπουδές και γίνεται η σπουδαία ενδυματολόγος που ξέρουμε και που έχει θέσει τις βάσεις, τα βασικά εργαλεία με τα οποία περιγράφουμε και αναλύουμε σήμερα την ελληνική ενδυμασία. Ενώ το μουσικοχορευτικό υλικό που συλλέγεται και καταγράφεται στοιχειωδώς, και υπάρχει αυτή η στοιχειώδης καταγραφή, χρησιμοποιείται στις παραστάσεις και αντιμετωπίζεται μέχρι σήμερα εμπειρικά και πρακτικά.

Ο Λευτέρης Δρανδάκης αρχίζει να φωτογραφίζει συστηματικά και να γυρίζει φιλμ 8m.m. Η κ Μάρκατση θα αναλάβει να διαχειρίζεται το εργαλείο, τη βάση δεδομένων για την οποία σίγουρα αργότερα θα ακούσετε περισσότερα.

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Λίγο πριν ξεκινήσει το Αρχείο Λαογραφίας να συστηματοποιείται στο κεντρικό, την 10ετία του '50 πολλά παραρτήματα ίδρυσαν ή οργάνωσαν τμήματα ή εργαστήρια παραγωγής λαϊκών εργόχειρων. Το Λύκειο Καβάλας ίδρυσε εργαστήριο λαϊκής τέχνης με τρεις αργαλειούς. Το Λύκειο του Πόρου, ένα Λύκειο βραχύβιο αλλά πολύ δραστήριο στα επτά χρόνια που λειτούργησε, είχε τμήμα υφαντουργίας με τρεις αργαλειούς. Το Λύκειο Καρπάθου, το Λύκειο Ρόδου, (οπου πια η Εργάνη Αθηνά έχει γίνει Λύκειο Ρόδου), μετά τον πόλεμο ίδρυσε εργαστήριο χειροτεχνίας, στο οποίο φιλοτεχνούνταν ροδιακά κεντήματα. Μάλιστα κάποια στιγμή το Λύκειο Ρόδου γνωρίζει μια καμπή, κλείνει το εργαστήριό του και τέσσερα- πέντε χρόνια κλείνει και το Λύκειο. Το Λύκειο Αργοστολίου, προχώρησε σε σύσταση σχολής εργόχειρου λαϊκής Κεφαλληνιακής Τέχνης.

Επίσης την ίδια 10ετία και την επόμενη, αρκετά παραρτήματα, ίδρυσαν επαγγελματικές σχολές στις οποίες διδάσκονταν κοπτική – ραπτική και κέντημα. Τα Λύκεια Σύρου, Πόρου, Αργοστολίου, Θεσσαλονίκης, Καρπάθου, Ρόδου και Βόλου. Το 1952 το Λύκειο Καρπάθου οργάνωσε έκθεση Καρπαθιακής Οικοτεχνίας. Το 1954 το κεντρικό με αφορμή την οργάνωση στο χώρο του, έκθεση ελληνικής οικοτεχνίας, κάλεσε τα παραρτήματα να δηλώσουν ενδεχόμενη συμμετοχή με υφαντά, κεντήματα και έργα εν γένει της ελληνικής οικοτεχνίας.

Μετά την ίδρυση του Αρχείου Λαογραφίας στην Αθήνα, πολλά παραρτήματα ακολούθησαν το παράδειγμά του, ίδρυσαν όσα δεν είχαν, τμήμα εθνικών παραδόσεων, που παίρνει έναν νέο προσανατολισμό. Συγκρότησαν συλλογές έργων λαϊκής τέχνης, έφτιαξαν ένα μικρό μουσείο ή ονόμαζαν μουσείο αυτή τη συλλογή, κατέγραψαν παραδόσεις, χορούς και τραγούδια και δημιούργησαν τα δικά τους αρχεία Λαογραφίας. Σχετικές δραστηριότητες πιο σημαντικά από αλλού, είχαν τα παραρτήματα Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Βόλου, Σάμου, Καρπάθου, Χαλκίδας, Ηρακλείου, Ρεθύμνου και Χανίων.

Αναφέρθηκε η Λίλη προηγουμένως για τη συνεργασία, του Τμήματος Εθνικών Παραδόσεων του Κεντρικού με το Τμήμα Εθνικών Παραδόσεων του νεοσύστατου τότε Λυκείου Χαλκίδας και τις εξορμήσεις – αποστολές στην Χαλκίδα. Ήταν τόσο έντονη η επιθυμία των παραρτημάτων να καταγράψουν, (χορούς, έθιμα κλπ.), αλλά δεν είχαν τα τεχνικά μέσα, που το 1963 τα παραρτήματα Θεσσαλονίκης, Βόλου, Ηρακλείου, Χαλκίδας, Καβάλας και Σάμου, υπέβαλλαν ένα αίτημα μέσω του κεντρικού, στην Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών στην Αθήνα, για να τους παραχωρήσει κινηματογραφικές συσκευές λήψης και προβολής με σκοπό τη συγκέντρωση λαογραφικού υλικού.

ANTZAKA: Άρα λοιπόν τα τεχνικά μέσα κάθε φορά σηματοδοτούν μία καινούρια περίοδο και αυτό συμβαίνει σε εμάς στο Κεντρικό, στα χρόνια 1975 – 85 περίπου, που συντελείται ένα τεράστιο ποιοτικό άλμα και τεχνικά αλλά και ως προς το επίπεδο των γνώσεων. Η Ιωάννα Παπαντωνίου ιδρύει το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, ουσιαστικά ένα αδελφό ίδρυμα με το Λύκειο, ως προς το πνεύμα και αρχίζουν οι δισκογραφικές εκδόσεις του Π.Λ.Ι. αφενός και του Λυκείου με τον Λευτέρη Δρανδάκη αφετέρου, υπό την επίβλεψη του Μουσικολόγου Φοίβου Ανωγειαννάκη. Ουσιαστικά η ίδια παρέα ήτανε που έκανε όλη αυτή την τεράστια δουλειά. Σημασία έχει ότι από πλευράς Λυκείου υπάρχει ένα θρυλικό μηχάνημα το «νάγκρα», ένα μαγνητόφωνο υψηλής ακρίβειας του Λευτέρη Δρανδάκη. Έχει σημασία η στιγμή που καταφέρνουμε να έχουμε πρόσβαση σε νέο εξοπλισμό.

Πρέπει να πούμε ότι αυτές οι εκδόσεις του Λυκείου είναι υποδειγματικές, με εκτενή σχόλια, και συμπληρώνουν άλλες επιστημονικές εκδόσεις της εποχής αυτής, όπως του Σίμωνα Καρρά, του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, αλλά πρέπει να τονίσω ότι τα εκτενή φυλλάδια με τις φωτογραφίες και τους σχολιασμούς του Π.Λ.Ι. και του Λυκείου, είναι πρωτοπόρα. Επίσης αυτές οι καταγραφές, καταγράφουν τις τελευταίες αναλαμπές αυθεντικής, πραγματικά αυθεντικής ελληνικής μουσικής. Ο Λευτέρης Δρανδάκης την ίδια περίοδο πηγαίνει τα μέλη της χορευτικής ομάδας του εκδρομές, λαογραφικές εκδρομές και συνεχίζει τις προσωπικές του καταγραφές σε φιλμ και βίντεο.

Στην επόμενη 10ετία–15ετία και μέχρι το 2000 περίπου, η ίδια η χορευτική ομάδα είναι ένας πολύ δημιουργικός χώρος με ζυμώσεις πολλές. Γίνεται δουλειά μέσα στην ομάδα, αποδελτιώνονται χορευτικά βιβλία, συγκεντρώνονται κείμενα τραγουδιών από δίσκους και έντυπες εκδόσεις, για τη χρήση των δασκάλων. Ενώ τα διδάγματα από τις εκδρομές και τις εμπειρίες οδηγούν σε πολλές συζητήσεις, προβληματισμούς, νέες ζυμώσεις.

Έφορος χορού είναι πια η Ελένη Τσαλδάρη, Πρόεδρος η Τότα Βαλινάκη, που αφουγκράζονται τους προβληματισμούς και δίνουν πράσινο φως για τη διοργάνωση τριών κύκλων σεμιναρίων κατάρτισης δασκάλων χορών, επιδοτούμενων τότε από την ΕΟΚ και άλλο κύκλο μαθημάτων, ενδυματολογικά, αρχειακά και άλλα κι όλα αυτά μας αναγκάζουν να οργανώσουμε έστω και πρωτόλεια και πειραματικά μία πρώτη διδακτέα ύλη. Να σκεφτούμε δηλαδή τι χρειάζεται από θεωρητικές γνώσεις να έχει ένας δάσκαλος χορού. Φυσικά παράλληλα οργανώνεται το αντίστοιχο τμήμα και στα ΤΕΦΑΑ.

Οι ίδιες ζυμώσεις όμως μέσα στο Λύκειο οδηγούν και στις πρώτες πανελλήνιες συναντήσεις δασκάλων και εφόρων χορού, που πιστεύουμε ότι όλες ήτανε εξαιρετικά γόνιμες. Εν τω μεταξύ το Λύκειο αποκτά ένα νέο κτήριο όπου στεγάζεται το Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Παραδοσιακής Ενδυμασίας. Και η Ιωάννα Παπαντωνίου ξεχωρίζει τα μουσειακά από τα χρηστικά ενδύματα. Οργανώνεται η σωστή καταγραφή και αποθήκευση των ενδυμάτων, δηλαδή ξαναγίνεται το μητρώο εισαγωγής. Και γίνονται σχετικές εκδόσεις με τη μορφή των ημερολογίων.

Συγκεντρώνονται επίσης έγγραφα και άλλο υλικό από το παρελθόν του Λυκείου, συγκροτείται το ιστορικό αρχείο. Μια παρέα γυναικών και τονίζω τη λέξη παρέα, υπό την Έφορο Ελένη Πρωτοπαπά, καταγράφει υπό την καθοδήγηση αρχειονόμων, του Νίκου Ανδριώτη και της Άννας Μιχοπούλου αργότερα, τα έγγραφα ένα σισύφειο έργο που συνεχίζεται μέχρι τώρα, αλλά πιστεύω δικαίως περηφανευόμαστε, γιατί το ιστορικό αρχείο έχει πια σε τέτοια μεγάλη έκταση καταγραφεί και είναι προσιτό, που πραγματικά μπορούμε να πούμε στην επιστημονική κοινότητα, όπως και έχει γίνει, ότι μπορούν να το χρησιμοποιούν με πολύ χρηστικό τρόπο.

Ο Λευτέρης Δρανδάκης συνεχίζει τις καταγραφές του, σε βίντεο πια και φροντίζει εκείνος και η χορευτική ομάδα να οργανωθεί συστηματικά το δισκογραφικό αρχείο. Ένας άλλος λοιπόν θησαυρός ενός τεράστιου υλικού το οποίο όμως για να είναι εύχρηστο πρέπει να ευρετηριαστεί. Δηλαδή να μπορούμε να βρούμε το τραγούδι που θέλει ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει στο μάθημά του. Σημαντική βοήθεια δίνει ο πρόσφατα χαμένος μουσικολόγος Γιώργος Παπαδάκης. Η Αμαλία Μάρκατση έχει μεγάλη εμπλοκή σ' αυτή την προσπάθεια και με τις γνώσεις της βοηθά, στο πώς να μετουσιωθεί όλη αυτή η καταγραφή με τρόπο εύχρηστο.

Γίνονται οι σεισμοί του 1999 και αυτό μας αναγκάζει να αδειάσουμε το κτήριο. Έτσι λοιπόν εντοπίζεται ακόμα περισσότερο ιστορικό υλικό το οποίο περνάει στο ιστορικό αρχείο. Η Ελένη Τσαλδάρη καταφέρνει να βρει τρόπους και χορηγό το ίδρυμα Νιάρχου για επιδιόρθωση, στήριξη, ανακαίνιση του κτιρίου της Δημοκρίτου, αλλά γίνεται και μια επέκταση καθ' ύψος, με χώρους, μεταξύ των οποίων η Αμαλία Μάρκατση καθιστά ηλεκτρονικό εξοπλισμό για την επεξεργασία του παντοειδούς αρχειακού υλικού.

Εδώ ξεκινάει μία νέα φάση και με το πρόγραμμα της «κοινωνίας της πληροφορίας» γίνεται ψηφιοποίηση του φωτογραφικού αρχείου αλλά και μέρους του μουσειακού ενδυματολογικού υλικού. Ενώ όταν η Αμαλία Μάρκατση αναλαμβάνει πια την Εφορεία Χορού είναι αισθητή η ανάγκη για την επανάληψη των σεμιναρίων της κατάρτισης των δασκάλων χορού και γίνεται ένα ετήσιο σεμινάριο υπό την αιγίδα των φίλων του Λυκείου των Ελληνίδων και την καθοδήγηση του Καθηγητή Γιάννη Ζέρβα.

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ: Στα τελευταία 20 χρόνια προϊόν έρευνας για τα παραρτήματα είναι τα βιβλία που εκδίδουν και θέλω να αναφέρω ότι τα Λύκεια Χανίων, Ρόδου, Βόλου, Νάουσας, Σπάτων, Σητείας, Αγίου Νικολάου, έχουν εκδώσει βιβλία σχετικά είτε με την

ιστορία τους, με την ιστορία του τόπου τους ή με λαογραφικά θέματα και βέβαια τα περιοδικά που εκδίδουν το Ηράκλειο, η Καλαμάτα και η Ραφήνα.

ANTZAKA: Το τελευταίο μεγάλο έργο μας λοιπόν ήτανε το ετήσιο σεμινάριο κατάρτισης δασκάλων χορού, που όμως θα πω σχεδόν σαν φυσική συνέχεια είχε δύο δράσεις στις οποίες βρισκόμαστε σήμερα σε πλήρη εξέλιξη. Η Μαρία Κώτσου, έπεισε τον κ. Ζέρβα, δεν ήθελε και πολύ προσπάθεια, να συνεχίσει να επιβλέπει αυτά τα έργα. Το ένα είναι οι ομάδες μαθητών, δασκάλων, δασκάλων χορού, οι περισσότεροι είναι πια καταρτισμένοι δάσκαλοι χορού, που έχουνε αναλάβει να κάνουνε επιτόπιες έρευνες σε διάφορους τόπους, και το άλλο, στο οποίο εμπλέκομαι εγώ αλλά και η Αμαλία Μάρκατση είναι ότι ξαναβλέπουμε συστηματικά πια το συγκεντρωμένο αρχειακό υλικό. Και φυσικά ξεκινάμε από το πολυτιμότερο κομμάτι, που είναι το προσωπικό υλικό του Λευτέρη Δρανδάκη.

Θέλω σ' αυτό το σημείο να προσπαθήσω να εξηγήσω πρόχειρα τι σημαίνει αρχειακό υλικό. Ένα αρχείο είναι ένας θησαυρός του παρελθόντος. Το υλικό όμως που είναι κατατεθειμένο σ' ένα αρχείο δεν μπορεί να είναι φύρδην μίγδην, πρώτα – πρώτα έχει διάφορες μορφές. Μπορεί να είναι έγγραφα, μπορεί να είναι ήχος, οπότε μιλάμε για ένα ακουστικό υλικό, μπορεί να είναι οπτικοακουστικό υλικό, δηλαδή φιλμ με ήχο, στα νεότερα χρόνια βίντεο, είτε αναλογικό είτε ψηφιακό και μπορεί να είναι και παντοειδή άλλα αντικείμενα. Ας πούμε φωτογραφίες, αντικείμενα από την επιτόπια έρευνα και πολλά άλλα.

Ένα από τα ζητούμενα είναι ο τρόπος με τον οποίο έχει κατατεθεί το υλικό να είναι εύχρηστος. Για παράδειγμα μία κασέτα ήχου αυτή καθ' αυτή είναι πάρα πολύ δύσχρηστη. Δηλαδή πρέπει να τη κατεβάσω, να την αναζητήσω – αυτό είναι εύκολο – αλλά μετά να κάτσω να ακούσω την πληροφορία που μ' ενδιαφέρει. Γι' αυτό είναι απολύτως απαραίτητο να γίνει μία επεξεργασία για παράδειγμα με τη μορφή μίας απομαγνητοφώνησης. Πριν από αυτό όμως πρέπει να γίνει μία πρόχειρη ευρετηρίαση του υλικού.

Κι όλα αυτά πρέπει να οδηγούνε στην κατάρτιση ευρετηρίων πολλαπλών. Ευρετήρια με τόπο, ευρετήρια χρονολογίας και κυρίως θεματικά ευρετήρια. Στα οργανωμένα αρχεία όπως το λαογραφικό αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών, η τεράστια δουλειά που γίνεται εδώ και πολλές 10ετίες από τους λεγόμενους συντάκτες, είναι η εξής. Από τα τετράδια ή τα βιβλία με λαογραφική ύλη, αποδελτιώνουν θεματικά τις πληροφορίες και μετά τις εγγράφουνε σε ευρετήρια, έτσι ώστε να μπορώ να εντοπίσω ένα γαμήλιο τραγούδι από τα Στείρα Ευβοίας και να δω ποιος το συνέλεξε και πότε το συνέλεξε. Γιατί άμα έχει συλλεγεί το 2013 τον Φεβρουάριο, ίσως να με ενδιαφέρει λιγότερο παρά αν έχει συλλεγεί τον Φεβρουάριο του 1920 για παράδειγμα.

Φυσικά όλη αυτή η εργασία σήμερα με τις ηλεκτρονικές δυνατότητες καθίσταται ευκολότατη, αλλά δεν μας απαλλάσσει καθόλου από το σκεπτικό της λειτουργίας και με την Αμαλία έχουμε περάσει κάποιες ώρες, προκειμένου να περάσουμε σε ηλεκτρονική

μορφή ακριβώς αυτό που χρειάζεται. Δηλαδή να φτιάξουμε τις κατηγορίες με τις οποίες πρέπει να δουλέψουμε.

Για το υλικό του Λευτέρη Δρανδάκη λοιπόν, γιατί κάποια από αυτά – τα περισσότερα δηλαδή – είναι παλαιότατα, σπανιότατα και εξαιρετικά ενδιαφέροντα, σημαντικό είναι ότι τον έχουμε δίπλα μας. Τον έχουμε δίπλα μας προκειμένου να μας συμπληρώσει με τον προφορικό του σχολιασμό τη στιγμή που τα προβάλλουμε, όλα εκείνα τα οποία δεν αποτυπώνονται πάνω στην ίδια την εικόνα (το βίντεο ή τον σχολιασμό που μιλάει ο Λευτέρης μέσα στην ταινία). Κι αυτό πραγματικά είναι ένα μεγάλο έργο, στο οποίο έχουμε αποδυθεί με πάρα πολύ ενθουσιασμό και καταλαβαίνετε ότι όσοι συμμετέχουμε περνάμε υπέροχα. Τους καρπούς αυτής της προσπάθειας θα τους έχουμε, όταν τη βάση δεδομένων που μόλις έχουμε ξεκινήσει, θα την έχουμε γεμίσει σε τέτοιο βαθμό που να μπορούμε να σας την παρουσιάσουμε και να σας την προτείνουμε, σαν ένα κοινό εργαλείο καταγραφής. Σημειωτέον ότι ευθύς εξαρχής υπάρχει συνεννόηση με το Λαογραφικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών και φυσικά οτιδήποτε κάνουμε εμείς θα είναι απολύτως συμβατό με τις βάσεις δεδομένων του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, γιατί αλλιώς η όλη προσπάθεια δεν θα είχε νόημα. Νόημα έχει να μπορούμε να ανταλλάξουμε υλικό και πληροφορίες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ την κ Άντζακα και τον κ. Ανδριώτη γι' αυτά που μας είπαν μέχρι στιγμής. Μας έκαναν μία ιστορική αναδρομή σε ότι αφορά την πορεία όλου του υλικού που έχει συλλέξει το Κεντρικό από την ίδρυση του μέχρι σήμερα. Αλλά παράλληλα και ενδεικτικά και για κάποια παραρτήματα που έχουν καταγράψει την ιστορία τους και τις εκδόσεις τους .

Η κ Αντζακα μας ανέπτυξε ένα πολύ σπουδαίο θέμα. Για την επεξεργασία του αρχειακού υλικού στο κεντρικό, πως ξεκίνησαν και πως φτάσανε να το κατηγοριοποιήσουν και τώρα είναι στο σημείο της ψηφιοποίησης.

Παρεμβάσεις από Παραρτήματα

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Βάσω Μπάιτση

Θα ήθελα να συνεχίσουμε με τα Λύκεια που δηλώσανε ότι θέλουν να κάνουν παρεμβάσεις – τοποθετήσεις σ’ αυτή τη συνεδρία. Και αφού τελειώσουμε και με αυτό, μετά νομίζω ότι όλες μπορούμε να απευθυνθούμε στους εισηγητές για όποιες απορίες και ερωτήσεις έχουμε.

Το πρώτο Λύκειο που θα καλέσω θα είναι το παράρτημα του Αργοστολίου, την Κα Μοσχονά.

ΜΟΣΧΟΝΑ: Κα Πρόεδρε ευχαριστώ.

Αγαπητές φίλες εκτιμώ ότι το σημερινό θέμα αφορά στην ερευνητική δράση και καταγραφή στοιχείων, τόσο του υλικού, όσο και του πνευματικού βίου. Θα αναφέρω λοιπόν πολύ σύντομα την προσπάθεια του Λυκείου του Αργοστολίου, η οποία συνίσταται στα εξής.

Πρώτον, με αφορμή την πρόσκλησή μας εδώ και κάποια χρόνια από το Δήμο Αργοστολίου, για να συμμετέχουμε σε μία πολιτιστική εβδομάδα, μελετήσαμε τότε για πρώτη φορά το θέμα ενός παραδοσιακού κεντήματος, που είναι γνωστό ως «Αθάνατος». Πρόκειται για ένα κέντημα, το οποίο προκύπτει από ένα φυτό, το γνωστό σε όλους αθάνατο. Είναι ένας κάκτος σκληρός και υπάρχει μία πολύ μεγάλη ιστορία γύρω από την παραγωγή του κεντήματος αυτού.

Δεν θα επεκταθώ, θα πω μόνο ότι, ήδη έχουμε καταγράψει τον τρόπο παραγωγής της κλωστής, δηλαδή το πώς εξάγουμε την κλωστή από τον αθάνατο. Πως επεξεργάζεται η γυναίκα αυτή την κλωστή και πως στη συνέχεια γίνεται το κέντημα. Στόχος είναι η διάσωση, προβολή και αξιοποίηση αυτού του κεντήματος.

Δεύτερον, το Λύκειο των Ελληνίδων Αργοστολίου, εδώ και τρία περίπου χρόνια, έχει προβεί, προβαίνει μάλλον στην καταγραφή της ιστορίας του, με βάση το αρχαικό υλικό του, τις υπάρχουσες στον έντυπο τύπο πληροφορίες, στο πλούσιο εποπτικό υλικό, φωτογραφίες, αφίσες, προγράμματα κ.λπ. και στις προσωπικές μαρτυρίες μελών του, συγγενών των μελών και φίλων του Λυκείου.

Η εργασία βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της αποδελτοποίησης. Η ολοκλήρωση θα μπορούσε να επιτευχθεί γρηγορότερα, πράγμα που πρέπει να επιδιώξουμε να γίνει με τη συνεργασία ερευνητικής ομάδας, από κάποιο ανώτατο ίδρυμα που θα ενδιαφερθεί να πάρει μέρος στο έργο αυτό.

Οδηγητικό πρότυπο για την τελική οργάνωση της ύλης, είναι πολλές άλλες ανάλογες εργασίες του κεντρικού και των παραρτημάτων, στις οποίες ήδη αναφέρθηκε ο κ. Ανδριώτης, που έχουμε υπόψη μας.

Επειδή το έργο αυτό το έχω αναλάβει προσωπικά, σίγουρα θα προσφύγω στη συνεργασία και καθοδήγηση την κ. Ζέρβα και Ανδριώτη. Επίσης ένα έργο που έχουμε αναλάβει σχετικά πρόσφατα και θα ολοκληρωθεί πιστεύουμε ως το τέλος του 2013 που θα γίνει και η προβολή του, είναι η συλλογή ποιημάτων του σατυρικού λαϊκού ποιητή εν

ζωή ακόμη, Γεράσιμου Αυγουστάτου, που θα ολοκληρωθεί και θα εκδοθεί με επιμέλεια του Λυκείου, αλλά όχι και με έξοδα του Λυκείου.

Ένα τελευταίο το οποίο προέκυψε από την ανάγκη να τιμήσουμε μία εκλεκτή φίλη, που χάσαμε πολύ πρόσφατα, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου μέχρι πρότινος, είναι η προσπάθειά μας να εκδώσουμε ένα σύντομο, κατά το πρότυπο περίπου του περιοδικού της Ραφήνας, για να προσδιορίσω αισθητικά και ως προς το μέγεθός του, 16σέλιδο ίσως που θα έχει σαν τίτλο «Ελένης Καπάτου το φορτσέρι της γιαγιάς κ.α.». Η φίλη αυτή πολύ σεμνή της χάσαμε στις 26 Ιουλίου, κράταγε εν είδη σημειώσεων με πολύ όμορφο λόγιο ύφος γραμμένα εκλεκτά κείμενα. Το φορτσέρι, το οποίο χρησιμοποιώ και ως βασικό στοιχείο του τίτλου, είναι η κασέλα. Η καταγωγή της ήτανε από την περιοχή του Άργους και αναφέρεται σε μια κασέλα που είχε η γιαγιά και όταν έφυγε η γιαγιά ανοίχτηκε.

Δεν θα πω περισσότερα γιατί θα το στείλω στα Λύκεια αυτό. Πρόκειται για ένα άψογο από φιλολογική άποψη κείμενο, ένα εξαιρετικό διήγημα. Τα άλλα κείμενα που θα περιληφθούν, έχουν να κάνουν με καθαρώς λαογραφικά στοιχεία π.χ. το πώς έκαναν τον τραχανά, αλλά δεν πρόκειται ακριβώς για μία συνταγή. Είναι μία έμμεση συνταγή που προκύπτει μέσα από καταπληκτικές διηγήσεις. Αυτό το τομίδιο και χαίρομαι που θα το επιμεληθώ. Θα περιλάβει φυσικά στοιχεία που θα έχουν να κάνουν με τη δράση της στο Λύκειο και τη βιογραφία της όπως τη γράφει ο σύζυγός της και ό,τι άλλο κρίνουμε. Πιθανότατα κι ένα ποιητικό αφιέρωμα.

Γιατί το κάνουμε αυτό θέλω θα σας πω. Από πέρυσι είχαμε την ατυχία να χάσουμε τρία πολύ σημαντικά μέλη μας. Καθιερώσαμε εκδηλώσεις μνήμης και αγάπης, όχι μνημόσυνο στην εκκλησία, μια άλλου είδους συνάντηση όπου μαζευόμαστε τα Διοικητικά Συμβούλια που υπήρξαν, που υπάρχουν, οι φίλοι, τα μέλη κι όλοι οι συγγενείς και βεβαίως κάνοντας πράγματα τυπικά και μία ευχή με τον ιερέα φίλο του Λυκείου, μιλάμε για τη γυναίκα αυτή που έφυγε από μας.

Για να φαιδρύνω το πράγμα σας λέω, ότι για την προηγούμενη την Κλειώ Αντωνάτου ο άνδρας της σ' αυτή την χαρακτηριστική συνάντηση διηγήθηκε το εξής. Όταν είχαμε πάει λέει στη Μετροπόλιταν Όπερα στην Νέα Υόρκη και είχαν ένα ταγκό, έπαιζε η ορχήστρα εκείνη την ώρα με τη σκηνή αδειανή, εγώ δεν άντεξα και πήρα την Κλειώ και την έσυρα στη σκηνή και κανένας δεν κατάλαβε πως δεν παίζαμε, νόμιζαν ότι ήμαστε μέσα στην παράσταση και το χαρήκαμε. Κάπως έτσι διαχειριζόμαστε αυτά τα τόσο ιδιαίτερα και ανθρώπινα θέματα.

Θέλω να πω, ότι η δυσκολία μας στην ολοκλήρωση όλων αυτών που ανέφερα, έχει να κάνει αγαπητές φίλες με το ότι συνήθως είμαστε πολύ λίγοι αυτοί που καταπιανόμαστε και καταπιανόμαστε με σοβαρότητα, με αυτά τα έργα και με αυτή τη δράση. Και γι' αυτό ίσως τα λύκεια πρέπει να σκεφτούμε και να βοηθηθούμε και από το κεντρικό, τρόπους συνεργασίας με φορείς όπως είπα έστω πανεπιστημιακούς. Μία δασκάλα, μεταπτυχιακούς φοιτητές ένας καθηγητής, μπορεί να μας δώσει ένα καλοκαίρι μία ομάδα και να δουλέψουμε. Εγώ έχω πνιγεί μέσα στο πάρα πολύ μεγάλο αρχειακό υλικό του Λυκείου των Ελληνίδων.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ την Κα Μοσχονά από το Λύκειο Ελληνίδων Αργοστολίου. Θα συνεχίσουμε με το Λύκειο Ελληνίδων Καβάλας με την Πρόεδρο Κα Σαμαρά, για μια εργασία -έρευνα, για μια έκδοση βιβλίου- λευκώματος .

ΣΑΜΑΡΑ:

Καλημέρα σας. Με την προτροπή του κεντρικού ενόψει έκδοσης επετειακού λευκώματος 100 χρόνια από την ίδρυσή του, προβήκαμε σε ανάγνωση όλων των πρακτικών του σωματείου μας. Την αρχειοθέτηση οπτικοακουστικού υλικού και ψηφιοποίηση φωτογραφιών. Επίσης συγκεντρώσαμε πληροφορίες, μαρτυρίες και διασταυρώσαμε στοιχεία από πρώην μέλη Διοικητικών Συμβουλίων και απλών μελών.

Ήμασταν πολύ τυχερές, γιατί την ίδια στιγμή χτύπησε την πόρτα μας η έγκριτη φιλόλογος συγγραφέας της πόλης μας, Κα Αγγελική Τουρτσή-Μιχαλοπούλου, ζητώντας την άδεια του Διοικητικού Συμβουλίου να εισχωρήσει στα αρχεία μας, ενόψει εισήγησής της, στο 3^ο Διεθνές Συνέδριο Βαλκανικών και Ιστορικών Σπουδών, του Ιστορικού και Λαογραφικού Αρχείου Καβάλας, με θέμα «Το Λύκειο Ελληνίδων Καβάλας, το έργο του και η προσφορά του στα 20 πρώτα χρόνια της λειτουργίας του».

Η γνωριμία της όμως με το σοβαρό έργο του σωματείου μας, την οδήγησαν να επεκτείνει την εργασία της και να ολοκληρώσει την ιστορία του Λυκείου Καβάλας, από την ίδρυσή του το 1945 έως και το 2011. Στόχος και επιθυμία μας να εκδοθεί το βιβλίο λεύκωμα 400 σελίδων. Επισκεφτήκαμε τυπογραφεία και εκδοτικούς οίκους, εδώ και τρία χρόνια προσπαθούμε να βρούμε χορηγούς. Υποσχέσεις από τοπικούς παράγοντες πάρα πολλές, επιστολές αρνητικές από ιδρύματα και οργανισμούς επίσης. Φιλοτεχνήσαμε κουμπάρά για τους επισκέπτες στο ιδιόκτητο κτήριο μας. Δημιουργήσαμε νέα τμήματα, το μαγαζάκι μας, το ανακοινώσαμε επανειλημμένως στα μέλη της Γενικής μας Συνέλευσης, σε γνωστούς και φίλους. Είχαμε κάποιες δωρεές οι οποίες όμως δεν ανταποκρίνονται στο αρχικό κόστος της έκδοσης. Πώς να προχωρήσουμε σε εσωτερικό δανεισμό, όταν κάθε τόσο τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου βάζουμε το χέρι στη τσέπη για να μειώσουμε τα έξοδα; Να το προπωλήσουμε; Όταν καν δεν μπορούμε να εισπράξουμε την ετήσια συνδρομή από τα όλα τα μέλη μας λόγω των δύσκολων καιρών;

Οι συμμετέχοντες στην προσπάθεια απογοητεύονται, αγωνία της συγγραφέως όπως η ίδια λέει, να προλάβουμε το αναπόφευκτο, καθότι είμαι μεγάλη γυναίκα. Γιατί και τώρα να μπει στο τυπογραφείο, εκτός του ότι να θα υπάρξει ανάγκη να συνεχιστεί έρευνα με τις τρέχουσες δραστηριότητες του σωματείου, χρειάζονται διορθώσεις και παρακολούθηση.

Προβληματισμοί. Πρώτον, πού μπορούμε να προσφύγουμε για ανεύρεση οικονομικών πόρων; Μήπως στα σημερινά χρόνια είναι αναγκαίο πριν ξεκινήσουμε μία έρευνα να εξασφαλίζουμε πρώτα το οικονομικό κομμάτι;

Δεύτερον, αν μία τόσο σοβαρή εθελοντική εργασία που θα φωτίσει πολλές πτυχές της ιστορίας του τόπου μας, προβάλλοντας όχι μόνο την πολιτιστική πλευρά του

Λυκείου, αλλά και την προσφορά του στο έθνος και την κοινωνία, μένει στο συρτάρι και φθαίρεται, ποια θα είναι η τύχη άλλων εργασιών ερευνών;
Ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Κι εμείς ευχαριστούμε. Η Κα Σαμαρά έβαλε και προβληματισμούς, σοβαρούς.

Το επόμενο Λύκειο είναι το Λύκειο Ελληνίδων Σερρών, το οποίο απ' ότι γνωρίζω έχει κάνει πάρα πολύ καλή δουλειά στο αρχειακό του υλικό. Η πρόεδρος Κα Ελευθεριάδου δεν είναι εδώ, αλλά είναι η κα Φειδάνη, Αντιπρόεδρος του Λυκείου Ελληνίδων Σερρών.

ΦΕΙΔΑΝΗ:

Αγαπητές φίλες του συνεδρίου, κα Πρόεδρε του Κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων Αθηνών, κα Πρόεδρε του παραρτήματος του Αγίου Νικολάου.

Εάν σας λέγαμε ότι το δικό μας παράρτημα έχει ασχοληθεί με την έρευνα των δικών μας πραγμάτων, φορεσιές, τραγουδιών, εθίμων, θα κομίζαμε ίσως γλαύκας εν Αθήναις, αφού όπως φάνηκε και στο 15^ο Πανελλήνιο Συνέδριο στην Αθήνα, λίγο ως πολύ όλες το έχουμε κάνει.

Όσον αφορά τον τρόπο και τη μέθοδο της έρευνάς μας, συμβουλευτήκαμε σχετικό εγχειρίδιο του τμήματος λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Κάνοντας όμως ένα βήμα πιο μπροστά και υπακούοντας στα κελεύσματα της νέας τεχνολογίας, αναθέσαμε την ψηφιοποίηση του ιστορικού μας αρχείου, σε επιστημονική ομάδα, η οποία σάρωσε όλο το υλικό μας, φακέλους, εφημερίδες, προσκλήσεις, έγγραφα, φωτογραφίες κ.α. Έτσι σήμερα το ιστορικό μας αρχείο είναι ψηφιοποιημένο και κωδικοποιημένο και είναι στη διάθεση κάθε ιστορικού και ερευνητή που θα είχε ενδιαφέρον γι' αυτό. Ήδη απευθύναμε πρόσκληση δια του τύπου σε Σερραίους φοιτητές που θα ήθελαν να ασχοληθούν με ένα κομμάτι της αστικής λεγόμενης τάξης στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Παράλληλα έχουμε την τύχη να είμαστε κληρονόμοι ενός πολύ σημαντικού κατά τους ειδικούς μουσικού αρχείου. Του Βασιλείου και της Ελπίδας Βεϊλεκτζίδη. Ο Βασίλης Βεϊλεκτζίδης γεννημένος στην Αμισό του Πόντου το 1885 ήρθε στην Ελλάδα με τα γνωστά γεγονότα της ανταλλαγής πληθυσμών. Δίδαξε μουσική στα Ιωάννινα, την Κόνιτσα, τη Λευκάδα και τελικά εγκαταστάθηκε οικογενειακά στην πόλη μας και δίδαξε μουσική στο τότε Ορφανοτροφείο Αρένων.

Η θυγατέρα του Ελπίδα, η οποία υπήρξε μαθήτρια του Καλομοίρη και του Βάρβογλη, έχουμε στα χέρια μας τα πτυχία της υπογεγραμμένα από τους παραπάνω επιφανείς μουσικούς, υπήρξε η πρώτη γυναίκα μουσικός στις Σέρρες και υπηρέτησε για χρόνια ως καθηγήτρια μουσικής στο πάλαι ποτέ γυμνάσιο Θηλέων Σερρών. Έχει ιστορική αξία το γυμνάσιο αυτό, γι' αυτό κι έτσι το τονίζω και ιδιαίτερα.

Ένα μέρος που παραπάνω πολύ σημαντικού αρχείου έχουμε εμπιστευτεί στη δημόσια κεντρική βιβλιοθήκη Σερρών και βρίσκεται σήμερα στην ιστοσελίδα της, προσβάσιμο σε όλους όσοι ενδιαφέρονται. Η σελίδα έχει μεγάλη επισκεψιμότητα από

φοιτητές και καθηγητές. Επιπλέον φέτος το καλοκαίρι ήρθαμε σε επαφή με το τμήμα Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και το μήνα Ιούλιο δεχθήκαμε επίσκεψη του κ. Αθανασίου Τρικούπη, ερευνητή του τμήματος Μουσικών Σπουδών του παραπάνω Πανεπιστημίου.

Ο κ. Τρικούπης φωτογράφισε το υλικό με ειδική φωτογραφική μηχανή, και ξεπλάγην με το γεγονός ότι σε μία επαρχιακή πόλη και μάλιστα σ' ένα σύλλογο υπάρχει ένα τόσο σημαντικό υλικό. Πρέπει να σημειωθεί δε ότι και οι δύο μουσικοί ήταν συνθέτες. Ασχολήθηκε 15 ώρες μαζί με το συνεργάτη του για να ολοκληρώσει τη φωτογράφιση κι έτσι το αρχείο σήμερα βρίσκεται σ' ένα από τα μεγαλύτερα Πανεπιστήμια της πατρίδος μας, που θα το αξιολογήσει και θα το αξιοποιήσει δεόντως.

Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πάρα πολύ την κα Αντιπρόεδρο του Λυκείου Ελληνίδων των Σερρών, απ' ότι βλέπουμε οι Σέρρες προχωράνε με γοργούς ρυθμούς.

Ας πάμε τώρα στο Λύκειο Ελληνίδων Σπάτων, με την Κα Κουλοχέρη, να μας πει κι εκείνη τι έχουνε κάνει ή τι πρόκειται να κάνουν.

ΚΟΥΛΟΧΕΡΗ:

Καλημέρα κι από μένα. Το Λύκειο των Ελληνίδων Σπάτων ιδρύθηκε το 1989, γίνομαι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου το 1993 και αναλαμβάνω την ευθύνη της ιματιοθήκης.

Ο τότε δάσκαλος χορού Βασίλης Οικονόμου σε κάποια συνάντηση μου είπε, έχετε μια πολύ ωραία γυναικεία φορεσιά, αλλά πού είναι η ανδρική; Σκέφτηκα ότι έπρεπε να κάνω κάθε προσπάθεια για να φτιάξουμε τη γαμπριάτικη φορεσιά. Από πού να αρχίσω; Από τον πατέρα μου, ο οποίος θυμότανε οικογένειες των Σπάτων που οι άντρες φορούσαν τίρκια. Με τη λέξη τίρκια χαρακτηρίζεται όλη η φορεσιά.

Επικοινωνήσα με τις οικογένειες, στα σεντούκια τους είχαν φυλάξει κομμάτια της φορεσιάς τα οποία μου διέθεσαν με μεγάλη ευχαρίστηση για αντιγραφή, ενώ μερικά από αυτά τα δώρισαν στο Λύκειο.

Για επιπλέον πληροφορίες έρχομαι σε επαφή με την αείμνηστη Μεσογειτίσσα, εθνολόγο, λαογράφο, συγγραφέα, Μαρία Μιχαήλ Δέδε. Μου έδωσε μάλιστα εργασία της που αναφέρεται στη φορεσιά του Μεσογείτη και είχε παρουσιάσει στην πρώτη επιστημονική συνάντηση της νοτιοανατολικής Αττικής.

Μου χάρισε βιβλία της, εκτός από ένα που είχε εξαντληθεί. Σ' αυτό το συγκεκριμένο βιβλίο υπάρχει μία φωτογραφία που εικονίζεται νεαρός από το Κορωπί με γιλέκο νησιώτη. Κακώς έβαλα αυτή τη φωτογραφία στο βιβλίο μου είπε και μου εξήγησε. Ο νεαρός άνδρας είχε πάει ένα ταξίδι στις Κυκλάδες, αγόρασε ένα γιλέκο νησιώτη και φωτογραφήθηκε μ' αυτό. Η συγκεκριμένη φωτογραφία υπάρχει και μέσα στο βιβλίο «Μεσογαία» που εκδόθηκε το 2001 από τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών.

Χρειάζεται μεγάλη προσοχή εκ μέρους μας, σίγουρα δεν υποκαθιστούμε τους ειδικούς στη συλλογή ιστορικού υλικού, έχουμε όμως ένα μεγάλο ατού, αυτό των δικών

μας ανθρώπων, των γνωστών, των φίλων, των συγγενών, που εύκολα μας ανοίγουν την ψυχή τους.

Λίγα λόγια για το «Σπάτων ένδυση». Το 2005 το Λύκειο των Ελληνίδων Σπάτων, προχώρησε στην έκδοση λευκώματος με θέμα την καταγραφή και παρουσίαση των ενδυμασιών που φορέθηκαν στα Σπάτα τέλη 19^{ου} έως στις αρχές του 20^{ου} αιώνα», με σκοπό τη διατήρηση των τοπικών πολιτισμικών στοιχείων, αλλά και για να γνωρίσουν καλύτερα τα μέλη των χορευτικών ομάδων την τοπική τους φορεσιά. Την επιστημονική επιμέλεια του έργου είχε η Νάντια Μαχά- Μπιζούμη ιστορικός. Η συγκέντρωση ιδιαίτερων στοιχείων, ενδυμασία, τραγούδια, έθιμα κ.λ.π. ενός τόπου, πρέπει να γίνονται αντικείμενο μελέτης και το υλικό να είναι προσβάσιμο στους μελετητές. Μέσα στα λίγα χρόνια πορείας του λευκώματος «Σπάτων ένδυση» βλέπω ότι πολλές κοπέλες, φοιτήτριες της περιοχής των Μεσογείων, κάνουν τη διπλωματική τους εργασία, βασιζόμενες στις πληροφορίες που παρέχει το βιβλίο.

Και τέλος, το Λύκειο των Ελληνίδων Σπάτων σε συνεργασία με το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, της Ακαδημίας Αθηνών, σχεδίασε και υλοποιεί ειδική έκδοση αφιερωμένη στη μουσικοχορευτική παράδοση των Σπάτων. Το κύριο σώμα της έκδοσης αποτελούν τραγούδια και σκοποί του χωριού, όπως αυτά ερμηνεύτηκαν από ντόπιους πληροφορητές-τραγουδιστές. Ανέκδοτες πληροφορίες από το πλούσιο αρχείο χειρογράφων του κέντρου λαογραφίας και επιστημονικά κείμενα που προσεγγίζουν αναλυτικά το μουσικοχορευτικό φαινόμενο της Κοινότητας. Την επιμέλεια της έκδοσης έχει η Ζωή Μάργαρη, πολιτισμική ανθρωπολόγος-εθνολόγος, ερευνήτρια του ΚΕΛ, ενώ τη συλλογή και την επεξεργασία του μουσικού υλικού έχει επιμεληθεί ο μουσικολόγος Χάρης Σαρρής.

Το κάθε Λύκειο πρέπει να σπεύσει, να προλάβει ανθρώπους μεγάλης ηλικίας που διατηρούν μνήμες, να διασώσουμε, να αξιοποιήσουμε και να παραδώσουμε κι όλα αυτά βέβαια κάτω από την ομπρέλα ειδικών επιστημόνων. Το Κεντρικό Λύκειο με προθυμία λύνει πάντα κάθε απορία μας. Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Το Λύκειο Ελληνίδων Ηρακλείου, η Κα Καλογεροπούλου όταν τη ρώτησα χθες «τι θα πείτε;», μου είπε, «σαν το μια φωτογραφία χίλιες λέξεις», εγώ θα πω, «μια φωτογραφία, μια ιστορία». Ας την ακούσουμε.

ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ:

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Πρόεδρο του Παραρτήματος Αγίου Νικολάου, κα Παρούλα Κουτσάκη για την ευκαιρία που μας έδωσε να συμμετάσχουμε σ' ένα τόσο ενδιαφέρον και άρτια οργανωμένο συνέδριο. Αποκομίσαμε πολύτιμες γνώσεις από τους καταξιωμένους ομιλητές.

Η δική μας έρευνα είναι στην αρχή, είναι εν εξελίξει, γιατί όπως είπε και το Λύκειο της Καβάλας το πρόβλημα αυτό με το οικονομικό θέμα, ταλανίζει τα Λύκεια όχι μόνο τώρα με την κρίση, αλλά από πολύ παλιά. Είχαμε κι εμείς ετοιμάσει ένα άλμπουμ

με όλες τις πληροφορίες, δυστυχώς το κονδύλι που μας είχαν υποσχεθεί δεν δόθηκε. Δεν βρέθηκαν χορηγοί κι έτσι ματαιώθηκε αυτή η προσπάθεια.

Τώρα κάνουμε μία άλλη έρευνα. Όπως όλοι γνωρίζουμε τα Λύκεια έχουν κοινούς στόχους με σημαντικότερη τη διάσωση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Το Λύκειο Ελληνίδων Ηρακλείου έχει αναθέσει σε συμπολίτη μας, ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Κρήτης, την εργασία καταγραφής θρησκευτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών δρώμενων μέσα από αρχειακές φωτογραφίες.

Η δική μας έρευνα είναι εν εξελίξει, ο κόσμος λέει: «μια εικόνα χίλιες λέξεις», εμείς αντιστρέψαμε κάθε φωτογραφία και μια ιστορία. Δηλαδή από ιδρύσεως του Λυκείου μας, υπάρχουν στο αρχειακό υλικό μας φωτογραφίες από όλες τις δραστηριότητες της πόλης μας. Π.χ. ανθεστήρια, τι ήταν, πότε έγιναν, σκοπός της δημιουργίας τους. Άγιος Μηνάς, 100 χρόνια από την ανέγερση του Ιερού Ναού και γιατί είναι ο πολιούχος της πόλεως του Ηρακλείου ένας Αιγυπτιώτης Άγιος; Κλήδονας, έθιμο, αν συνεχίζεται και σήμερα, σκοπός του κι από πού ξεκίνησε. Ο δρόμος του Μίνωα, μινωικά δρώμενα κ.α., λαογραφικές εκθέσεις, κέντημα, υφαντό, χρήση, συμβολισμός σχεδίων κ.α., καρναβάλι, γαϊτανάκι, παρελάσεις, φορεσιές.

Έτσι ο επισκέπτης του site μας θα μπορεί να αντλήσει κάθε πληροφορία για έθιμα, ιστορία, πολιτισμό, αξιοθέατα της πόλης με ένα απλό κλικ. Θα έχει στη διάθεσή του ένα πλούσιο υλικό, ένα θησαυρό για κάθε απορία του ή περαιτέρω γνώσεις.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε Κα Καλογεροπούλου.

Από το Λύκειο Ελληνίδων Ρεθύμνου η Κα Βαλαρή έχει τον λόγο.

ΒΑΛΑΡΗ:

Κα Μπαϊτση, κ.Ανδρειώτη, κα Άντζακα, αγαπητές αδελφές Λυκειάδες.

Το Λύκειό μας έχει μια μεγάλη ιστορία, το 2017 κλείνουμε 100 χρόνια και ετοιμάζουμε βέβαια από τώρα κάποια έκδοση με την ιστορία μας. Ελπίζουμε να τα καταφέρουμε.

Όμως πριν συνεχίσω θα ήθελα να πω μια μαντινάδα, στην Κρήτη είμαστε να μην πούμε μία μαντινάδα; «Η ρίζα κάνει την κορφή και η ρίζα την ξεραίνει, κι ας είναι μες στη γης χωστή και καταφρονεμένη». Εμείς αυτή τη δουλειά κάνουμε, να βοηθήσουμε τις ρίζες μας, να διαδώσουμε αυτό που μας μηνούν οι ρίζες μας, να τις ανακαλύψουμε καλύτερα τις ρίζες μας.

Το Λύκειό μας έκανε πριν από τρία χρόνια τα αποκαλυπτήρια της προτομής της Καλλιρόης Σιγανού Παρρέν, γιατί έχουμε την τιμή και τη μεγάλη ευθύνη να γιορτάζουμε το γεγονός, ότι η Καλλιρόη Σιγανού Παρρέν ήτανε Ρεθυμνία, από τα Πλατάνια Αμαρίου. Γι' αυτή τη δουλειά έγινε έρευνα από την τότε Πρόεδρο Κα Ιωάννα Βαλαρή και το πρόπλασμα της προτομής που έφτιαξε ο κ. Γεωργιλάκης, το επισκέφτηκαν και κυρίες του Λυκείου των Ελληνίδων Αθηνών, που είχαν γνωρίσει οι ίδιες την Καλλιρρόη, την είχαν

δει κι έπρεπε να πουν, της μοιάζει ή δεν της μοιάζει; Και είπαν ότι της έμοιαζε και το βρήκαν πάρα πολύ ωραίο.

Επίσης ήθελα να πω ότι, πριν από περίπου 40 χρόνια έγινε και η αναβίωση της ρεθεμνιώτικης βελονιάς από την τότε Πρόεδρο του Λυκείου των Ελληνίδων την Κα Τσιριμονάκη, που χρησιμοποιήθηκε για προσπορισμό των διαφόρων κυριών από διάφορα χωριά. Η ρεθεμνιώτικη βελονιά η οποία ονομάστηκε μετά κρητική, είναι η αντιγραφή σχεδίων από το υφαντό στο εταμί, που το σκέφτηκε πρώτη και το εφήρμοσε μία θαυμάσια μοδίστρα στο Ρέθυμνο η μακαρίτισσα Χρυσή Αγγελιδάκη.

Σήμερα έχουμε μία μόνιμη έκθεση στο Λύκειό μας με τα σχέδια αυτά, υπέροχα χρώματα. Προσπαθούμε να ενθαρρύνουμε νέες γυναίκες να ασχοληθούν μ' αυτά κι έχουμε υπέροχα υφαντά, τα οποία διαθέτουμε τα σχέδιά τους για να τα αντιγράψουνε και να μπορέσουν τώρα μ' αυτές τις συνθήκες τις δύσκολες που περνάει η χώρα μας, να γίνει αυτό ένα μέσο να βγάζουν κάποια χρήματα.

Εδώ τώρα θα ήθελα να ξεκινήσουμε με μία προβολή, το έτος 1992 και 1993, κάναμε μία έρευνα από το δάσκαλο χορού του Λυκείου μας τον κ. Στέλιο Γεωργιουδάκη, πάνω στους χορούς και τη βοήθεια του λυράρη του αείμνηστου του Γεωργίου Μουζουράκη. Έτσι βρήκαμε έξι ξεχασμένους χορούς, τους οποίους αναβιώσαμε, διαδώσαμε και μέχρι σήμερα διδάσκουμε στις σχολές χορού μας. Το «μικρό μικράκι», από τα χωριά του Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνης, τον «Κατσαμπαδιανό» από ορισμένα χωριά της περιοχής του Αμαρίου, το «Τριζάλι» από το χωριό Κουρούτες του Αμαρίου, όλα αυτά είναι περιοχές του Ρεθύμνου, τον «Απανωμερίτη» από την Αμπαδιά Αμαρίου, που μιμείται το χτύπημα κάτω στο έδαφος της προβατίνας που καλεί το μικρό της να έρθει κοντά της και τον «Λαζό» με τον σκοπό του αείμνηστου Κώστα Μουντάκη του λυράρη και τον «Πρινιώτη» από την Πρίνα, ένα χωριό εδώ στο Μεραμπέλλο, τον οποίο γνώριζε καλά ο Μουζουράκης, έχοντας υπηρετήσει ως χωροφύλακας εκεί και ο κ Γεωργιουδάκης πήγε στο χωριό αυτό, ήρθε εδώ δηλαδή, μίλησε με τους ντόπιους και αναβιώσαμε έναν σχεδόν ξεχασμένο χορό.

Το έτος 1993, εδώ βλέπετε τον κρητικό γάμο στο Ρέθυμνο το '93, με την σκηνοθέτιδα και μέλος του Δ.Σ. μας Κα Μαρία Σακαδάκη – Σακαράκη, γιατί έχουμε θεατρικό εργαστήριο και συνδυάζουμε τώρα πάντα όλες τις εμφανίσεις του χορευτικού μας, με κάποιο θεατρικό δρώμενο, με μια θεματολογία που αυτό βοηθάει πάρα πολύ το κοινό και εμπλουτίζει και την παράσταση ολόκληρη.

Την Κα Ιωάννα Βαλαρή και την υποφαινομένη τέλος πάντων, υπό την αιγίδα του Δήμου Ρεθύμνης έγινε μία μεγαλειώδης αναπαράσταση με χιλιάδες κόσμου και την αίθουσα του Λυκείου μας ως σπίτι της νύφης. Για να καταλήξουμε δε στα θεατρικά δρώμενα και το σενάριο, χρησιμοποιήσαμε την αντίστοιχη μελέτη του μεγάλου μας λαογράφου και ερευνητή αείμνηστου Παύλου Βλαστού «Γάμος εν Κρήτη», τη μουσική του Κώστα Μουντάκη από το έργο του «Κρητικός Γάμος» και μαρτυρίες πολλών γηραιών και μεσήλικων Ρεθυμνιωτών που μας καθοδήγησαν στις λεπτομέρειες, που αφορούσαν ιδιαιτερότητες του τόπου μας. Γιατί κάθε τόπος έχει τις ιδιαιτερότητές του και στον κρητικό γάμο.

Το 2002 οργανώσαμε τον κρητικό γάμο και στο χωριό Μελιδώνι, εδώ είναι πάλι στο Ρέθυμνο, όλες οι φωτογραφίες είναι από το Ρέθυμνο. Είχαμε τα άλογα, τον παπά μας, τα πάντα. Οι Λυράρηδες, είχαμε γύρω στις 10 ομάδες από λυράρηδες, που τραγουδούσαν τη συνεπαρσά και τα προικιά της νύφης. Είχαμε πάνω – τα υπολογίσανε – γύρω στις 6.000 κόσμο ότι παρακολούθησε αυτό τον κρητικό γάμο στο Ρέθυμνο.

Εδώ είναι η νύφη μας στην αίθουσα του Λυκείου των Ελληνίδων, την ντύνουμε, βέβαια ήτανε τα κανάλια και τα έχουν καταγράψει κι εμείς τα έχουμε λεπτομερώς. Εδώ η νύφη στο άσπρο άλογο την έχουμε με τον γαμπρό από δίπλα και τα προικιά από πίσω. Εδώ είναι οι κοπέλες που κρατάνε μία καλαθούνα με προικιά, ο γαμπρός με τη νύφη στην εκκλησιά για να χορέψει και η νύφη το χορό της.

Ωραία. Αυτό το έθιμο, τον κρητικό γάμο τον επαναλάβουμε το 2002 στο χωριό Μελιδώνι. Εδώ, πήγαμε σε μία περιοχή στο Μυλοπόταμο. Δεν ξέρω θα έχετε ακούσει για την περιοχή μας αυτή, η οποία είναι πάρα πολύ ευαίσθητη σε πάρα πολλά θέματα και θέλει ιδιαίτερη μεταχείριση.

Κάναμε την έρευνα λοιπόν με τους ντόπιους, πάρα πολλούς και ηλικιωμένους και μεσήλικες εκεί κι έτσι προσαρμόσαμε τον κρητικό γάμο εκεί και αργότερα το 2010 κάναμε ξανά τον κρητικό γάμο στο Ρέθυμνο, αλλά είχαμε το παλιό πια σενάριο, το οποίο έχουμε βέβαια στη διάθεση όποιου το θέλει.

Το 2004 με χρηματοδότηση της Νομαρχίας Ρεθύμνης κάναμε με την κα Μαρία Σακαδάκη τη σκηνοθετίδα μας, ένα ντοκιμαντέρ 30 λεπτών, πάνω στην ανατίναξη του Αρκαδιού, τις δύο μέρες. Είναι μισής ώρας διάρκεια κι εδώ είναι η κυρίες του Λυκείου η κα Μαθιουδάκη, η κα Μαρινάκη και η κα Ταταράκη, έχουμε φέρει για όλα τα Λύκεια από ένα dvd δωρεάν, ένα δωράκι να σας κάνουμε. Όποια Λύκεια ενδιαφέρονται να πάρουν από ένα dvd.

Στην έρευνά μας χρησιμοποιήσαμε το εκπληκτικό βιβλίο του Μητροπολίτη Κρήτης Τιμοθέου Βενέρη «Το Αρκάδι δια των αιώνων» και το σενάριο γράφτηκε από την κα Σακαδάκη και τέλος πάντων την οικογένεια Βαλαρή, έχουμε κάνει διάφορα. Οι ηθοποιοί είναι μόνο μέλη του θεατρικού μας εργαστηρίου.

Το Λύκειό μας επί 50 χρόνια αδιαλείπτως αναπαριστά επί 50 χρόνια το έθιμο του Κλήδονα στα τέλη του Ιουνίου στο καλοκαιρινό ηλιοστάσιο. Με σενάριο βασισμένο σε έργο του δασκάλου και θεατρικού συγγραφέα ηθογράφου αείμνηστου Νικολάου Ορφανού. Το έτος όμως 1996 με επανάληψη το 1997 παρουσίασε στο θέατρο Ερωφίλη, τον «Κλήδονα πανάρχαιο οiwνό». Με 120 ηθοποιούς, χορευτές και κομπάρσους στη σκηνή όλων των ηλικιών από 7 μέχρι 77. Για το έργο αυτό έγινε προηγουμένως μία μεγάλη και επίπονη μελέτη και έρευνα από την τότε Πρόεδρό μας κα Ιωάννα Βαλαρή, την Κκα Σακαδάκη κι εμένα, η οποία συνδέει το σημερινό έθιμο, διότι σε ορισμένα χωριά μας ακόμα γιορτάζεται ο Κλήδονας με την αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο.

Εδώ πρέπει να ομολογήσω ότι την ιδέα μας την έδωσε το Λύκειο Ελληνίδων Χανίων. Πήραμε την ιδέα και δουλέψαμε σκληρά και γι' αυτό έχουμε όλη τη βιβλιογραφία κι όλα τα στοιχεία. Οι κυρίες εδώ θα σας δείξουν το πρόγραμμά μας με όλη τη βιβλιογραφία.

Είναι στο πρόγραμμα λοιπόν εις τη διάθεσή σας, πάντως ο εξαίρετος καθηγητής Πανεπιστημίου Ερατοσθένης Καψωμένος, στον οποίο στείλαμε το σενάριο πριν το ανεβάσουμε, διότι δεν μπορείτε να φανταστείτε τι περάσαμε και πόσο μας πολέμησαν πάρα πολλοί, ότι λέμε ανοησίες και ότι μας κατεβαίνει στο κεφάλι, ότι είμαστε ονειροπαρμένες. Κι έτσι έπρεπε να έχουμε μια σοβαρή φωνή που να μας κατοχυρώνει. Καταλαβαίνετε κ. Ζέρβα τι εννοώ. Βρήκαμε τον κ. Καψωμένο, ας είναι καλά, και ενέκρινε, επιδοκίμασε με ενθουσιασμό την προσπάθειά μας αυτή, την οποία μάλιστα παρακολούθησε προσωπικά και στο θέατρο Ερωφίλη το 1996 και έγραψε θετικότατο σχόλιο στον τοπικό τύπο.

Σας ευχαριστώ που με ακούσατε και με ανεχτήκατε τόση ώρα, σας εύχομαι καλό χειμώνα και καλή δύναμη. Και μία τελευταία μαντινάδα για το αποχαιρετιστήριο.. «Δεν θα κιοτέψουμε μαθές (κιοτεύω θα πει δεν θα δειλιάσουμε) τσι δύσκολους τσι χρόνους, νταγιάντα και ανατρανιστά να διώξουμε τους πόνους».

(Η κ Βαλαρή έκανε την παρουσίαση της σε power-point)

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ Κα Βαλαρή παρόλο που καταχραστήκατε λίγο του χρόνου μας.

Ακολουθεί η εκπρόσωπος του Λυκείου Ελληνίδων Μεγάρων κ. Καρβέλα Ευαγγελία, με θέμα «Γραμματική και Λεξικό του Μεγαρίτικου Ιδιώματος».

ΚΑΡΒΕΛΑ:

Καλή σας ημέρα κι από εμένα, σήμερα πήρα την ευκαιρία να σας παρουσιάσω μία προσπάθεια που είχαμε κάνει. Το 2006 παρουσιάστηκε, είχε ξεκινήσει το 2003. Όπου το παράρτημα των Μεγάρων αποφάσισε να δημιουργήσει ένα βιβλίο, το οποίο θα εξηγεί και θα αναλύει το Μεγαρίτικο Ιδίωμα. Το αποφασίσαμε αυτό γιατί το Ιδίωμα το Μεγαρίτικο είναι ακόμα πολύ νωπό, χρησιμοποιείται είτε επειδή συνηθίζουμε να θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε κάτι τοπικό, είτε από ανθρώπους οι οποίοι δεν είναι τόσο υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Άρα λοιπόν κατ' επέκταση το χρησιμοποιούν γιατί έτσι το έμαθαν.

Η προσπάθειά μας αυτή κράτησε τρία χρόνια, βασιστήκαμε για να δημιουργήσουμε ένα τέτοιο λεξικό-γραμματική, από κάποιες χειρόγραφες σημειώσεις ενός καθηγητή της τοπικής κοινωνίας του κ. Μπεναρδή, από μαρτυρίες των μαθητών του, εκείνος έδρασε γύρω στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Άρα λοιπόν κρατούσε σημειώσεις και αυτές πήραμε και χρησιμοποιήσαμε.

Οι σημειώσεις αυτές ήτανε τόσο σημαντικές και η προσπάθειά του, οι οποίες βραβεύτηκαν από την Ακαδημία Αθηνών, τόσο για την αυθεντικότητα και τη μοναδικότητά τους, όπως επίσης και για τη συμβολή τους στην πιο ολοκληρωμένη γνώση της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.

Δυστυχώς μην έχοντας κάποιον από την πόλη μας να διαχειρίζεται τα γλωσσικά θέματα, η απόδοση των σημειώσεων αυτών σ' ένα οργανωμένο έγγραφο, όπου εξηγείται όχι μόνο η έννοια των λέξεων που χρησιμοποιούμε στην τοπική κοινωνία, καθώς επίσης

και το πώς χρησιμοποιούνται, πως συντάσσονται μέσα σε μία πρόταση, έγινε από τη Διευθύντρια του Κέντρου Έρευνας των Νεοελληνικών Διαλέκτων και ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών την Κα Γιακουμάκη Ελευθερία.

Στο βιβλίο αυτό φαίνεται ότι η Μεγαρίτικη διάλεκτος, το μεγαρίτικο ιδίωμα είναι γλώσσα κατά κύριο λόγο με δωρικές καταβολές και επηρεάζεται πολύ λίγο από τα αρβανίτικα τα οποία είναι μία διάλεκτος η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην γύρω περιοχή.

Για την ολοκλήρωση αυτού του βιβλίου, λεξικού-γραμματική, όπως θέλετε μπορείτε να το πείτε, περάσαμε από αρκετά στάδια. Το πιο ευχάριστο στάδιο ήταν η επιτόπια καταγραφή που έγινε με βιντεοσκόπηση ανθρώπων οι οποίοι χρησιμοποιούν σχεδόν άρτια το Μεγαρίτικο Ιδίωμα. Το δυσκολότερο κομμάτι, όπως άκουσα και από τα προηγούμενα Λύκεια, ήταν γεγονός, το οικονομικό κομμάτι, το οποίο αναγκαστήκαμε να το καλύψουμε σχεδόν εξ ολοκλήρου εμείς στο Λύκειο Ελληνίδων, στο παράρτημα μας.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε την κα Καρβέλα, εκπρόσωπο από τα Μέγαρα, που παρουσίασε πραγματικά ένα θέμα ερευνητικό με όλη τη σημασία της λέξεως. Το Λύκειο Ελληνίδων Κατερίνης τώρα παρακαλώ, κ. Εξάρχου έχετε τον λόγο

ΕΞΑΡΧΟΥ:

Καλημέρα σας κι από μένα, εκ μέρους του Λυκείου των Ελληνίδων Κατερίνης θα ήθελα να συγχαρώ την Πρόεδρο και τα μέλη του Λυκείου των Ελληνίδων Αγίου Νικολάου για τη φιλοξενία και την πετυχημένη διοργάνωση του συνεδρίου.

Κα Πρόεδρε, κύριοι εισηγητές, αγαπητές φίλες, άκουσα με χαρά μου για τα σπουδαία πράγματα που γίνονται στα διάφορα Λύκεια. Το Λύκειο Ελληνίδων Κατερίνης αν και από τα νεότερα Λύκεια, ιδρύθηκε το 1999 δραστηριοποιήθηκε άμεσα και αρχικά έντονα θα έλεγα, όσον αφορά τη συλλογή πληροφοριών, αλλά και υλικού για την καταγραφή συνηθειών της περιοχής των Πιερίων.

Ο αρχικός μας στόχος ήταν η εθνογραφική έρευνα και άρα η καταγωγή των κατοίκων. Πιστεύαμε και εξακολουθούμε να πιστεύουμε, ότι μόνον έτσι θα διαμορφώναμε μια πληρέστερη εικόνα για την περιοχή και θα συνδέαμε το παρελθόν με το παρόν.

Στην προσπάθειά μας αυτή χρειαστήκαμε τη συνδρομή ειδικών επιστημόνων και δυστυχώς για οικονομικούς λόγους δεν καταφέραμε να πραγματοποιήσουμε τα σχέδιά μας αυτά. Ωστόσο από το 2002 αποφασίσαμε να επιχειρήσουμε την καταγραφή τοπικών παραδόσεων της περιοχής κι έτσι επισκεφτήκαμε το χωριό Ρυτίνη στα Πιέρια, συλλέξαμε πληροφορίες για τη φορεσιά, ανδρική και γυναικεία, την εξέλιξή της, τα στολίδια που την κοσμούσαν, αλλά και τα σημάδια που χάραζαν οι κάτοικοι στο δέρμα τους.

Συνεχίσαμε την έρευνα στο ίδιο χωριό, αλλά και σε άλλα, αποκτήσαμε μία αυθεντική φορεσιά της περιοχής, υπάρχουν λίγες όπως γνωρίζετε πλέον. Και

επικεντρώσαμε το ενδιαφέρον μας στα ήθη και τα έθιμα του Πάσχα. Συγκεκριμένα καταγράψαμε τραγούδια, χορούς, φορεσιές, διατροφικές συνήθειες της περιόδου του Πάσχα με πηγή μας άντρες και γυναίκες των ΚΑΠΗ άνω των 70 ετών εκείνη την περίοδο. Συγκεντρώσαμε στη συνέχεια πειράγματα και σκωπτικά της αποκριάς, από κάποιες γυναίκες γραπτώς λόγω της συστολής τους κι έθιμα του 12ημέρου από την ίδια περιοχή.

Επίσης αφού διακρίναμε τα πρόσωπα που πιστεύουμε ότι θα βοηθούσαν στην πιστότερη συλλογή του υλικού μας, συνεχίσαμε την καταγραφή των εθίμων του γάμου της Ρυτίνης. Ξεκινήσαμε περιγράφοντας τη σχέση μεταξύ των νέων πριν το γάμο και στη συνέχεια το προξενιό, τον αρραβώνα, τα καλέσματα, τις προετοιμασίες του γάμου, την τέλεση του μυστηρίου και τέλος τα γυρίσματα. Όλα αυτά παισιωμένα από τα αντίστοιχα τραγούδια και την περιγραφή και τη σχεδίαση των αντικειμένων, όπως το λάβαρο, τα στολίδια κ.λπ. Βασισμένα όλα στις μνήμες των προσώπων της αφήγησης που ξεκινούν περίπου από τα τέλη της 10ετίας του '40.

Στα σχέδιά μας ήταν αφού διασταυρώναμε και τεκμηριώναμε την αρχική έρευνα, να προβούμε στην αναβίωση και δυστυχώς δεν καταφέραμε να το συνεχίσουμε, διότι θεωρήσαμε ότι υπήρχε ανάγκη πάλι ειδικού επιστήμονα να μας βοηθήσει, να αξιολογήσει και να επεξεργαστεί το υλικό αυτό.

Ελπίζουμε να μας δοθεί η δυνατότητα να συνεχίσουμε την προσπάθεια που αρχίσαμε, γιατί υπάρχουν ακόμη άνθρωποι στην περιοχή μας που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για την άντληση των πληροφοριών αυτών. Να αναφέρω ότι τα τελευταία χρόνια προσπαθούμε και συνεχίζουμε τις έρευνες μας, με το έθιμο της Καμήλας στο Αιγίνιο και όλο το αρχαικό υλικό που έχουμε είναι σε ψηφιακή μορφή. Αλλά και σε εμάς οι έρευνες είναι εν εξελίξει.

Απ' ότι κατάλαβα οι οικονομικοί λόγοι είναι ανασταλτικοί παράγοντες για πολλά Λύκεια. Αν μπορούσαμε να το λύσουμε νομίζω ότι θα λύναμε τα χέρια μας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ κα Εξάρχου. Η κα Τσιότρα από το Λύκειο Ελληνίδων Θεσσαλονίκης ζήτησε να κάνει μια παρέμβαση

ΤΣΙΟΤΡΑ: Κα Μπαϊτση, κα Άντζακα, κ. Ανδριώτη σας ευχαριστώ για το χρόνο που μου δίνετε, είμαι εκτός προγράμματος, δεν θα μακρηγορήσω, μια πολύ μικρή εισήγηση για ένα έθιμο που πιθανώς να μην το ξέρουμε όλοι στην Ελλάδα. Γίνεται στην περιοχή της Θεσσαλονίκης και επειδή είναι ένα χαριτωμένο έθιμο θα ήθελα να σας το αναφέρω για να δείτε, να βάλουμε λίγο στο παιχνίδι και άτομα που είναι εκτός παραδόσεων και οικογενείας, διότι έχει να κάνει με νονούς και νονές.

Γίνεται στην περιοχή της Θεσσαλονίκης στο χωριό Ασβεστοχώρι και γίνεται κάθε χρόνο ανήμερα των Φώτων. Μετά τον αγιασμό των υδάτων στην εκκλησία του χωριού, μαζεύονται οι νονοί με τα βαφτιστήρια τους και οι νονές και οι νονοί, ανάλογα με το τι έχει βαφτίσει ο καθένας, όπως μπορεί και με τους γονείς βέβαια οι οποίοι συνοδεύουν.

Οι κάτοικοι του χωριού μαζεύουν πορτοκάλια πάρα πολλά, μιλάμε για 2.500 πορτοκάλια, τα οποία έχουν στην εκκλησία και κατά τη διάρκεια αυτού του εθίμου,

κάθε παιδάκι που συνοδεύεται από το νονό ή τη νονά, χαρίζει από ένα πορτοκάλι στο νονό. Σε αντίπραξη ο νονός ή η νονά δίνουν ένα δώρο μικρό ή μεγάλο στο παιδάκι που έχουν βαπτίσει και μετά όλοι μαζί με συνοδεία οργάνων, πηγαίνουν στην κεντρική πλατεία του χωριού και κάνουν ένα γλέντι χορεύοντας όλοι μαζί.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Κα Τσιότρα το καταγράψατε αυτό;

ΤΣΙΟΤΡΑ: Η καταγραφή είναι εν εξελίξει γι' αυτό δεν ήθελα να είμαι στο τυπικό μέρος του συνεδρίου, διότι το έχει αναλάβει το τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Τμήμα της Γυμναστικής Ακαδημίας. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε για την πληροφόρηση λοιπόν.

Η κα Κουτσάκη από το Λύκειο Ελληνίδων Αγίου Νικολάου τώρα. Θα αφήσω στο τέλος το Λύκειο Ελληνίδων Δράμας, γιατί πραγματικά θα είναι ένα πέρασμα στην παρουσίαση του κ. Ζέρβα.

ΚΟΥΤΣΑΚΗ:

Η εμπειρία η δικιά μας στο ερευνητικό κομμάτι, ξεκίνησε συμμετέχοντας σαν χορηγοί, εκτιμώντας, μία σημαντική έρευνα που έκανε εκείνον τον καιρό ένας συντοπίτης μας, δάσκαλος και λυράρης, ο Δημήτρης Σγουρός, ο οποίος ασχολήθηκε για αρκετά χρόνια, μελετώντας το αρχείο του Ρεθυμνιώτη Παύλου Βλαστού, του πατέρα της κρητικής λαογραφίας. Ο Δημήτρης λοιπόν μέσα από το τεράστιο έργο του Παύλου Βλαστού, συγκέντρωσε, μετέγραψε από τη βυζαντινή παρασημαντική, όπως ήταν στο αρχείο του Βλαστού, στη σύγχρονη μουσική γραφή και εξέδωσε τρία cd. Έκανε κάποιες επιλογές από αυτό το τεράστιο έργο και το εξέδωσε σε μια μουσική καταγραφή με τον τίτλο «Σκοποί και τραγούδια της Κρήτης 1860-1910». Μέρος των τραγουδιών αυτών παρουσιάσαμε, σε ένα πολύ ωραίο αφιέρωμα πέρυσι, στο μουσείο Μπενάκη, με τη βοήθεια του κεντρικού Λυκείου. Έτσι ήταν το έναυσμα, να μπορούμε μέσα στο χώρο της έρευνας και τι μπορεί να κάνει το Λύκειο, αν και σε αυτό το κομμάτι είμαστε απλά χορηγοί, παρακολουθώντας και εκτιμώντας την τεράστια προσπάθεια που έκανε ο Δημήτρης σε αυτόν τον τομέα.

Η δικιά μας προσωπική εμπειρία, του παραρτήματός μας εννοώ, έγινε φέτος, συμμετέχοντας στον επετειακό εορτασμό των 100 χρόνων από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Αφού συγκέντρωσε ένα σημαντικό αρχειακό υλικό, προχώρησε στην έκδοση ενός σημαντικού για τα δεδομένα της περιοχής μας ιστορικού έργου, του βιβλίου «Εν Μεραμβέλω 1898–1913» που συνέγραψαν δύο συμπολίτισσές μας ιστορικοί η Βάσω Ζωγραφάκη και η Μαρία Σωρού.

Κάτω από τον τίτλο αυτό περιγράφεται με αδρές γραμμές η 15ετής περίοδος της Κρητικής Πολιτείας, στο Λασιίθι και κυρίως στην περιοχή του Μεραμβέλου. Η έκδοση περιλαμβάνει ένα πλούσιο αρχειακό υλικό κατά το πλείστο αδημοσίευτο που συγκεντρώσαμε κυρίως από ιδιωτικά αρχεία.

Οι άνθρωποι του Μεραμβέλλου, κυρίως οι απόγονοι των προσωπικοτήτων της εποχής, άνοιξαν τα αρχεία τους και μας εμπιστεύτηκαν το υλικό αυτό, που περιλαμβάνει παλιά έγγραφα, επιστολές, φωτογραφίες, υλικό από εφημερίδες και περιοδικά της εποχής κ.α.

Έχοντας επιφορτιστεί προσωπικά με τη συγκέντρωση του ιδιωτικού αρχειακού υλικού της περιοχή μας, αυτό που με εντυπωσίασε και με συγκίνησε, ήταν η εμπιστοσύνη του κόσμου και η προθυμία να ανοίξουν τα συρτάρια και τα μπαούλα τους και να ψάξουμε πολλές φορές μαζί γι' αυτά τα στοιχεία. Ήταν και για τους ίδιους μια πρωτόγνωρη και ενδιαφέρουσα εμπειρία, μια και πολλοί αγνοούσαν την ύπαρξη σε κάποια ντουλάπια τους, όλου αυτού του υλικού, μεγάλου μέρους του οποίου διαπιστώναμε πως είχε ήδη καταστραφεί από τη φθορά του χρόνου.

Σ' αυτό το σημείο θέλω να σταθώ. Έχουμε πλήρη συναίσθηση αυτού που θα πω, ότι το Λύκειο δεν μπορεί να υποκαταστήσει σε καμιά περίπτωση ούτε τους επίσημους φορείς, ούτε τους ειδικούς φορείς στη συλλογή ιστορικού και λαογραφικού υλικού. Έχει ωστόσο κάτι που δεν διαθέτουν οι άλλοι φορείς. Με το κύρος του και με το κύρος των μελών του στην κοινωνία, έχει πρόσβαση σε πάρα πολύ μεγάλο αριθμό των πολιτών.

Από την άλλη μεριά στο Λύκειο φτάνει έτσι κι αλλιώς ένα αρχειακό υλικό, το είδαμε και στις πολύ ενδιαφέρουσες παρεμβάσεις των άλλων λυκείων. Ως φορέας διαχείρισής του το κάθε Λύκειο, είναι ανάγκη να έχει επίγνωση της σημασίας του και να κατανοεί ότι το υλικό αυτό μπορεί και πρέπει να αξιοποιηθεί περαιτέρω.

Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε κα Κουτσάκη.

Νομίζω ότι πάρα πολλές από εδώ μέσα θα μπορούσαν να μιλήσουν για καταγραφές και για τις δουλειές που έχουνε κάνει τόσο χρόνια στα παραρτήματά τους. Όλες έχουμε κάνει τέτοιου είδους εργασίες, άλλες λιγότερο, άλλες περισσότερο. Το θέμα μας κατά βάση θα έλεγα ότι δεν είναι ποιες είναι οι καταγραφές που κάναμε, αλλά από εδώ και πέρα τι κάνουμε. Αυτές τις καταγραφές πως τις αξιοποιούμε, έχουμε αυτή τη δυνατότητα; Εγώ επιμένω σε αυτό, έχουμε τη δυνατότητα να τα αξιοποιήσουμε έτσι όπως πρέπει;

Ας έρθει και η Κα Ντινάκη από το Λύκειο Ελληνίδων Δράμας, να μας πει κι εκείνη για το πολύ αξιόλογο Λύκειο Ελληνίδων Δράμας, εδώ και πολλά χρόνια. Να κάνουμε μετά το διάλλειμα.

ΝΤΙΝΑΚΗ:

Αν και είμαι λίγο απροετοίμαστη γιατί χθες το βράδυ μιλήσαμε με την κα Μπάιτση

Καλημέρα από τη γη της Μακεδονίας την ακριτική Δράμα. Ευχαριστώ για την τιμή που μου κάνετε να σας πω κάποιες εμπειρίες μας. Πιστεύω ακράδαντα ότι τα Λύκεια των Ελληνίδων είναι η κιβωτός της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Είναι ένας φάρος που καίει σ' όλη την Ελλάδα από εμάς όλες που με την ψυχή μας και την καρδιά μας,

προσπαθούμε να διασώσουμε και να διαδώσουμε το πολύτιμο υλικό, την κληρονομιά μας, που σ' αυτούς τους δύσκολους καιρούς πιστεύω ότι είναι το πρώτο που πρέπει να κάνουν όλες οι Ελληνίδες.

Χωρίς παρελθόν δεν υπάρχει μέλλον, δεν θα μακρηγορήσω. Η εμπειρία μου από το 1976 στις καταγραφές, βέβαια ήμασταν ανίδεες, είχαμε όμως μια εξαιρετική Πρόεδρο την αείμνηστη Φιφή Ταφλανίδου – Χαρμούση.

Το Κεντρικό Λύκειο και ίσως κάποιοι από εσάς, ξέρετε τι σημαντικό έργο έκανε στη Δράμα. Ξεκίνησε τις καταγραφές από μόνη της το 1973. Σε κάποια χωριά που φοβόταν τότε, μεταξύ μας τα λέμε, για την ελληνικότητά τους. Μάζεψε υλικό, φορεσιές, χορούς, τραγούδια. Όλα αυτά καταφέραμε με κάποιο τρόπο να τα διαφυλάξουμε και να τα διασώσουμε. Βέβαια πάντα με τη βοήθεια του Κεντρικού Λυκείου. Είχε τη διορατικότητα, ίσως και την τόλμη να ζητάει βοήθεια.

Για μας τις ίδιες ξεκινήσαμε κάποια συνέδρια, τα οποία είχαν μεγάλη επιτυχία στο χώρο των επιτόπιων καταγραφών στην έρευνα, στη φορεσιά, στους χορούς και σε όλα αυτά που μας προβληματίζουν όλες εμάς σήμερα. Καταφέραμε να μπούμε στο δύσκολο χώρο των εκδόσεων. Έχουμε βγάλει ένα βιβλίο «τα χορευτικά ετερόκλητα» το οποίο είναι πανεπιστημιακό εγχειρίδιο σε πολλά Πανεπιστήμια της χώρας. Είμαστε πάρα πολύ περήφανες γι' αυτό, γιατί ξέρετε μέσα από εκεί μαθαίνεται και η ιστορία της Δράμας, αλλά και όλης της Ελλάδας κι όλη η δουλειά αυτή που κάναμε.

Καταφέραμε να κάνουμε μια καταγραφή και να εκδώσουμε ένα cd με χορούς από τον Ξηρότοπο, από το Μποντισμένο και από την Ηράκλεια Σερρών.

Δεν θα μακρηγορήσω τι κάναμε, τι θα κάνουμε. Θα ήθελα να σας θέσω έναν προβληματισμό, που εμένα με προβληματίζει εδώ και πάρα πολύ καιρό. Επειδή ασχολήθηκα κι εγώ χωρίς να είμαι ειδική, με τις καταγραφές, σ' ένα χωριό της Δράμας στην Καλή Βρύση, γίνονται κάποια έθιμα τα Θεοφάνεια. Από το '73 που ξεκινήσαμε να δούμε αυτό το έθιμο είναι οι «Μπαμπούγεροι» είναι ένα έθιμο που πρέπει να το ξέρετε όλες. Το Λύκειο Αθηνών έχει έρθει πάρα πολλές φορές, χρόνο με το χρόνο διαπιστώνω ότι δεν είναι τίποτα ίδιο. Από το '73 μέχρι τώρα όλο αυτό το έθιμο έχει αλλοιωθεί τελείως και δεν είναι μόνο πάνω στην Καλή Βρύση, είναι στον Βόλακα, στην Πετρούσα, στα δικά μας χωριά τουλάχιστον που έχω εγώ τη δυνατότητα να πάω και να τα παρακολουθήσω.

Θα ήθελα να σας ρωτήσω, όλες αυτές οι καταγραφές που έχουμε κάνει τόσα χρόνια, εμείς που δεν ήμασταν οι ειδικοί, αλλά πάντα είχαμε μια επιστημονική γνώμη από πίσω και γνώση, τι θα γίνουνε; Υπάρχουν; Κάναμε καλή δουλειά; Θα τις πιστέψουμε; Θα τις προωθήσουμε; Ή θα πρέπει να ξαναγίνουν καταγραφές; Τι πρέπει να γίνει από εδώ και πέρα; Αυτός είναι ο προβληματισμός μου, ευχαριστώ πάρα πολύ που μου δώσατε την ευκαιρία να μιλήσουμε, να είστε καλά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ Κα Ντινάκη.

ΔΙΑΛΛΕΙΜΑ

2ο ΜΕΡΟΣ

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Βάσω Μπάιτση Αφού ακούσαμε μέχρι τώρα μία γενική ανασκόπηση από τον Νίκο Ανδριώτη και τη Λίλη Άντζακα σε ότι αφορά το αρχειακό υλικό για το Κεντρικό και τα παραρτήματα και ακούσαμε και ενδεικτικά τα παραρτήματα που θελήσανε να μας περιγράψουν τις δράσεις τους και τις καταγραφές τους, ο Νίκος και η Λίλυ θα κάνουν ένα σχολιασμό αυτών και θα προχωρήσουμε.

Βέβαια πριν από όλα θα ήθελα να καλωσορίσω τον κ. Ζέρβα στο πάνελ, ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, μόνιμο συνεργάτη του Λυκείου των Ελληνίδων και Πρόεδρο του Συλλόγου των Φίλων του Λυκείου των Ελληνίδων, ο οποίος στη συνέχεια θα μας κάνει μία εισήγηση για τη μεθοδολογία της καταγραφής.

Ας ακούσουμε όμως πρώτα τη Λίλη και το Νίκο στον σχολιασμό τους, σε όλα αυτά που ακούστηκαν προηγουμένως.

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ:

Πολύ γρήγορα. Άκουσα, το Αργοστόλι, κάνει πολλά πράγματα και τα κάνει όλα μόνο του. Άκουσα αντίθετα τις Σέρρες που έχουνε ένα πολύ καλό υλικό, ένα μουσικό αρχείο έχει ιδιαίτερη σημειογραφία, πολύ ιδιαίτερα πράγματα, ακόμα και το πώς θα το σκανάρεις έχει την σημασία του, και επέλεξε, ούτε καν τη συνεργασία, είπε ελάτε, πάρτε το.

Ξαφνικά στα δύο πρώτα παραρτήματα που μίλησαν έχουμε ένα μεγάλο κοντράστ. Το μεν τα κρατάει, προσπαθεί να τα βγάλει όλα, το άλλο λέει πάρτε το.

Άκουσα τα Σπάτα, ήθελε να κάνει μία δουλειά για την ενδυμασία. Δεν ξεκίνησε να κάνει την καταγραφή μόνο του, αλλά πήγε και είδε, υπάρχει κάτι άλλο αλλού, πέρα από τη βιβλιογραφία; Υπάρχει το Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας, όπου έχει οργανωθεί το αρχείο, το είπε προηγουμένως η κα Άντζακα, που μπορεί κανείς από όλες τις περιοχές της Ελλάδας να πάει να δει τι υπάρχει και από χωριά, όχι απλώς σε επίπεδο νομού ή παλιών επαρχιών ας πούμε και περιοχών, αλλά και σε επίπεδο χωριού.

Άρα εάν θέλουμε να κάνουμε μία καταγραφή στον λαϊκό πολιτισμό π.χ. δεν σημαίνει ότι βρίσκουμε μία ομάδα και «γιούρια», φύγαμε και πάμε και ξεκινάμε. Υπάρχει σίγουρα κάτι πριν, είτε από κάποιο ντόπιο δάσκαλο που θα έχει βγάλει ένα βιβλίο, βιβλιογραφία δηλαδή είτε μια πιο συστηματική καταγραφή όπως είναι από την Ακαδημία Αθηνών.

Το Ηράκλειο έχει ένα φωτογραφικό αρχείο και είπε τι θα το κάνω;. Πριν από 4-5 χρόνια σίγουρα θα σκεφτότανε ότι θα βγάλω ένα ωραίο λεύκωμα. Είδε τώρα και το «Εν Μεραμβέλλω» του Αγίου Νικολάου και θα πει, πω πω τι ωραίο λεύκωμα, τι ωραία που το έβγαλε, όλοι θέλουμε να το δούμε να πιάσουμε στα χέρια μας μια έκδοση. Καταλαβαίνει όμως ότι αυτό το πράγμα έχει δυσκολίες, έχει οικονομικές προεκτάσεις το όλο θέμα και κάνει δηλαδή μία ηλεκτρονική παρουσίαση των φωτογραφιών του. Και μπορεί π.χ. κάποιος ο οποίος θέλει να δει την πολιτιστική ζωή της πόλης το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, να μπορεί να ανατρέξει. Και εγώ θυμάμαι όταν ήμουν μικρός στο Ηράκλειο τα Ανθεστήρια και το Καρναβάλι. Μπορεί να ανατρέξει λοιπόν κανείς στην

ηλεκτρονική παρουσίαση εφόσον βέβαια αυτή είναι τεκμηριωμένη. Όχι επιπόλαιες αναφορές στους δικτυακούς τόπους αλλά τεκμηριωμένες και οργανωμένες.

Ειπώθηκε επίσης για καταγραφές που έχουν γίνει, για προφορικές μαρτυρίες. Οι προφορικές μαρτυρίες πράγματι είναι ένας τομέας σημαντικός, αυτό που λέμε προφορική ιστορία, γιατί έρχεται να βοηθήσει την καταγραφή στοιχείων στις απομονωμένες περιοχές – βλέπε χωριά – δηλαδή στις αγροτικές κοινότητες.

Γιατί όχι όμως και τη ζωή των γυναικών; Είπα χθες πόσα λίγα στοιχεία έχουμε για τη ζωή των γυναικών στην Κρήτη. Ξέρετε η γυναίκα μέχρι και τον 20^ο αιώνα, άφησε πολύ αχνό αποτύπωμα στις γραπτές πηγές, υπήρχε όμως. Άρα αυτό που είπε και ο Αλέξανδρος Φαρνού χθες για την εθνοαρχαιολογία εάν θέλω να καλύψω στοιχεία, όταν δεν έχω τεκμήρια, γραπτές πηγές ή κατάλοιπα του παρελθόντος, έχω αυτή τη μέθοδο. Άρα η προφορική ιστορία έρχεται να καλύψει κενά και ειδικά σε περιοχές όταν πάμε να κάνουμε μία καταγραφή ας πούμε στο Πισοδέρι της Φλώρινας η βιβλιογραφία είναι πολύ μικρή. Θα με βοηθήσει πάρα πολύ η προφορική ιστορία και ειδικά για το θέμα των γυναικών.

ANTZAKA: Έχουμε συμφωνήσει να μιλάμε για καταγραφή όταν μιλάμε για μία έρευνα, που εν γνώσει μας ξεκινάει με λιγότερες αξιώσεις. Όμως πάντα με σοβαρότητα και συστηματικό τρόπο. Άρα το πρώτο στάδιο της προσέγγισης ενός υλικού είναι, οπωσδήποτε να ενημερωθώ για το τι υπάρχει πριν. Δηλαδή δεν νοείται να ξεκινήσω, ακόμα και για τον δικό μου τον τόπο χωρίς να δω τι άλλο έχουνε δημοσιεύσει άλλοι άνθρωποι, πριν από εμένα και να το κοιτάξω κριτικά, μπορεί να είναι μπαρούφες αυτά που λένε οι άλλοι, γιατί εμείς ξέρουμε ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα. Μα αυτό θέλουμε εξάλλου να κάνουμε με τη δική μας τη δουλειά. Και μετά μιλάμε για τη συλλογή στοιχείων, για την εισαγωγή δηλαδή πληροφοριών μέσα στο χώρο μας, στο μυαλό μας κ.λ.π.

Για τους τρόπους συλλογής θα μας μιλήσει ο κ. Ζέρβας, για τους κανόνες κι όλα αυτά που πρέπει να προσέξουμε. Εγώ με αφορμή αυτά που ακούστηκαν πριν θέλω να πω το εξής. Ήδη η διαδικασία της συλλογής στοιχείων μπορεί και θα έπρεπε να συνοδεύεται από κάποιον που ξέρει κάτι παραπάνω, από έναν ειδήμονα, από ένα ερευνητικό κέντρο, αυτό θα ήτανε το άριστο. Αλλά δεν σημαίνει ότι σας αποθαρρύνουμε να ξεκινήσετε εσείς και επίσης εδώ υπάρχει άλλο ένα τεράστιο κέρδος, το οποίο για παράδειγμα στα Σπάτα έχει πραγματοποιηθεί και αυτό είναι, ότι η προετοιμασία της έρευνας για την φορεσιά, είχε σε εσάς και σαφείς παιδαγωγικές πλευρές. Διότι εντάξατε όλο το Λύκειο μαζί με τις μαθητικές ομάδες, σ' αυτή την προσπάθεια. Το ίδιο μπορεί να γίνει όταν ένας δάσκαλος προετοιμάζει μία παράσταση κι αντί εκείνος μόνο να αποφασίσει τι υλικό θα χρησιμοποιηθεί, αυτό να γίνει μία κατ' εξοχή παιδαγωγική και συλλογική διαδικασία. Αλλά αυτό όμως είναι ένα άλλο θέμα. Δηλαδή νοείται να κάνουμε συλλογή στοιχείων μόνο για ερευνητικούς σκοπούς και εννοείται να το χρησιμοποιήσουμε για παράδειγμα, εφόσον είμαστε κι ένας χώρος παιδαγωγικός και για παιδαγωγικές διαδικασίες που είναι ένα επιπλέον κέρδος.

Τώρα, η έρευνα μπορεί να γίνει για μια παράσταση. Μέχρι τώρα στο Λύκειο και ειδικά σε εμάς στην Αθήνα, ουσιαστικά πηγαίναμε στην ύπαιθρο για να έχουμε φρέσκο υλικό για τις παραστάσεις. Επίσης για μία έκδοση, είχαμε πολλά παραδείγματα.

Όμως εμείς έχουμε κατά νου αυτή τη στιγμή κυρίως κάτι με λιγότερο άμεσο κέρδος. Συλλέγουμε υλικό για να το καταθέσουμε σε ένα αρχείο. Αυτό σημαίνει ότι το υλικό θα κάτσει, θα μαζευτεί, ότι θα απομακρυνθούμε από το υλικό, θα γίνει η σωστή του επεξεργασία, η κα Μάρκατση θα πει δυο λόγια μετά για οτιδήποτε έχει σχέση με την ψηφιοποίηση και μετά θα επανέλθουμε για να το επεξεργαστούμε. Αυτή είναι η σωστή σειρά.

Άρα αυτά που λέμε σήμερα εδώ κυρίως αφορούν αυτή τη διαδικασία. Δεν μαζεύω ωφελιμιστικά για να κάνω την παράσταση το Μάιο, κανείς δεν μου το απαγορεύει, για να βγάλω ένα ωραίο βιβλίο. Κανείς δεν μου το απαγορεύει, αλλά κυρίως μαζεύω υλικό με την αίσθηση ότι είναι τεκμήριο ιστορικό για τον τόπο μου, για την πόλη μου, για το Λύκειό μας, για τη δράση μας και το καταθέτω εσασί ως ιστορικό τεκμήριο.

Ένα σημαντικό ερώτημα που ακούστηκε έμμεσα ή άμεσα πριν, είναι το θέμα, τι ανήκει όμως στον λαϊκό πολιτισμό και στον τοπικό πολιτισμό; Αυτό είναι μία τεράστια προβληματική, δεν μπορούμε φυσικά να το ξεκινήσουμε τώρα, δηλαδή τι είναι παραδοσιακό; Φυσικά τα πράγματα δεν έχουνε πάνω ταμπελάκια για να λένε εγώ είμαι παραδοσιακό και ανήκω εδώ, εγώ δεν είμαι. Όμως δικαιούμαστε καταρχήν να θεωρούμε ως τοπικό και παραδοσιακό οτιδήποτε έχει να κάνει με την ταυτότητα του τόπου μας. Οτιδήποτε εμείς θεωρούμε δικό μας. Κι ας έρθουνε μετά οι ιστορικοί να μας πούνε – λέω τώρα κάτι δεν ξέρω αν ισχύει – ας πούμε ότι το τάδε κέντημα προέρχεται από τη Βενετία αρχικά, η τεχνική. Ναι αλλά άμα στο Αργοστόλι ή στο Ρέθυμνο ή σε μια άλλη πόλη το κάναμε εδώ και γενιές και κυρίως το θεωρούμε δικό μας, λέμε ότι αυτό είναι δικό μας, δικαιωματικά και αυτό είναι μέσα, είναι αντικείμενο για εμάς.

Πολύ σημαντικό αυτό που έθεσε η Άννα η Ντινάκη από τη Δράμα. Τελικά τι μας ενδιαφέρει; Εάν δηλαδή έχουμε καταγράψει το κείμενο ενός δημοτικού τραγουδιού, το οποίο έχει καταγραφεί ήδη σε μία συλλογή της περιοχής μας, πηγαίνουμε κι εμείς σ' ένα χωριό και το βρίσκουμε, με μια μικρή παραλλαγή ίσως την οποία σημειώνουμε, τελειώσαμε με αυτό το τραγούδι; Όχι βέβαια.

Η έρευνα η λαογραφική, η ανθρωπολογική, η εθνολογική δεν ενδιαφέρεται για το άπαξ καταγεγραμμένο κείμενο. Μ' αυτή την αντίληψη δουλεύανε οι λαογράφοι πριν 50 – 60 χρόνια, οπότε συχνά στις δημοσιεύσεις βλέπετε την έννοια αθησαύριστο τραγούδι. Ή καταγράφηκε μία άγνωστη λαϊκή παράδοση. Το άγνωστο και το αθησαύριστο δεν ισχύει πια, είναι ελάχιστα τα ακατάγραφα, αλλά αυτή τη στιγμή μάθαμε να μας νοιάζει κάτι άλλο πολύ-πολύ περισσότερο από τη μορφή του τραγουδιού, από το κείμενο δηλαδή. Δηλαδή το ποιος το λέει, γιατί το λέει, σε ποια συνάφεια το λέει και με ποιο σκοπό το λέει.

Δηλαδή, το «Πότε θα κάνει ξαστεριά», πασίγνωστο ριζίτικο τραγούδι με μία μεγάλη ιστορία στον τόπο του που τραγουδήθηκε. Άμα προσέξουμε με πολύ μεγάλη προσοχή τι ακριβώς λέει, «στην στράτα των Μουσούρων να πάρω το τουφέκι μου»,

είναι ένα τραγούδι που ουσιαστικά μιλάει για βεντέτες, ληστρικά και τέτοια. Αλλά όλοι ξέρουμε, επειδή όλοι ζήσαμε την περίοδο της 7ετίας... Επανάσταση, όχι βεντέτες και ληστρικά. Είδατε; φτάνουμε αμέσως στο θέμα της ερμηνείας.

Ας φύγουμε λοιπόν γιατί σ' αυτό θα επανέλθουμε. Όμως όλοι ξέρουμε ότι στην κοινή νεοελληνική μας πρόσφατη ιστορία, το τραγούδι αυτό τραγουδήθηκε από ανθρώπους που δεν έχουν καμία σχέση με την κρητική παράδοση αλλά το μάθανε είτε από τον Ξυλούρη και άλλους, χρησιμοποιήθηκε σαν επαναστατικό τραγούδι σε πολύ συγκεκριμένες εποχές και εννοώ τον καιρό της 7ετίας. Μας ενδιαφέρει να δούμε την λειτουργία του. Οι φοιτητές στο Πολυτεχνείο χορέψανε καλαματιανό και τραγουδούσανε «πότε θα κάνει ξαστεριά» και μετά είπανε τον εθνικό ύμνο. Αυτά τα πράγματα βγήκανε έξω από το πλαίσιο στο οποίο ανήκανε άλλοτε και χρησιμοποιήθηκαν στην πολύ συγκεκριμένη στιγμή για να εκφράσουνε κάτι συγκεκριμένο.

Είναι πολύ ακραίο παράδειγμα αλλά και μέσα στην παραδοσιακή μας ζωή, αυτό συμβαίνει συνεχώς. Δηλαδή το ποιος λέει κάποιο τραγούδι μπορεί να αλλάζει από γενιά σε γενιά κι έχουμε τώρα πια αρκετές έρευνες που μας δείχνουνε ότι το ίδιο τραγούδι στην Κάρπαθο ας πούμε μία μαντινάδα που την λέγανε παλιά για να παινέψουνε μία κανακαρά, (μία κοπέλα που ανήκει στην άρχουσα τάξη, που έχει όλα τα καλά, που κληρονομεί τα πάντα, ενώ οι αδερφάδες της θα μείνουνε χωρίς περιουσία, ξέρετε, το παλιό κληρονομικό σύστημα κυρίως σε μερικά μέρη της Καρπάθου), το ίδιο αυτό το τραγούδι σε μια νεότερη εποχή μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να ασκήσει κριτική σ' αυτόν τον θεσμό και κάποιος πρώην παρακατιανός ο οποίος έκανε καλά λεφτά στην Αμερική ας πούμε, να το χρησιμοποιήσει για να εκφράσει τελείως διαφορετικά πράγματα.

Η έρευνα λοιπόν δεν ενδιαφέρεται πια μόνο για την όψη του πράγματος, αλλά ενδιαφέρεται για τη λειτουργία και μ' αυτή την έννοια αγαπητή μας Άννα (Ντινάκη), κάθε φορά που πηγαίνετε στην Καλή Βρύση, κάθε επίσκεψή σας είναι μία μαρτυρία για το πως η τοπική κοινότητα διαχειρίζεται αυτή την κληρονομιά της, γιατί κάθε φορά ανάλογα με τα συμφραζόμενα της εποχής θέλει να δείξει κάτι διαφορετικό. Τη στιγμή λοιπόν που κάποιος δάσκαλος φτιάχνει καινούρια τραγούδια που λένε για το Διόνυσο και ξαφνικά μας εμφανίζεται ο Διόνυσος με τις χλαμύδες οι άνθρωποι οι ντόπιοι κάτι θέλουν να πουν με αυτό. Και την άλλη φορά που έρχεται η τηλεόραση και προσθέτουνε κι ένα άλλο σημείο, πάλι κάτι θέλουνε να πούνε. Άρα λοιπόν η δική σου επίσκεψη είναι τρομερά σημαντική γιατί καταγράφει για όλο το ελληνικό κοινό κάτι πάρα πολύ πολύτιμο. Είναι μία μαρτυρία της συγκεκριμένης στιγμής και άρα της λαχτάρας των αναγκών των ανθρώπων στη συγκεκριμένη στιγμή και εσύ είσαι το μάτι μας. Εσύ το είδες, το καταγράφεις, το φυλάς κι όποιος θέλει να το μελετήσει αργότερα θα έρθει στη δική σου καταγραφή. Αλλά όμως πρέπει πολύ καλά να ξεχωρίσεις ότι αυτό έγινε το '76 κι αυτό το '89.

Κάθε μία μαρτυρία και μάλιστα οι πολλαπλές μαρτυρίες για το ίδιο φαινόμενο είναι εξαιρετικά πολύτιμες. Βέβαια το επόμενο στάδιο είναι, αν εγώ θέλω να το χρησιμοποιήσω αυτό για μία αναβίωση ή για μία παράσταση πως και τι θα

χρησιμοποιήσω; Αυτό είναι ένα άλλο θέμα. Είναι μία άλλη συζήτηση, μία άλλη απόφαση. Για παράδειγμα στο Ρέθυμνο που ειδικεύεται σ' αυτές τις θεατρικές αναπαραστάσεις, (εφόσον έχετε και αυτό το πολύ δυνατό θεατρικό τμήμα κι έχετε και τη βοήθεια και της σκηνοθετίδας και κάνετε αυτή τη δουλειά), πρέπει να αποφασίζετε συνεχώς.

Όμως η χρήση των υλικών που έχουμε συλλέξει είναι ένα επόμενο στάδιο. Κι εδώ θέλουμε να μην μιλήσουμε τόσο για αυτό, δηλαδή όχι τόσο για την έκδοση, όχι τόσο για την παράσταση, όχι τόσο για την αναπαραγωγή, όσο για τη συλλογή του υλικού.

Φυσικά η συνεργασία με τα ερευνητικά κέντρα θα ήτανε επιθυμητή. Δικαιούμεστε όμως να κάνουμε και δουλειές μόνοι μας, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία. Θα επανερχόμουν πάρα πολύ και στο θέμα της προφορικής μαρτυρίας.

Και μια τελευταία κουβέντα, εγώ θα επιμείνω, ακούστηκε μία λέξη από τον κ. Φαρνού, δεν ξέρω αν την προσέξατε, είπε ότι οι νεότερες ερμηνείες της παρουσίας της γυναίκας μέσα στα αρχαιολογικά κατάλοιπα, γίνονται και υπό το πρίσμα των gender studies, το είπε μ' αυτό τον τρόπο. Είναι αυτό που ακούμε γύρω μας αρκετά συχνά, οι λεγόμενες γυναικείες σπουδές, μία πολύ σημαντική κατάκτηση πρέπει να πω σε ερευνητικό και μεθοδολογικό επίπεδο, που μετά από τα κινήματα τα φεμινιστικά κυρίως την 10ετία του '70, κατόρθωσε να αποδείξει πάρα πολύ πειστικά το εξής. Ότι υπάρχουν ερμηνείες που δεν μπορούν να αποδεσμευτούν από το πρόσωπο εκείνο που ερμηνεύει. Μας το έδειξε ο κ. Φαρνού πάρα πολύ ωραία νομίζω. Άντρες αρχαιολόγοι ερμηνεύουν ένα παλάτι λέγοντας, ότι σύμφωνα με τη δική μας τη Βικτωριανή αντίληψη τι συμβαίνει; Ότι είναι πιο κοντά στο δρόμο, στο δημόσιο, αυτά είναι αντρικές δουλειές, οι γυναίκες είναι στο βάθος, είναι κοντά στα λουτρά, είναι κοντά στους αργαλειούς κ.λ.π. Αυτό είναι μία ερμηνεία που ουσιαστικά προβάλλει το σημερινό στο αρχαίο. Ή τι ξέρουμε για την κλασσική Ελλάδα; Ότι οι γυναίκες ήτανε στον γυναικωνίτη και οι άντρες ήτανε στην αγορά κι αυτό είναι μία προβολή προς τα πίσω.

Οι γυναικείες σπουδές προσπαθούν να αφουγκραστούν αυτό που ήτανε η σιωπή για πάρα πολλά χρόνια και πραγματικά επιφέρουν μία επανάσταση μπορώ να πω, ξαναγράφεται η ιστορία σε πολύ μεγάλο ποσοστό, από το γεγονός ότι αφουγκραζόμαστε και τη φωνή των γυναικών. Κι αν νομίζετε ότι αυτό δεν μας αφορά εμάς που ασχολούμαστε με τη λαογραφία, σας λέω ότι, ειδικά η λαογραφία εκτυλίσσεται στα καφενεία και ποιοι μιλάνε στα καφενεία; Οι άντρες.

Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που ένας άντρας λαογράφος που για πάρα πολλά χρόνια κυρίως ήτανε οι άντρες που έβγαιναν έξω στο πεδίο. Θα συναντούσανε και μία γερόντισσα την οποία θα ρωτούσανε αποκλειστικά και μόνο για ξεμάτιασμα, για παραδόσεις θρησκευτικές κ.λπ., ποτέ δεν θα τη ρωτούσανε για τις αγροτικές εργασίες ή για τα οικονομικά του οίκου της, αυτά δα είναι αντρικά θέματα. Κι έτσι χάνουμε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της γυναικείας εμπειρίας, που σιγά – σιγά ξανακερδίζουμε μέσα από τις πιο σύγχρονες έρευνες.

Μία παρένθεση αυτό αλλά για να καταλάβετε ότι γίνονται επαναστατικά, συγκλονιστικά πράγματα αυτή τη στιγμή στη νέα ανάγνωση του παλαιού υλικού κι εμείς

ως Λύκειο έχουμε τη δυνατότητα μια και είμαστε γυναίκες και πρέπει να ξανασκεφτούμε τη γυναικεία μας υπόσταση και να σκεφτούμε γιατί δεν είμαστε ένας οποιοσδήποτε λαογραφικός όμιλος αλλά είμαστε γυναικείο σωματείο, πως μπορούμε να προσεγγίσουμε αυτά τα πολύτιμα στοιχεία που διαχειριζόμαστε τόσο πολύ καιρό, και από αυτή την πλευρά. Και να δώσουμε στη γυναίκα χώρους, δραστηριότητες, ευθύνες και ειδικότητες ας πούμε που μέχρι τώρα δεν τις αποδίδαμε.

Και μία τελευταία κουβέντα και τελειώνω, για το θέμα της χειροτεχνίας θέλω να μιλήσω. Στη Νάουσα προσπαθήσαμε να μιλήσουμε λίγο για όλον αυτό τον τομέα της χειροτεχνίας σε συνάφεια και με την προσδοκώμενη αμοιβή, δηλαδή όλα αυτά που ξεκίνησε και η Παρρέν, προσπαθώντας να αναβιώσει τεχνικές ελληνικές, τα σκυριανά έπιπλα κι όλα αυτά φυσικά και με την έννοια μίας ντόπιας βιομηχανίας, που θα δώσει και ψωμί σε ορισμένους ανθρώπους.

Ειδικά ως προς τα χειροτεχνήματα, αυτό έχει μία μακρότατη ιστορία που ξεπερνά και το Λύκειο. Δηλαδή στην Αθήνα είναι από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ο σύλλογος για την εκπαίδευση των κορασίδων της Ιφιγένειας Συγγρού. Μετά η Βασιλική Πρόνοια κι όλα αυτά. Και αυτό που πρέπει να πούμε σήμερα, που τα περισσότερα από αυτά τα εκθετήρια των συλλόγων έχουν πια κλείσει, είναι ότι επαφή όλων αυτών των καλών προθέσεων με την αγορά δεν υπήρξε επιτυχής και αυτό είναι απογοητευτικό. Στοιβάζονται τα προϊόντα, παράγονται προϊόντα και τελικά δεν είναι εύκολο να διατεθούν.

Η δυνατότητα της διάθεσης τελικά εξαρτάται από δύο παράγοντες, το ένα είναι η μόδα, δηλαδή υπήρχε κάποια εποχή που μπορούσαν να διατεθούν αυτά τα πράγματα, η 10ετία του '20 και του '30 κα μετά μεταπολεμικά. Μετά αυτό το πράγμα ξεφούσκωσε. Όσοι τόποι βέβαια έχουνε τουρισμό και μπορούν ακόμα να δουλέψουν με θεσμούς αγοράς, φυσικά αυτοί θα συνεχίσουν να παράγουν τα χειροτεχνήματα. Αλλά ας πούμε έχω υπόψη μου, το ξέρουμε και στο Λύκειο και η Κα Τσαλδάρη το χειρίστηκε τότε, η Κα Τατιάνα Γιανναρά που πρόσφατα χάθηκε, είχε ξεκινήσει μία πολύ μεγάλη προσπάθεια με γυναίκες Αλβανίδες, οι οποίες είχανε διάφορες τεχνικές και προσπάθησε να τις οδηγήσει σε μια μορφή αγοράς. Είχε απευθυνθεί και σε εμάς προκειμένου να της δώσουμε τέτοια κανάλια. Δεν υπήρξε συνέχεια, δεν υπήρξε επιτυχία, τα πράγματα μένουν απούλητα ακόμα και στο δικό μας το μαγαζάκι.

Ως λαογράφος τώρα, θα μιλήσω έτσι με λίγο κύρος, και θα πω το εξής. Οι ερμηνείες των φαινομένων είναι μία δουλειά που έρχεται στο τέλος, της διαδικασίας και παρατηρώ ότι πολύ συχνά και με τη βοήθεια και τοπικών λογίων βιαζόμαστε πάρα πολύ να αποδώσουμε ετικέτες.

Τη σημερινή έρευνα, το ερώτημα της καταγωγής ας πούμε ενός φαινομένου ενδιαφέρει ελάχιστα. Και πρέπει να ξεπεράσουμε και το στάδιο όπου μαλώνουμε με συναδέλφους από γειτονικές περιοχές ας πούμε βαλκανικές χώρες, αν το γιοφύρι της Άρτας είναι ελληνικό τραγούδι ή αν είναι ουγγαρέζικο ή αν είναι βουλγαρικό.

Πιο μεγάλο ενδιαφέρον έχει με ποιον τρόπο εκφράστηκε η ίδια η ιστορία στους Έλληνες, από εκεί θα εξάγουμε τα συμπεράσματα ως προς τη νοοτροπία την ελληνική,

αλλά και τις δυνατότητες και τη δύναμη να εκφράσει με συγκεκριμένο τρόπο, συγκεκριμένα νοήματα. Ποια σημεία αντίθετα θεώρησαν πιο σημαντικά οι Ούγγροι και προβάλλουν στο δικό τους τραγούδι ή οι Βούλγαροι κ.λ.π. Δηλαδή πολλές φορές η συζήτηση για την καταγωγή είτε σε ευρύτερο εθνικό είτε σε τοπικό επίπεδο δεν οδηγεί πουθενά. Ή τουλάχιστον να γίνει αλλά είναι κάτι που πρέπει να γίνει αφού έχουμε εξαντλήσει όλα τα άλλα στοιχεία στο πεδίο, στη βιβλιογραφία και πραγματικά είμαστε πάρα πολύ καλά θωρακισμένοι, ώστε να απαντήσουμε για τη βιογραφία του κάθε φαινομένου, δηλαδή πως εξελίσσεται στον τόπο και στον χρόνο, σε ποιους τόπους ρίζωσε και πού πρέπει να αποδοθεί.

Γι' αυτό θα έλεγα, ας εξοβελίσουμε αυτή τη στιγμή και για αρκετές στιγμές από τη συζήτησή μας τέτοιες προσπάθειες απόδοσης σε τοπικό επίπεδο, και πραγματικά ως προς τους χορούς δεν είμαστε ακόμα έτοιμοι γι' αυτό. Δηλαδή πάρα πολλές τέτοιες ερμηνείες της ονομασίας είναι εξαιρετικά πρόχειρες. Δυστυχώς το όνομα δεν εξηγεί πάντα τα πράγματα και γι' αυτό ας το αφήσουμε για αργότερα.

Αυτά έχω να πω ως λαογράφος επ' αυτού.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε κα Άντζακα και κ. Ανδριώτη.

Θα προχωρήσουμε τώρα στην εισήγηση του κ. Ζέρβα που θα είναι και σίγουρα πιο ειδική και κατατοπιστική σ' ότι αφορά τις καταγραφές μέχρι εκεί που μπορούμε κι εμείς φυσικά, γιατί προφανώς θα υπάρχουν και θέματα που πρέπει να έχουμε και τους ειδικούς από δίπλα.

Εισαγωγή στη μεθοδολογία της Έρευνας

Γιάννης Ζέρβας

Ομότιμος καθηγητής Παν/μιου Αθηνών

Θέλω τα οφειλόμενα καταρχήν, Σας ευχαριστώ πάρα πολύ κα Πρόεδρε του Λυκείου Ελληνίδων του Αγίου Νικολάου για την πρόσκληση.

Θέλω να ευχαριστήσω επίσης την Πρόεδρο την κα Τσαλδάρη για την προσωπική της πρόσκληση, αλλά θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα αγαπητές φίλες, σαν φίλος του Λυκείου μου επιτρέπετε αυτή την προσφώνηση, για την παρουσία σας εδώ.

Όσοι από μας έχουνε εμπειρία σε πανελλήνια ή διεθνή συνέδρια ξέρουμε ότι, ακόμα και με συνέδρους της τάξεως των 3.000 και 4.000 συμμετεχόντων, μπαίνουμε στις αίθουσες και βλέπουμε 20 και 30 άτομα. Ενώ βλέπω τη μεγάλη δική σας παρουσία και το διαπιστώνω διαχρονικά, από τότε που πρωτοπήγα στο πρώτο συνέδριο στο Βόλο, και στη συνέχεια και στη Νάουσα, το είδα και στην Αθήνα, το βλέπω και τώρα. Θερμά συγχαρητήρια λοιπόν για την παρουσία σας στα συνέδρια αυτά, είναι πάρα πολύ σημαντική. Εσείς μιλάτε και λέτε αυτά τα οποία γνωρίζετε και τις απόψεις σας και οι απαντήσεις είναι τεκμηριωμένες και με πάρα πολύ προσοχή δοσμένες οι απαντήσεις, ώστε να φύγουμε από εδώ, όσο το δυνατόν πιο σοφοί.

Λοιπόν, δεν θα μπορούσα να πω τίποτα περισσότερο και είμαι πραγματικά σε αμηχανία διότι αυτά που θα πω είναι απλώς επιβεβαιωτικά. Καλό είναι, διότι έτσι ενισχύεται αυτό το οποίο έχουμε, δηλαδή ξεκαθαρίζει και παραμένει σαν μια επιβεβαίωση. Θα προσπαθήσω να βάλω σε μία τάξη όχι μόνο από ακαδημαϊκής απόψεως, αλλά και από καθημερινής πρακτικής. Όταν λέμε μεθοδολογία της έρευνας, ο όρος μεθοδολογία, ή μέθοδος, παραπέμπει και στη καθημερινή μας ζωή. Ότι και να κάνω χρειάζεται μια μέθοδος, χρειάζεται ένας συστηματικός τρόπος, ακόμα και τις δουλειές του σπιτιού μου, το νοικοκυριό, και αυτό χρειάζεται ένα συστηματικό τρόπο. Σκοπός λοιπόν της δικής μου παρέμβασης, της δικής μου ομιλίας είναι να αναφερθούμε στην μεθοδολογία της έρευνας και να ξεκαθαρίσουμε καταρχήν δύο όρους, γιατί θέλουμε δε θέλουμε χρησιμοποιούμε πια την επιστημονική μέθοδο και θα το δείτε στη συνέχεια, και μην πάει το μυαλό σας ότι πρέπει να είμαστε επιστήμονες ή δεν ξέρω τι. Υπάρχουν καταπληκτικοί λαογράφοι του παρελθόντος οι οποίοι άφησαν ιστορία χωρίς να έχουν ακαδημαϊκούς τίτλους. Γνωρίζετε πάρα πολύ καλά, οι Βολιώτες αισθάνονται περήφανοι, οι Θεσσαλοί γενικά από τον Κίτσο Μακρή, οι Κρητικοί από το Φοίβο Ανωγειανάκη, μουσικολόγος βέβαια, αλλά που εμάς ήταν ο δάσκαλος μας. Βεβαίως είναι πάρα πολλοί, μέχρι και τον τελευταίο το δικό μας τον Λευτέρη τον Δρανδάκη, ο οποίος έχει πραγματικά τεράστια εμπειρία, από όλη την Ελλάδα. Και όλοι αυτοί έχουν γράψει πολύ σημαντικά πράγματα. Δεν χρειάζονται λοιπόν ακαδημαϊκοί τίτλοι. Εξάλλου και ο Νικόλαος Πολίτης χρησιμοποιούσε πάρα

πολλούς τοπικούς παράγοντες οι οποίοι του στέλνανε πληροφορίες, όπως και η Αγγελική Χατζημιχάλη από την Κύπρο π.χ. που είχε πάει για να μελετήσει τη φορεσιά έπαιρνε από το Διαμαντή, από την Φλώρινα, απ' ότι τουλάχιστον πληροφορούμε από την Ιωάννα Παπαντωνίου, πήρε διάφορα στοιχεία έμμεσα εν πάση περιπτώσει. Οι τοπικοί παράγοντες πάντοτε είναι οι καθ' ύλην αρμόδιοι και θα αποδειχθεί μέσα από τη διαδικασία αυτή.

Τι είναι αυτή η επιστημονική μέθοδος; Είναι ένας συστηματικός τρόπος προσέγγισης ενός θέματος, ενός προβλήματος, ενός ερευνητικού τομέα δραστηριότητα, μία προσπάθεια ανάλυσης των στοιχείων αυτών που συγκεντρώνουμε, εξέτασης των στοιχείων αυτών, μια προσπάθεια ερμηνείας των στοιχείων που συγκεντρώνουμε με συστηματικές διαδικασίες. Και η επιστημονική έρευνα είναι η εφαρμογή της επιστημονικής μεθόδου στη πράξη. Ακούσαμε τον όρο καταγραφή, θα το επαναλάβω και εγώ λιγάκι παρακάτω. Είναι λοιπόν βήμα – βήμα τι θα κάνουμε για να φτάσουμε σ' αυτή την τρισυπόστατη δομή και τεράστιας αξίας για τη μεθοδολογία της έρευνας ένα τρίπτυχο που λέει, εγκυρότητα – αξιοπιστία – αντικειμενικότητα. Τα στοιχεία που θα βρούμε να είναι έγκυρα, αξιόπιστα και αντικειμενικά, μην μπαίνει μέσα ο υποκειμενισμός, προσωπική δηλαδή ερμηνεία των πραγμάτων. Αν ακολουθήσουμε τη σωστή μέθοδο θα φτάσουμε σε ένα πάρα πολύ καλό αποτέλεσμα. Άλλο μετά από 10 χρόνια που θα 'ρθει κάποιος άλλος τρόπος, μια άλλη ίσως ενισχυμένη συστηματική διαδικασία, μπορεί να μας οδηγήσει κάπου αλλού, αλλά προς το παρόν όμως, οφείλουμε να ακολουθήσουμε τους κανόνες, τις αρχές αυτές. Υπάρχουν χιλιάδες κακοί τρόποι να κάνει κανείς έρευνα και ένας καλός, μας λέει ένας ξένος συγγραφέας και ερευνητής. Ποιος είναι αυτός ο καλός τρόπος;

Πρώτον, να εκπαιδεύσουμε τους ερευνητές. Παράλληλα πρέπει να φροντίσουμε οπωσδήποτε να τηρήσουμε τους κανόνες δεοντολογίας και ηθικής της έρευνας. Ο όρος δεοντολογία πάει πολύ κοντά με τον όρο ηθική. Υπάρχουν ηθικοί κανόνες, όταν ασχολείσαι με ανθρώπινα όντα υπάρχουν δεοντολογικοί και ηθικοί κανόνες. Ότι σημαντικότερο. Για μένα είναι ένα τεράστιο βήμα μπροστά. Θα το δούμε στα επόμενα 10, 20 και 30 χρόνια πόσο σημαντικό είναι αυτό το πράγμα. Και πιο σημαντικό είναι όταν έχουμε και διεθνείς σχέσεις και συνεργασίες, εταιρικές σχέσεις. Έστω ότι θέλουμε καμιά φορά να κάνουμε κάτι μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου. Χρειαζόμαστε από την Ευρωπαϊκή Ένωση κανονισμό δεοντολογίας. Θα τα πούμε το απόγευμα αυτά περισσότερο.

Δεύτερον να οριστεί με επιμέλεια το αντικείμενο της έρευνας. Δεν μπορούμε να ψάχνουμε πολλά πράγματα συγχρόνως, ένα τόσο δα μικρό πραγματάκι, αλλά να ακολουθήσουμε τους μεθοδολογικούς κανόνες. Θα δείτε παραδείγματα παρακάτω.

Να τεθούν τα ερευνητικά ερωτήματα. Μια έρευνα δεν αποδεικνύει ξέρετε τίποτα, απαντάει σε κάποια ερευνητικά ερωτήματα ή κάποιες υποθέσεις τις οποίες κάνουμε, δεν τολμούμε να πούμε ότι το αποδείξαμε αυτό το πράγμα. Απαντήθηκε το ερώτημα που θέσαμε στη μεθοδολογία μας. Απαντήθηκε η υπόθεση.

Να συνταχθεί το ερωτηματολόγιο και να δοκιμαστεί. Μια άλλη πάρα πολύ σημαντική ιστορία στη μεθοδολογία,. Δεν μπορείς να πας στο χωριό και τελείως έτσι, κάνεις. Πολύ ωραία μπορεί να κάνεις μια απλή συζήτηση, αλλά όταν λέμε συστηματικά πρέπει να έχεις δουλέψει πάρα πολύ στο μυαλό σου ή σε γραπτό κείμενο τη συζήτηση που θα κάνεις πάνω σε συγκεκριμένα ερωτήματα, αν θα κάνεις ανοιχτή συζήτηση επίσης θέλει προετοιμασία πάρα πολύ, άρα θέλει πάρα πολύ δουλειά.

Να βρεθούν οι κατάλληλοι πληροφορητές. Δεν πάμε οπωσδήποτε στον οποιοδήποτε. Αν πας σε μη καλό πληροφορητή δεν θα πάρεις τα στοιχεία εκείνα τα οποία θα απαντήσουν στα ερευνητικά σου ερωτήματα, ή θα είναι ελλιπή ή μπορεί να είναι παραποιημένα, εσφαλμένα. Μου έτυχε τελευταία στη περιοχή μου, προσπαθώντας να βρω τα τραγούδια και τους χορούς της δυτικής Φθιώτιδας, ένας αρκετά φλύαρος πληροφορητής, Έλεγε, έλεγε, έλεγε, ώσπου κάποια στιγμή είπα, όλα αυτά δεν μπορεί να είναι έγκυρα, αξιόπιστα και αντικειμενικά.

Να συγκεντρωθούν και να μελετηθούν τα δεδομένα και εδώ υπάρχουνε συγκεκριμένες μέθοδοι σήμερα. Όταν μιλάμε για εθνογραφικές διαδικασίες, για περιγραφικές έρευνες κ.λ.π., εδώ μένουμε στη λεγόμενη ποιοτική έρευνα, δηλαδή ότι απαντήσεις παίρνουμε από μια συζήτηση, μια κουβέντα, μια συνέντευξη, λέξη – λέξη πρέπει να αναλύσουμε και να μπούμε βαθιά στο ποιόν της λέξεως, στην ουσία, στο βαθύ νόημα. Αυτή είναι η ποιοτική έρευνα.

Είδη έρευνας. Έχουμε την ιστορική, ακούστηκε προηγουμένως από τον κ. Ανδριώτη, είναι εδώ η κα Πρωτοπαπά, έχουν κάνει πάρα πολύ σημαντική δουλειά. Σε ιστορικές έρευνες, μάλλον θα χρειαστεί να ζητήσουμε την βοήθεια των ειδικών, ενός ιστορικού για να μας βοηθήσει για τις λεγόμενες πρωτογενείς πληροφορίες, για να μας βοηθήσει για τις λεγόμενες δευτερογενείς πληροφορίες.

Άκουσα προηγουμένως, δεν συγκρατώ τώρα γιατί ήτανε αρκετές οι παρουσιάσεις, η κα Κουλοχέρη πρέπει να ήτανε από τα Σπάτα, ρώτησα λέει πρώτα το πατέρα μου γιατί θυμότανε. Να μια άμεση, πρωτογενής ας πούμε πληροφορία. Τώρα εάν η κα Κουλοχέρη το πει στα παιδιά της ή γράψει κάτι κ.λ.π., μπαίνουμε στη διαδικασία της δευτερογενούς πληροφορίας. Αλλά για την ιστορική έρευνα παρακαλώ είναι μια πάρα πολύ σοβαρή υπόθεση, χρειάζεται ειδικούς, περισσότερο ειδικούς για να μπορέσουν να πάρουν πραγματικά τις σωστές πληροφορίες.

Περιγραφική έρευνα, περιγράφουμε τη φύση της έρευνας βήμα – βήμα. Θα πούμε και παραδείγματα παρακάτω.

Συγκριτική έρευνα. Αναφέρθηκα προηγουμένως στη Κύπρο, που θα κάνομε συγκριτικές έρευνες. Ο συρτός χορός π.χ. της Κύπρου, μια σύγκριση με τους νησιώτικους συρτούς χορούς, ή τη Μυτιλήνη. Έβλεπα τους λεγόμενους γλεντιστάδες την άλλη φορά, αυτοί χορεύουν περίπου όπως χορεύεται ο συρτός, δύο-δύο οι άνδρες ή γυναίκες. Ας γίνει μία συγκριτική, μία έρευνα συσχέτισης, όχι κατ' ανάγκη να πάμε και να τρέξουμε στη καταγωγή, αν και αυτό είναι μέσα στην έρευνα. Ο Αριστοτέλης έλεγε, αν δεν ξέρουμε τις αιτίες των πραγμάτων, δεν μπορούμε να

ερμηνεύσουμε σημερινά φαινόμενα, δεν μας απαγορεύει κανένας, αλλά θέλει πολύ προσοχή.

Λοιπόν, έχουμε και άλλες έρευνες. Γίνονται ακόμα και πειραματικές έρευνες σήμερα. Τα πανεπιστήμια που σκοπός τους είναι να παράξουν επιστημονικό έργο, κάνουν και πειραματικές έρευνες. Εμάς όμως ο ρόλος μας είναι διαφορετικός και πρέπει να περιοριστούμε στα πράγματα εκείνα από τα οποία μπορούμε να έχουμε αποτελέσματα.

Η λεγόμενη εθνογραφική έρευνα, στο χώρο ας πούμε του Λυκείου, μελέτη ατόμων ή ομάδων με βάση το ερευνητικό πρόβλημα. Με ρώτησε ένας φοιτητής μια φορά γιατί το λέμε πρόβλημα, γιατί είναι ένα πρόβλημα που ζητάει την λύση του, έτσι το λέμε, αυτή είναι η ορολογία εξάλλου της μεθοδολογίας. Η έρευνα γίνεται εκεί που ζουν οι άνθρωποι. Είπα προηγουμένως για τη Χατζημιχάλη, έζησε με τους Σαρακατσαναίους, είχε συμμετοχική, η μέθοδος που χρησιμοποίησε ήτανε συμμετοχικής παρατήρησης. Συγκρατήστε τον όρο αυτόν, θα τον βρείτε, μπροστά σας σιγά – σιγά και θα αρχίζουμε πολύ να κουβεντιάζουμε για μεθοδολογία της έρευνας από 'δω και πέρα που χρησιμοποιούν οι ανθρωπολόγοι, οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι κ.λ.π., συμμετοχική, εμπλέκεσαι, είσαι μέσα, εκεί, πας και ζεις μ' αυτούς τους ανθρώπους.

Εσείς μπορείτε, δικαιούστε, το κάθε Λύκειο δηλαδή, να πει ότι κάνετε ένα είδος συμμετοχικής παρατήρησης. Είσατε μέσα στην τοπική κοινωνία, ζείτε. Επιτρέψτε μου να χρησιμοποιήσω έναν όρο αγγλικό, και δεν θα το ξανακάνω, από αμερικάνικη βιβλιογραφία που λέει το εξής, *real world experience*, είσατε εσείς, που έχετε την εμπειρία του πραγματικού κόσμου, ζείτε μέσα σ' αυτόν τον κόσμο. Αν έρθω εγώ από την Αθήνα, έρχομαι σαν ένας τρίτος παράγοντας, βεβαίως με μία σωστή μεθοδολογία, θα κάνω έρευνα, θα κάνω σοβαρή έρευνα, αλλά μην το ξεχνάτε αυτό το τεράστιο προσόν το οποίο έχετε και με το οποίο θα κάνετε πάρα πολύ καλή δουλειά. Αφήστε τα οικονομικά λιγάκι στην άκρη, θα τα πούμε και στη συνέχεια, προσέξτε αυτή τη τεράστια δυνατότητα την οποία έχετε.

Μικρογραφική έρευνα. Μελέτη εστιασμένη σε μια πτυχή μιας πολιτισμικής ομάδας και σ' ένα πολιτισμικό πλαίσιο, π.χ. σε μια περιοχή, σε μια οικογένεια, σε μια κοινωνική ομάδα. Σας παρακαλώ επειδή οι βιογραφικές πηγές, έχουν τεράστια αξία, δεν πάμε να κάνουμε μια έρευνα χωρίς να συμβουλευτούμε τι έχει γραφτεί, ακόμα και αυτά τα οποία αμφισβητούνται εν πάση περιπτώσει. Καλό είναι να ενημερωθούμε.

Για τα Μέγαρο που άκουσα προηγουμένως την εκλεκτή νεαρή κυρία, όπου ο Φοίβος ο Ανωγειανάκης πριν, ίσως από 40 χρόνια, δημοσίευσε μια εργασία, στο περιοδικό Λαογραφία για την οικογένεια του Ιάκωβου Ηλία, που τον είχαμε στο Λύκειο εμείς, Έκανε μια καταπληκτική εργασία και μάλιστα την εποχή εκείνη με θεωρητικό πλαίσιο, με κανόνες κοινωνιολογικούς και ανθρωπολογικούς, να έχετε την ευκαιρία διαβάστε το να δείτε, για μια οικογένεια μουσικών, με κέντρο τον Ιάκωβο τον Ηλία. Είναι μια εθνογραφική έρευνα.

Φεμινιστική εθνογραφία. Να μπούμε λιγάκι και στα του Λυκείου. Μελέτη των γυναικών και των πολιτισμικών πρακτικών που τις καταπιέζουν. Χίλια δυο πράγματα, ρωτάτε τη μάνα μου στο χωριό τι τράβαγε που είχε πεθερό και πεθερά μέσα σε μια τεράστια οικογένεια, όχι πυρηνική που λένε οι λαογράφοι και οι κοινωνιολόγοι; Αλλά τη μείζονα οικογένεια, να σηκώνεται στις 3:00 τη νύχτα για να φτιάξει φαγητό, αυτό και εκείνο, και το βράδυ να πέφτει τελευταία, γιατί έπρεπε να ετοιμάσει το αλεύρι για να ζυμώσει την άλλη μέρα. Το τι τράβηξε.

Βία, όχι η μάνα μου η συγκεκριμένη, έζησε σε ένα πάρα πολύ καλό κοινωνικό περιβάλλον, γιατί ήτανε ο πατέρας μου εξαιρετικός άνθρωπος, αλλά γενικά οι νύφες την εποχή εκείνη, και δεν μιλάμε για τότε μόνο, μιλάμε για σήμερα, βία μέσα στην οικογένεια, μια και τώρα η βία μπήκε μέσα στη ζωή μας πια. Και πόσο υποφέρει η γυναίκα, το γνωρίζετε πάρα πολύ καλά το 45% της εγκληματικότητας, είναι μέσα στην ίδια την οικογένεια. Άρα λοιπόν αυτά τα πράγματα θέλουνε ψάξιμο.

Καταγραφή, ερχόμαστε τώρα στον επίμαχο όρο. Είναι ένα είδος μικροεθνογραφικής έρευνας, π.χ. καταγραφή των τοπικών χορών ενός χωριού, μιας περιοχής. Η Δόμνα Σαμίου έκανε καταγραφές με ένα άλλο τρόπο και για άλλο σκοπό, εμείς όμως θα ακολουθήσουμε τη συστηματική διαδικασία για την οποία υπάρχει εν πάσει περιπτώσει αποδοχή, μπορεί να υπάρχουν διαφορές μεταξύ μας. Ακόμα και δυο εργαστήρια να είναι δίπλα-δίπλα στο πανεπιστήμιο θα δείτε κάποιες διαφορές, αλλά οι γενικοί κανόνες όμως τηρούνται.

Τι καταγράφουμε; Χορούς και τραγούδια, γεγονότα. Θα μπορούσατε να προσθέσετε εδώ εσείς, πέρα από τα έθιμα, αντικείμενα, επαγγέλματα, κείμενα, επιστολές, φωτογραφίες, ημερολόγια, να προσθέσετε άλλα, αν θυμάμαι καλά, 50-60 διαφορετικά πράγματα τα οποία μου απαντήσατε πριν από 2,5-3 χρόνια όταν σας είχα στείλει ένα ερωτηματολόγιο για τις δραστηριότητες σας, όπου προέκυψε ο ερευνητικός τομέας, από σας προέκυψε, κεντρικός τομέας, το εκπαιδευτικό σας έργο, ο καλλιτεχνικός τομέας, ο κοινωνικός τομέας. Χωρίς ερευνητικό τομέα δεν μπορεί να έχεις εκπαιδευτικό έργο. Θα δανείζεσαι στοιχεία από 'δω και από 'κει. Θα παίρνεις ένα δάσκαλο που δεν ξέρεις από πού ήρθε, μπορεί να εκπαιδεύτηκε στην Αθήνα και να μην έχει πάει ποτέ στο χωριό. Άντε να σου διδάξει τώρα τους χορούς του τόπου σου, που εσύ γεννήθηκες εκεί και το ξέρεις και λες, τι κάνει αυτός; Καταλάβατε πόσο ανάγκη έχουμε αυτό το πράγμα.

Άκουσα προηγουμένως για φωτογραφίες, για κείμενα, επιστολές. Είχα ακούσει την κα Ελευθεριάδου από το Λύκειο Σερρών, πριν από μερικά χρόνια. Αν δεν είναι εδώ να της το πείτε σας παρακαλώ, την θυμάμαι πάντα: «κ. Ζέρβα βρήκαμε μία επιστολή. Βρήκα μια επιστολή από το 1947 ή '48 ενός στρατιώτη από το πόλεμο που έγραφε στην αγαπημένη του». Αυτό είναι το ήθος αυτής της επιστολής, πως έγραφε τότε και πως γράφουνε σήμερα ή πως πατάνε το SMS κ.λ.π. και τι αξία μπορεί να έχει το SMS, εν πάση περιπτώσει γραπτό είναι και αυτό, και τι αξία έχει μια επιστολή που βρήκατε

Εδώ έχουμε να καταγράψουμε χορούς, να καταγράψουμε μουσικές, να καταγράψουμε φορεσιές. Για την Ιωάννα Παπαντωνίου αυτά τα πράγματα έχουν πάρα

πολύ μεγάλη σημασία. Κρατήστε τα λοιπόν στο αρχείο σας, τώρα θα είναι πρόχειρο προς στιγμή, ή θα είναι συστηματικός τρόπος. Αυτό είναι ένα θέμα πάρα-πάρα πολύ σοβαρό, να φτάσουμε στο συστηματικό τρόπο.

Καταγράφουμε επαγγέλματα, ότι και να είναι, μπορεί να είναι τα πήλινα, μπορεί να είναι η παρασκευή του τυριού. Να δούμε κάποιες εφαρμογές πάνω στα μεθοδολογικά ζητήματα. Να ξέρετε το εξής, ξεκινάω μ' ένα σχέδιο έρευνας, μιλάω πάρα πολύ απλοϊκά όπως καταλαβαίνετε και λυπάμαι γιατί αυτά καταγράφονται και ξέρετε δεν είναι ο επίσημος λόγος να έχω ένα κείμενο να διαβάσω, επιτρέψτε μου να εκφραστώ όπως ακριβώς το αισθάνομαι και όπως τα έχω στο μυαλό μου. Δεν μπορείς να πάρεις μία φωτογραφική μηχανή και να πας σ' ένα τόπο και να πεις ότι θα κάνω έρευνα. Χρειάζεται σχεδιασμός, χρειάζεται πάρα πολύ μεγάλη και σοβαρή προετοιμασία. Αυτός ο σχεδιασμός σε κάνει να σκέπτεσαι, αποτελεί οδηγό της μελέτης, δεν ξεφεύγεις, κερδίζεις χρόνο και προπαντός αποφεύγεις τα λάθη.

Τι περιλαμβάνει ένα σχέδιο έρευνας. Τα τρία πρώτα κεφάλαια όπως λέμε στην μεθοδολογία ή στη συγγραφή μιας μελέτης ή μιας καταγραφής. Εγώ εδώ θέλω να προσθέσω ένα καινούριο στοιχείο το οποίο δεν ακούστηκε προηγουμένως. Φτάσαμε μέχρι την αρχειοθέτηση και εγώ εκεί επιμένω. Να προχωρήσω όμως λιγάκι περισσότερο, οι έρευνες και οι καταγραφές το ζητάνε από μόνες τους, θέλουν τη δημοσίευση τους. Εάν μπορούμε να τα περάσουμε κάπου, σ' ένα έντυπο, σ' ένα περιοδικό και να περάσουμε κάπου που υπάρχει και κριτική επιτροπή, ακόμα καλύτερα τα πράγματα. Θα έχουμε μία ανατροφοδότηση από κάποιους ειδικούς οι οποίοι θα μας πουν ορισμένα πράγματα και θα μας προφυλάξουν από κακοτοπιές. Θα διορθώσουμε κάποια πράγματα, θα προσθέσουμε, θα αφαιρέσουμε, είναι πολύ σημαντικό να φτάσουμε στη δημοσίευση.

Και ξέρετε κάτι άλλο; Με τη δημοσίευση θα φανεί η δουλειά του Λυκείου Ελληνίδων, να σας το πω με ποσοτικά στοιχεία, δέκα φορές περισσότερο και καλύτερα. Θα το πάρουν οι φοιτητές που κάνουν διπλωματικές εργασίες, που δεν βρίσκουν εργασία εύκολα, γιατί δεν υπάρχουν πάρα πολλά πράγματα με συστηματικές δουλειές.

Απεναντίας, υπάρχουν εργασίες, διάβαζα πριν από λίγους μήνες, εργασία που είχε τη μέθοδο μαζί με τα αποτελέσματα, που είναι απαράδεκτο. Εμείς λέμε, έχουμε την εισαγωγή, έχουμε την ανασκόπηση βιβλιογραφίας, το ακούσαμε προηγουμένως, εάν δεν συμβουλευτούμε τη βιβλιογραφία δεν κάνουμε τίποτα, δεν ξέρουμε που πάμε, στα τυφλά και έχουμε μετά τη μεθοδολογία. Θα χρησιμοποιήσω αυτά τα άτομα, μ' αυτή τη διαδικασία, μ' αυτά τα μέσα καταγραφής, θα πάρω δυο μαγνητόφωνα μαζί μου γιατί μπορεί να μου χαλάσει το ένα, θα πάρω το καλύτερο μαγνητόφωνο.

Θέματα, στα γρήγορα μερικά θέματα, έτσι για ιδέες. Οι γυναικείες φορεσιές της δυτικής Αττικής. Ομοιότητες και διαφορές.

Βάζω ερευνητικά ερωτήματα ή υποερωτήματα πάντοτε, γιατί πάνω σ' αυτά θα φτιάξω τις ερωτήσεις μου για να πάρω τη συνέντευξη. Αν δεν έχω γενικά ερωτήματα

ή υποερώτηματα, δεν μπορώ να κάνω συζήτηση. Ομοιότητες και διαφορές στις ποδιές. Ποια είδη κεντημάτων υπάρχουν, υπάρχει ομοιομορφία στα χρώματα, στα σχέδια; Άμα διαβάσουμε τα πρακτικά της Νάουσας, στην παρέμβαση της κας Μαύρου. «ρώτησε λέει τη κυρία που τις έδινε τις πληροφορίες και της έλεγε, να οι διαφορές της λέει, κοίταξε αυτό το δενδράκι, αν δεις δεν υπάρχει ένα φύλλο να μοιάζει με το άλλο» άρα υπάρχουν διαφορές. Και λέει η Παπαντωνίου από την άλλη μεριά, η μάνα και η γιαγιά δεν έφτιαχνε τη φορεσιά για όλο το χωριό, την έφτιαχνε για το παιδί της. Επομένως υπάρχουν οι διαφορές σε αυτές.

Εγώ δεν είμαι ενδυματολόγος, έτσι; Αυτά τα διάβασα, έπρεπε να ενημερωθώ για να μπορέσω να θέσω κάποια ερευνητικά ερωτήματα. Τη ρώτησα την κα Παπαντωνίου πριν από αρκετούς μήνες, της λέω, για τη ποδιά που γράφεις το 1978, βάζεις ερωτήματα για περαιτέρω έρευνα, ότι η ποδιά αυτή πρέπει να μελετηθεί περαιτέρω. Λέω, έχει γίνει τίποτα από τότε; Και μου λέει, απ' ότι γνωρίζω όχι. Άρα λοιπόν, να ερευνητικά θέματα που μπορούμε να κοιτάξουμε και δεν θέλει εδώ ούτε έξοδα, ούτε τίποτα εδώ που τα λέμε.

Ο συρτός Κυπριακός χορός, της Κύπρου όπως είπα, είναι πολύ σημαντικό να κάνουμε μια συγκριτική έρευνα. Θα σας πω ένα παραδειγματάκι για να φτάσουμε στο τέλος αυτής της ομιλίας. Σαν παράδειγμα το λέω, προσέξτε. Το βάψιμο των αυγών με βαφή της θάλασσας στο Ληξούρι. Κα Μοσχονά δεν μπαίνω στα χωράφια σας, αλλά επειδή προσέγγισα το θέμα είχα την ευκαιρία, να πάρω κάποιες πληροφορίες, το θέτω εδώ σαν απλό παράδειγμα. Κύρια ερευνητικά ερωτήματα, Πως γίνεται; Που; Πότε; Πως την συντηρούν την βαφή, πως βάζονται τα αυγά; Ποιες άλλες ουσίες για την ενίσχυση και στερέωση του χρώματος, ρίχνουν αλάτι, ρίχνουν ξύδι. Ποιος ας πούμε βάφει τα αυγά; Τα βάζουν οι άνδρες; Τα βάζουν οι γυναίκες; Είδα μια παράσταση προχθές που τραγουδούσαν αγόρια το Λάζαρο. Εγώ δεν μπορώ να το διανοηθώ. Στη Λαμία, ήταν απαγορευτικό να τραγουδήσει αγόρι το Λαζάρο; Σε καμία, ντροπή μας ήτανε. Να τραγουδήσει το κορίτσι τη Μεγάλη Παρασκευή «σήμερα μαύρος ουρανός», απαγορευτικότατο. Ρωτάω λοιπόν και βρήκα, ότι στην Ήπειρο τραγουδούσαν και τα αγόρια το «Λάζαρο». Θαυμάσια. Από τη συζήτηση λοιπόν βγαίνει, προκύπτει αυτό το πράγμα.

Υποερωτήματα: Είναι το βάψιμο των αυγών με βαφή της θάλασσας μια γενική συνήθεια; Εγώ δεν μπορώ να σας το πω, γιατί οι πληροφορίες μου είναι από το Ληξούρι, δεν είναι από το Αργοστόλι, δεν είναι από τα χωριά της Κεφαλονιάς, άρα δεν μπορώ να γενικεύσω τα συμπεράσματα. Άρα για μια εργασία είναι πολύ σημαντικό αυτό να φτάνουμε στη γενίκευση.

Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη γενίκευση του; Απομονωμένος ένας τόπος, υπάρχουν χίλιοι δυο παράγοντες.

Γιατί δεν προτιμούν την εμπορική βαφή; Να μου λένε οι κυρίες, μα πως είναι δυνατόν με την εμπορική βαφή δεν θα καταλάβουμε Πάσχα

Βιβλιογραφικές πηγές. Έπρεπε να ψάξω να βρω για τις βαφές και βρήκα το παλιότερο, υπάρχουν και νεότερα της Αποστολάκη. Βαφική, βαφικές ύλες και χρήσεις αυτών από τη λαογραφία του 1952. Πρέπει να έχω στοιχεία λοιπόν.

Μεθοδολογία. Τι έπρεπε να κάνω; Από ποια άτομα θα πάρω πληροφορίες; Αυτά και αυτά.

Τα μέσα καταγραφής. Θα έχω ένα σημειωματάριο, θα έχω ένα μαγνητόφωνο, άμα θέλω μπορεί να έχω και ένα βίντεο να πάρω και ζωντανά ας πούμε την όλη εξιστόρηση.

Διαδικασία, συλλογής δεδομένων. Αυτά και αυτά τα βήματα ακολούθησα, έκλεισα ραντεβού, το ένα το άλλο με το νι και με το σίγμα.

Συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων. Αυτό είναι το χόρτο, η βαφή της θάλασσας, το οποίο το βγάζουν μια εποχή, το κρατάνε, το βάζουνε στο ψυγείο, εγώ το έχω στο ψυγείο μου στην Αθήνα, ήθελα να το φέρω εδώ γιατί λέω δεν θα με πιστεύουνε, να τους το δείξω. Αυτή είναι η βαφή της θάλασσας. Παίρνουνε λοιπόν τα αυγά, τα βάζουνε, βεβαίως τα βράζουνε κ.λ.π. και βγαίνει ένα τελικό προϊόν πάρα πολύ ωραίο.

Συζήτηση, συμπεράσματα, ότι πράγματι η βαφή της θάλασσας χρησιμοποιείται στη παράδοση απ' αυτούς και απ' αυτούς τους ανθρώπους. Έχει σημασία για μας, η Μεγάλη Πέμπτη είναι διαφορετική από το Μεγάλο Σάββατο. Η νοικοκυρά έπρεπε να φροντίσει τη Μεγάλη Πέμπτη να τα βάψει. Το Μεγάλο Σάββατο έπρεπε να μπει σε άλλες διαδικασίες μετά, τελετουργικές.

Προϋπόθεση για να κάνουμε έρευνα. Ο κανονισμός της ερευνητικής δεοντολογίας. Είπαμε ότι πλέον δεν μπορούμε να κάνουμε διαφορετικά. Για να μας πάρουν μια εργασία σ' ένα σοβαρό περιοδικό, χρειάζεται να έχει περάσει από την επιτροπή ερευνητικής δεοντολογίας, και εδώ χρειάζεται επιτροπή ερευνητικής δεοντολογίας στο Λύκειο των Ελληνίδων. Μπορεί εδώ λοιπόν να υπάρχει μία κεντρική μονάδα, μπορεί το Λύκειο, το κάθε Λύκειο να έχει τη δική της υπο-επιτροπή, ή επιτροπή επιστημονική για να καθοδηγεί, προσέξτε, να καθοδηγεί τους ερευνητές, όχι να τους ελέγχει. Δεν είναι νομικές διατάξεις αυτές, είναι συμβουλευτικές διατάξεις για να ανεβάσουμε το επίπεδο.

Χάρηκα που άκουσα πολλά Λύκεια προηγουμένως ότι συνεργάζεστε με πανεπιστημιακούς, συνεργάζεστε δηλαδή με ειδικούς, γιατί μπορεί να είναι κάποιος πολύ ειδικός και να σας βοηθάει πάρα πολύ, Θα ανατρέξουμε στην πηγή για να έχουμε πραγματικά τη δική μας έτσι δεξαμενή γνώσης.

Κανονισμός οπωσδήποτε. Τώρα, κάνω εισαγωγή για το απόγευμα, για τις προέδρους, να σας προϊδεάσω λιγάκι, όταν οι κανονισμοί έχουν ξεκινήσει 3.700 χρόνια πριν από την εποχή του βασιλιά της Βαβυλωνίας και έχουμε τον κώδικα του Χαμουραμπί, αυστηρός κώδικας, οι γιατροί τον ξέρουνε και έχουμε στη συνέχεια τον όρκο του Ιπποκράτη, ο οποίος αποτέλεσε τη βάση για να γίνουνε οι καινούριες διακηρύξεις περί δικαιωμάτων των ανθρώπων, εκεί υπαγόμαστε και εμείς που μιλάμε

για έρευνα χρησιμοποιώντας ανθρώπινα όντα, εκεί πάνε όλα. Θα τα πούμε όμως λέμε το απόγευμα.

Η επιστημονική μελέτη και έρευνα της παράδοσης κυρίες και κύριοι είναι συναρπαστική και αποκαλυπτική του πολιτισμού μας, γι' αυτό και τέτοιες πρωτοβουλίες είναι άξιες πολλών επαίνων.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε πολύ κ. Ζέρβα, ήσασταν πάρα πολύ κατατοπιστικός σε ότι αφορά τη μεθοδολογία που πρέπει να κρατηθεί για την καταγραφή.

Θα ήθελα όμως τώρα μία παρέμβαση από την Κα Μάρκατση η οποία και το ζήτησε φυσικά, πώς μετά τη καταγραφή προχωράμε πλέον στην ηλεκτρονική ψηφιοποίηση αυτών των πραγμάτων.

ΜΑΡΚΑΤΖΗ:

Πραγματικά αισθάνομαι την ανάγκη να διευκρινίσω μερικά πράγματα για το επόμενο βήμα. Το επόμενο βήμα έχει σχέση με την πληροφορική και έχει σχέση με την καταχώρηση πλέον της πληροφορίας που έχει συλλεγεί με ηλεκτρονικό τρόπο, έτσι ώστε να διαφυλαχθεί. Το λέω με απλά λόγια, ακόμα και η φύλαξη αυτών των ηλεκτρονικών αρχείων διέπεται και αυτή από ορισμένους κανόνες.

Θέλω να πω ότι, επειδή στη σημερινή εποχή λίγο ως πολύ όλοι οι άνθρωποι, βεβαίως οι νεότερες ηλικίες, αλλά και οι μεγαλύτερες έχουν μια επαφή με ηλεκτρονικό υπολογιστή ή βλέπουν άλλους στην οικογένεια τους να το χρησιμοποιούν δίπλα τους, έχει γίνει μία τεράστια παρεξήγηση. Πολλοί άνθρωποι θεωρούνται ότι έχουν γνώσεις και μπορούν και να δώσουν καθοδήγηση και να κάνουν χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι η χρήση για τη δημιουργία μίας βάσης δεδομένων, χρειάζεται ανθρώπους, χρειάζεται προγραμματιστές, να είναι μία εταιρεία η οποία έχει ασχοληθεί και έχει κάνει αυτή την δομή του προγράμματος το οποίο θα φιλοξενήσει όλα αυτά τα στοιχεία που έχουμε συγκεντρώσει.

Δεν μπορεί ο καθένας να πει ότι θα κάνει κάτι πρόχειρο και θα φυλάξω αυτό το υλικό και είμαι εξασφαλισμένος. Δεν μπορεί επίσης να θεωρηθεί αξιόπιστη η ψηφιοποίηση, όπως πολλοί χρησιμοποιούν πλέον τη λέξη, δηλαδή η μετατροπή μιας φωτογραφίας σε ηλεκτρονικό αρχείο, ενός εγγράφου σε ηλεκτρονική μορφή. Και αυτά έχουνε τους κανόνες τους. Πρέπει να καθορίζεται, να μην υπάρχει περιορισμός στη χρήση του ψηφιοποιημένου υλικού, άρα και αυτό έχει κανόνες. Αλλιώς το θέλουμε για να το δούμε στην οθόνη, αλλιώς σε μια ομιλία, αλλιώς να φυλαχθεί και να μπορεί να είναι ένα μέσον που θα χρησιμοποιηθεί για μία αξιόλογη έκδοση.

Σας μιλάω καθαρά για το κομμάτι των υπολογιστών, βεβαίως έχει γίνει στο κεντρικό Λύκειο η ψηφιοποίηση 4.100 μουσειακών αντικειμένων και το έργο ήτανε ένα έργο συγχρηματοδοτούμενο από το Ευρωπαϊκό Ταμείο και από εθνικούς πόρους και εάν δεν υπήρχε αυτή η χρηματοδότηση αυτό το έργο δεν θα είχε πραγματοποιηθεί. Για να

πάρουμε την έγκριση γι' αυτό το έργο έπρεπε να υποβληθεί η πρόταση μας, η οποία εμπεριείχε και το πώς θα γινόταν η τεκμηρίωση του υλικού καταρχήν, η επιλογή του υλικού, είχαμε το υλικό και έπρεπε να εξηγήσουμε τι υλικό είχαμε, να πούμε το πώς θα τεκμηριωθεί το υλικό και στη συνέχεια πως θα καταχωρηθεί ηλεκτρονικά ούτως ώστε να προβληθεί και να προβληθεί όχι μόνο στο δικό μας το χώρο, αλλά να προβληθεί στο κόσμο, κάτι που το κάναμε.

Και θέλω να σας πω ότι είναι αξιόλογο σαν έργο για όλο το Λύκειο, για όλη τη μεγάλη οικογένεια του Λυκείου όχι μόνο γιατί μπορεί να χρησιμοποιηθεί για εκπαιδευτικούς λόγους, για ενημερωτικούς λόγους, για ότι χρειαζόμαστε, αλλά και γιατί το διαθέτουμε στο κόσμο. Ευθύς εξαρχής η απόφαση ήτανε ότι θα δημοσιοποιηθεί με τη πλήρη του τεκμηρίωση και όλα τα 4.100 αντικείμενα. Δεν κρατήθηκαν, δεν βγάλαμε ένα δείγμα, γιατί θεωρούμε ότι ανήκει στην Ελλάδα, ανήκει στο κόσμο. Έχει να κάνει με τον πολιτισμό μας. Η τεκμηρίωση ήταν βιβλιογραφική τεκμηρίωση και όχι επιτόπια. Αυτό καταγράφεται στο εισαγωγικό σημείωμα και θέλω να σας πω ότι έγινε με την συνεργασία του πανεπιστημίου Πατρών από τη πλευρά της πληροφορικής με τεκμηριώτριες υπό την Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, συνεργάτιδα της Ιωάννας Παπαντωνίου με την έγκριση της. Είχα την ευθύνη του έργου λόγω της επαγγελματικής μου σχέσης με το χώρο της πληροφορικής, όχι ως προς τα αντικείμενα και ως προς τη τεκμηρίωση, αλλά γενικά ως προς το σύνολο του έργου.

Το εθνικό κέντρο τεκμηρίωσης επειδή κάνει μία προβολή των ανοιχτών αρχείων, θα κάνει και του δικού μας αρχείου, θα συμπεριληφθεί μέσα στα ανοιχτά αρχεία της Ελλάδος.

Πολύ καλός ο εθελοντισμός, μπράβο σε όλους που ασχολούνται, που πονάνε το υλικό που συγκεντρώνεται, που δίνουνε χρόνο και πάθος από τη ζωή τους αναμφίβολα για να το σώσουνε με τον τρόπο που πιστεύουνε ότι είναι ο καλύτερος, όμως οι συμβουλές από ειδικούς είναι απαραίτητες. Και πάλι θα πω ότι αυτό το έργο, τα 4.100 αντικείμενα, αν δεν υπήρχε το πρόγραμμα αυτό που αμείφθηκαν όπως αντιλαμβάνεστε οι τεκμηριωτές, οι φωτογράφοι, έγινε φωτογράφιση του κάθε αντικειμένου στο σύνολο και στη λεπτομέρεια από μία έως οχτώ φωτογραφίες. Έγιναν οι φωτογραφήσεις σε πολύ μεγάλη ανάλυση και σε μικρότερη για να καλύψουν τις χρήσεις. Όλο αυτό το έργο εάν δεν υπήρχε η χρηματοδότηση από το πρόγραμμα και ο περιορισμός ο χρονικός, η διάρκεια ήτανε ένας χρόνος και ολοκληρώθηκε άψογα στον ένα χρόνο, εγκρίθηκε, ήρθε έλεγχος από το εξωτερικό και από την Ελλάδα, εγκρίθηκε και προχώρησε. Δεν υπήρχε περίπτωση με την εργασία μας, όση αγάπη και αν διαθέτουμε, όση θυσία και να κάνουμε, χρειάζεται, είναι απαραίτητη η επαγγελματική σχέση, η επιστημονική συμβουλή, ο τρόπος που θα αντιμετωπίσουμε όλα αυτά τα έργα. Άκουσα για τις έρευνες και το έδωσαν σε εταιρεία πληροφορικής που ανέλαβε να το φτάσει στο βαθμό που το έφτασε. Δεν το έχω δει...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Σε πανεπιστήμιο το έδωσε οι Σέρρες;

ΜΑΡΚΑΤΖΗ: Όχι, όχι. Οι Σέρρες είναι εδώ; Ναι, το έχετε δώσει είπατε σε εταιρεία πληροφορικής, το άκουσα πολύ καλά.

Το πανεπιστήμιο ήτανε σε άλλη περίπτωση, Η Καβάλα έκανε ψηφιοποίηση η Καβάλα δεν ξέρω με τι τρόπο έκανε ψηφιοποίηση, το άκουσα, να το κουβεντιάσουμε ιδιαιτέρως. Τα Μέγαρα, απευθύνθηκαν σε ειδικό γι' αυτό το σπουδαίο όπως ακούγεται έργο που έκαναν. Και άλλοι, και σε πανεπιστήμιο έχει απευθυνθεί, δεν θυμάμαι ποιο απ' όλα, το Ηράκλειο;

Άκουσα και την αναφορά στο κέντρο της λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών και τη βράβευση των Μεγάρων από την Ακαδημία Αθηνών. Εμείς ακούσατε και από την Κα Άντζακα με την οποία έχουμε μία πολύ στενή συνεργασία, παντρεύουμε κυριολεκτικά τις γνώσεις μας, εκείνη στο χώρο το δικό της και εγώ στο δικό μου και έτσι μπορεί και προχωρά και βγαίνει κάτι μετά από πολλούς προβληματισμούς. Και θέλω να σας πω ότι όλα αυτά για να γίνουνε, δηλαδή ακόμα και το παραμικρό, για να μπορέσεις να καταχωρήσεις ένα αντικείμενο ή βάση δεδομένων που λέγαμε. Τι είναι η βάση δεδομένων; Έχεις τα αντικείμενα σου, ομοειδή αντικείμενα, τα οποία χαρακτηρίζονται από διάφορες έννοιες, τα πεδία όπως αναφέρουμε, άλλα είναι απλά και άλλα είναι λιγότερο απλά. Το έτος κατασκευής, μπορεί να το βρεις, μπορεί και να μην το βρεις, Το όμως σε ποια κατηγορία ανήκει το αντικείμενο ούτως ώστε να σωθείς, να μην επαναλαμβάνεσαι στα ομοειδή αντικείμενα πρέπει να το ορίσεις, να το βρεις, να σκεφτείς, να προβληματιστείς εσύ ο ειδικός με τις γνώσεις που έχεις. Έτσι φτιάχνεται μία λίστα κατηγοριών. Λες για το χαρακτηρισμό ας πούμε στο ένδυμα, θα πεις ότι είναι, ι ή επενδύτης ή ένας αμάνικος επενδύτης, Ένα επιστήθιο, ένα επιστήθιο κόσμημα, μία λίστα που να ξεκινάει από πέντε πράγματα και ξετυλίγεται σ' ένα μεγάλο αριθμό εννοιών, οι οποίες σε διευκολύνουν στο να καταχωρήσεις τα αντικείμενα ανάλογα με το που ανήκουν, ένα παράδειγμα φέρνω, και στη συνέχεια να μπορείς την αναζήτηση των αντικειμένων να την κάνεις συνδυάζοντας αυτές τις έννοιες, να μπορείς να κάνεις την ομαδοποίηση των αντικειμένων είτε ως προς τη περιοχή, είτε ως προς το χαρακτηρισμό, είτε ως προς τις χρονολογίες. Η τεχνολογία σου αφήνει ελεύθερο το πεδίο.

Επειδή προέρχομαι από το χώρο της πληροφορικής από 1970 έχουμε περάσει πολλούς περιορισμούς. Τώρα είναι ανοιχτά, δηλαδή έχεις τη βάση σου, τη δομή με τέτοιο τρόπο, έχεις τα πεδία με τις πληροφορίες τα οποία δεν σε δεσμεύουν. Δηλαδή είναι ένα ανοιχτό, ένα μεγάλο εύρος εννοιών το οποίο ξαπλώνεται για κάθε αντικείμενο.

Ήδη είδαμε τη βάση του αρχείου του λαογραφικού κέντρου της Ακαδημίας Αθηνών, έχει σελίδες επί σελίδων. Τα βλέπαμε με την Κα Άντζακα, εκεί ναι μεν έχεις όλη αυτή τη πληροφορία η οποία δεν έχει βγει εύκολα. Άνθρωποι που έχουνε γνώσεις κάθισαν για να σκεφτούν ποιες έννοιες είναι χρήσιμες για την αρχειοθέτηση του κάθε αντικειμένου, για τη τεκμηρίωση του κάθε αντικειμένου.

Στη συνέχεια ο φορέας μπορεί να επιλέξει ποια πεδία θα χρησιμοποιήσει και εάν κάποιο πεδίο του λείπει, η τεχνολογία επιτρέπει πλέον τη προσθήκη του πεδίου. Παλαιότερα ήτανε ολόκληρη διαδικασία να μετατρέψουμε ένα αρχείο σε άλλο, τώρα

μπορεί να γίνει μ' ένα εύκολο τρόπο και δεν χρειάζεται να υπάρχουν όλες οι πληροφορίες.

Βεβαίως το να καταλήξουμε σε μία βάση, είναι αδύνατον σε πέντε λεπτά να πω όλα αυτά που έχω από την εμπειρία της επαγγελματικής μου ζωής, γιατί βέβαια καταλαβαίνετε, ότι και σε αυτόν που θα εμπιστευτείτε και την ψηφιοποίηση, έχει και αυτό το προβληματισμό του. Όπως βέβαια προβληματισμό έχουμε και ποιον άνθρωπο θα εμπιστευτούμε σε οτιδήποτε κάνουμε στη ζωή μας. Λοιπόν, πρέπει κάποιος να κατευθύνει.

Λέμε να βοηθήσει το κεντρικό, βεβαίως το πιο ωραίο θα ήτανε και στην εισαγωγή που κάνουμε για τη μουσειακή συλλογή στο διαδίκτυο, γράφουμε ότι ο στόχος είναι να εμπλουτιστεί αυτή η βάση και με τις πληροφορίες που προέρχονται από την περιφέρεια και από όλα τα Λύκεια. Για να μπορέσει να γίνει αυτό αντιλαμβάνεστε ότι θέλει μία οργάνωση, δεν είναι ένα πράγμα που θα γίνει στο πόδι, μία οργάνωση που θέλει επαγγελματίες, άρα θέλει χρήματα. Δηλαδή τα χρήματα τα θέλουμε όλοι, δεν υπάρχει αμφιβολία, δεν γίνεται να ρωτάμε, μπορείς να μας κάνεις μια βάση εσύ; Μπορείς να καταχωρήσουμε; Μα είτε είναι χορός, είτε είναι συνέντευξη, είτε είναι οτιδήποτε, δεν μπορεί να γίνεται στο πόδι, είναι ένα μεγάλο οργανωμένο έργο που πρέπει να γίνει.

Λοιπόν, υπό την πίεση του χρόνου και της συνέχειας του προγράμματος σας αφήνω και ελπίζω σε κάτι να βοήθησα και όχι να μπερδεψα. Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: Ευχαριστούμε και την Μάρκατση γι' αυτές τις πολύ ουσιαστικές πληροφορίες που μας έδωσε σε ότι αφορά πλέον την ηλεκτρονική χρήση του αρχείου. Έχει περάσει αρκετά η ώρα, έχουμε ξεφύγει από την ώρα που θα έπρεπε να τελειώσουμε. Κλείνουμε τη συνεδρία τη σημερινή. Παίρνω τη πρωτοβουλία και την ευθύνη θα έλεγα να μην προχωρήσουμε σε ερωτήσεις, γιατί πιστεύω ότι εάν ξεκινήσουν ερωτήσεις απ' όλες τις συνέδρους, θα ήτανε τόσες πολλές και με τόσες απορίες που δεν θα βγάλουμε άκρη στο τέλος. Νομίζω ότι όσες έχουμε ερωτήσεις οι συνεργάτες του Λυκείου και οι φίλοι, και οι επιστήμονες και ο κ. Ανδριώτης και ο κ. Ζέρβας, κατ' ιδίαν μπορείτε στο υπόλοιπο μέχρι να κλείσει το συνέδριο, μέχρι το βράδυ και αύριο, να ρωτήσετε ότι θέλετε.

Θα ήθελα κλείνοντας να πω ότι, απ' ότι έχω καταλάβει εγώ τουλάχιστον σε ότι αφορά το κεντρικό και ίσως και κάποια παραρτήματα, έχουν προχωρήσει αρκετά και υπάρχει μία βάση δεδομένων σε τομείς όπως η ιματιοθήκη, μουσική και σε άλλα, ειδικά στο κεντρικό που αναφέρεται σε όλη την Ελλάδα και προφανώς όμως υπάρχουν κενά.

Τα κενά αυτά εγώ θεωρώ, απ' ότι κατάλαβα σε αυτή τη συνεδρία, ότι καλούμαστε εμείς τα παραρτήματα από την επαρχία, από το υλικό που έχουμε να το συμπληρώσουμε και να δημιουργήσουμε πλέον μια κοινή βάση δεδομένων, πανελλήνια, που θα είναι στοιχείο αναφοράς και για μας, αλλά και για τους ειδικούς μελετητές.

Τον κ. Ζέρβα τον ευχαριστούμε ιδιαίτερα, εγώ τουλάχιστον τον άκουσα με πολύ προσοχή που μας μίλησε γι' αυτή τη μεθοδολογία που πρέπει να ακολουθείται σε μια έρευνα καταγραφής. Θεωρώ και επιτρέψτε μου να το πω, ότι χωρίς τη βοήθεια ειδικών- και το τόνισε και η Κα Μάρκατζη- για την περαιτέρω επεξεργασία αυτού του υλικού, μια τέτοια εργασία από μας τελικά θα ήτανε ελλιπής.

Είμαι βέβαιη ότι ούτε η κα Μάρκατζη, ούτε η κ. Άντζακα, ο κ Ανδριώτης , ο κ Ζέρβας δεν θα αρνηθούνε στα παραρτήματα, να παράσχουνε οποιαδήποτε βοήθεια αν τους ζητηθεί.

Τα παραρτήματα με τις παρεμβάσεις τους μας έκαναν γνωστές τις δράσεις τους ενδεικτικά στο τομέα αυτό. Ανοίγεται για μας ένας δύσκολος και επίπονος δρόμος. Επειδή όμως αποδείξαμε έναν αιώνα τώρα ότι αντέχουμε τα δύσκολα και πετυχαίνουμε τους στόχους μας και τα οράματα μας, πρέπει να είμαστε σίγουρες ότι με θέληση, με πίστη, με ενότητα, με συνεργασία και με αγάπη, θα πετύχουμε και εξάλλου το οφείλουμε στις επερχόμενες γενιές.

Στο χέρι μας κατά τη γνώμη μου είναι να αρχίσουμε δουλειά, με βοήθεια, με επιμονή. Πρέπει να βάλουμε σε εφαρμογή όντως το σχέδιο της διάσωσης του λαογραφικού πλούτου στο τόπο μας.

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Πιθανόν να θέλατε να κάνετε παρεμβάσεις, λυπάμαι, η ώρα έχει φτάσει 1:30, κάποια ειδικά θέματα στο ίδιο αντικείμενο το απόγευμα, στη συνεδρία των προέδρων θα έχουμε την ευκαιρία να μιλήσουμε ίσως πιο διεξοδικά. Ήτανε πολύ εποικοδομητικό το γεγονός ότι σε όλο το συνέδριο ακούστηκαν αυτά τα πράγματα. Αν υπάρξουνε και άλλες πληροφορίες πιο ειδικές, να είστε σίγουρες ότι όλες οι πρόεδροι θα τις μεταφέρουν στα παραρτήματα τους.

Βέβαια δεν τελειώσαμε γιατί έχουμε και τον απολογισμό του συνεδρίου από την κα Κουτσάκη.

ΚΟΥΤΣΑΚΗ: Απολογισμός

Ο απολογισμός του 16^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου δεν θα μπορούσε να εξάγει ένα ενιαίο θεματικό συμπέρασμα, μια και οι συνεδρίες πραγματεύονται διαφορετικές θεματικές ενότητες. Κρατώ σαν απολογισμό τον ωραίο επίλογο της κας Μπάιτση που περικλείει μέσα σε λίγα λόγια αυτά που συνέβησαν αυτές τις μέρες του συνεδρίου.

Στον προσωπικό μου απολογισμό τώρα, πιστεύω πως το συνέδριο αυτό ξεκινώντας η δεύτερη εκατονταετία του Λυκείου με τα θέματα που είχανε επιλεγεί αλλά και με τον εξαιρετικό τρόπο που παρουσιάστηκαν απ' όλους τους εισηγητές, έθεσε τους στόχους για το σχεδιασμό της επόμενης μέρας για το Λύκειο.

Τα 250 περίπου μέλη των απανταχού Λυκείων, που βρεθήκαμε ακόμα μια φορά όλοι μαζί, προβληματιστήκαμε, συγκινηθήκαμε, ενημερωθήκαμε, συζητήσαμε, ενώ

ανοίχτηκε μια παλέτα επίκαιρων θεμάτων και απόψεων που μπορούν να αποτελέσουν ειδικευμένη πλέον θεματολογία για επόμενα συνέδρια.

Με πλήρη αίσθηση της ευθύνης γι' αυτό που εκπροσωπούμε, στρέφουμε το βλέμμα στο μέλλον με δυναμική και ελπίδα και τη βεβαιότητα πως τώρα που η πατρίδα μας, ο κόσμος, δοκιμάζεται σκληρά, εμείς με το πολιτισμό μπορούμε να αντισταθούμε και να πορευτούμε πιο πέρα.

Και όταν λέμε πολιτισμό δεν εννοούμε μόνο χορό και τραγούδι, εννοούμε και το βαθύ κοινωνικό έργο που πρέπει να μας απασχολεί.

Γυρνώντας πολλούς μήνες πίσω, θέλω να ευχαριστήσω από καρδιάς τους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου και μοιράστηκαν μαζί μου τους δικούς μου προβληματισμούς και αγωνίες. Και ακόμα μια φορά όλα τα μέλη της Λυκειακής οικογένειας, του κεντρικού Λυκείου και των παραρτημάτων, κυρίως από τα μακρινά μέρη της πατρίδος μας και το εξωτερικό για τη παρουσία τους εδώ και τη στήριξη του παραρτήματος μας.

Προσπαθήσαμε με τις όποιες δυνάμεις μας και με τις δυσκολίες μέσα στη σημερινή οικονομική συγκυρία να σας ανταποδώσουμε το σεβασμό και την αγάπη που εισπράξαμε από εσάς. Ελπίζω όταν φύγετε να έχετε μόνο όμορφες αναμνήσεις.

Σας ευχαριστώ πολύ. Καλή συνέχεια

Στην επιμέλεια των κειμένων διατηρήθηκε όσον το δυνατόν πιστότερα ο προφορικός λόγος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ
Χαιρετισμός Προέδρου ΛτΕ Αγίου Νικολάου	4
Χαιρετισμός Προέδρου Κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων	6
Χαιρετισμός Σεβασμιοτάτου Μητροπολίτου Πέτρας και Χερρονήσου	8
Χαιρετισμός Περιφερειάρχη Κρήτης	10
Χαιρετισμός Προέδρου Δημοτικού Συμβουλίου	11
Χαιρετισμός Προέδρου Εμπορικού Επιμελητηρίου Λασιθίου	12
Χαιρετισμός Υπουργού Τουρισμού κ. Όλγας Κεφαλογιάννη	13
Χαιρετισμός Βουλευτού Λασιθίου κ. Γ. Πλακιωτάκη	14
Κεντρική Ομιλία: Βασίλειος Φθενάκης	15
<i>Η Γυναίκα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Ευκαιρίες προκλήσεις και διλλήματα</i>	
<u>A.ΣΥΝΕΔΡΙΑ:</u>	29
Ματιές στην ιστορία της Γυναίκας της Κρήτης	30
-Alexandre Farnoux	31
<i>Στην εποχή της Αριάδνης. Η γυναίκα στην αρχαία Κρήτη</i>	
-Νίκος Ανδριώτης	37
<i>Η γυναίκα στους μεσαιωνικούς και νεώτερους χρόνους</i>	
<u>B. ΣΥΝΕΔΡΙΑ:</u>	48
Παγκοσμιοποίηση—Πολυπολιτισμικότητα	49
-ΚατερίναΔασκαλάκη	50
<i>Η ανισότητα στον κόσμο καλά κρατεί και στοιχίζει ακριβά</i>	
-Κατερίνα Φθενάκη – Μπέθ Κλώντζα –Λάινε Πάπιτζε	57
<i>Μια Μεραμπελλιώτισσα στα ξένα και Δυο ξένες στο Μεραμπέλλο</i>	
<u>Γ. ΣΥΝΕΔΡΙΑ:</u>	70
Σύγχρονοι Γυναικείοι προβληματισμοί	70
Αγλαΐα Ρομπόκου	72
<i>Ενδοοικογενειακές και άλλες μορφές έμφυλης βίας.</i>	
<i>Νομοθετικό πλαίσιο- Διαπιστώσεις- Αντιμετώπιση</i>	
Τριλίβα Σοφία	78
<i>Πως επηρεάζει η κρίση την ταυτότητα ρόλου και τη θέση των γυναικών στον τόπο μας</i>	
Λουίζα Καραπιδάκη	86
<i>Το γυναικείο πρότυπο στην Τέχνη σήμερα</i>	
Τίτος Ταμπακάκης	93
<i>Η δυναμική παρουσία της γυναίκας στη ζωή της Εκκλησίας τις τέχνες και την παράδοση της</i>	

Δ. ΣΥΝΕΔΡΙΑ:

<i>Γυναικείες αναζητήσεις και δράσεις</i>	103
Φωτεινή Ψιμάρνη – Βούλγαρη	104
<i>Γυναικεία εργασία -Επιχειρηματικότητα</i>	
Μαρία Μαρκάκη	114
<i>Παραδοσιακές και νέες γυναικείες δραστηριότητες.</i>	
<i>Σύγχρονες επιχειρηματικές δομές</i>	
Μαρία Σημαιοάκη	123
<i>Γυναικείοι Συνεταιρισμοί – Οικοτεχνία</i>	

Ε. ΣΥΝΕΔΡΙΑ 129

1ο ΜΕΡΟΣ

<i>Ερευνητικές δράσεις – Καταγραφές</i>	129
Νίκος Ανδριώτης – Λίλη Άντζακα	131
<i>Η προϊστορία ανάλογων δράσεων στο Κεντρικό και τα Παραρτήματα του Λυκείου των Ελληνίδων</i>	
Παρεμβάσεις από παραρτήματα	138

2ο ΜΕΡΟΣ

Νίκος Ανδριώτης – Λίλη Άντζακα	153
Γιάννης Ζέρβας	160
<i>Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της έρευνας</i>	
Απολογισμός Συνεδρίου	172

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Πρόεδρος: Παρούλα Κουτσάκη
Αντιπρόεδρος: Αφροδίτη Βαρκαράκη
Γραμματέας: Μαρία Σακαδάκη
Ταμίας: Μαρία Ρουκουνάκη
Μέλη: Μαρία Μυλωνάκη
Μαρίκα Παγκάλου
Σόφη Βιδάκη

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Γιάννης Ζέρβας *Ομότιμος Καθηγητής Παν/μιου Αθηνών*
Νίκος Ανδριώτης *Δρ. Ιστορικός*

ΤΙΜΗΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Πέτρας & Χερρονήσου κ.κ.Νεκτάριος
Βασίλειος Φθενάκης *Ομότιμος Καθηγητής Παν/μιου Βρέμης*
Ελένη Τσαλδάρη *Πρόεδρος Κεντρικού ΛτΕ*

ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ

Αγγέλα Λαθιωτάκη
Ζήνα Ρουκουνάκη
Μαρία Παγκάλου
Πόπη Νικηφόρου
Φανή Μπατζάκη

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αντιγόνη Γιουλάκη

ΛΥΚΕΙΟΝ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ